

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE UMANISTE ȘI ALE EDUCAȚIEI

CONSORTIU: Universitatea de Stat din Moldova (USM), Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți (USARB), Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul (USC)

Cu titlu de manuscris:
CZU: 94(478):39(043.2)

MOROI NATALIA
ISTORIA CERCETĂRIILOR ETNO-NAȚIONALE DIN RASS/RSS
MOLDOVENEASCĂ

611.02. ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Teză de doctor în istorie

Conducător științific:

DRAGNEV Demir, profesor universitar,
academician al AȘM

Autor:

MOROI Natalia

CHIȘINĂU, 2025

© MOROI Natalia, 2025

CUPRINS

ADNOTARE	4
ANNOTATION	5
АННОТАЦИЯ	6
LISTA ABREVIERILOR	7
 INTRODUCERE	 8
 CAPITOLUL I. DIMENSIUNEA ISTORIOGRAFICĂ ȘI SURSELE REFERITOARE LA CERCETĂRILE ETNO-NAȚIONALE DIN RASSM/RSSM	
I.1. Istoricul cercetărilor în domeniul etno-național: istoriografia sovietică și postsovietică	16
I.2. Surse istoriografice și istorice	30
I.3. Concluzii la <i>Capitolul I</i>	39
 CAPITOLUL II. CERCETĂRI ÎN DOMENIUL ETNO-NAȚIONAL DIN RASSM/RSSM SUB IMPACTUL DICTATURII COMUNISTE ÎN ANII 1918-1944	
II.1. Începutul investigațiilor etnologice sub impactul politicii expansioniste a regimului bolșevic asupra Basarabiei	41
II.2. Formarea concepției „autohtone” în problema identitară în timpul constituirii RASSM și a instituționalizării cercetărilor etno-naționale în anii 1924-1931	45
II.3. Activitatea Comitetului Științific Moldovenesc în domeniul cercetărilor etno-naționale în anii 1932-1938	57
II.4. Cercetările etno-lingvistice de la începutul celui de al Doilea Război Mondial până la a doua anexare a Basarabiei de către URSS (1939-1944)	69
II.5. Concluzii la <i>Capitolul II</i>	82
 CAPITOLUL III. CERCETĂRI ÎN DOMENIUL ETNO-NAȚIONAL DIN RSSM ÎN ANII 1944-1991	
III.1. Cercetări etno-naționale sub impactul ideologiei staliniste (1944-1956): organizarea instituțională și promovarea concepției oficiale	85
III.2. Probleme etno-naționale în cercetările din anii „dezghețului hrușciovist” (destalinizării) (1957-1964)	101
III.3. Investigații etno-naționale din RSSM în anii stagnării și disputei româno-sovietice (1965-1984)	111
III.4. Impactul restructurării gorbacioviste asupra cercetărilor etno-naționale din RSSM (1985-1991)	130
III.5. Concluzii la <i>Capitolul III</i>	139
 CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	 142
BIBLIOGRAFIE	148
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	182
CURRICULUM VITAE	183

ADNOTARE

MOROI Natalia. Istoria cercetărilor etno-naționale din RASS/RSS Moldovenească.

Teză de doctor în istorie. Chișinău, 2025.

Structura tezei: adnotări, introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 432 de titluri; 147 de pagini text de bază. Rezultatele obținute sunt publicate în 7 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: etno-național, RASSM, RSSM, „popor moldovenesc”, „națiune moldovenească”, „limba moldovenească”, „limba literară moldovenească”, limba română, limba literară română, moldoveni, români.

Scopul studiului: analiza cercetărilor etno-naționale în RASSM (1924-1940) și în RSS Moldovenească (1940/1944-1991), precum și evidențierea specificului procesului de investigare a problemei respective în dependență de politica etno-națională a regimului comunist la diferite ale evoluției sale.

Obiectivele cercetării: sistematizarea istoriografiei și surselor istoriografice relevante pentru cercetarea temei propuse; examinarea surselor referitoare la rolul Partidului Comunist și al statului sovietic în determinarea politicii în domeniul cercetărilor etno-naționale în URSS și în RASSM/RSSM; cercetarea evoluției formelor de organizare a științei etno-naționale în RASSM/RSSM și a relației acesteia cu centrele științifice ale URSS; evidențierea strategiilor de adaptare a cercetătorilor la directivele autorităților de partid și de stat sovietice; stabilirea principalelor perioade istorice în care s-a studiat problema nominalizată și precizarea particularităților esențiale ale acestor etape.

Noutatea și originalitatea științifică: studierea complexă a istoriei cercetărilor etno-naționale în RASSM/RSSM, prin care s-a demonstrat că problema existenței „poporului moldovenesc” și a „limbii moldovenești” este una falsă, impusă de autoritățile sovietice pentru satisfacerea intereselor imperiale ale URSS; elucidarea, în temeiul surselor documentare, a rolului decisiv al organelor de partid și sovietice în organizarea procesului și formularea obiectivelor în cercetarea etno-națională.

Problema științifică soluționată constă în realizarea, pentru prima dată, a unei lucrări științifice fundamentale referitoare la istoria cercetărilor etno-naționale în RASSM/RSSM în perioada dictaturii comuniste.

Semnificația teoretică: elaborarea cadrului conceptual-teoretic privind istoria cercetărilor etno-naționale în RASS/RSSM; punerea în circuitul științific a datelor noi, inedite, ce îmbogățesc cunoștințele existente în domeniu, completând, astfel, vidul științific referitor la tematica respectivă.

Valoarea aplicativă a lucrării: rezultatele obținute în urma cercetării pot prezenta interes informațional pentru cercetările viitoare, constituind un material empiric și conceptual-teoretic valoros; ele pot fi utilizate în elaborarea unui curs special referitor la istoriografia cercetărilor etno-naționale în RASSM/RSSM, precum și a unor teze de an, de licență, de masterat și doctorat.

Implementarea rezultatelor științifice: rezultatele teoretice și practice au fost aprobate prin publicarea a 3 articole în reviste științifice acreditate, 2 teze și 2 materiale la manifestări științifice naționale și internaționale.

ANNOTATION

**MOROI Natalia. History of Ethno-National Research in the Moldavian ASSM/SSR.
Doctoral thesis in history. Chisinau, 2025.**

Structure of the thesis: annotations, introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography comprising 432 titles; 147 pages of main text. The results obtained are published in 7 scientific papers.

Keywords: ethno-national, RASSM, RSSM, “Moldovan people”, “Moldovan nation”, “Moldovan language”, “Moldovan literary language”, Romanian language, Romanian literary language, Moldavians, Romanians.

Purpose of the study: is to analyze ethno-national research in the Moldavian Autonomous Soviet Socialist Republic (MASSR, 1924–1940) and the Moldavian Soviet Socialist Republic (MSSR, 1940/1944–1991), as well as to highlight the specific features of how this issue was investigated, depending on the ethno-national policy of the communist regime during different stages of its evolution.

Research objectives: to systematize the historiography and historiographic sources relevant to the proposed topic; to examine sources concerning the role of the Communist Party and the Soviet state in shaping ethno-national research policy in the USSR and in MASSR/MSSR; to investigate the evolution of the organizational forms of ethno-national science in MASSR/MSSR and its relationship with scientific centers of the USSR; to highlight researchers' strategies for adapting to the directives of Soviet party and state authorities; to identify the main historical periods during which the stated issue was studied and to specify the essential features of these stages.

Scientific novelty and originality: the study provides a comprehensive analysis of the history of ethno-national research in MASSR/MSSR, demonstrating that the issue of the existence of the „Moldovan people” and the „Moldovan language” was an artificial construct imposed by Soviet authorities to serve the imperial interests of the USSR. Based on documentary sources, the research clarifies the decisive role of party and Soviet bodies in organizing the research process and formulating the objectives of ethno-national studies.

The solved scientific problem consists in the elaboration, for the first time, of a fundamental scientific work concerning the history of ethno-national research in MASSR/MSSR during the period of communist dictatorship.

Theoretical significance: the study develops a conceptual and theoretical framework regarding the history of ethno-national research in MASSR/MSSR and introduces new and previously unexplored data into scientific circulation, enriching the existing knowledge in the field and filling the scholarly gap on the topic.

Practical value of the work: the research results may serve as valuable informational support for future studies, providing empirical and conceptual-theoretical material. They can be used in the development of a special course on the historiography of ethno-national research in MASSR/MSSR, as well as for the writing of undergraduate, master's, and doctoral theses.

Implementation of scientific results: the theoretical and practical results have been validated through the publication of 3 articles in accredited scientific journals, 2 theses, and 2 contributions presented at national and international scientific events.

АННОТАЦИЯ

МОРОЙ Наталья. История этно-национальных исследований в МАССР/МССР.
Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук. Кишинэу, 2025.

Структура и объем диссертации: аннотации, введение, три главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 432 названий, 147 страниц основного текста. Полученные результаты опубликованы в 7 научных статьях.

Ключевые слова: этно-национальный, МАССР, МССР, «молдавский народ», «молдавская нация», «молдавский язык», «молдавский литературный язык», румынский язык, румынский литературный язык, молдаване, румыны.

Цель исследования: анализ этно-национальных исследований в МАССР (1924-1940) и в МССР (1940/1944-1991), а также выделение специфики процесса исследования данной проблемы в зависимости от этно-национальной политики коммунистического режима на разных этапах своего развития.

Задачи исследования: систематизация историографии и историографических источников, значимых для изучения указанной тематики; изучение источников, указывающих на роль Коммунистической Партии и советского государства в определении политики в области развития науки по этно-национальным вопросам в СССР и МАССР/МССР; исследование эволюции организационных форм этно-национальной науки в МАССР/МССР и ее взаимоотношениях с научными центрами СССР; выявление стратегий адаптации исследователей на директивы партийных и советских органов; установление главных исторических этапов изучения данной проблемы и установление их основных особенностей.

Научная новизна и оригинальность: комплексное изучение истории этно-национальных исследований в МАССР/МССР, которое доказало что проблема существования «молдавского народа» и «молдавского языка» является ложной, поставленной советской властью для удовлетворения имперских интересов СССР; выявление, на основе документальных источников, решающей роли партийных и советских органов в организации процесса и формулировке задач исследования этно-национальной проблемы.

Решение научной проблемы заключается в реализации первой фундаментальной научной работы по истории этно-национальных исследований в МАССР/МССР в период коммунистической диктатуры.

Теоретическая значимость: разработка концептуально-теоретических рамок истории этно-национальных исследований в МАССР/МССР; включение в научный оборот новых, оригинальных данных, которые обогащают существующие знания в данной области, тем самым ликвидируя научный вакуум по данной тематике.

Прикладная ценность работы: полученные научные данные могут представлять информационный интерес для будущих исследований, составляя ценный эмпирический и концептуально-теоретический материал.

Внедрение научных результатов: теоретические и практические результаты подтверждены публикацией 3 статей в аккредитованных научных журналах, 2 резюме и 2 материалов на республиканских и международных научных мероприятиях.

LISTA ABREVIERILOR

ACAȘM – Arhiva Centrală a Academiei de Științe din Moldova
AOSPRM – Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova
AȘ – Academia de Științe
AȘ a RSSM – Academia de Științe a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești
AȘ a URSS – Academia de Științe a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste
BMCȘ a AȘ din URSS – Baza Moldovenească de Cercetări Științifice a Academiei de Științe din Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste
CC al PC(b) – Comitetul Central al Partidul Comunist (bolșevic)
CC al PCM – Comitetul Central al Partidul Comunist al Moldovei
CC al PCUS – Comitetul Central al Partidul Comunist al Uniunii Sovietice
Comisia IPSS – Comisia Interdepartamentală a Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM pentru Studierea Istoriei și Problemelor Dezvoltării Limbii Moldovenești
CȘM – Comitetul Științific Moldovenesc
e.n. – era noastră
F. – Fond
f. – filă
FPM – Frontul Popular din Moldova
IMCȘ – Institutul Moldovenesc de Cercetări Științifice
inv. – inventar
î.e.n. – înaintea erei noastre
MAE – Ministerul Afacerilor Externe
nr. – număr
p.Chr. – post Christum (după Hristos)
PC(b) al URSS – Partidul Comunist (bolșevic) al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste
PC(b)M – Partidul Comunist (bolșevic) din Moldova
PCR – Partidul Comunist Român
PCUS – Partidul Comunist al Uniunii Sovietice
SCN – Sovietul Comisarilor Norodnici
sec. – secol
RASSM – Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească
RSFSR – Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă
RSR – Republica Socialistă România
RSSM – Republica Sovietică Socialistă Moldovenească
URSS – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei abordate. Structura etno-națională actuală a Republicii Moldova s-a constituit pe parcursul secolelor și a fost influențată de cultura provincială romană, de marea migrație a popoarelor, de apariția slavilor, iar de la începutul sec. al XIX-lea, de un așa factor cum a fost anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus (1812). Atunci au demarat procese de colonizare direcționate de guvernul țarist, dar și haotice (spontane), mulți țărani din guberniile interne ale Imperiului s-au strămutat în Basarabia. Drept consecință, în afară de etnia titulară majoritară – românii-moldoveni, ucraineni, ȝigani (rromi), evrei, greci ș.a., prezenți anterior, aici au început să locuiască și alte popoare – bulgari, găgăuzi, germani, ruși ș.a.

Anexarea Basarabiei de către URSS în 1940 și reanexarea în 1944 a necesitat eforturi considerabile din partea autorităților sovietice pentru a demonstra existența, inițial în RASSM, apoi și în RSSM, create artificial, respectiv, în 1924 și în 1940, a unui „popor moldovenesc”, deosebit de poporul român, a unei „limbi moldovenești”, diferite de limba română. Din acest punct de vedere, cunoașterea esenței procesului de studiere a aspectelor etno-naționale în perioada sovietică în R(A)SSM este foarte actuală, deoarece consecințele acestor abordări continuă să fie promovate insistent de anumite forțe și în actuala Republică Moldova.

Pentru istoria științei din Republica Moldova este deosebit de important să urmărim cum au evoluat atât instituțiile de cercetare academică, cât și nemijlocit cercetările etno-naționale, direcții aflate sub controlul nemijlocit al organelor de partid, finanțate masiv din partea statului, în cadrul cărora s-au desfășurat multe cariere academice. Au fost cheltuite în zadar mijloace financiare, eforturi umane și s-a pierdut timpul pentru satisfacerea unor interese departe de cele științifice. Drept urmare, a fost creată concepția „moldovenismului” sovietic antiromânesc, menit să dezbine românii basarabeni de cei de peste Prut și să justifice „eliberarea” lor de sub „ocupația româno-moșierească”. În prezent, problema „moldovenismului” nu a dispărut de pe agenda zilei, reprezentanții cercurilor politice din Federația Rusă continuă să promoveze deosebirile dintre „limba moldovenească” și limba română, dintre „poporul moldovenesc” și poporul român. Mai apar lucrări finanțate de forțele ostile orientării europene a Republicii Moldova și relațiilor frățești cu România, în care drept „argumente” de contrapunere a acestei orientări se aduc vechile teze ale istoriografiei sovietice. Aceleași „argumente” sunt invocate și de forțele locale proruse pentru a îndoctrina mentalitatea oamenilor de rând din republică. Din acest punct de

vedere, critica argumentată, bazată pe un solid suport științific, a opiniilor exprimate în perioada sovietică, este deosebit de actuală.

În acea perioadă, problema istoriei comunităților etnice era total ideologizată, fiind parte componentă a ideologiei promovate de către autoritățile comuniste. În domeniul problemei investigate au lipsit școlile științifice, școala „științifică” era una, bazată pe așa-numita „învățătură marxist-leninistă”. Direcțiile investigațiilor erau diferite, dar cercetătorii, în ansamblu, aparțineau aceleiași școli ideologice – marxism-leninismul. Fiecare își argumenta punctul de vedere prin ideologia marxist-leninistă în problema națională. Unii dintre ei au ocupat funcții importante în conducerea de partid și de stat a Moldovei sovietice.

Încadrarea temei cercetate în preocupările științifice naționale și internaționale, într-un context inter- și transdisciplinar, îi atribuie o actualitate sporită, deoarece, pentru a preveni erorile din cercetările viitoare și a realiza o investigație științifică corectă, este necesară examinarea obiectivă a lucrărilor din perioada sovietică, ceea ce, în ultimă instanță, va conduce la armonizarea relațiilor interetnice din Republica Moldova.

Scopul lucrării constă în studierea evoluției științei din RASSM/RSSM în problema investigării istoriei cercetărilor etno-naționale în perioada expansiunii dictaturii în stânga Nistrului, unde a fost formată RASSM (1924-1940) și a existenței statalității sovietice în Basarabia și în fosta RSSM (1940/1944-1991), precum și în evidențierea specificului procesului de cercetare a problemei respective în dependență de politica etno-națională a regimului comunist la diferite etape ale evoluției sale.

Obiectivele cercetării:

- investigarea istoriografiei și a surselor istoriografice din științele socio-umanistice și istorice, inclusiv inedite, care permit cercetarea temei propuse.
- identificarea formelor și metodelor de organizare a științei în problema etno-națională pe parcursul evoluției regimului sovietic în vederea utilizării cât mai eficiente a potențialului științific pentru expunerea falsei probleme referitoare la formarea încă în Evul Mediu timpuriu a „poporului moldovenesc” și a „limbii moldovenești”, deosebite de poporul român și limba română.
- examinarea surselor referitoare la rolul Partidului Comunist și al statului sovietic în determinarea politicii în domeniul cercetării problemelor etno-naționale din URSS și RASSM/RSSM.

- cercetarea evoluției formelor și tendințelor de organizare a științei în domeniul etno-național în RASSM/RSSM și a relației acestora cu știința din centrele științifice ale URSS.
- evidențierea strategiilor de adaptare a cercetătorilor problemelor etno-naționale la directivele autorităților de partid și de stat sovietice.
- stabilirea principalelor perioade istorice în care s-a studiat problema nominalizată și precizarea particularităților esențiale ale acestor etape.

Ipoteza de cercetare reiese din faptul că în perioada sovietică cercetările etno-naționale erau orientate în special spre justificarea politicii etno-naționale a Partidului Comunist în teritoriile neruse ale URSS, care adesea erau locuite de părți ale unor etnii, ce se estindeau și peste hotarele URSS. În scopul evitării pretențiilor statelor vecine s-a recurs la „crearea” unor etnii separate de conaționalii lor de peste hotare, idee ce urma a fi „argumentată științific”. Ipoteza noastră demonstrează că în fața cercetătorilor a fost pus un scop fals, de a împărți un popor și de a „argumenta” că sunt două, de a diviza o limbă și de a „demonstra” că sunt două. Cercetarea academică din RASSM/RSSM era condusă de Academia de Științe a URSS, astfel, în condițiile drastice ale dependenței de centru, aici nu s-a format o școală științifică locală în domeniul cercetărilor etno-naționale.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese. Istoria științei referitoare la problema etno-națională include metodele de cercetare tradiționale, cum sunt analiza și sinteza, inducția și deducția, precum și examinarea de la concret la abstract, clasificarea și tipologizarea. Utilizarea acestor metode a permis evidențierea unor grupuri de autori și lucrări, cum ar fi cercetători locali și din centrele științifice unionale, cercetători din perioada interbelică și postbelică, veniți în RASSM/RSSM din alte regiuni ale URSS sau educați în sistemul de învățământ local etc.

În procesul de cercetare a fost folosită și metoda cronologică, conform căreia, sursele istoriografice au fost examinate în consecutivitate cronologică. Astfel s-a putut evidenția apariția unor noi nuanțe în încercarea de a demonstra existența „poporului moldovenesc” și a „limbii moldovenești”. Prin metoda problematico-cronologică au fost elucidate problemele și ideile teoretico-metodologice referitoare la conceptul etno-național al istoricilor, etnografilor, lingviștilor ș.a.

Metoda periodizării a permis stabilirea etapelor istoriei științei, care a evoluat, în ceea ce privește concret problema abordată în cazul nostru, în concordanță deplină cu principalele perioade ale evoluției politice din URSS și a demonstrat că modificarea paradigmei politico-

ideologice în timpul „dezghețului” hrușciovist nu a dus și la modificarea conceptului privitor la problema etno-națională din RSSM.

Folosind metoda comparativ-istorică, au fost surprinse unele opinii, oarecum deosebite de opiniile celor ce dictau starea de lucruri, fie că erau enunțate de specialiști de la Moscova, fie de specialiști din RSSM, numai că acestea nu au avut sorți de izbândă și nu prezentau în sine „școli științifice”.

Cadrul geografic și cronologic. Cadrul geografic al cercetării se extinde asupra teritoriului locuit compact de români, care în perioada sovietică au fost organizați într-o formă statală deosebită, inițial republică autonomă, apoi republică unională sovietică.

Reieșind din acest cadru geografic s-a profilat și cadrul cronologic al cercetării: anul 1924, când apare prima formă de organizare statală de sorginte sovietică și cercetarea istorică este instituționalizată prin crearea CȘM (1926) și anul 1991, atunci când statalitatea sovietică a românilor a fost lichidată. Includerea în cadrul problemei cercetate, drept parte componentă, a situației științei din RASSM se bazează pe faptul că anume atunci au fost formulate tezele principale de către Partidul Comunist și determinate direcțiile-cheie ale cercetărilor în problema etno-națională de către centrele științifice unionale. Dar, deoarece investigațiile cercetătorilor sovietici în problema etno-națională nu au apărut pe loc gol, ci au fost o continuare a cercetărilor din perioada de până la 1918, s-a făcut referință și la unele lucrări publicate în Imperiul Rus.

Sumarul capitolelor tezei. În Capitolul I, intitulat *Istoria cercetărilor etno-naționale: abordări istoriografice, surse istoriografice și istorice*, a fost examinată istoriografia cercetărilor în domeniul etno-național și s-a constatat că investigațiile în această direcție sunt mai mult decât modeste. De asemenea, au fost identificate și analizate sursele istoriografice și sursele istorice, inclusiv cele descoperite în arhivele din Chișinău; s-a realizat o clasificare a acestora și s-a determinat importanța lor pentru investigația noastră.

În Capitolul II, intitulat *Cercetări în domeniul etno-național din RASSM/RSSM sub impactul dictaturii comuniste în anii 1918-1944*, se menționează că în Imperiul Rus, problemele de ordin etno-național nu au fost în atenția specialiștilor, principalul criteriu de determinare la o comunitate sau alta era cel religios.

Abia la începutul lunii februarie 1917, sub influența proceselor de investigație a structurii etnice din Imperiul Austro-ungar, în Imperiul Rus a fost organizată *Comisia pentru studiul componentei naționale a populației Rusiei și a statelor limitrofe*, alcătuită din specialiști în domeniile istoriei, lingvisticii și arheologiei. În cadrul Comisiei, problema

originii, situației și a structurii etnice a Basarabiei a fost abordată de către Leo Berg, care a realizat primele studii, publicate în anii 1918 și 1923.

Mai mulți reprezentanți ai elitei politice din Rusia sovietică, dar și unii lideri locali, recunoșteau că moldovenii sunt români, iar limba vorbită de ei fiind limba română, dar o parte a vechii intelectualități din Imperiul Rus îi considera pe moldovenii din Basarabia drept o comunitate etnică diferită de români, iar limba vorbită de ei – alta decât cea română. Istoriografia marxistă din statul sovietic menționa permanent legătura indisolubilă dintre știința istorică și politică și toate problemele de istorie, inclusiv cele de ordin etno-național, căuta să fie rezolvate prin prisma factorului politic.

În acest capitol se arată că primele studii realizate în URSS referitoare la originea moldovenilor porneau de la premisa că teritoriul Basarabiei este un teritoriu rusesc, iar moldovenii sunt o comunitate etnică venită în această regiune, relativ târziu, după popularea acesteia de către slavi. Instituționalizarea cercetărilor științifice din RASSM a avut loc la sfârșitul anului 1926 prin formarea CȘM. În fața acestuia a fost pusă pentru cercetare o problemă falsă – problema originii „poporului moldovenesc”, care ar fi fost altul decât poporul român. În 1931 CȘM era acuzat că lupta cu devierile de la politica națională leninistă este slabă. De asemenea i se imputa promovarea „naționalismului îngust”, „tendințelor românizatoare” și era îndemnat să examineze istoria „poporului moldovenesc” din punct de vedere marxist. Ulterior, CȘM a fost supus unui șir de reorganizări: în aprilie 1934 – a fost transformat în IMCȘ în domeniul Culturii de pe lângă Sovietul Comisarilor Norodnici al RASSM. În august 1934 a fost reorganizat în IMCȘ ale Ținutului Natal, apoi, în martie 1935 – din nou s-a revenit la vechea denumire. În 1939, în baza lui se formează IMCȘ în domeniul Istoriei, Economiei, Limbii și Literaturii.

În capitol se menționează că cel mai bun cunoscător al limbii române și a realităților etno-naționale din RASSM a fost filologul-romanist, profesorul Universității din Moscova Maxim V. Serghievski. El folosea termenul moldoveni și români pentru desemnarea locuitorilor din stânga și din dreapta Nistrului și sintagmele limba română și „limba moldovenească” pentru desemnarea limbii vorbite.

Dintre istoricii de sorginte locală s-a manifestat într-o anumită măsură Naum A. Narțov, care critica istoriografia românească burgheză pentru faptul că, chipurile caută rădăcinile „naționalității moldovenești” încă din timpul lui Decebal, demonstrând incompetența sa, deoarece istoricii români au cercetat istoria poporului roman, nu istoria „poporului moldovenesc”. De asemenea în acest capitol se aduc date care atestă că N.A.

Narțov considera că „daco-slavii romanizați” au format statele Moldova și Valahia, care din punct de vedere statal, cultural, religios, erau state slave.

În acest capitol se mai arată că anexarea Basarabiei de către URSS a necesitat noi „argumentări” din partea specialiștilor sovietici a existenței „poporului moldovenesc” și a limbii lui, deosebite de limba română. Cercetătorii timpului falsificau direct istoria, afirmând că populația Daciei înainte de cucerirea romană ținea de tipul lingvistic și etnografic slav, iar colonizarea romană, având în vedere perioada scurtă a ei, nu a putut face modificări semnificative în harta etnografică a Daciei și să pună o bază solidă pentru romanizarea populației locale. Ei afirmă că moldovenii locuiesc pe teritoriile care niciodată nu au cunoscut colonizarea romană și din punct de vedere etnografic ei sunt descendenți direcți ai populației slave autohtone. Românii erau considerați imigranții balcanici din sec. XII-XIII pe teritoriul Țării Românești, care s-au răspândit ulterior pe teritoriul Moldovei.

Alți cercetători ai timpului afirmă că moldovenii sunt în mare măsură populația ucraineană asimilată, care locuia aici de secole, iar Basarabia este „un străvechi și minunat pământ rusesc”.

În concluzie la capitol se poate afirma că în perioada examinată s-a produs transferul ideii oficiale din Imperiul Rus în URSS referitor la existența „poporului moldovenesc” și a „limbii moldovenești” deosebite de poporul și limba română. Acest concept s-a cristalizat în perioada 1918-1944 și a servit drept punct de plecare pentru cercetările științifice din RSSM după reanexarea Basarabiei în august 1944.

În Capitolul III, *Cercetări în domeniul etno-național din RSSM în anii 1944-1991*, se arată înăsprirea situației social-politice în RSSM după 1944, iar antiromânismul agresiv se manifestă în politică și în cercetările științifice. Se menționează că în toamna anului 1944 la Chișinău a revenit IMCȘ în Istorie, Economie, Limbă și Literatură de pe lângă Sovietul Comisarilor Norodnici din RSSM, în fața specialiștilor fiind pus obiectivul de a demonstra că teritoriile de la est de Carpați au fost locuite de slavi de prin sec. V-VI, incluse ulterior în componența cnezatelor de Kiev și Halici-Volânian, și de a arăta rolul prioritar al slavilor de est în procesul de constituire a „poporului moldovenesc”, care a populat teritoriile de la est de Carpați, unde încă locuiau rămășițele slavilor.

De asemenea, se examinează procesele de instituționalizare a științei etno-naționale din RSSM prin crearea Bazei Moldovenești a AȘ a URSS, în cadrul căreia IMCȘ a devenit Institut de Istorie, Limbă și Literatură, inclus în componența Bazei ca instituție autonomă. Pentru coordonarea cercetărilor științifice în direcția urmărită de Partidul Comunist, în fruntea Bazei Moldovenești a fost numită o persoană din Moscova, dar care, pe parcursul a câtorva ani, așa și

nu a mai venit în Moldova. Faptul că la conducerea instituției nu a fost pus un localnic ne demonstrează că autoritățile sovietice nu aveau încredere în aceștia.

Materialul analizat în acest capitol atestă cu lux de amănunte că Institutul de Istorie, Limbă și Literatură a început să fie completat în temei cu cadre invitate din alte centre științifice ale URSS sau transferate din fosta RASSM, fiind atrași și câțiva specialiști basarabeni, strict controlați de organele de conducere ale Partidului Comunist. Toți aceștia au depus eforturi considerabile ca să demonstreze existența „poporului moldovenesc” deosebit de poporul român și a „limbii moldovenești” deosebite de limba română. Materialul examinat în capitol indică limpede că cercetarea problemelor de etnogeneză, formarea „poporului moldovenesc”, a „națiunii burgheze moldovenești”, a „națiunii socialiste moldovenești” a fost încredințată doar specialiștilor din URSS (N. Mohov) sau din fosta RASSM (V. Zelenciuk, A. Grecul, A. Lazarev).

În capitol sunt prezentate și materiale care atestă că chiar dacă unii dintre specialiștii sovietici înțelegeau că în fața lor se află o problemă imposibil de rezolvat, formarea „poporului moldovenesc” și a „limbii moldovenești”, cercetările în această direcție nu erau încurajate, în cele din urmă ei acceptau poziția oficială a Partidului Comunist, iar autorii locali erau pur și simplu înlăturați din procesul de cercetare a acestei probleme.

În capitol se arată că una din sarcinile care a fost pusă în fața istoricilor a fost de a demonstra legăturile prietenești multiseculare dintre „poporul moldovenesc”, pe de o parte, și popoarele rus și ucrainean, pe de altă parte. În același timp, autorii sovietici trebuiau permanent să critice autorii „naționaliști burghezi”, care neglijau existența poporului și a „limbii moldovenești”.

În capitol se demonstrează că problema existenței „poporului moldovenesc” și a „limbii moldovenești” este o problemă falsă, de aceea, pentru „soluționarea” ei, autorii sovietici au recurs la procedee false în cercetare. Spre exemplu, referindu-se la istoriografie, ei considerau că mai mulți istorici din Occident sau România, începând cu sec. al XVIII-lea, s-au preocupat de problema etnogenezei „poporului moldovenesc”, ceea ce este un fals, toți ei s-au ocupat de problema etnogenezei poporului român și a limbii române.

Pentru realizarea scopului, istoricii sovietici interpretau tendențios sursele istorice, uneori recurgându-se la o interpretare vădit falsă.

Sursele istorice și istoriografice, examinate în acest capitol, atestă că chiar și în perioada așa-numitului „dezgheț hrușciovist” lucrurile în ce privește cercetarea problemelor etno-naționale în RSSM nu s-au îmbunătățit. Partidul Comunist ținea sub un control strict cercetarea științifică în acest domeniu și nu permitea nicio abatere de la sarcina ideologică și

politică adoptată anterior. Pentru soluționarea „definitivă” a problemei a fost creat așa numitul Consiliu științific privind problema *Relațiile slavo-volohe și formarea poporului moldovenesc*. Dar eforturile acestuia nu s-au încununat cu succes.

În perioada respectivă, pe fundalul deteriorării relațiilor româno-sovietice, se editează un șir de lucrări consacrate etnogenezei „poporului moldovenesc”, formării „națiunii burgheze moldovenești”, a statalității sovietice moldovenești, care erau contrapuse cercetărilor autorilor români, referitor la unitatea etnolingvistică a românilor.

În capitol, de asemenea, se demonstrează că restructurarea gorbaciovistă, proclamată în URSS, în domeniul cercetărilor etno-naționale din RSSM a început destul de târziu. Pe de o parte, chiar în 1988 au apărut două eseuri în presa periodică în care se argumenta că nu există o limbă și un popor deosebite de limba și poporul român, pe de altă parte, tot în același an, a fost publicat un studiu monografic, care „demonstră” contrariul.

Materialele invocate atestă că până la proclamarea independenței în Republica Molodva nu au fost studii științifice argumentate, care să demonstreze unitatea poporului și a limbii române din RSSM și România.

În compartimentul *Concluzii generale și recomandări* sunt făcute concluziile de bază la care s-a ajuns în urma cercetării și au fost formulate unele recomandări.

CAPITOLUL I. DIMENSIUNEA ISTORIOGRAFICĂ ȘI SURSELE REFERITOARE LA CERCETĂRILE ETNO-NAȚIONALE DIN RASSM/RSSM

I.1. Istoricul cercetărilor în domeniul etno-național: istoriografia sovietică și postsovietică

a) *Istoriografia sovietică*

În condițiile în care românii moldoveni locuiau atât în Basarabia, cât și în spațiul din stânga Nistrului, unde nu a fost niciodată o tradiție de statalitate moldovenească și unde, alături de ucraineni și ruși locuiau și români moldoveni, de la bun început istoricii sovietici au abordat problema studierii istoriei poporului, istoria etnicității, nu a statului.

Formarea în anul 1924 a RASS Moldovenești a sporit interesul față de moldovenii de aici, care devin etnie titulară. În anul 1925 a apărut un studiu semnat de lingvistul Konstantin N. Derjavin, proaspăt absolvent al Universității din Leningrad. Urmărind un scop politic bine determinat, anume „eliberarea întregii Moldove (Basarabii) de sub puterea burgheziei române”, autorul exprima opinia că „poporul moldovenesc” nu se identifică cu românii, el a fost dezbinat artificial de hotarul de pe Nistru, iar în limba moldovenilor nici nu există cuvântul român. Autorul se pronunță împotriva opiniei istoriografiei românești, care consideră că moldovenii sunt frații mai mici a românilor, doar în temeiul că „moldovenii vorbesc românește, limba maternă a lor este limba locuitorilor României, în particular, așa-numitul dialect «daco-român».

În continuare, autorul formula două întrebări: „Cine sunt acești moldoveni? De unde au venit ei la noi, în actuala RASSM și în Basarabia?” Răspunzând la aceste întrebări el concluziona că „moldoveanul este cineva, care a crescut la munte, este persoana care a scăpat de invazia romană în munți, este un dac originar din sud-estul Europei, nu un român, nu un valah-italian, ci un descendent al vechiului Japhetids, o rudă a albanezilor, georgienilor, bascilor de astăzi” [252].

Cu alte cuvinte, prin aceste întrebări, autorul sublinia că RASSM și Basarabia sunt ale noastre, în acel moment concret istoric al URSS, moldovenii au venit pe aceste teritorii de undeva, sunt străini aici, dar, fiind lingvist, el înțelegea perfect de bine că o „limbă moldovenească”, deosebită de limba română nu există.

Prin acest articol, practic, era trasată direcția pe care trebuia să evolueze cercetările istoricilor din RASS Moldovenească pe problema etno-națională.

Primele scrieri cu caracter istoriografic se refereau la procesul de instituționalizare a cercetărilor etno-naționale. În 1930, Les Gomin¹, scriitor și folclorist ucrainean, care între anii

¹ Este pseudonimul literar al lui Alexandru D. Korolevici (1900-1958).

1928 și 1929 a activat în RASS Moldovenească, prezenta succint activitatea CȘM, fondat la 30 decembrie 1926 [234, pp. 125-127].

Câțiva ani mai târziu, a fost publicat articolul lui B. Lehtman [306, pp. 29-30] în care se examina activitatea CȘM. De la bun început, autorul ținea să sublinieze că dușmanul de clasă din rândul clerului și a foștilor ofițeri albgardiști a pătruns în CȘM. Secția de lingvistică și, în primul rând, conducătorul acesteia Leonid A. Madan era acuzat în intenția de creare a unei „limbi moldovenești”, care să se deosebească de limba locuitorilor vorbită în Basarabia și prin această intenție a lui, în opinia autorului, „madaniștii” blocau influența revoluționară și a culturii socialiste din RASSM în Basarabia.

Autorul articolului nu împărtășea nici teza că cultura moldovenească poate fi construită doar de către adevărații moldoveni și, în general, activitatea CȘM era apreciată în sensul că ea duce la lichidarea procesului de latinizare în RASSM [156, pp. 208-211]. Practic, istoriografia din RASSM consacrată examinării problemelor cercetărilor etno-naționale în republică, se limitează la studiile indicate.

În istoriografia postbelică din RSSM primele publicații referitoare la desfășurarea investigațiilor etno-naționale se refereau la caracterizarea opiniilor expuse la conferințe și la ședințe ale CȘM.

În 1949 Nicolai A. Mohov a publicat o informație despre desfășurarea Sesiunii științifice a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură din decembrie 1947, la care s-a discutat comunicarea lui referitoare la periodizarea istoriei Moldovei. Discuția principală s-a concentrat în jurul aprecierii actului din 1812. N. Mohov afirma că se poate de vorbit de însemnătatea progresistă, dar și de faptul că Rusia era „închisoarea popoarelor”, iar în Basarabia era prezent jugul social-economic și național. Această opinie a fost susținută de Iachim S. Grosul, I. I. Meșceriuc și N. D. Șarov. Dar V. M. Senchevici și N. V. Berezniakov nu vroiau să recunoască asuprirea națională a moldovenilor din partea țarismului.

Din această informație reiese că situația era de-a dreptul ambiguă – autorii de la Chișinău nici nu se dumireau, despre care Moldova, din punct de vedere teritorial, trebuie să fie vorba.

Apoi, conform informației, s-au înțeles între ei ca să înceapă relatarea evenimentelor din timpul când „poporul moldovenesc” și-a format statul său. După lichidarea statului moldovenesc independent (1859), Moldova de dincolo de Prut a intrat în componența noului stat România, iar cultura și „limba moldovenească”, considerau dâșii, s-au păstrat în regiunea care a intrat în componența Imperiului Rus, iar în URSS, în 1924 a renăscut statul moldovenesc [322, p. 156].

Desigur, apare întrebarea, cum puteau ele să renască, acolo unde nu se născuse niciodată, ori, pe teritoriile din stânga Nistrului nu existase o statalitate moldovenească, dar istoricii din acea perioadă, nici nu bănuiau caracterul artificial al statalității sovietice a românilor moldoveni de dincolo de Nistru. Tot în această publicație se specifică faptul că în toamna anului 1947 a fost alcătuit planul-prospect al Istoriei Moldovei și după consultările cu specialiștii de la Institutul de Istorie al AȘ al URSS, a fost luat la bază pentru viitorul manual de Istorie a Moldovei [322, p. 157].

Așa dar, de la bun început istoricii sovietici din RSSM menționau dependența lor de centrele științifice unionale, în cazul de față, de Institutul de Istorie al URSS.

În cuvântarea de la deschiderea ședinței lărgite a Consiliilor științifice ale Institutului Culturii Materiale al AȘ al URSS și Institutului de Istorie, Limbă și Literatură a Filialei Moldovenești a AȘ a URSS din mai 1953, consacrată istoriei culturii materiale pe teritoriul Moldovei, președintele Filialei, Iachim S. Grosul menționa că una dintre problemele cele mai complicate și importante ale istoriei Moldovei este problema etnogenezei „poporului moldovenesc”, care, în opinia sa, poate fi rezolvată doar prin eforturile comune ale istoricilor, arheologilor, lingviștilor și etnografilor, colaborarea acestora va permite evidențierea elementelor culturii slave și a rolului acesteia în formarea culturii materiale a „poporului moldovenesc” [239, p. 6].

Așa dar, rezultatele cercetării problemei de către specialiștii sovietici începută după formarea RASSM, în opinia vorbitorului, nu dădu-se încă niciun rezultat îmbucurător.

În informația publicată în 1956 de N. Mohov cu privire la activitatea științifică a istoricilor din Moldova se menționau discuțiile îndelungate pe problema etnogenezei „poporului moldovenesc”, dar, sublinia autorul, ele au avut loc într-un cerc îngust, fiind discutate rar la adunări lărgite, dar și mai rar erau publicate în presă.

Concomitent, autorul informa despre inițierea unor noi discuții referitor la formarea „națiunii burgheze moldovenești”, dar, menționa el, soluționarea problemei necesită o cercetare specială și discuții [318, p. 206].

Caracteristici generale ale cercetărilor etno-naționale publicate au început să apară în anii 1960. Într-un material publicat în 1961 Iachim S. Grosul, referindu-se la cercetările științifice din RSSM, se oprește și la realizările specialiștilor din domeniul științelor sociale, menționând că au fost publicate un șir de studii, cum ar fi *Istoria RSS Moldovenești*, *Istoria literaturii moldovenești*, Gramatica științifică a limbii moldovenești, un dicționar ruso-moldovenesc etc., studii, care, în aprecierea autorului, au oferit posibilitatea de a plasa pe bază științifică predarea

în instituțiile superioare de învățământ din republică a istoriei RSSM, limbii și literaturii moldovenești [242, p. 69].

O primă sinteză a istoriografiei din Moldova a fost publicată în 1963 de către I.S. Grosul și N.A. Mohov. Pe lângă descrierea generală a lucrărilor publicate în perioada sovietică, autorii includ și o prezentare critică a opiniei istoricului din Imperiul Rus N. Borețki-Bergfeld (1880-1913), care în anul 1909 a publicat o istorie a României [204] și care acceptase opiniile „istoricilor-șoviniști români” pe problema originii popoarelor romanice de răsărit [243, pp. 657-658]. Despre realizările istoriografiei din RSSM în problema etnogenezei „poporului moldovenesc”, autorii nu fac nicio apreciere.

Rezultatele investigațiilor istoricilor și lingviștilor din RSSM erau expuse și la nivel unional. Referindu-se la direcțiile principale ale cercetărilor de la AȘ a RSSM, în studiul publicat în revista unională *Вестник Академии наук СССР* în anul 1964, Iachim S. Grosul atenționa că Prezidiul AȘ al URSS la 6 decembrie 1963 a discutat măsurile privind precizarea principalelor direcții de cercetare și eficientizarea rețelei instituțiilor științifice ale AȘ a RSSM.

Unul dintre membrii comisiei Maxim P. Kim (1908-1996), care a vizitat Chișinăul și a făcut cunoștință cu cercetările arheologilor, a menționat activitatea rodnică a acestora în vederea studierii istoriei poporului moldovenesc, iar istoricii moldoveni au fost apreciați ca fiind mai competenți decât colegii lor din instituțiile centrale pe problema relațiilor româno-ruse și româno-sovietice.

Referitor la direcțiile principale de cercetare în domeniul care ne interesează aici, Prezidiul AȘ al URSS a găsit o formulare generală – studierea economiei republicii, istoriei, limbii și literaturii „poporului moldovenesc”, legitățile dezvoltării limbii literare moldovenești în epoca sovietică, problemele limbii scrise și vorbite etc. [241, p. 9-12].

În 1967, I.S. Grosul și N.A. Mohov au publicat în revista unională *Вопросы истории* un articol consacrat dezvoltării științei istorice în RSSM. Autorii evidențiau trei perioade în procesul evoluției științei istorice din Moldova: prima – de la Revoluția din Octombrie până la 1948; a doua – din 1948 până la Congresul al XX-lea al PCUS (1956); a treia – de la Congresul al XX-lea până în 1967.

Autorii au subliniat slaba dezvoltare a științei istorice în prima etapă, au menționat crearea primului Institut de Cercetări Științifice în domeniul Istoriei, Economiei, Limbii și Literaturii și au remarcat că în fața istoricilor se află sarcina de a investiga de pe poziții marxist-leniniste toate etapele dezvoltării istorice a „poporului moldovenesc”.

Referindu-se la cea de a doua etapă autorii menționați subliniau că pentru a asigura o prezentare științifică corectă a evenimentelor istorice și a depăși influența ideologiei burgheze, CC al PC(b) din Moldova a decis să se pregătească un curs marxist despre istoria republicii. Apreciind activitatea asupra celor două volume de Istorie a Moldovei, ei atenționau că problema „etnogenezei poporului moldovenesc” nu a fost soluționată satisfăcător [244, pp. 22-26].

Referindu-se la a doua și a treia etapă de dezvoltării a științei istorice în Moldova în general și investigarea problemei etno-naționale în RSSM, autorii subliniază că teritoriul Moldovei a fost locuit din cele mai vechi timpuri și unele surse scrise s-au păstrat chiar din perioada dinaintea erei noastre, dar „poporul moldovenesc” ca o comunitate etnică deosebită apare pe arena istorică relativ târziu, date incontestabile despre el le avem doar din sec. al XII-lea.

Menționând discuțiile referitoare la originea „poporului moldovenesc”, autorii scriu despre lupta în istoriografia burgheză privitoare la locul formării „poporului moldovenesc”, dar afirmația nu este corectă, fiindcă istoriografia burgheză niciodată nu a examinat problema formării „poporului moldovenesc”, ci numai problema formării poporului roman.

Autorii erau deranjați și de faptul că o atenție sporită în cercetările istorice ale autorilor din România era acordată problemei privind perpetuarea elementelor romanice în regiunile de la nord de Dunăre în sec. IV-XII și era subestimat rolul altor popoare, în primul rând al slavilor, în procesul formării „poporului moldovenesc”.

Este supusă criticii teoria lingvistului N. Ia. Marr (1864-1934), care, potrivit autorilor, a împiedicat soluționarea problemei referitoare la formarea „poporului moldovenesc”, fiindcă istoricii sovietici au încercat rezolvarea ei pe calea evidențierii unor stadii în dezvoltarea populației autohtone, fără influența popoarelor migratoare. Volohii erau apreciați de către autori ca strămoșii moldovenilor și valahilor, și considerau că nu sunt argumente incontestabile pentru a considera cultura arheologică balcano-dunăreană sau Dridu, ca aparținând volohilor. Autorii mai afirmau că mai complet s-a studiat procesul de formare a statului sovietic moldovenesc și a „națiunii socialiste moldovenești” [244, p. 41].

În 1972 jurnalul filologic unional *Вопросы языкознания* a publicat articolul lui Nicolae Corlăteanu (1915-2005) referitor la dezvoltarea lingvisticii moldovenești în timpul puterii sovietice, începutul căruia a fost pus odată cu formarea RASSM.

Autorul menționa că în perioada interbelică problemele teoretice au fost puțin studiate de către cercetătorii sovietici, cele mai reprezentative lucrări au aparținut lingvistului Maxim V. Serghievski (1892-1946), care s-a ocupat și de istoria purtătorilor „limbii moldovenești”, de

problemele originii „poporului moldovenesc”. N. Corlăteanu a făcut o trecere în revistă a publicațiilor periodice în „limba moldovenească” și a publicațiilor unor gramatici a „limbii moldovenești” în perioada 1924-1940. Autorul menționa și cele două sesiuni științifice din anii 1951 și 1955, desfășurate la Chișinău cu participarea unor lingviști de vază din centrele științifice unionale, unde au fost discutate pe larg problemele cercetării științifice ale patrimoniului literar și lingvistic clasic moldovenesc.

Conform autorului, investigarea dezvoltării istorice a „limbii moldovenești” include studiul relațiilor de limbă slavo-moldovenească, studierea cu atenție a interacțiunii și îmbogățirii reciproce a limbilor moldovenești și slave de est pe parcursul a mai bine de un mileniu de contacte strânse între popoarele vorbitoare a acestor limbi [290].

La sfârșitul anilor 1970, un impact în tratarea problemelor etno-naționale l-au avut publicațiile apărute sub egida *Consiliului Științific pentru studiul complex al problemei relațiile slavo-volohe și formarea poporului moldovenesc*.

De fapt, acestea nu erau niște cercetări științifice propriu-zise. Autorii respectivi prezintă pe scurt opiniile exprimate de savanții din URSS și locali pe problema „etnogenezei moldovenilor”, în primul rând atenționând la primatul slavilor pe aceste teritorii și venirea relativ tardivă a populației romanizate, și subliniau marele rol al slavilor în procesul de formare a „poporului moldovenesc”, care, considerau ei, a fost și este un popor deosebit de poporul român, opinii reflectate în publicațiile semnate de V. S. Zelenciuk și T. D. Zlatkovskaia [272], G. I. Spataru [390] și G. F. Cebotarenco [421].

Activitatea CȘM din perspectiva sovietică, despre realizările modeste în domeniul cercetării istoriei „poporului moldovenesc”, a „limbii moldovenești” etc., a fost abordată de O. I. Tarasov [394, pp. 19-28].

În ansamblu, cercetătorii sovietici nu au reușit să elaboreze lucrări istoriografice cu o analiză profundă și obiectivă a lucrărilor publicate la tema etno-națională, limitându-se, de regulă, la descrieri informative cu includerea unor critici declarative a „autorilor burghezi”.

b) Istoriografia postsovietică

Schimbările socio-politice, dispariția „ochiului de veghe” al organelor de partid și de stat, al Partidului Comunist și proclamarea independenței de stat, și-au lăsat amprenta asupra evoluției istoriografiei din Republica Moldova, inclusiv pe problema istoriei cercetărilor etno-naționale din RASSM/RSSM.

Specialiștii, aceiași care până mai ieri, benevol sau impuși de rigorile regimului dictatorial, practic, îndeplineau toate indicațiile instituțiilor sovietice, urmau să facă o

evaluare/reevaluare obiectivă a cercetărilor pe problemele etno-naționale întreprinse în perioada sovietică.

Este de menționat, era o sarcină destul de complicată, de aceea, inițial, practic nu apare niciun studiu în această direcție, cercetătorii încercând să abordeze unele probleme prin prisma politicii de cadre promovată, spre exemplu, la Institutul de Istorie în perioada de după război, când, erau promovați colaboratorii veniți din afara republicii sau din stânga Nistrului, iar față de specialiștii locali era o atitudine destul de suspectă [150].

În 1996 a fost publicat articolul lui Gh. Negru cu un titlu destul de „interesant”: *Etnogeneza românilor de la Est de Prut în istoriografia sovietică* [151]. Este evident faptul că este vorba de substituirea nejustificată a termenilor (moldovean cu român), ori, istoriografia sovietică nu s-a ocupat niciodată de problema etnogenezei românilor de la Est de Prut, ea s-a ocupat întotdeauna de etnogeneza „poporului moldovenesc”, subliniind permanent că românii (valahii) sunt un popor înrudit, dar deosebit de „poporul moldovenesc”, strămoșii cărora, volohii, au fost influențați de slavii de răsărit, de populația rusă veche.

Un articol informativ despre publicațiile istoricilor din anii 1946-2006 a fost publicat de D. Dragnev și I. Jarcuțchi în 2006. Autorii enumeră un șir de lucrări referitoare la diverse probleme din istoria Moldovei, inclusiv cele despre „originea moldovenilor”, fără a realiza o examinare critică a acestora [93, p. 6].

Unele aspecte ale activității Consiliului științific pentru studiul complex al problemei relațiile slavo-volohe și formarea poporului moldovenesc au fost abordate de S. Matveev, autorul formulând concluzia că din mai multe considerente, „trebuia de organizat un centru care, sub supravegherea instituțiilor unionale, să filtreze studiile istorice, promovându-le doar pe cele acceptabile din punctul de vedere al politicii generale” [130, p. 168].

Acest centru a și devenit Consiliul științific pentru studiul complex al problemei Relațiile slavo-volohe și formarea poporului moldovenesc”.

Procesele etnoculturale din spațiul carpato-nistrean în sec. II-XIV reflectate în istoriografia sovietică au fost examinate în teza de doctorat [131] și studiul monografic al aceluiași autor [132]. Autorul și-a propus drept scop „examinarea interpretării problemelor etno-culturale între Carpați și Nistru în sec. II-XIV p. Chr. în istoriografia sovietică postbelică și elucidarea confruntărilor de idei și supoziții în analiza surselor arheologice, narative, etnologice etc., utilizate în procesul de studiere a romanicilor de est” [132, pp. 25-26]. Autorul face o periodizare a studiilor examinate din perioada 1946-1991 și semnalează unele trăsături caracteristice ale istoriografiei sovietice, cum ar fi tendința de a extrage din

material mai multă informație istorică decât acesta poate oferi, dar și monopolizarea cercetărilor de anumite persoane.

De asemenea, autorul sublinia că publicațiile specialiștilor din perioada sovietică erau extrem de politizate, sufereau de „sindromul analizei parțiale a datelor și de omiterea celor care nu se încadrau în construcțiile logico-istorice promovate oficial”. Tot ca un aspect negativ este apreciat și „multiplicarea/reeditarea lucrărilor cu mici modificări”.

Autorul indica și la aceea că istoriografia sovietică trebuia să demonstreze „rolul pozitiv, obiectiv-progresist al slavilor”, să nege continuitatea romanicilor la est de Carpați, că aceștia au apărut în aceste regiuni mult mai târziu decât slavii, abia în sec. XII-XIV [132, pp. 141-142].

În studiul publicat în 2013 referitor la activitatea Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Bazei/Filialei Moldovenești a AȘ a URSS în perioada 1946–1958, Ion V. Xenofontov și Lidia Prisac, după unele aprecieri generale, indică la elaborarea de către autorii sovietici a studiilor referitoare la existența unei populații deosebite în spațiul pruto-nistrean, moldoveni, care se deosebesc de români, iar principala teză, apreciată de autori „de esență pur propagandistică”, era cea referitoare la drepturile „primare ale slavilor” asupra Basarabiei (teritoriul dintre Prut și Nistru al Moldovei istorice), ambele realizate la indicația Secției de propaganda a CC al PCUS” [178, pp. 27-28].

De fapt, teza respectivă, nu este o simplă teză propagandistică, ea este, după cum a demonstrat istoricul din Rusia contemporană E.V. Anisimov, una din tezele principale ale stereotipului mentalității imperiale [189]. Autorii menționează și crearea după 1940, în legătură cu anexarea Basarabiei de către URSS, a condițiilor „politice necesare pentru extinderea propagandei «moldovenismului» asupra societății în vederea eradicării etno-naționale” [178, p. 29]. Ion V. Xenofontov și Lidia Prisac menționează și organizarea în 1951 în cadrul Institutului de Istorie, Limbă și Literatură a două expediții arheologice, una dintre ele fiind numită de „arheologie slavo-moldovenească”, ceea ce, în opinia autorilor, indică limpede la scopul creării acesteia. Ulterior, toate materialele descoperite pe teritoriul RSSM și datate cu perioada de după sec. al V-lea erau apreciate drept slave, urmărindu-se scopul de a demonstra „rolul slavilor în etnogeneza moldovenilor și în constituirea statului moldovenesc” [178, pp. 36-37].

Studiul din 2013 elaborat de I. Jarcuțchi, C. Manolache și I. Xenofontov sublinia că la comanda Partidului Comunist (b) „istoricii și lingviștii din RASSM se străduiau să fondeze existența unei «limbi literare moldovenești», creată artificial în baza argourilor din satele transnistrene” [119, p. 12].

Istoricul Valentin Burlacu este autorul unui studiu monografic consacrat științei istorice în sistemul de propagandă din Moldova sovietică (2014). Autorul demonstrează cu lux de amănunte că prin filiera pseudo-științei istorice puterea politică manipula și dezinforma masele, creând o serie de mituri în scopul consolidării ideologiei comuniste, tinzând, totodată, să concorde transformările istoriografice cu cele politice [76].

În perioada postsovietică au apărut și unele cercetări ale biografiilor cercetătorilor din perioada sovietică. O scurtă biografie a lui Pavel Dimitriu (Dmitriev), care s-a referit la problema originii „poporului moldovenesc” prin prisma inventarului de muncă a locuitorilor, dar a examinat și de problemele demografice din Țara Moldovei, era realizată de Demir Dragnev într-un studiu publicat în 2015 [90].

În 2016 lingvistul Vasile Bahnaru a publicat un studiu în care, chiar de la bun început se întreba dacă AȘ a RSSM „a fost o Academie națională, a apărut ea interesele poporului nostru, s-a aflat în serviciul națiunii noastre?” [68, p. 135].

Autorul face o trecere în revistă a „realizărilor” științifice începând cu 1926, anul creării Comitetului Științific Moldovenesc al RASSM, apreciat de autor ca „un fel de Academie de Științe pe atunci”, care a „declanșat crearea «poporului moldovenesc» și a «limbii moldovenești» în opoziție cu poporul român și limba română”, limba „moldovenească” fiind apreciată, drept o limbă est-slavă, formată în urma simbiozei elementelor geto-dace cu elementele limbilor est-slave [68, p. 137].

Celelalte forme de organizare a științei în RASSM/RSSM [IMCȘ în Istorie, Economie, Lingvistică și Literatură (1939), a Bazei/Filialei Moldovenești de Cercetări Științifice a AȘ a URSS (1946/1949) și a Academiei de Științe a RSS Moldovenești (1961)], autorul le consideră că „au avut drept scop principal «fundamentarea» științifică a existenței a două limbi est-romanice – moldovenească și română – și a două popoare est-romanice – moldovenesc și român, inclusiv a două etnogeneze distincte – românii sunt valahi și continuatori ai dacilor romanizați, iar moldovenii au apărut din volohi, continuatori ai dacilor liberi, prin simbioză cu slavii de est.

Acestea erau două aberații cu tentă științifică elaborate pentru a justifica raptul Basarabiei din 1812 și 1940, iar Academia de Științe a fost creată tocmai pentru a demonstra aceste neadevăruri”. Aceste considerente, l-au determinat pe V. Bahnaru să formuleze concluzia că „«filologia și istoria sovietică moldovenească» sunt un fals, o minciună «științifică», iar în ultimă instanță nu sunt decât o diversiune și o perversiune științifică, machiată din abundență cu «ideologie proletară», «prietenie dintre popoare» și «viitorul luminos» al oamenilor muncii. Toate instituțiile științifice de orientare umanistică erau

declarate ideologice și ținute în permanență sub controlul sever al politrucilor de la ideologia partidului unic” [68, pp. 141-142].

Concluzia autorului, pe cât de dură, pe atât de obiectivă, poate fi întregită doar cu remarca etnologului rus Vasilii R. Filippov că astăzi „pentru dorința de înțeles de a stabili adevărul, omul de știință nu este amenințat cu 10 ani fără dreptul de a corespunda” [408, p. 17].

Într-un studiu din 2016 consacrat evoluției științelor socio-umaniste în RSSM, D. Dragnev menționa că activitatea cadrelor științifice din RSSM se afla sub supravegherea regimului totalitar, iar lucrările erau elaborate la comanda Kremlinului și cele ale organelor de partid și de stat din RSSM.

Autorul aprecia „dezghețul hrușciovist” drept „perioadă de liberalizare limitată a regimului totalitar” [92, p. 58], iar scopul științelor socioumaniste până în 1991 a fost „«fundamentarea științifică» a existenței a două popoare estromanice – moldovenesc și român, cu o istorie și limbă separate” [92, p. 57].

Activitatea științifică în cadrul AȘ a RSSM în problema pe care o cercetăm, a fost abordată și într-un studiu publicat în 2016 de C. Manolache și I.V. Xenofontov, care, destul de obiectiv, apreciau că rezultatele științifice în domeniul cercetărilor etno-naționale „pot fi considerate modeste din cauza situației socio-politice și economice a Uniunii Sovietice”, științele socioumanistice „erau ancorate în serviciul ideologiei statului sovietic” și „prin mijlocirea cercetărilor forului științific principal din RSSM» «s-a demonstrat» că suntem «un popor distinct de cel românesc» ... iar în etnogeneza moldovenilor rolul primordial este atribuit elementului slav.

Alte ipoteze de lucru nu erau acceptate, iar cei care aveau opinii contrare au fost persecutați. Aceeași situație a existat și în cazul limbii române, care era numită «limbă moldovenească» [127].

Aceeași autori s-au referit și la procesul de instituționalizare a științei academice în RSS Moldovenească în anii 1946-1960, menționând instituirea Comisiei filologice pentru unificarea limbii moldovenești (1926), care a devenit nucleul Comitetului Științific Moldovenesc pe lângă Comisariatul Norodnic al Învățământului, cu secțiile de lingvistică, literatură, istorie, etnografie, economie, studiul artelor, o bibliotecă științifică și o secție de doctorat [128, p. 17], accentuând că în procesul de elaborare a direcțiilor principale de activitate a Bazei Moldovenești de Cercetări Științifice a AȘ a URSS (1946-1949) o atenție prioritară s-a acordat studierii istoriei, arheologiei și etnografiei „poporului moldovenesc” [128, p. 19].

Referindu-se la constituirea Filialei Moldovenești a AȘ a URSS în anii 1949-1950, în studiul publicat în 2017, Ion V. Xenofontov atenționa la „carențele semnalate în activitatea Filialei Moldovenești” mai ales ale Institutului de Istorie, Limbă și Literatură, colaboratorii căruia încă nu aveau o opinie comună referitor la originea „limbii moldovenești”, „particularitățile ei specifice, ale moștenirii literare și problema includerii marxismului în cercetarea limbii moldovenești” [173, p. 239].

În studiul publicat în 2017 de către Demir Dragnev se făcea o scurtă sinteză a evoluției științelor umaniste până în anul 1991 în care sublinia că scopul creării CȘM în 1926 a fost de a cerceta principalele probleme ale dezvoltării culturii „poporului moldovenesc”, dar și crearea unei „limbi literare moldovenești” în baza dialectului vorbit în raioanele din stânga Nistrului.

Autorul consideră că în anul 1932 în RASS Moldovenească a fost introdus alfabetul latin și formele limbii române, în scopuri politice de moment, iar din 1939 „din nou se promovează agresiv concepția a două limbi și două popoare – moldovenesc și român”, obiectiv pe care urma să-l realizeze nou întemeiatul Institut Moldovenesc de Cercetări Științifice în Istorie, Economie, Limbă și Literatură. Referindu-se la perioada de după cel de al Doilea Război Mondial, D. Dragnev subliniază interesul organelor de partid în scrierea unei Istorii a Moldovei din punct de vedere marxist-leninist, în care să se promoveze „ideea unei origini etnice a moldovenilor, deosebită de cea a românilor”, insistându-se la simbioza volohilor cu slavii de răsărit [87, pp. 10-12], idee care a continuat și în anii următori, iar cercetătorii care au identificat printre vestigiile arheologice prezența elementului romanic, au fost persecutați și înlăturați de la cercetare [87, p. 17]. Autorul mai subliniază și faptul că concesiile făcute de lingviști până în anul 1989 așa-numitului specific al limbii și literaturii moldovenești „aveau caracter declarativ, iar materialul științific concret analizat prezenta o descriere a normelor literare unice românești” [87, p. 13].

Apreciind conferința științifică a lingviștilor din toamna anului 1988 la care au participat și filologi din Moscova și Leningrad, D. Dragnev menționează că ei „s-au pronunțat în favoarea identității lingvistice moldo-române și revenirii la grafia latină”, recomandând conferirea limbii române a statutului „de limbă oficială a republicii” [87, p. 23].

Activitatea CȘM a fost abordată de Ion Valer Xenofontov, autorul urmărind procesul de „instituționalizare” a istoriografiei sovietice moldovenești din acest timp [174].

Studiul publicat în 2018 de Demir Dragnev și Ion Valer Xenofontov atenționează la problema includerii instituțiilor științifice din RSSM în campaniile staliniste în perioada anilor

1946-1953, inclusiv reeducarea populației din republică în spirit sovietic prin propagarea marxism-leninismului, critica istoriografiei românești din perioada interbelică, argumentarea existenței unei „limbi moldovenești” deosebite de limba română, un loc de frunte în aceasta revenindu-i Institutului de Istorie, Limbă și Literatură, editarea operelor clasice „literaturii moldovenești”, criteriul esențial pentru identificarea scriitorilor moldoveni fiind ca ei să se fi născut pe teritoriul Moldovei istorice. Autorii mai realizează o analiză succintă a activității lui N. Narțov și prezintă conceptul lui I.D. Ceban despre „poporul moldovenesc” și „limba moldovenească” [96, pp. 344, 348-350].

Referindu-se la Sesiunea comună a Institutului de Lingvistică al AȘ a URSS și a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești al AȘ a URSS din 3-7 decembrie 1951 autorii evidențiază un „grup (Gh. F. Bogaci, V. P. Coroban, V. A. Comarnițchi, A. Evdoșenco, Em. Bucov și unii profesori din învățământul secundar – *n.n.*) de filologi proromâni”, care, deoarece nu puteau exprima deschis opinia lor, „camuflându-se, atribuiau oficial aceste tradiții „limbii moldovenești” având în vedere însă limba română” [96, pp. 352-354].

O altă linie de subiect abordată de Demir Dragnev și Ion Xenofontov vizează crearea și activitatea Bazei Moldovenești de Cercetări Științifice a AȘ a URSS în anii 1944-1949, material științific publicat în 2018. Autorii menționează faptul că potrivit organigramei Bazei din iunie 1946, printre alte subdiviziuni academice, urma să fie creat Institutul de Istorie, Limbă și Literatură cu sectoarele Istorie și arheologie, Limbă și grupul de dicționare, Literatură și folclor [95, pp. 427-428]. Potrivit autorilor, din punctul de vedere al autorităților sovietice, Baza „prezenta un act de conectare și integrare a activității științifice din RSSM în structura academică unională, supusă direct diverselor deziderate (politice, economice, ideologice culturale etc.) ale conducerii de stat și de partid centrale, producându-se, astfel, un transplant în spațiul investigațional din RSSM al sistemului sovietic de dirijare a științei de către stat și partid” [95, p. 429].

Conform autorilor, printre direcțiile principale de cercetare se numărau „formarea poporului moldovenesc”, formarea „limbii moldovenești” și marele rol al slavilor în aceste procese, acestea, concluzionau autorii, constituind „baza ideologică a studierii istoriei naționale a RSSM până în 1989” [95, pp. 433, 437, 439].

În alt studiu publicat în 2019, Demir Dragnev și Ion Xenofontov urmăresc atent procesul organizării instituționale a cercetărilor istorice academice în RSS Moldovenească începând cu crearea în 1926 a Comitetului Științific Moldovenesc, modificările ulterioare intervenite în organizarea Institutului de Istorie, transformarea în anul 1969 a Sectorului de

etnografie în Secția de etnografie și studiul artelor, iar în 1978 la această secție a fost atașat și Sectorul de arheologie al Institutului de Istorie. Autorii indică la obligația savanților din RASSM/RSSM să „execute directivele politice, ideologice, economice, culturale ale conducerii AȘ a URSS ... care implementau dispozițiile supreme de stat și de partid în sistemul investigațional din RSSM”, și subliniau că istoricii din RSS Moldovenească trebuiau să elaboreze un concept oficial care „să legitimizeze includerea RSSM în componența URSS”. Autorii mai indică că unul dintre scopurile principale, formulat chiar de la început, era crearea unei limbi literare noi în „baza graiului popular al moldovenilor din regiunea transnistreană”, să demonstreze existența „poporului moldovenesc”, deosebit de poporul român, unitatea seculară a „poporului moldovenesc” la început cu slavii, apoi cu rușii și ucrainenii [100].

Referindu-se la Moldova sovietică aflată sub regim comunist, autorii au mai abordat subiectul ingerinței factorului politic în domeniul științei, în general [102], și al științei istorice, în special [97].

În perioada postsovietică au apărut unele studii consacrate biografiilor și activității științifice ale unor specialiști din perioada sovietică, care, într-o măsură sau alta, au abordat problematica etno-națională.

În 2013 au fost publicate reflecțiile unui grup de cercetători din Republica Moldova despre Valentin Zelenciuk, printre care se evidențiază afirmațiile lui Demir Dragnev. Autorul enumeră funcțiile pe care le-a ocupat V. Zelenciuk, atenționând asupra posturilor înalte pe care le-a ocupat tatăl acestuia, Stepan Zelenciuk (1904-1987) în organele de partid din RASSM și RSS Moldovenească, și concluzionează că „în situația reală de atunci”, savanții „vorbeau și scriau despre tradițiile naționale a moldovenilor, dar ocoleau prezența unei unități culturale românești”, acest „moldovenism” al lor fiind apreciat de autor drept „o armă de apărare împotriva ofensivei șovinismului imperial, care urmărea «topirea» graduată a culturii autohtone în componența «națiunii unice socialiste sovietice», intensiv propagate de partid. Pentru intelectualii neîndoctrinați, acel «moldovenism» de atunci era unicul remediu permis oficial de promovare a valorilor naționale” [105, pp. 7-8].

Biografiile unor specialiști din domeniul istoriei și literaturii, care au activat în perioada sovietică au fost prezentate sub formă de referate la diferite conferințe științifice, fiind publicate rezumatele comunicărilor respective. Activității lui Naum A. Narțov (1894-1978) i-a fost dedicat referatul prezentat de Demir Dragnev și Ion Valer Xenofontov la Sesiunea științifică a Departamentului Istoria românilor, universală și arheologie de la Universitatea de Stat din Moldova din 4 iunie 2021 [99], iar biografia lui Eugeniu Russev (195-1982), absolvent al

Facultății de litere și Filosofie a Universității din București, a fost prezentată de Ion Valer Xenofontov și Iulia Malcoci la sesiunea științifică din cadrul aceluiași Departament pe 27 mai 2022 [177].

Activitatea lui Nicolai A. Mohov a stat în atenția cercetătorilor Demir Dragnev și Ion Valer Xenofontov într-un studiu publicat în anul 2022. Referindu-se la lucrările lui N. Mohov, autorii scriu că importanța științifică a acestora este diferită, unele cercetări sunt „bazate pe materiale documentare”, iar multe sunt „scrieri propagandistice, ideologizate”.

Autorii menționează că de la bun început, N. Mohov s-a angajat să demonstreze existența „poporului moldovenesc” de pe poziții marxist-leniniste, în spiritul prieteniei popoarelor URSS în frunte cu „marele popor rus” [98, p. 48]. N. Mohov a încercat să demonstreze că „poporul moldovenesc” s-a format în urma simbiozei romanicilor cu slavii de răsărit, iar românii s-ar fi format în urma simbiozei romanicilor cu slavii de sud [98, p. 51].

Demir Dragnev și Ion Valer Xenofontov s-au aplecat și asupra biografiei lui Vasili M. Senchevici (1905–1954), într-un studiu publicat în anul 2022 acesta fiind apreciat, chiar în titlul articolului, drept „istoric-propagandist”, care realiza întru-totul planurile imperiale sovietice în privința demonstrării identității naționale și lingvistice ale populației autohtone din regiunea Nistru-Prut [101].

Personalitatea lingvistului Nicolae G. Corlăteanu (1915-2005) este prezentată într-un studiu realizat de Iulia Malcoci și Ion Xenofontov în anul 2023. Examinând două dicționare publicate în anul 1954, *Dicționarul rus-român* și *Dicționarul rus-moldovenesc*, redactate de N. Corlăteanu, autorii subliniază că analiza acestora atestă că „marea deosebire între limba română și cea moldovenească constă în utilizarea alfabetului chirilic la cea din urmă, precum și, mai ales, în ortografierea cuvintelor” [126, p. 137].

În același timp, autorii menționează că în perioada sovietică, N. Corlăteanu „a fost nevoit să contribuie la inventarea «limbii moldovenești», având studii de specialitate la Facultatea de Litere și Filosofie (specialitatea Filologia română) a Universității din Cernăuți” [126, p. 143]. Ulterior, după anul 1991, N. Corlăteanu a recunoscut că limba literară trebuie numită limba română [79].

În biografia recentă (din 2024) dedicate membrului corespondent Vladimir Țaranov, Demir Dragnev și Ion Valer Xenofontov subliniază faptul că acest istoric cu o instruire preuniversitară precară era nepotul lui Stepan V. Țaranov, fost secretar al Comitetului Central al PC(b)M pe probleme de propagandă și agitație. Acest fapt a făcut ca Vl. Țaranov să nu poată depăși obstacole în depășirea paradigmelor ancorate în ideologia sovietică.

În activitatea sa științifică realizată după anul 1991 a încercat să mixeze principiile marxiste de tratare a istoriei cu noile abordări în istoriografia universală, îndeosebi abordarea civilizaționistă a istoriei, în care se promovează caracteristica așa-numitei „civilizații sovietice” [103], care, în mod evident, o includea și pe cea din R(A)SSM.

În concluzie la studiile examinate mai sus putem afirma cu certitudine că până în prezent în Republica Moldova nu a fost publicat un studiu de sinteză referitor la subiectul abordat de noi în teza de doctorat.

I.2. Surse istoriografice și istorice

a) surse istoriografice

Sub sintagma de sursă/izvor istoriografic, adoptată în literatura de specialitate [186, 217, 235, 270, 277], înțelegem studiile specialiștilor consacrate problemei care ne interesează pe noi, în cazul de față, istoria cercetărilor în domeniul etno-național în RASSM/RSSM, care sunt sursa principală pentru cunoașterea subiectului în cauză: cu alte cuvinte este vorba de lucrările tipărite sau manuscrise ale cercetătorilor realizate în perioada anilor 1924-1991 în baza surselor istorice, lucrări care includ cercetări despre evoluția proceselor etno-naționale pe parcursul secolelor în spațiul istoric examinat. Izvorul istoriografic, cum destul de bine s-a subliniat de către specialiști, este finalitatea muncii cercetătorului [309, p. 40], produsul examinării surselor istorice exprimat în rezultatele și concluziile la care a ajuns, materializat în studiile publicate sau, din diferite motive, rămase în manuscris.

Izvorul istoriografic este foarte subiectiv. Urmărind logica creării sale în fostele RASSM/RSSM, se observă destul de limpede că el a fost influențat de către hotărârile organelor competente, de partid și sovietice, în general de către regimul totalitar sovietic, dar examinarea lui este mai mult decât necesară, fiindcă el exprimă tendința regimului de a-și crea baza ideologică pentru argumentarea și traducerea în viață a politicii imperiale expansioniste. Din acest considerent, atitudinea față de izvorul istoriografic trebuie să fie destul de critică, fiindcă, constrâns de condițiile în care activa sau îndoctrinat de ideologia comunistă, cercetătorul falsifica, benevol sau impus de necesitatea de a îndeplini cerința organelor de partid, sursele istorice de care dispunea, le utiliza unilateral în cercetarea sa, le prezenta trunchiat, substituia termenii folosiți în sursa istorică cu termenii acceptați de regimul sovietic, le interpreta în sensul în care dorea regimul totalitar. Cu atât mai mult, că în cazul nostru, cercetarea istorică era orientată social și cercetătorul de la bun început era impus să investigheze o problemă falsă – problema formării așa-numitului „popor moldovenesc” și așa-

numitei „limbi moldovenești”, deosebite de poporul român și de limba română. De aici rezulta și lipsa de rigoare științifică, care era doar la nivel declarativ, dar în realitate era înlocuită cu referințe la învățătura marxist-leninistă, un timp și stalinistă, apoi s-a revenit iarăși la marxism-leninism, toate acestea, potrivit punctului de vedere oficial promovat, oferea baza teoretică pentru cercetarea tuturor problemelor de istorie, inclusiv și a celor ce țineau de domeniul etno-național.

Examinarea detaliată de către specialiștii actuali din Federația Rusă a lucrărilor lui V.I. Lenin a demonstrat că ele nu permit cititorului să descopere un sistem de vederi armonios și logic expuse. Absența acestora, incapacitatea de a defini concepte, de a dezvolta un aparat terminologic satisfăcător, de a face distincția între națiunile politice și „etnice”, nu i-au permis lui V. Lenin să interpreteze cât de cât corect materialul empiric în acele cazuri când el angaja să cugete despre „componenta națională” a diverselor structuri statale, că el, subliniază cercetătorii din Rusia, categoric nu își închipuia ce este o națiune. După aceleași principii leniniste, care nu erau deloc clare, a fost formulată și teoria stalinistă despre națiune. În atare situație, concluzia etnografului rus V.R. Filippov privitor la învățătura leninistă și stalinistă este destul de grăitoare: aceasta a fost o catastrofă pentru știința națională, care a avut drept urmare sterilitatea epistemologică [408, pp. 27-48].

O trăsătură caracteristică a surselor istoriografice ce țin de subiectul investigat aici este că ele fac parte din istoria orientată social, cu alte cuvinte este vorba de o comandă socială a organelor competente, de partid și sovietice, care urmăreau scopul de a impune societății din RASSM/RSSM nu satisfacerea cerințelor obiective față de trecut, ci „demonstrarea” unui anumit punct de vedere asupra rezultatelor cercetărilor în domeniul etno-național, pentru a stabili un control asupra memoriei sociale și naționale a acesteia. În literatura de specialitate s-a subliniat că scrierea istorică orientată social nu se străduiește să fie neutră față de trecut, așa cum o cere știința, ea este susținută și/sau actualizată de conștiința istorică a societății, precum și de putere, care impune societății imaginea „necesară” a trecutului [308, p. 127]. În opinia conducătorilor de stat și de partid din perioada sovietică, istoria orientată social urma să joace rolul hotărâtor în formarea identității naționale și lingvistice a populației indigene din RASSM/RSSM, care trebuia să fie o identitate moldovenească, deși apropiată, dar totuși deosebită etnic și lingvistic de națiunea și limba română.

Pentru realizarea acestui scop fals, dar declarat „științific”, formulat de organele de partid și de stat, cercetătorii, în pofida declarațiilor că ei urmăresc restabilirea adevăratului proces istoric al formării „poporului moldovenesc” [384], au trebuit să recurgă la falsificarea surselor istorice, documentare și narrative, să treacă sub tăcere unele afirmații

din ele, să substituie termenii, să publice trunchiat unele surse istorice, să interpreteze fals conținutul acestora etc. Chiar problemele formulate în studiile acestora suscită nedumerire. Spre exemplu, recunoscându-se faptul că în „limba moldovenească” majoritatea cuvintelor sunt de origine latină, scopul propus în cercetările lor era de a demonstra marele rol al slavilor, care, potrivit unor cercetători ar fi locuit în spațiul de la Est de Carpați deja în sec. III-IV, conform altora, de la sfârșitul sec. al V-lea, în procesul de constituire a „poporului moldovenesc” și a „limbii moldovenești”, locul și rolul elementului latin, romanic, fiind trecut total sub tăcere.

Foarte specific era înțelesă și esența problemei. În unul din studiile de referință a vremii publicat în anul 1978, N. Mohov, autorul acestei scrieri, în compartimentul *Esența problemei* începe cu schimbările etnice semnificative din URSS în procesul de construcție socialistă și comunistă, care au loc sub conducerea PC al URSS, schimbări care, în opinia autorului, vor duce la apropierea și mai mare a popoarelor și că, cu cât mai bine va fi evidențiată, studiată și dezvoltată fiecare din trăsăturile progresiste ale culturii poporului, cu atât mai mare va fi prinosul său la cultura sovietică comună. Evident, N. Mohov considera că studierea cu succes a istoriei formării poporului este posibilă doar cu condiția că ea va fi realizată de pe poziții corecte, considerând că acestea pot fi doar marxist-leniniste. Dar, în esență, despre ce fel de cercetare este vorba? De fapt scrierea respectivă prezintă în sine reeditarea unei broșuri publicate de N. Mohov în anii 1959 și 1969 cu precizarea autorului că, „prezentarea într-o formă accesibilă a stării problemei, ținându-se cont de ultimele realizări ale științei etnogenetice”. S-a schimbat ceva în lucrarea lui N. Mohov față de publicațiile anterioare? Absolut nimic, fiindcă și metodologia cercetării a rămas aceeași, „învățătura marxist-leninistă”, și sarcinile false formulate de autoritățile sovietice și de partid – de a demonstra formarea și existența pe parcursul istoriei a „poporului moldovenesc” și a „limbii moldovenești”. N. Mohov mai constata că „nu sunt și nu pot fi popoare veșnice” [320], dar situația din URSS nu era apreciată din acest punct de vedere. Ținând cont de acestea, scrierile autorilor din perioada sovietică pe problemele etno-naționale necesită o atitudine cât se poate de critică.

Reieșind din publicațiile realizate în perioada sovietică și examinate de noi, publicații ce țin de problema cercetată în teză și se regăsesc în *Bibliografia* tezei, se poate face următoarea clasificare a surselor istoriografice: monografii, articole, disertații și autoreferatele acestora, schițe istorice, sinteze generale, teze ale comunicărilor științifice, culegeri de studii științifice, materiale ale conferințelor științifice, materialele discuțiilor științifice, recenzii.

b) surse istorice inedite

În procesul de selectare a materialelor referitoare la tema tezei s-au efectuat investigații de identificare a surselor documentare la AOSPRM, care conține materiale ale autorităților de partid, de stat, materiale parvenite de la instituțiile de cercetare științifică la adresa acestora etc. Fondul 49 de la această arhivă conține o serie de materiale care se referă la subiectul nostru de cercetare, din RASSM, cum ar fi procese-verbale ale ședințelor comisiei pentru examinarea gramaticii „limbii moldovenești”; dări de seamă referitoare la activitatea științifică a CȘM rezoluții ale organelor superioare de partid referitoare la activitatea CȘM.

De asemenea, au fost cercetate fondurile 12 și 52 de la numita arhivă, precum și materialele depozitate la ACAȘM, care conțin date importante referitoare la problema noastră de cercetare din timpul existenței RSSM.

Sursele istorice inedite investigate în arhivele menționate, pot fi clasificate în felul următor:

1) stenogramele consfătuirilor liderilor de partid și sovietici cu conducerea CȘM sau cu a Institutului de Istorie, Limbă Și Literatură pe probleme organizatorice sau a desfășurării activității științifice în instituțiile respective. O semnificație aparte are stenograma ședinței din 1943 la care s-a discutat perspectivele dezvoltării Institutului de Istorie, Limbă și Literatură și activitatea ulterioară a lui N. Narțov;

2) deoarece instituțiile de cercetare se aflau sub conducerea nemijlocită a organelor de partid, de un real folos ne-au fost adresările conducerii Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice persoanelor responsabile din CC al PC(b)M pentru a acorda sprijinul necesar în soluționarea diferitor probleme;

3) ținând cont de faptul că instituțiile de cercetare din RSSM activau sub ochiul vigilent al instituțiilor de cercetare centrale din URSS, binevenite pentru cercetarea noastră au fost avizele unor savanți din URSS referitoare la studiile realizate de specialiștii din Moldova și opiniile lor pe problema originii „poporului moldovenesc” și a „limbii moldovenești”, avize care s-au păstrat în manuscris;

4) rapoarte asupra activității unor cadre științifice, realizate de anumite persoane cu funcții de răspundere din RSSM, care se pronunță și în privința originii „poporului moldovenesc”;

5) informațiile oferite de persoanele care activau în CC al PC(b)M referitoare la activitatea și rezultatele cercetărilor științifice pe problema originii „poporului moldovenesc”;

6) informații ale secretarului CC al PC(b)M despre activitatea Institutului de Istorie, Limbă și Literatură a Bazei Moldovenești de cercetare științifică a AȘ din URSS;

7) organele superioare de partid din RSSM dirijau cercetările care urmau să fie efectuate pe problema etno-națională, de aceea hotărârile luate de CC al PC(b)M pe probleme de organizare a cercetărilor științifice, a conferințelor științifice, crearea diferitor comisii de control a activității cercetătorilor, publicarea lucrărilor etc. sunt foarte importante pentru cercetarea noastră;

8) foarte importante sunt diferitele Memorii (*докладная записка*) ale persoanelor angajate în structurile de conducere sovietică, adresate conducerii superioare de partid din RSSM. Aici ar fi de menționat Memoriul lui Em. Bucov, locțiitorul președintelui Consiliului de Miniștri al RSSM din 1 februarie 1949 adresat secretarului CC al PC(b)M N.G. Coval privitor la necesitatea recunoașterii în RSSM a moștenirii culturale a „clasicilor moldoveni” din sec. al XIX-lea și editarea operei acestora;

9) planurile de activitate ale Sectorului învățământ superior și a instituțiilor de cercetare științifică de pe lângă CC al PC(b)M, care atestă controlul strict al organelor de partid asupra cercetărilor științifice din RSSM, inclusiv asupra planificării activității și rezultatele cercetărilor realizate la IMCȘ;

10) memoriile adresate conducerii superioare de partid din RSS Moldovenească de către directorii Institutului de Istorie, Limbă și Literatură în care erau abordate problemele „originii poporului moldovenesc” și a „limbii moldovenești”;

11) rapoarte-aprecieri ale activității Institutului de Istorie, Limbă și Literatură, realizate de șefii Secției de propagandă și agitație de pe lângă CC al PC(b)M, rapoarte care atestă interesul și atitudinea organelor superioare de partid din RSSM față de specialiștii care se preocupau de cercetările în domeniul etno-național și a rezultatelor muncii acestora;

12) un interes deosebit prezintă planurile tematice de cercetare științifică ale Institutului de Istorie, Limbă și Literatură, planuri care erau prezentate organelor superioare de partid pentru a fi confirmate;

13) recomandările unor oameni de știință din centrele academice ale URSS adresate organelor superioare de partid din republică, privind măsurile necesare pentru îmbunătățirea activității științifice ale Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice în domeniul Istoriei, Limbii și Literaturii;

14) dările de seamă pentru activitatea științifică a Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice în domeniul Istoriei, Limbii și Literaturii, unele semnate de către directorii Institutului,

alte de către secretarii CC al PC(b)M pentru propagandă și agitație, adresate organelor superioare de partid;

15) adresările directorilor Institutului de Istorie, Limbă și Literatură către secretarul CC al PC(b)M sau către secretarii diferitor sectoare de la CC pe diferite probleme ce țineau de activitatea Institutului;

16) informații despre activitatea științifică a Institutului de Istorie adresată organelor superioare de partid, probabil era o obligație nescrisă de a prezenta organelor de partid informațiile respective;

17) stenogramele cuvântărilor de la unele adunări de partid închise, unde se discutau problemele de cercetare științifică în domeniul etno-național;

18) dări de seamă despre activitatea științifică a instituțiilor superioare de învățământ din RSSM, adresat organelor superioare de partid;

19) ordine ale organelor superioare unionale sovietice referitoare la activitatea științifică a unor colaboratori științifici din RSSM, ceea ce atestă un control riguros din partea instituțiilor unionale;

20) demersuri din partea reprezentanților Ministerului Învățământului adresate diferitor responsabili din CC al PC(b)M și organelor superioare sovietice, menite să îmbunătățească procesul de cercetare științifică;

21) scrisorile unor reprezentanți a Institutului de istorie, limbă și literatură adresate organelor superioare de partid și sovietice, în care informau starea de lucruri de la Institut și, în cazurie în care apăreau conflicte, solicitau implicarea organelor de partid în soluționarea acestora;

22) scrisorile unor intelectuali din RSSM adresate organelor supreme de conducere din URSS, care aveau tangență cu procesul de investigare științifică;

23) procesele-verbale ale ședințelor secțiilor de istorie, etnografie, arheologie, limbă și literatură – conțin materiale ce țin de istoria secțiilor, a Institutului, problemele care se discutau, sarcinile trasate;

24) procesele-verbale ale adunărilor și birourilor de partid – conțin istoria mediului în care s-au creat și transmis cunoștințele istorice, transformările sale externe și interne, ideologice și organizaționale;

25) dosarele personale ale istoricilor care au activat în această perioadă – conțin istoria intereselor și activității anumitor profesori și oameni de știință, cărțile și articolele care le-au publicat pe parcursul timpului, autobiografii;

26) informații de la instituțiile, care activează în domeniul științelor sociale, despre restructurarea activității științifice și despre influența cercetărilor asupra vieții ideologice a republicii, prezentată la comitetul orășenesc de partid Chișinău în 1988.

c) Surse istorice edite

O parte dintre sursele istorice pe care le-am folosit în cercetarea noastră au fost publicate atât în URSS, inclusiv RSSM, cât și în actualele Federația Rusă și Republica Moldova.

Unele materiale despre starea de lucruri în domeniul cercetării în general și a problemelor etno-naționale, în particular, după reanexarea Basarabiei în 1944 sunt publicate în volumul apărut în 1976 [314], iar unele decizii ale organelor superioare de partid referitoare la problema noastră se conțin în volumul editat în 1986 [287].

Informații relevante la tema abordată de noi conțin stenogramele și materialele Congresului al VIII-lea Scriitorilor din URSS din 1986, publicate abia în anii restructurării gorbacioviste, anume în 1988 [223].

În unele cazuri, pentru ilustrarea afirmațiilor false ale unor cercetători din RSSM au fost invocate documentele mai reprezentative publicate în prestigioase colecții de documente care includ perioada de până la începutul sec. al XVIII-lea [86, 133, 278, 279] și unele cronicile scrise în Moldova, cum ar fi Cronicile slavo-române [83, 385], cronicile lui Grigore Ureche [169, 170] și a lui Miron Costin [81].

În 1992 revista *Отечественные архивы* din Federația Rusă a publicat o serie de documente din anii 1953-1956 ce țin de controlul din partea PCUS a cercetărilor istorice [423]. Cu toate că materiale referitoare nemijlocit la situația din RSSM lipsesc, documentele publicate atestă fără putință de tăgadă controlul strict din partea autorităților sovietice și de partid a activității științifice a instituțiilor de cercetare. Unele documente atestă atitudinea dușmănoasă față de unele personalități marcante din România din perioada interbelică și, aparent, atitudinea binevoitoare față noua conducere din România socialistă. Evident, această atitudine se răsfrângea direct și asupra cercetării problemelor istorice din RSSM, dar mai ales cele ce țineau de problema identității etnice și lingvistice a populației indigene.

Un interes deosebit prezintă cele două volume de documente publicate la Moscova în 2000, care includ surse importante din perioada anilor 1922-1958. Materialele atestă controlul absolut al cercetărilor istorice din partea Partidului Comunist, iar instituțiile de cercetare, în cazul de față Institutul de Slavistică (1946), se deschideau în cadrul AȘ a URSS la solicitarea Direcției de propagandă și agitație către CC al PC (b) din toată Uniunea [182, pp. 326-327]. În primul volum a fost inclus un material din 1949 în care revista *Вопросы*

учебнику era învinuită că nu duce o luptă consecventă împotriva distorsiunilor antimarxiste în știința istorică, colectivul de redacție înlăturat și înlocuit cu unul nou, solicitându-se, printre altele cercetarea problemelor fundamentale ale procesului istoric, dezvoltarea istoriei popoarelor, publicarea articolelor despre ascensiunea și dezvoltarea națiunilor [182, pp. 402-403]. În alt material de la începutul anului 1953 sunt expuse rezultatele verificării de către Secția de Științe Economice și Istorice și Instituții de Învățământ Superior al CC al PCUS a activității Institutului de Istorie al AȘ a URSS. S-a constatat că colaboratorii Institutului au acordat un ajutor substanțial istoricilor din republicile unionale, printre care și RSSM, în scrierea istoriei „poporului moldovenesc”, perioada de până la revoluție. Totuși Institutul era criticat pentru că nu conduce istoricii sovietici în restructurarea muncii științifice în conformitate cu cerințele pe care partidul le înaintează lucrătorilor științifici din domeniul științelor sociale, în lumina „învățăturii geniale” ale lui Stalin expusă în lucrarea *Экономические проблемы социализма в СССР* [183, p. 52]. Istoricii sunt acuzați și de faptul că prezintă incorect cele mai importante probleme din istoria popoarelor URSS, cum ar fi originea popoarelor non-ruse, alipirea lor la statul rus, istoria lor este prezentată izolat de istoria poporului rus, nu se arată semnificația profund progresivă a aderării acestor popoare la marele popor rus [183, p. 54], iar în planificarea cercetărilor științifice pentru 1953 nu se regăsesc problemele ce țin de formarea națiunilor burgheze și a națiunilor socialiste [183, pp. 54-55]. Într-o informație a Secției de știință și cultură a CC al PCUS din decembrie 1953 se atenționează că la alegerile membrilor Academiei de Științe a URSS, din RSSM și alte republici unionale nu a fost ales nimeni [183, p. 75]. Unele decizii ale organelor de partid, care ne oferă informații referitoare la poziția Partidului Comunist pe diferite probleme de cercetare științifică, inclusiv și pe problema etno-națională, se conțin și în volumul editat în 2015 [264].

Materialele publicate în 2014 include discursurile participanților la Consfătuirea etnografilor din Moscova și Leningrad în 1929, care atestă complicatul proces de constituire a științei etnografice sovietice [341].

De un real folos ne-au fost documentele publicate de istoricii din Republica Moldova ce țin de politica de moldovenizare și de latinizare promovată de autoritățile sovietice în RASSM [156, 415], de începutul și evoluția mișcării de eliberare națională din RSSM, care a dat un nou impuls procesului de cercetare științifică [153].

Informații prețioase la tema noastră ne-au fost oferite de documentele publicate în volumele care reflectă disputa sovieto-română și campaniile politicii antiromânești ale organelor de partid și sovietice din RSSM și nu numai, în anii 1965-1989 [148, 149].

Volumul de documente publicat în 2015 conține informații utile din perioada 1944-1991, inclusiv pe problema cercetărilor științifice realizate în instituțiile academice și universitare din RSSM [84].

Situația complicată după finalizarea războiului mondial pe teritoriul RSSM și reanexarea Basarabiei de către URSS în care activau colectivele de cercetători este ilustrată în volumul ce conține documente desecretizate din arhiva NKGB-MGB, în anii 1944-1946 [159].

În 2006 a fost publicată Stenograma consfătuirii convocate de Comisariatul Învățământului din RSS Moldovenească pe 10 martie 1941. Editorul documentului a ținut să sublinieze că stenograful a făcut următoarea notiță: „stenograma nu este autenticată”, adică explică el, „textul nu a fost verificat și corectat de vorbitori și nici aprobat în vreo instanță, ceea ce înseamnă că stenograma nu redă exact și complet punctul de vedere al participanților la întrunire” [73, p. 134].

Acest punct de vedere este discutabil, ori ulterior, vorbitorii, sub motivul că „nu așa cum trebuie m-am exprimat”, ar putea să-și modifice opinia. Oricum, problema folosirii stenogramei în calitate de sursă istorică sigură pentru cercetarea științifică se discută în literatura de specialitate [388, 395].

Informații interesante referitoare la problema abordată de noi conțin materialele Congresului al III-lea al Uniunii Scriitorilor din RSSM din 1965, publicate în 2016 [69].

Materialele Sesiuni comune a Institutului de Lingvistică al AȘ a URSS și a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești al AȘ a URSS din 3-7 decembrie 1951 au fost publicate de lingvistul Vasile Bahnaru și conțin următoarele documente: 1) proces-verbal și stenogramele sesiunii comune a Institutului de Lingvistică al AȘ a URSS și al Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a AȘ a URSS, consacrate problemelor lingvisticii moldovenești, din 3-7 decembrie 1951; 2) rezoluția sesiunii științifice comune a Institutului de Lingvistică al AȘ a URSS și a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură a Filialei Moldovenești a AȘ a URSS, consacrate lingvisticii moldovenești (proiect); 3) telegramă: Moscova, Kremlin, lui Iosif Visarionovici Stalin; 4) stenograma ședinței Sectorului de limbă și literatură al Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a AȘ a URSS, 17 noiembrie 1954, or. Chișinău; 5) hotărârea Sectorului de limbă și literatură al Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a AȘ a URSS [67, pp. 77-399].

De un real folos ne-au fost amintirile și memoriile lingvistului S.B. Bernștein publicate la Moscova în 2002, care a lăsat o serie de informații utile referitoare la procesul de studiere a populației găgăuze și bulgare din Basarabia. De asemenea, autorul ne prezintă informații utile

despre atitudinea unor intelectuali din Basarabia față de așa-numita „limbă moldovenească”, dar însăși S. Bernștein nu a ezitat să-și expună poziția în memoriile sale [198]. Unele informații interesante despre participarea la o expediție arheologică în RSSM, ne oferă amintirile lui M. S. Velikanova [214].

La sfârșitul anilor 1980, Prezidiul AȘ a URSS a discutat problema privind activitatea AȘ din RSSM în ultimii 10 ani de zile. Academicianul A. Jucenco, președintele AȘ din RSSM, declara că cercetătorii acordă multă atenție problemei formării „poporului moldovenesc”, care este o problemă destul de complicată, sunt mai multe tratări ale problemei, mai ales în istoriografia străină, care neagă însăși faptul formării „poporului și a națiunii moldovenești”.

De asemenea, documentul respectiv conține concluzia Comisiei AȘ a URSS care a verificat cel mai înalt forum științific din Moldova sovietică, concluzie care aprecia pozitiv activitatea AȘ din RSSM, dar în calitate de puncte slabe menționa că rezultatele cercetării nu sunt răspândite pe larg în rândul maselor, mai ales pe problemele formării poporului și a „limbii moldovenești”, care uneori sunt tratate nu îndeajuns de competent.

În decizia adoptată, care aprecia activitatea AȘ din RSSM pentru anii 1978-1987 se recomanda studierea mai insistentă a problemelor culturii moldovenești, de a prezenta cultura națională moldovenească ca un fenomen independent [269, p. 77].

Astfel, problema etno-națională centrală, formulată în istoriografia sovietică ca „formarea poporului și limbii moldovenești” discutată pe tot parcursul existenței regimului sovietic, fiind o problemă inventată, nu putea fi argumentată din punct de vedere științific. Drept urmare, organele superioare de partid le insinuau constant cercetătorii că nu o studiază satisfăcător.

I.3. Concluzii la *Capitolul I*

1. În perioada cercetată nu au fost publicate studii, care ar analiza științific, integral, problema istoriei cercetărilor etno-naționale din RASSM/RSSM, iar prezența unor materiale în revistele locale sau în cele unionale, în care se prezenta foarte succint problema respectivă, erau chemate să informeze cititorul că în această direcție se fac investigații. Studiile generale prezintă doar elaborările cu caracter istoric, lipsind expunerea realizărilor în domeniul cercetărilor etno-naționale.

2. Cercetătorii din URSS, inclusiv din R(A)SSM, impuși de autorități să cerceteze o problemă falsă, constituirea „poporului moldovenesc” și a „limbii moldovenești”, evident, nu puteau ajunge la rezultate științifice în sens epistemologic, de aici și devierile lor, fie că „poporul

moldovenesc” (volohii) în calitate de comunitate etnică deosebită apare în sec. al XII-lea, fie că volohii erau doar strămoșii moldovenilor și valahilor.

3. Cercetătorii din perioada sovietică declarau eronat că istoriografia de peste hotare, inclusiv cea românească, s-ar fi preocupat de problema originii „poporului moldovenesc” și ar fi exprimat mai multe teorii în această privință. Este necesar de subliniat că istoriografia străină s-a preocupat doar de etnogeneza poporului român, nu de inexistentul „popor moldovenesc”.

4. Pe parcursul perioadei cercetate au fost publicate și unele studii ce se refereau la organizarea instituțională a științei, inclusiv a problemelor etno-naționale din cadrul acestora, acordându-se o atenție superficială și doar la nivel de planificare a cercetărilor în acest domeniu. Problema organizării instituționale a științei istorice în epoca sovietică, activitatea cercetătorilor istorici și lingviști din acea perioadă, a început să fie mai intens studiată de către specialiștii din Republica Moldova abia în ultimul deceniu, când au apărut mai multe articole consacrate acestei probleme.

5. În perioada sovietică nu exista o bază izvoristică a problemei cercetate, care s-ar fi bazat pe culegeri de documente publicate. Problema cercetărilor în domeniul etno-național era văzută de autoritățile sovietice ca una de esență politică, multe din dosarele din arhive poartă parafa *Secret*, *Strict secret*, *Pentru uz intern* și desigur, ele nu puteau fi publicate și aduse la cunoștința publicului larg de cititori.

6. Căderea regimului sovietic a creat condiții favorabile pentru cercetare, arhivele de partid etc., au devenit accesibile, ceea ce permite publicarea și folosirea acestora pentru cercetarea problemei propuse pentru cercetare. După 1991 specialiștii din Federația Rusă și Republica Moldova au publicat mai multe culegeri de documente, care pot fi folosite în cercetarea subiectului abordat în lucrarea de față.

CAPITOLUL II. CERCETĂRI ÎN DOMENIUL ETNO-NAȚIONAL DIN RASSM/RSSM SUB IMPACTUL DICTATURII COMUNISTE ÎN ANII 1918-1944

II.I. Începutul investigațiilor etnologice sub impactul politicii expansioniste a regimului bolșevic asupra Basarabiei

Istoria cercetărilor etno-naționale din RASSM a evoluat în funcție de prioritățile politicii partidului bolșevic în problema dată la diferite etape ale perioadei examinate.

O etapă cronologică prealabilă formării RASSM începe la scurt timp după lovitura de stat bolșevică din octombrie 1917, când în fosta gubernie Basarabia a luat amploare mișcarea națională, care s-a încununat la 21 noiembrie 1917 cu crearea Sfatului Țării, organ reprezentativ în care erau prevăzute 10 locuri și pentru moldovenii din stânga Nistrului. La 2 decembrie 1917 Sfatul Țării a proclamat Republica Populară (Democratică) Moldovenească în componența unei Republici democratice, care urma să fie creată pe teritoriul fostului Imperiu Rus, iar la 24 ianuarie 1918 a votat Declarația de independență a acestei republici. Pe parcursul lunii martie tot mai multe organizații obștești din Basarabia s-au pronunțat pentru unirea cu România (zemstvele din Soroca, Orhei ș.a.), care a fost realizată prin votul Sfatului Țării din 27 martie 1918. Rusia Sovietică nu doar că n-a recunoscut Unirea, ci încerca pe diferite căi, atât prin forță, cât și pe cale diplomatică, să instaleze regimul comunist în Basarabia.

În Rusia sovietică începe o campanie de condamnare a actului Sfatului Țării în care s-au inclus și unii reprezentanți ai fostei intelectualități din Imperiul Rus, care au aderat la puterea sovietică [176]. Ei se străduiau să argumenteze „drepturile” Rusiei asupra Basarabiei, folosind argumente din cercetările din domeniul etnologic (etno-național), publicate până la lovitura de stat din octombrie 1917. Drept urmare, vom examina și unele lucrări, care se află în afara segmentului cronologic propus în prezenta lucrare, dar permit de a stabili premisele concepției sovietice referitoare la problema etno-națională, propagată apoi în RASSM/RSSM.

O primă asemenea lucrare apăruse tocmai la sfârșitul sec. al XVIII-lea, când Imperiul Rus promova politica sa expansionistă spre peninsula Balcanică, manifestând interes față de populația din această regiune, inclusiv față de populația din Țările Române. Este vorba de studiul apărut în 1770 consacrat istoriei originii moldovenilor, scris de istoricul de origine germană Fischer Johann Eberhard (1697-1771). Principala sursă de inspirație a lui Fischer au fost studiile accesibile ale lui Dimitrie Cantemir, de aceea autorul din Rusia însușește, în temei opiniile domnului-cărturar român din Moldova, dar insistă asupra deosebirilor dintre limba locuitorilor

Țării Moldovei și a Țării Românești, fără a cunoaște lucrarea *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor* în care se demonstra unitatea etnică din ambele principate românești. Fischer considera că moldovenii și valahii cu greu se înțeleg între ei. Evident, erau constatările unei persoane, care, cel mai probabil, habar nu avea de limba română, de situația lingvistică reală din Țările Române, opinia sa reieșind din lectura subiectivă a scrierilor lui D. Cantemir. Autorul accepta opinia acestuia referitor la aceea că la o etapă timpurie, până la formarea statelor Moldova și Valahia, aceste teritorii aveau un nume comun, Valahia, iar locuitorii se numeau valahi. Concomitent, Fischer prezenta cititorului și o altă opinie, cunoscută din altă sursă, pe care din păcate nu o indica, anume că locuitorii din Moldova și Valahia se numesc pe sine români (*Ромуни*), iar teritoriul pe care locuiesc, Romulia (*Ромулиею*) [166, pp. 29-30; 430].

După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus în 1812, interesul față de problema respectivă crește, dar ținând cont de nivelul general de dezvoltare a științei istorice, careva succese remarcabile în această direcție nu au fost realizate. Diferiți funcționari ai Imperiului Rus, trimiși în Basarabia cu scopuri de investigare a populației locale realizau scurte caracteristici ale comunităților entice. În această perioadă se consolidează un concept destul de interesant – dacă anumiți cercetători sau chiar persoane trimise de autoritățile centrale pentru investigații pe teren, foloseau pentru desemnarea populației majoritare de aici nu numai termenul moldoveni și „limba moldovenească”, ci și termenul român și sintagma limba română [262, pp. 53-56; 260], autoritățile imperiale rusești nu au folosit niciodată termenul români și sintagma limba română.

Unii autori, așa ca și Fischer, contrapuneau aceste „limbi”. Astfel în 1903 profesorul universitar A.A. Kociubinski contrapunea într-un articol limba „curată populară” a moldovenilor basarabeni limbii române de peste Prut, numită de el „artificială” [299, p. 401]. Oricum, majoritatea intelectualității din Basarabia și din Imperiul Rus, foloseau termenii moldovean și român și sintagmele „limba moldovenească” și limba română în calitate de sinonime și, mai rar, se insista pe deosebirea dintre moldoveni și români și „limba moldovenească” și limba română, pe faptul că moldovenii din Basarabia nu ar înțelege limba română.

Abia în perioada sovietică acest concept eronat a fost ridicat la nivel de politică de stat, mai ales odată cu formarea RASSM, granița de apus a căreia a fost declarată hotarul de stat al URSS, adică în componența RASSM, ilegal, era inclus și teritoriul Basarabiei [363, p. 124], considerat de sovietici teritoriu ocupat nelegitim de România. Așadar, intențiile agresive ale URSS de a anexa Basarabia nu au fost ascunse. Urma ca autorii sovietici să „demonstreze” că locuitorii majoritari din Basarabia sunt alții decât românii, iar limba lor este alta decât limba română.

Ca și în alte domenii ale științei, cercetarea în domeniul etno-național, apărută în Rusia de până la lovitura de stat din octombrie 1917, cu abordările specifice, a continuat să se dezvolte și ulterior. În campania de condamnare a actului Sfatului Țării s-au inclus și unii reprezentanți ai fostei intelectualități din Imperiul Rus, care au aderat la puterea sovietică. Unul dintre primii cercetători formați în Imperiul Rus, care a descris situația etno-națională din Basarabia în lumina pretențiilor sovietice asupra acestui teritoriu a fost și Leo S. Berg (1876-1950), personalitate bine cunoscută specialiștilor [197, 284, 300, 327, 354, 396].

În *Cuvântul înainte* redactat de L.S. Berg pe 27 mai 1918 la lucrarea *Basarabia. Țara – oamenii – economia*, el nu recunoaște decizia Sfatului Țării de Unire a Basarabiei cu România, face o constatare a situației etnice din regiune și scrie că moldovenii locuiesc doar în partea centrală a Basarabiei, iar în partea de nord și sud ei constituie o minoritate totală. În opinia sa, România nu avea niciun drept asupra Basarabiei și el, L.S. Berg, își va considera munca răsplătită dacă va trezi la intelectualitatea rusă ideea necesității de a menține cu toate forțele și mijloacele această perlă a Rusiei [195, p. VIII]. Da, dar Berg uită de faptul că nu România și-a reclamat acest drept, hotărârea de Unire a fost adoptată legitim de Sfatul Țării, Parlamentul Republicii Democratice Moldovenești, iar guvernul și suveranul român a acceptat această decizie. Subliniind importanța economică a Basarabiei pentru ruși, ca o regiune roditoare, cu bogății naturale, dar aflată la hotarele Rusiei și deci importantă și din punct de vedere politic, L.S. Berg scrie că regiunea are și o importanță aparte, fiindcă, în opinia sa, cercetările noi ar demonstra că Basarabia este patria ancestrală a poporului rus, afirmație apreciată de unii cercetători contemporani drept doar „discutabilă” [389, p. 253]. Aici, continua L.S. Berg, au locuit rușii în acea perioadă, când ei încă nu erau împărțiți în cele trei ramuri: velicoruși, maloruși, cu precizarea între paranteze că este vorba de ucraineni și beloruși [195, pp. VI, 50].

L.S. Berg recunoștea numele de români și pentru locuitorii Moldovei – el spune că românii, având în vedere locuitorii Moldovei, îl numesc pe domnul lor Ștefan (1457-1504) cu apelativul cel Mare [195, p. 57]. Pentru desemnarea locuitorilor Basarabiei, L.S. Berg întrebuința și termenul moldoveni, care, afirmă el în altă parte, sunt români ce locuiesc în Moldova, Basarabia și în guberniile rusești învecinate, Podolia și Herson. Potrivit lui L.S. Berg, acești români se deosebesc de românii din Valahia prin „trăsături dialectologice minore”, limba moldovenilor, ca și a românilor în general, este o limbă slavizată a rădăcinii romane (latine) [195, p. 87], conchidea el.

Referindu-se la structura etnică a Basarabiei, Leo Berg o prezenta după recensământul realizat în Imperiul Rus în 1897, conform căruia moldovenii alcătuiau 47,6 % din totalul populației

și realiza o descriere succintă a celorlalte comunități etnice din Basarabia (ucraineni, polonezi, cehi, bulgari, nemți, francezi, greci, albanezi, armeni, evrei, găgăuzi și țigani). Rușii, mai preciza el, în temei sunt veniți în Basarabia și locuiesc prioritar în orașe [195, pp. 81, 106-147].

În 1923 L.S. Berg publica un nou studiu consacrat „componentei etnografice și numărului” populației Basarabiei, studiu însoțit de o hartă etnologică, realizat în cadrul Comisiei pentru studiul componentei naționale a populației Rusiei și a statelor limitrofe [196].

Această Comisie, înființată prin decizia Academiei de Științe din Imperiul Rus la 4 februarie 1917, era formată din șase membri, câte trei reprezentanți ai Departamentelor de Limba și Literatura Rusă și Științe Istorice și Filologie sub conducerea secretarului permanent. Drept urmare, în calitate de membri ai Comisiei au fost desemnați academicienii A.A. Șahmatov (1864-1920) [181], M.A. Diakonov (1855-1919) [266], N.Y. Marr (1864-1934) [292], V.V. Bartold (1869-1930) [184, 185], V.N. Peretz (1870-1935) [369] și E.F. Karski (1861-1931) [208], specialiști în domeniul istoriei, lingvisticii și arheologiei. Studiul lui L.S. Berg din 1923, pe care l-am amintit supra, a apărut anume în urma activității și conform programului de activitate al acestei Comisii [275].

După structura teritorial-etnică, L.S. Berg împărțea Basarabia în trei părți: partea de nord (regiunea Hotin), locuită în temei de ucraineni băștinași; partea centrală, care includea stepa Bălțului și regiunea Codrilor, unde locuiesc în temei moldoveni; partea de sud sau Bugeacul, locuită de o populație amestecată (ucraineni, bulgari, găgăuzi, nemți, moldoveni, ruși ș.a.), venită în această regiune din alte părți. Datele privind structura națională și religioasă, autorul le prezenta, ca și în lucrarea precedentă, după recensământul efectuat în Imperiul Rus în 1897. Expunând structura națională a Basarabiei după recensământul din 1897 L.S. Berg începea cu prezentarea comunității rușilor, care ar fi alcătuit 27,9%. Acest procentaj este însă artificial, fiindcă la comunitatea etnică a rușilor, el i-a inclus și pe ucraineni, care alcătuiau 19,8%, în timp ce rușii alcătuiau doar 8,1%. Autorul revine la afirmația expusă în lucrarea precedentă cum că, rușii ar fi locuit în Basarabia încă de prin sec. IX-X, au continuat să locuiască aici sub dominația cumanilor și tătarilor, iar Cnezatul de Halici ar fi stăpânit o parte însemnată din Basarabia și Moldova. Acolo unde ucrainenii locuiesc alături de moldoveni, mai sublinia L.S. Berg, ei „sunt supuși românizării”, iar în satele amestecate unde locuiesc moldoveni și ucraineni, ultimii vorbesc în „limba moldovenească” și autorul nu-și poate explica acest fenomen, fiindcă, considera el, după cultură, populația moldovenească nu este superioară celei ucrainene [196, pp. 7-16].

După ce prezintă alte nouă comunități etnice care locuiau în Basarabia, autorul scrie că moldovenii constituie majoritatea populației, dar, ține să sublinieze că ei locuiesc în localități rurale. L.S. Berg nu are nicio îndoială – moldovenii sunt români, care locuiesc în Moldova,

Basarabia și în guberniile Podolia și Herson, iar într-un număr mai mic, în gubernia Iaroslav. Românii, continua autorul, erau numiți în vechile cronicile rusești volohti, iar limba moldovenilor, ca și a românilor în general, este o limbă slavizată a rădăcinii romane (latine). După ce prezintă succint teoriile privind originea românilor, L.S. Berg scrie că în Basarabia moldovenii au apărut nu mai devreme de sec. al XIV-lea [196, pp. 28-31]. Concluzia care se impune din aceste constatări ale lui L.S. Berg este mai mult decât limpede: slavii, ar fi locuit neîntrerupt pe teritoriul Basarabiei încă din sec. IX-X, iar moldovenii ar fi apărut în aceste locuri abia în sec. al XIV-lea. Așa dar, primatul locuirii slavilor în Basarabia, după L.S. Berg, este indiscutabil.

II.2. Formarea concepției „autohtone” în problema identitară în timpul constituirii RASSM și a instituționalizării cercetărilor etno-naționale în anii 1924-1931

După terminarea războiului civil și formarea în 1922 a URSS, conducerea lui supremă decide crearea la hotarele vestice (Finlanda, Polonia și România) a unor formațiuni statale-tampon, care să joace rolul de zone intermediare în răspândirea revoluției proletare peste hotare, unde locuia o populație de aceeași etnie ca și în formațiunile-tampon nou create. Procesul de constituire a unei asemenea structuri artificiale la hotarul cu România a fost stimulat de pregătirile guvernului sovietic pentru conferința româno-sovietică de la Viena (1924), în problema Basarabiei. Drept urmare, pentru a crea o stare de tensiune cu amenințare permanentă la adresa României și în același timp de a soluționa problema Basarabiei prin extinderea „revoluției proletare”, conducerea sovietică purcede la crearea unei republici sovietice în stânga Nistrului [77]. La indicația conducerii supreme bolșevice la Moscova a fost creat un grup de inițiativă, constituit din comuniști emigranți din Basarabia și România, care în 4 februarie 1924 s-a adresat cu un memoriu către CC al PC (b) din Rusia și CC al PC (b) din Ucraina, în care se declara: „Republica Moldovenească ar putea juca același rol de factor politico-propagandistic, pe care îl joacă Republica Bielorusă față de Polonia și cea Karelă față de Finlanda. Ea ar focaliza atenția și simpatia populației băștinașe și ar crea pretexte evidente în pretențiile alipirii la Republica Moldovenească a Basarabiei” [106, p. 163].

Este semnificativ că în Hotărârea Sesiunii a III-a a CEC din Ucraina din 12 octombrie 1924 *Cu privire la crearea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești* se indica că hotarul ei de vest, ca și al URSS, este râul Prut, incluzând Basarabia. Conducerea bolșevică considera că un factor important în extinderea puterii sovietice asupra Basarabiei, iar apoi și a României, ar fi fost unitatea lingvistică a populației moldovenești din RASSM cu cea de la apus de Nistru.

Ideea că moldovenii din Basarabia și cei din stânga Nistrului sunt români era împărtășită și de unii reprezentanți ai elitei politice sovietice, adepți ai extinderii „revoluției proletare”. Cunoscutul bolșevic de origine bulgară Cristian G. Rakovski (1873-1941) [424], reprezentantul URSS la Londra în anii 1923-1925, în două scrisori, prima datată cu 5 ianuarie, a doua cu 11 februarie 1924, adresate lui Maxim M. Litvinov (1876-1951), pe atunci locțiitorul comisarului pentru afacerile externe al URSS, îi amintea pe „țărani moldoveni (adică de origine română)”, preciza el între paranteze că este vorba de „țărani români, așa-numiții moldoveni” din Basarabia [364, pp. 258, 267]. Și dacă C. Rakovski era implicat activ de către guvernul sovietic în soluționarea „problemei basarabene”, în sensul includerii Basarabiei în componența URSS, el o făcea din considerente pur politice și nicidecum din considerentul că moldovenii din Basarabia nu ar fi fost români, iar limba lor nativă nu ar fi fost româna [424].

Deosebit de elocvent este punctul de vedere expus de Gheorghe V. Cicerin (1872-1936), ministrul afacerilor externe al URSS, într-o depeșă din 3 martie 1924 adresată lui Viaceslav M. Molotov (1890-1986), secretar al CC al PC (b) al URSS. Referindu-se la discuțiile care țineau de formarea RSSM, Gh. Cicerin menționa că formarea acesteia în acel moment este prematură, deoarece va duce la intensificarea tendințelor expansioniste ale României, fiindcă „descoperirea unui număr atât de mare de moldoveni, adică de români pe teritoriul Ucrainei va fortifica pozițiile României în discuțiile pe problema Basarabiei” [194, p. 26]. Așadar, sovietici erau conștienți că moldovenii din Basarabia și din stânga Nistrului sunt români, iar limba vorbită de ei este limba română.

Această stare de lucruri era recunoscută și de către unii dintre liderii locali, printre care și Grigore Starîi (1880-1937), care au acceptat opinia că deoarece moldovenii din Basarabia sunt români, vorbesc limba română, atunci și moldovenii din RASSM trebuie să cunoască și să vorbească această limbă. Mai mult chiar, ei considerau că „limba moldovenească” trebuie să se dezvolte în baza limbii române și al alfabetului latin, deoarece „trebuie să fie pregătiți” pentru viitoarea unificare cu Basarabia [343, p. 234]. Acest punct de vedere nu era ceva neobișnuit, el se încadra întru totul în internaționalismul proletar sovietic, în teoria revoluției permanente, dar și a punctului de vedere al bolșevicilor, conform căruia România ar fi rupt Basarabia de la Rusia sovietică și au lichidat aici puterea sovietică, sarcina bolșevicilor din URSS fiind restabilirea „adevărului istoric”, adică a puterii sovietice.

În procesul constituirii RASSM unii lideri locali optau pentru crearea unei limbi locale bazate pe graiurile vorbite de popor. Ei formau așa-numitul curent „autohtonist”. În august 1924, în ziarul *Одесские известия*, Abram L. Grinshtein (1890-1937) președintele Comisiei de organizare a RASSM cu sediul la Odesa [226], a încercat să fundamenteze „teoria” a două

popoare și a două limbi: moldovenească și română. De aceeași părere a fost și Iosif I. Badeev (numele real, fiind Suslik) (1880-1937), șeful Biroului de Organizare al PC(b) al viitoarei RASSM [229, p. 156]. Persoanele nominalizate considerau că în calitate de „limbă moldovenească” este necesar să se folosească „o limbă simplă și de înțeles, bazată pe alfabetul rus” [343, p. 234].

Dar decizia finală urma să fie luată de autoritățile sovietice și de partid. Iar acestea au promovat și dezvoltat ideea politică imperială, de după anexarea în 1812 a Basarabiei că românii de aici trebuiau „făcuți” moldoveni, un alt popor decât cel român. În atare situație, în decizia Biroului Politic al CC al PC(b) al Ucrainei din 19 septembrie 1924 cu privire la formarea RASSM s-a fixat teza că „limba literară moldovenească” urmează să fie dezvoltată „pe baza limbei populare a țăranilor de pe malul stâng al Nistrului” [147, p. 17].

Promovând această decizie, Iosif I. Badeev, care se dădea drept „lingvist”, într-o scrisoare din decembrie 1924 adresată primului secretar al CC al PC (b) al Ucrainei Emanuil I. Kviring (1888-1937) scria că „noi considerăm că moldovenii sunt una dintre ramurile rasei romanice și au dreptul la autodeterminare națională. În timp ce cultura românească s-a dezvoltat istoric sub influența franceză (aceasta s-a reflectat clar asupra literaturii, vieții, edificării statului etc. a poporului român), dezvoltarea națională moldovenească a urmat influența culturii slave și, ulterior, a celei rusești (care s-a reflectat și în tot modul de viață al moldovenilor) ... Tovarășii români însă împărtășesc alt punct de vedere, anume că moldovenii sunt parte a poporului român”. Drept consecință a acestor opinii diferite, continua autorul scrisorii, între majoritatea comuniștilor basarabeni și „tovarășii români” au loc neînțelegeri frecvente și Badeev solicita să fie abordată problema privind alegerea conducătorilor RASSM. Pe 15 decembrie 1924 Biroul Politic al CC al PC (b) din Ucraina a examinat problema *Despre grupul basarabenilor* și a adoptat decizia ca grupul de inițiativă pentru crearea Republicii Moldovenești, de orientare proromânească, să fie dizolvat, pentru a nu „dăuna activității” de creare a republicii, decizie confirmată pe 21 ianuarie 1925 de către Biroul de organizare al CC al PCR(b) [229, p. 157].

Așadar, decizia Partidului Bolșevic era una politică și nu avea nimic în comun cu realitățile etno-naționale și lingvistice ale românilor din Basarabia. Viitorul se profila destul de clar: cadrele de filologi și istorici urmau doar să „realizeze” în practică linia partidului. Discuțiile au continuat și ulterior, dar era limpede că față de Basarabia și locuitorii acesteia bolșevicii continuau cursul oficial al fostului Imperiu Rus [229, pp. 158-160].

În adoptarea deciziilor referitoare la politica etno-națională din RASSM o deosebită importanță aveau viziunile cercetătorilor din instituțiile centrale științifice și didactice ale URSS. Sarcina respectivă i-a revenit lui Constantin N. Derjavin (1903-1956), fiul slavistului și istoricului

Nicolai S. Derjavin (1877-1953). Articolul publicat de C. Derjavin cu titlul *Cine sunt moldovenii?* [252] scris prin prisma teoriei lui Nicolai I. Marr [201, pp. 99-100] despre originea popoarelor, avea o pronunțată orientare politică, autorul nefiind istoric. Pornind de la faptul că moldovenii din RASSM și Basarabia sunt unul și același popor, „acum divizat artificial de bariera frontierei de stat”, autorul își propune să răspundă la două întrebări: cine sunt moldovenii² [254, p. 14] și „de unde au venit ei la noi, în actuala RASSM și în Basarabia?” Cu alte cuvinte, de la bun început C. Derjavin reieșea din premisa că teritoriul RASSM și a Basarabiei sunt pământuri rusești, iar moldovenii au venit aici de undeva de aiurea. Prezintă poziția științei românești autorul scria că „știința românească justifică și acoperă cu autoritatea sa politica agresivă a burgheziei sale, învață că poporul moldovenesc – sunt frații mai mici ai românilor, că moldovenii sunt o varietate tribală a românilor”. Pe ce se bazează această afirmație, se întreba C. Derjavin și răspundea: exclusiv pe faptul că moldovenii vorbesc limba română, că limba lor maternă este limba locuitorilor României, în special, așa-numitul dialect „daco-român”. Dar C. Derjavin nu împărtășește această opinie și scrie că „moldovenii înșiși nu se identifică cu românii”, iar „în limba lor nici nu există măcar cuvântul român”, idee exprimată și mai târziu [253, pp. 239-240, 243-244]. Prin articolul lui C. Derjavin era lansat un nou impuls interesului față de etnogeneza „moldovenilor”, fiind și un argument în plus pentru factorul politic din RASSM.

Atitudinea unor reprezentanți a înaltelor cercuri academice față de problema moldovenizării s-a aflat permanent în centru atenției organelor de partid și sovietice din RASSM. Pe 25 martie 1926 Vitalie I. Holostenco (1900-1937), șeful Secției de agitație a Comitetului Regional Moldovenesc al PC (b) din Ucraina s-a adresat cu o depeșă unui „tovarăș” din Rusia, Popov, în care îl informa despre o discuție avută în toamna anului 1925 cu F. Frumkina (1880-1943) [182, p. 222], rectorul Universității Comuniste a Minorităților Naționale din Vest (Moscova) în anii 1921-1936, discuție în urma căreia s-a considerat oportun de a deschide din toamna anului 1926 la numita Universitate a *Secției moldovenești*, care urma să pregătească moldoveni pentru necesitățile RASSM, dar și a basarabenilor ilegaliști. De asemenea, menționa autorul scrisorii, el s-a înțeles cu Frumkina și în privința „tovarășului” care va fi responsabil de *Secția moldovenească*, în vederea realizării „moldovenizării, nu a românizării” [24, f. 1]. Într-o scrisoare a lui V. Holostenco din aceeași zi adresată rectorului F. Frumkina se amintea despre necesitatea pregătirii cadrelor pentru RASSM și despre acordul acesteia de a accepta tovarășul, care va fi responsabil de *Sectorul moldovenesc* al Universității, studenții urmând să învețe în „limba moldovenească”, nu în limba română [24, f. 3].

² Conform recensământului din 1926 pe teritoriul URSS locuiau 283 556 de „moldoveni și români”, care s-au autoidentificat no naționalitate, și 267 664, care s-au identificat după limbă.

Ulterior, în iunie 1926, F. Frumkina s-a adresat cu o scrisoare secretă Comitetului Regional Moldovenesc al PC (b) din Ucraina prin care anunța că în urma consfăturii din 26 martie 1926, discuție la care au participat A. Abolin (1891-1938) și D. Manuiski (1883-1959) și, de asemenea, reprezentanții Partidului Comunist Român, s-a recunoscut drept o acțiune corectă ca *Sectorul românesc* de la Universitate să fie divizat în *Sectorul moldovenesc* și *Sectorul românesc* și, inițial, pe lângă acest ultim sector să fie deschisă o grupă deosebită, moldovenească, dacă se vor aduna 15 persoane, iar ulterior să fie deschis separat *Sectorul moldovenesc* [24, f. 8]. Întra-adevăr, ulterior a fost deschisă *Secția moldovenească* și în anii 1928-1929 doi studenți ai acesteia, originari de pe malul stâng al Nistrului, au făcut practica în RASSM împreună cu profesorul Maxim V. Serghievski [365, pp. 58-59; 377, p. 7].

În această situație, au început să fie identificate cadrele necesare pentru a activa în *Secția moldovenească*. Cererea lui A.P. Edeltenn-Dâmbul, lectorul Cursurilor Pedagogice Moldovenești și a Școlii Moldovenești de partid și Sovietice din Balta [227, p. 51] (?-1937) adresată Sectorului românesc de la Universitatea Comunistă a Minorităților Naționale din Moscova, este semnificativă în acest sens. Acesta informa că este lector de „limba moldovenească”, pe care o explica, între paranteze, drept „populară română”, cunoaște la perfecție limba literară română și limba populară română, pe care iarăși o explica, între paranteze, drept „limbă moldovenească”, poate predă aceste limbi și, de asemenea, limba rusă și limba franceză [24, f. 22]. Dar candidatura lui A.P. Edeltenn-Dâmbul nu a fost acceptată de V. Holostenco, care o informa pe F. Frumkina că, în opinia sa, el nu va asigura moldovenizarea *Sectorului moldovenesc*, dar nu îl recomanda nici la *Sectorul românesc*, fiindcă „nu este chiar limpede trecutul său” [24, f. 25]. Dâmbul reușise să publice mai multe lucrări printre care și un *Abecedar țărănesc pentru vârstnici*, publicat în 1925 la Editura de Stat a Ucrainei [107]. Este interesant că în „alfabetul moldovenesc” propus de el, consecutivitatea literelor era, în mare măsură, cea a alfabetului român: A, Б, К, Д, Е, Ф, Г, X, И, Ж, Л, М, Н, О, П, С, III, Т, Ц, У, В, З, Ч, Ё, Э, Ы, Ь, Я, Ю.

Alți autori locali, de asemenea, s-au inclus activ în promovarea „limbii moldovenești”. Unul dintre ei, G. I. Buciușcanu (1889-1937), comisar al poporului pentru Educație din RASSM în 1925 a publicat o *Gramatică a limbii moldovenești*, care a constituit obiectul discuției unei comisii speciale pe 26 martie 1926. Membrii comisiei au indicat o serie de erori gramaticale și stilistice, dar și faptul că lucrarea respectivă era și din punct de vedere politic plină de greșeli și incorectă pentru educarea ideologică și au decis ca volumul să fie scos din circulație [24, f. 22]. Pavel I. Chior (1902-1943) [228], comisarul poporului pentru Educație al RASSM și președintele CȘM menționa în 1929 că în gramatica sa, G. Buciușcanu a adoptat ortografia,

formele și terminologia cunoscută în gramaticile „moldovenești” de până la revoluția din 1917, fiind apreciată „limba tradițională moldovenească, lăsată nouă ca moștenire de către naționaliștii-românofili moldoveni din Basarabia sau biserica basarabeană”, adică, preciza autorul, în esență românească [78, p. III].

Astfel, este necesar să menționăm un moment important: „limba moldovenească” din Basarabia din perioada de până la Revoluția din Octombrie 1917 era atunci recunoscută de către activiștii de partid din RASSM drept limbă română și ea nu a fost acceptată în republica autonomă creată de sovietici din rațiuni politice. Era expusă limpede ideea despre necesitatea creării unei alte „limbi moldovenești”, decât cea vorbită în Basarabia înainte de revoluție, fiindcă aceea era considerată limba naționaliștilor românofili din Basarabia. Partidul Bolșevicilor acordând o mare atenție problemelor identitare din RASSM, ținea sub control procesul evoluției cercetărilor cu caracter etno-național. Materialele respective erau solicitate și examinate de Secția de cultură și propagandă a leninismului al Comitetului regional Moldovenesc al PC(b) al Ucrainei.

Din cele relatate mai sus reiese că în primul deceniu după Revoluția din Februarie 1917 problemele etnice nu au constituit obiectul unor cercetări ale specialiștilor în domeniu, specialiști care, de fapt, nici nu existau în acel timp. Continuarea promovării de către bolșevici a tradițiilor imperiale, politică care s-a manifestat deschis în privința Basarabiei, a dus la implicarea directă a organelor de partid și sovietice în problema determinării apartenenței etnice și a limbii vorbite de către românii din Basarabia. Cu toate că unii dintre liderii politici sovietici cominterniști, promotori ai extinderii „revoluției proletare” afirmau clar că locuitorii băștinași ai Basarabiei și din stânga Nistrului sunt români și limba vorbită de ei este româna, poziție această a lor venea în contradicție cu politica națională de sorginte imperială promovată de URSS. În această situație, căutând să legitimizeze republica-tampon creată pe malul stâng al Nistrului – RASSM, dar și pretențiile asupra Basarabiei, unii autori, nespecialiști în domeniul în care se pronunțau, dar mai ales conducătorii politici locali, așa-numiții „autohtoniști”, reieșind doar din motive politice, au repus la ordinea zilei teoria proletcultistă conform căreia moldovenii ar fi un popor înrudit cu românii, dar totuși altul, iar limba vorbită de ei, este „limba moldovenească”, limbă vorbită de popor, deosebită de limba română. Prin deciziile politice ale organelor sovietice și de partid, a fost determinată direcția principală de cercetare, de a demonstra existența „poporului moldovenesc” și a „limbii moldovenești”, direcție care va deveni prioritară în instituțiile de cercetare create în RASSM.

Discuțiile cu caracter identitar și lingvistic din RASSM au determinat organele supreme de stat și de partid să fondeze o instituție științifică care să elaboreze o concepție unitară asupra acestor probleme în concordanță cu principiile politicii naționale ale statului sovietic. În acest

scop, pe 30 decembrie 1926 pe lângă Comisariatul Norodnic al Învățământului din RASSM a fost fondat CȘM [100, p. 271]. Regulamentul CȘM prevedea drept sarcină de bază studierea culturii și istoriei „poporului moldovenesc” și popularizarea cunoștințelor în aceste domenii. La început a fost inaugurată doar Secția de lingvistică. Începând cu 1 octombrie 1929 în statele de funcțiuni erau înregistrate șapte persoane: Leonid A. Madan (1894-1938), moldovean, studii superioare la Institutul de Învățământ Public din Kiev (1925), care pregătea cadre pedagogice [267]. El era secretar științific și șeful Secției de lingvistică la CȘM; Alexandru G. Ignatovici, moldovean, cu studii superioare la Universitatea din Varșovia, Facultatea de Istorie și Filologie (1914). El era șeful Secției de arte, dar suplinea și funcția de secretar al Secției de lingvistică; Ivan F. Goian, moldovean, studii la Institutul din Nejin, Facultatea de Istorie și Filologie (1903), colaborator științific al Secției de Istorie, dar și șef, *de facto*, al Secției de etnografie; Costin (nu sunt cunoscute date biografice, a activat în CȘM până în anul 1930), colaborator științific al Secției Mișcarea revoluționară; Grigore I. Pâslari, moldovean, absolvent al Institutului de agronomie din Simferopol (1923) colaborator științific al Secției economie, el suplinea și funcția de locțiitor al șefului Secției respective; Ivan S. Efodiev, moldovean cu studii la Academia Teologică, dar și la Facultatea de Istorie și Filologie a Universității din Kiev (1920), colaborator științific al Secției economie, care suplinea și postul de lucrător al Secției de etnografie și cercetare a ținutului natal; Samuil R. Lehtțir (1901-1937), evreu, studii medii, dar un an de zile a studiat la Facultatea de Filosofie, colaborator al Secției bibliografice, tot el era șeful bibliotecii științifice și colaborator al muzeului. Dintre toți aceștia, doar patru persoane (L. Madan, A. Ignatovici, I. Goian și I. Efodiev) au lucrat permanent (fiind titulari) în CȘM, restul activau și în alte locuri de muncă [27, f. 1].

Începând cu 1930 în CȘM au mai fost incluse două persoane: Iurie T. Serbul, ucrainean cu studii superioare la Institutul de Învățământ Public din Kiev, încadrat în Secția de etnografie; Xenofont F. Gușan, moldovean, cu studii teologice la seminar, apoi absolvise și câteva instituții de învățământ militar. El a ocupat funcția de locțiitor al președintelui CȘM. Dintre toți colaboratorii CȘM era doar un membru de partid, X. Gușan și un comsomolist, I. Serbul [27, f. 5].

Din Darea de seamă a CȘM prezentată pe 14-15 octombrie 1929 constatăm faptul că Secția de istorie, din cauza lipsei cercetătorilor în statele de personal, nu a realizat nimic. Unica activitate a fost recenzarea lucrării *Istoria Basarabiei* prezentată de V. Dembo [25, f. 5]. Documentul stabilea sarcina Secției de istorie pentru anul următor, evidențiindu-se drept direcția cea mai importantă „prelucrarea întrebării despre obârșia și istoria norodului moldovenesc”, care urma să fie „pricăutată” prin prisma învățăturii marxiste. Pentru realizarea acestui scop, Secția de istorie urma să realizeze următoarele obiective: adunarea literaturii necesare din biblioteci,

studierea documentelor istorice din arhive și muzee, stabilirea legăturilor științifice cu AȘ a RSS Ucrainene, realizarea unei *Istории scurte a norodului moldovenesc* pentru școli și lecturi populare. Darea se seamă sublinia că problema istoriei „poporului moldovenesc” este „tare încurcată” deoarece până în prezent a fost expusă doar conform unor „teorii tendențioase”, de aceea, se mai sublinia în documentul respectiv, „de lucru în partea asta îi tare greu și întrebarea asta a putea fi dezlegată într-o perioadă destul de îndelungată” [24, f. 6]. Așadar, chiar de la bun început, în fața CȘM a fost impusă în calitate de direcție principală de cercetare, o problemă falsă, problema originii așa-numitului „poporului moldovenesc”.

În anii 1926-1928 la CȘM a desfășurat o anumită activitate doar Secția de lingvistică, din anii 1927-1928 începe să activeze Secțiile de bibliografie, arte și parțial, Secția de etnografie și cercetarea ținutului natal, iar începând cu 1929-1930 încep să activeze Secția de istorie, cu Subsecția mișcarea revoluționară și Secția de economie [27, f. 1]. Activitatea Secției de lingvistică în anii 1926-1930 s-a rezumat la 174 de ședințe la care au fost discutate problemele activității ei curente. O anumită activitate a fost desfășurată în domeniul ortografiei: în locul ortografiei precedente românești în „limba moldovenească”, a fost elaborată și tradusă în viață noua ortografie „moldovenească”, bazată pe „limba vie a maselor moldovenești din RASSM” [27, f. 2]. Cu alte cuvinte, ortografia folosită până atunci pentru scrierea „limbii moldovenești” în stânga Nistrului a fost declarată ortografie românească și înlăturată. De asemenea, reieșind din noua ortografie și din „limba vie moldovenească”, a fost elaborată și publicată o nouă „gramatică moldovenească” și inventată o terminologie nouă, „moldovenească”, din cca 7 500 de cuvinte în domeniul Aritmeticii, Geometriei, Algebrei, Geografiei, Științelor sociale, Istoriei, Chimiei, Botanicii, Pregătirii militare [27, f. 2]. Sursa respectivă mai indică că au fost elaborate și pregătite pentru tipar un *Dicționar ruso-moldovenesc*, un *Dicționar ruso-moldo-ucrainean* și au fost colectate materialele pentru *Dicționarul explicativ al limbii moldovenești* [27, f. 2]. Se mai menționa că în domeniul istoriei „limbii moldovenești” a fost „prelucrată” întrebarea despre originea, elementele componente și deosebiri „limbii moldovenești” de limba română [27, f. 2], fără ca să fie menționate rezultatele obținute. De asemenea, colaboratorii Secției lingvistice Dobrovolski și L. Madan au prezentat CȘM două referate despre „limba moldovenească”, câte un referat în Comisia moldo-ucraineană al AȘ a Ucrainei, dar și în Secția din Kiev a *Societății basarabenilor*, două referate la Politehnică și cinci referate la conferințele raionale ale învățătorilor [27, f. 2].

Unele aspecte interesante despre activitatea CȘM le-a semnalat în 1929 P. Chior (1902-1943) [228]. Atenționând cititorul asupra discuțiilor din cadrul CȘM, el menționa că esența problemei „desigur, nu este în lingvistică. Republica Sovietică Moldovenească, aflându-se în

condiții politice specifice în raport cu România și cultura română (burgheză, bineînțeles), în materie de creare a propriului alfabet, nu o poate reduce în totalitate la concepte convenționale, așa cum poate fi în esență, în alte republici naționale, care nu au situația noastră politică” [78, p. V-VIII].

Așadar, factorul politic îi „încurca” pe lingviști să rezolve problema „limbii moldovenești”, care nu trebuia să aibă niciun punct de tangență cu limba română. La faptul că denumirea limbii astăzi în Republica Moldova și la începutul sec. al XX-lea este o problemă politică, atenționează și specialiștii contemporani din Occident [381].

Secția de bibliografie a CȘM a adunat cca 20 000 de cărți și tindea să alcătuiască un *Indice bibliografic* referitor la literatura despre Moldova și Basarabia, scrisă în toate limbile [27, f. 3].

Colaboratorii Secției de istorie activau primul an și se ocupau cu cercetarea problemei referitoare la istoria „poporului moldovenesc”, îndeosebi colonizarea moldovenească în limitele RASSM și alte locuri din URSS, în legătură cu istoria popoarelor vecine. Au fost cercetate materialele și alcătuită o „nouă schemă” (subl. în textul doc. – *n.n.*) de rezolvare a problemei privitoare la „originea moldovenilor”, despre care a fost prezentat un referat în CȘM și altul în Comisia moldo-ucraineană de la AȘ a Ucrainei. Mai mult chiar, Secția a pregătit pentru tipar o *Scurtă istorie a poporului moldovenesc*³ și a desfășurat o activitate în privința studierii istoriei localităților din RASSM, a mișcării revoluționare [27, ff. 3-4]. Secția de etnografie și cercetare a ținutului natal pregătea o culegere de cântece populare moldovenești, adună exponate pentru viitorul muzeu și materiale statistice despre așezările din URSS locuite de moldoveni [27, f. 4].

La o dată care nu este indicată, a fost modificat *Regulamentul CȘM din cadrul Comisariatului Poporului pentru Învățăământ al RASS Moldovenești*, adoptat anterior, pe 18 aprilie 1928. Comitetul era recunoscut drept instanță științifică supremă autonomie, care avea sarcina de a dezvolta „cultura socialistă moldovenească”, urmând să realizeze mai multe obiective, cum ar fi studierea istoriei Moldovei și a culturii moldovenești (limba, istoria, literatura, etnografia, arta etc.) și răspândirea cunoștințelor teoretice și practice în acest domeniu. Pentru realizarea acestor obiective, CȘM urma să unească activitatea tuturor instituțiilor din republică, care urmăreau realizarea unor asemenea obiective, să stabilească legături cu instituțiile științifice din RASSM și cu cele de profil din afara republicii, să amenajeze biblioteci, cabinete, muzee etc., să organizeze conferințe științifice pe problemele ce se referea la dezvoltarea culturii moldovenești, să organizeze expediții științifice, să studieze lucrările științifice, revistele, monografiile, culegerile etc. [27, f. 4]. Se preconiza ca CȘM să aibă 21 de membri titulari, dar se

³ Autorii nu sunt indicați.

prevedeau membri de onoare și membri corespondenți. Președintele CȘM urma să fie comisarul poporului pentru Învățăământ al RASSM [27, ff. 11-13].

O *Notă informativă* care nu este însă datată, indică noua structură a CȘM, care avea șase secții, printre care Secția de lingvistică cu zece unități (I. Madan – președinte, G. Buciușcanu, Gordinschi, I. Goian, S. Dumitrașco, Ignatovici, I. Irimița, I. Malai, P. Chior), dar printre care este amintit și profesorul M. Serghievski, și Secția de istorie cu opt unități (I. E. Goian, Arbore, Dembo, Petruni, Barbaneagră, Dâmbul, Costin), rămânând vacantă unitatea de președinte al Secției; Secția de literatură cu șapte unități (D. Milev - președinte, Gordinschi, Andriescu, S. Dumitrașcu, Lehttir, Râbac, Z. Corenfeld). Sursa respectivă preciza totuși că în CȘM permanent activează doar opt persoane [27, ff. 14-15].

Concomitent, se păstrează o informație interesantă despre calificarea lucrătorilor CȘM conform căreia în Secția lingvistică activau câte un colaborator științific în următoarele domenii: gramatică comparativă, dicționar și terminologie, dialectologie, istoria limbii, influența reciprocă a „limbii moldovenești” cu limbile altor popoare (ucrainean, rus, polonez etc.). În Secția de istorie erau următorii specialiști: problema „originii moldovenilor” și a statului moldovenesc (istoria veche), istoria statului moldovenesc până la 1859, istoria Basarabiei, mișcarea revoluționară din Basarabia, mișcarea revoluționară din RASSM. În Secția de literatură erau doi lucrători științifici: unul la istoria literaturii moldovenești până și după Revoluția din Octombrie și altul, specialist în domeniul folclorului. În Secția de etnografie erau cinci colaboratori: la specialitatea cultura populară, modul de viață al vechilor moldoveni, modul de viață al moldovenilor contemporani, un șef de muzeu, și un muzeograf [27, ff. 26-27].

Dosarul examinat mai conține o pagină dintr-un document care nu s-a păstrat în întregime și nu este datată, dar se indică ca la acel moment CSM să fie constituit din Secțiile de istorie, economie, lingvistică, bibliografie, etnografică. Pentru 1930-1931 s-a considerat necesar ca Secția de lingvistică să fie reorganizată în Institutul de Cercetare Științifică în domeniul Lingvisticii. În vederea consolidării activității științifice se prevedea invitarea a cel puțin șase specialiști noi în domeniile istoriei și economiei, precum și un istoric literar, un bibliograf. Se mai specifica necesitatea numirii unui președinte al CȘM. Numai în acest caz, se mai afirma în document, se va putea dezvolta activitatea științifică și crearea aspiranturii (studiilor doctorale) pentru pregătirea tinerelor cadre [27, f. 30].

Conform planului de activitate a CȘM pe anul 1931, printre alte prevederi, se planifica și prezentarea la ședința plenară a CȘM din luna aprilie, a direcțiilor principale ale schimbărilor în morfologie și alcătuirea sintaxei „limbii moldovenești” și principalele momente în rezolvarea problemei istorice privind „originea moldovenilor”. Pentru ședința plenară din august se

prevedea discutarea noii „gramatici moldovenești”. Planul prevedea și atragerea specialiștilor necesari din Ucraina și RSFSR [27, f. 31].

Toate aceste activități în cadrul CȘM se bazau pe principiile ideologice expuse la Consfătuirea etnografilor de la Moscova și Leningrad care s-a desfășurat între 5-11 aprilie 1929, apreciată drept „prima consfătuire națională a etnografilor ruși” [201, p. 92]. Cu toate că la întrunire nu a fost adoptată o rezoluție finală⁴ [276; 341, p. 495], participanții au abordat o serie de probleme referitoare la științele etnologie, istorie, etnografie, utilizarea metodologiei marxist-leniniste și a materialismului istoric în procesul de cercetare științifică. De asemenea, au fost trasate o serie de principii politice ale procesului de cercetare a specialiștilor în domeniile respective. Tonalitatea discuțiilor a dat-o Martin N. Liadov (Mandelstam) (1872-1947), conducător de partid sovietic, în 1929 șef la „Glavnauka” (Direcția Generală a Științei)⁵, care în anii 1921-1930 era organul de stat pentru coordonarea cercetării științifice de profil teoretic și promovarea științei și culturii în RSFSR. El a declarat că „la noi” este un lanț continuu de dezvoltare în istoria omenirii, care trebuie să ducă inevitabil la un singur sfârșit comun – la socialism și comunism. Fiecare dintre popoare, a continuat oratorul, pe căi diferite, trebuie inevitabil să ajungă la acest scop final al omenirii. Din acest punct de vedere, conchidea el, noi putem și trebuie să abordăm studierea naționalităților [341, p. 94]. Etnograful Nicolai M. Matorin (1898–1936), șeful Departamentului anti-religios al Facultății de Geografie a Universității de Stat din Leningrad, a accentuat scopul politic al cercetărilor specialiștilor sovietici, afirmând că investigarea vieții cotidiene, studiul limbii etc., este condiția „necesară pentru ca noi să putem aplica acest lucru în politica noastră națională, în toată construcția noastră sovietică” [341, p. 141].

Fiind parte componentă a sistemului sovietic de organizare a științei, lingviștii și etnografii din CȘM trebuiau să însușească și să implementeze noile teorii ale savanților sovietici, inclusiv ale lingvistului și arheologului N.I. Marr (1864–1934), care începând cu anii 1920 desfășoară o activitate intensă. În aprecierea lui F. Bertrand, „proiectul științific al lui N.I. Marr, organizat în jurul diferitelor concepte (autohton, stadial, patru elemente primordiale: SAL, BER, YON, ROȘ), a

⁴ Probabil, a fost propusă, dar nu s-a votat, oricum, Rezoluția nu este publicată. Prezentăm aici opinia etnologului, profesorului P. Preobrajenski: „La Prezidiu. Acceptând în esență rezoluția adoptată de Conferința Etnografică cu privire la rapoartele generale și recunoscând că este absolut necesară introducerea metodei marxiste în etnologie, consider că această rezoluție oferă o evaluare vagă și inexactă a învățăturilor etnologice, care nu s-ar fi putut face în acest moment la această consfătuire și, prin urmare, nu pot să mă alătur acestei rezoluții în forma ei actuală. Prof. P. Preobrajenski. II.IV.29”. Este vorba de Piotr F. Preobrajenski (1894-1941). Detalii despre el a se vedea: [276, pp. 235-264].

⁵ Glavnauka (Главнаука) – un organ de stat pentru coordonarea cercetării științifice de profil teoretic și promovarea științei și culturii în URSS în anii 1921-1930. A fost format ca parte a Centrului Academic al Comisariatului Poporului pentru Învățământ (Narkompros) în locul Biroului Instituțiilor Științifice și al Comitetului Principal pentru problemele muzeale.

fost inițial o căutare a unui răspuns la enigma originii limbii, pe care Marr a ridicat-o la substratul ezoteric și ficțional a așa-numitelor limbi iafetice, după numele personajului biblic Iafet, al treilea fiu al lui Noe. De la sfârșitul anilor 1920 acest proiect, ca urmare a reorganizării științelor umaniste și sociale, s-a bucurat de aprecierea cu titlul de abordare marxistă și devine treptat singura abordare legitimă în domeniul etnogenezei” [194, p. 98].

În februarie 1930 *Comisia pentru studiul componenței naționale a populației Rusiei și a statelor limitrofe*, despre care s-a amintit și supra, a fost reorganizată în *Institutul pentru studierea popoarelor URSS al AȘ al URSS* [181, p. 88]. Semnificativă este prevederea înscrisă în procesul-verbal nr. 2 din 6 aprilie 1930 al *Comisiei Institutului pentru studierea popoarelor URSS*, ce atenționa în mod special la necesitatea studierii acelor grupuri sociale și etnice ale populației, care sunt relevante pe linia importanței întregii Uniuni sau semnificației de cercetare științifică, dar în funcție de condițiile locale nu fac obiectul unui studiu prioritar [63]. Despre necesitatea politizării excesive a viziunii istoricilor și istoriei atestă și un articol semnat de M.N. Pokrovski, publicat în 1930 în care se afirma că „«Revoluția îi învață» nu numai pe politicieni, ea îi învață și pe istorici, ea învață tocmai pentru că orice istoric adevărat, care nu doar adună fapte (de multe ori fără să știe de ce și pentru ce), ci reflectă și asupra faptelor, este un politician” [350].

În afară de probleme teoretice, abordate de specialiștii sovietici, unii dintre ei se pronunțau nemijlocit și pe problema moldovenilor. Într-un asemenea studiu, publicat în 1930, „națiunea moldovenească” este prezentată ca fiind una înapoiată, care locuiește la apus și la răsărit de fluviul Nistru și până la Bug [234, p. 120].

Principiile teoretice și politice lansate de cercetători cunoscuți din instituțiile științifice centrale erau preluate și implementate de colaboratorii din instituțiile de la periferiile naționale ale URSS, inclusiv de la CȘM. Astfel, Plenara a IV-a a Comitetului Regional Moldovenesc de Partid (mai 1931), venea cu primele rezultate „îmbucurătoare”, realizate de CȘM. În Raportul prezentat de Ilia M. Ilin (numele real Broitman) (1893-1973), Secretar executiv al Comitetului Regional Moldovenesc al PC(b) din Ucraina (1930-1931) se menționa că CȘM a avut o contribuție esențială în dezvoltarea culturii moldovenești, el „a creat această limbă”, adică „limba moldovenească”, a creat gramatica și o serie de alte materiale suplimentare, care au asigurat dezvoltarea culturii moldovenești [26, f. 29]. Așadar, la acest for de partid s-a recunoscut că acea „limbă moldovenească”, care era în uzul cărturarilor moldoveniști din acea vreme, a fost creată de către CȘM, adică era o limbă artificială.

Dar aceste realizări erau considerate încă insuficiente. În acest context, un interes deosebit prezintă și Rezoluția asupra referatului *Despre totalurile activității CȘM și sarcinile lui*

în perioada de reconstrucție, prezentat la ședința plenară a CȘM în 1931⁶. Rezoluția constata în faptul că CȘM a rămas în urmă de la tempourile generale de construcție socialistă în Moldova, nu a devenit organul, care să concentreze cadrele științifice, nu are legături sistematice cu instituțiile marxiste din RSS Ucraineană și RSFSR. CȘM i se incrimina că lupta cu devierile de la politica națională leninistă, cu șovinismul este slabă și era acuzat în „naționalism îngust” și „tendințe românizatoare”. Reieșind din acestea, Ședința aproba, printre altele, următoarele decizii: CȘM să ducă o luptă hotărâtă și înverșunată cu tendințele românizatoare, toată activitatea să fie organizată în baza metodologiei marxist-leniniste, să stabilească legături cu centrele științifice marxiste din RSS Ucraineană, RSFSR și alte republici sovietice, să asigure publicarea istoriei Moldovei din punct de vedere marxist pe problema istoriei „poporului moldovenesc”, să fie organizată aspirantura (doctoratul) pe lângă secțiile de bază a CȘM. În sfârșit, Plenara a ținut să specifice încă o dată „incursiunile de ordin românizator” [28, ff. 26-30].

Dar evenimentele din URSS și concomitent din RASSM, începuseră să evolueze într-o altă direcție, anume în direcția latinizării. Este important de înțeles că latinizarea promovată în URSS era realizată în urma unei decizii a conducerii sovietice din 1929 și era tratată de ideologii de atunci ca o politică progresistă ca „armă a politicii naționale leniniste” [410], „o revoluție în Orient” (Azerbaidjan, Tataria, Asia Mijlocie, Kazahstan, Iakutia și alte republici și regiuni, în general popoarele turcice) [410, pp. 21-22, 26]. Unul dintre autorii timpului, I. Hansuvarov, era încrezut că alfabetul latin va deveni „alfabet internațional”, considerat și „alfabetul revoluției” [187; 410, p. 38].

II.3. Activitatea Comitetului Științific Moldovenesc în domeniul cercetărilor etno-naționale în anii 1932-1938

Trecerea la grafia latină în RASSM s-a produs în condițiile în care perspectivele revoluției mondiale intrase în impact, iar politica etno-națională promovată în republică nu-i mai permitea să fie un centru de atracție politică pentru populația Basarabiei. Inventarea unei limbi literare „moldovenești” în baza graiurilor transnistriene a contribuit la izolarea lingvistică a moldovenilor din stânga Nistrului de cei din Basarabia. O asemenea politică a fost declarată greșită și s-a trecut la unificarea cultural-lingvistică a „moldovenilor transnistreni” cu românii din dreapta Nistrului.

La sfârșitul anului 1931 planul de trecere a RASSM la grafia latină era finalizat, pasul fiind apreciat drept „perfect potrivit și oportun”. Mai mult chiar, se propunea ca drept bază

⁶ Documentul nu este datat, dar se află în Dosarul care include acte din perioada 10 februarie - 7 septembrie 1931.

pentru reformă să fie luată „ortografia acceptată în rândul populației muncitoare moldovenești din Basarabia și Moldova, precum și îmbogățirea limbii moldovenești cu o serie de cuvinte noi însușite de moldovenii muncitori din Basarabia și Moldova” [349, p. 127]. Documentul specifica că la etapa actuală, CȘM nu poate face față cerințelor culturale și economice ale locuitorilor de pe malul drept și stâng și viața cere cu insistență ca CȘM să fie transformat în AȘ a Moldovei. În opinia autorilor planului, această reorganizare a CȘM, în primul rând, solicita cadre științifice de înaltă calificare pentru conducerea secțiilor și sectoarelor; crearea unei biblioteci din contul cărților de rezervă de la bibliotecile din Moscova, Leningrad, Odesa, Kiev, Harkov etc.; completarea bibliotecii AȘ din Moldova cu ediții ale Academiei Române [349, p. 128].

Conform unor surse, la începutul anului 1932 însuși I.V. Stalin le-ar fi explicat prim-secretarului CC al PC(b) al Ucrainei, A. Kosior (1889-1939) și președintelui CȘM I. Ocinski că limbile și culturile moldovenească și română sunt foarte apropiate și trebuie să se apropie în continuare pentru a forma un stat românesc sovietic socialist unic în viitor [147, p. 37; 426].

În același an, la 2 februarie 1932, scrierea moldovenească în RASSM a fost trecută la grafia latină. Biroul Comitetului Regional al Moldovei al PC(b)U a decis trecerea limbii moldovenești la alfabetul latin: „1. A considera tranziția RASSM la alfabetul latin ca fiind destul de oportună și rațională. 2. În activitatea ulterioară privind construcția național-culturală, se va porni de la necesitatea îmbogățirii limbii moldovenești cu cuvinte general acceptate în rândul moldovenilor din vechea Moldovă și Basarabia” [156, pp. 132-133].

Așadar, trecerea la grafia latină nu presupunea nici identitatea „limbii moldovenești” cu limba română, nici a moldovenilor cu românii. În urma trecerii la grafia latină, „limba moldovenească” urma să se îmbogățească cu cuvinte general admise ale românilor (moldovenilor) din vechea Moldovă și a Basarabiei. Evident, prin vechea Moldovă se avea în vedere Moldova dintre Carpați și Prut. Organele de partid și sovietice au solicitat nu românizarea ci doar **crearea unei limbi moldovenești** înțelese de locuitorii Basarabiei și RASSM. Drept urmare, pe 26 septembrie 1933 a fost adoptată Hotărârea Comitetului Regional al PC(b)U *Despre învățarea în masă a scrisului latinizat de către locuitorimea vârstnică moldovenească în anul de învățământ 1933-1934* [85; 156, p. 165].

Schimbările în politica etno-națională s-au soldat cu critici în adresa activității CȘM, care spre sfârșitul anului 1933 își mărise satele de personal. După sursele de arhivă sunt cunoscute listele angajaților CȘM din a doua jumătate a anului 1933, dar, din păcate, persoanele nu sunt prezentate după institutele (secțiile) de cercetare, ci după categorii. În prima categorie intrau opt persoane, în categoria a doua, 35 de persoane [29, ff. 23-24]. Așadar, în total, conform acestor liste, în CȘM spre sfârșitul anului 1933 activau 43 de persoane.

Conform unei informații din 14 martie 1934 în CȘM activau 34 de persoane, dintre care cunoșteau grafia latină 16 persoane, 6 persoane o cunoșteau slab, 12 persoane nu cunoșteau deloc „limba moldovenească”. Pentru persoanele care nu cunoșteau „limba moldovenească” au fost organizate cursuri, dar ele erau frecventate doar de trei persoane [30, f. 45].

În primăvara anului 1934 șef al Secției de istorie al CȘM a fost numit Naum A. Narțov [99, 315], originar dintr-o familie de evrei din s. Berezovca, raionul Balta. În 1939 a absolvit Institutul Pedagogic din Tiraspol, iar în 1944 a susținut la Tașkent, unde era evacuat, teza de doctor habilitat în istorie. Teza se baza pe materiale copiate din lucrările istoricilor români (A.D. Xenopol, N. Iorga ș.a.), fapt necunoscut de savanții sovietici, care i-au acordat acest grad științific. Nivelul scăzut de pregătire profesională nu l-a împiedicat însă să se prezinte drept savant.

Criticile în adresa conducerii CȘM au fost inițiate de organizația regională de partid. În rezoluția adunării deschise de partid a CȘM din 16-17 iulie 1934 se menționează că la 15 iulie activitatea CȘM a fost discutată la plenara Comitetului Regional de Partid și la adunarea activului de partid al orașului Tiraspol. Conducerea și activitatea CȘM era acuzată în admiterea unor erori și denaturări pe frontul construcției național-culturale în RASSM, că a admis pătrunderea ideologiei burghezo-naționaliste în producția tipărită. Conducerea CȘM era acuzată că nu a înțeles importanța latinizării în republică și, în esență, a sabotat această măsură. Îndeosebi era criticată Secția de lingvistică, care a editat o *Gramatică* (colectivul de autori: Madan, Motânga, Malai, Gordinschi, Ignatovici, Dumitrașco) și care, în opinia comuniștilor, abundă de greșeli serioase și „denaturări cu caracter îngust-naționalist”, materialul ilustrativ fiind apreciat că poartă pecetea primitivismului, a „mediocrității țărănești” și este dăunător din punct de vedere politic [30, f. 33].

Este supusă criticii și lucrarea de sintaxă a lui Dâmbul, acuzat că a fost alcătuită după principiul idealist-formal, materialul ilustrativ fiind dăunător din punct de vedere politic fiindcă a adus citate din „autorii naționaliști burghezi înrăiți”. De asemenea, sunt supuse criticii broșurile publicate în masă pe probleme de istorie, dar și jurnalul *Octombrie*. Producția CȘM este supusă criticii pentru că conține concepții dăunătoare inadmisibile, care încă nu și-au găsit critica și autocritica bolșevică [30, f. 34]. Rezoluția adunării de partid atenționa asupra lipsei relațiilor cu instituțiile de cercetare științifică din RSS Ucraineană și din alte republici ale URSS. CȘM a fost acuzat că nu pregătește cadre tinere, iar elaborarea lucrărilor științifice, mai ales în domeniul lingvisticii, a fost monopolizată de un cerc îngust de persoane [30, f. 34]. De asemenea, se constata că aparatul de conducere a CȘM a fost îmbibat cu elemente străine, și în general, întreaga activitate a acestuia a avut un caracter iresponsabil, haotic și neorganizat [30, f. 35]. Se cerea îmbunătățirea activității, sporirea vigilenței de clasă, lupta cu denaturările naționaliste, fie că era vorba de

șovinismul velicorus, fie de naționalismul local, care, ținea să sublinieze documentul dat, s-a activizat în ultimul timp. Se mai cerea ca în timpul cel mai apropiat CȘM să fie curățat de elementele străine, contrarevoluționare, dar și de balastul care nu ajută la activitatea Comitetului. Drept urmare, activitatea președintelui CȘM, I. Ocinschi a fost apreciată „absolut nesatisfăcătoare”, s-a pus problema eliberării lui din funcție și consolidarea CȘM cu cadre bine pregătite din punct de vedere științific, partinice, fără de care Comitetul nu poate îndeplini obiectivele care îi stau în față [30, f. 35].

Punctul culminant al acuzațiilor aduse CȘM a fost atins în articolul publicat în septembrie 1934 de către B. Lehtman în revista *Красная Бессарабия* cu titlul *Lupta de clasă pe frontul științific* în care se afirma că „dușmanul de clasă” a reușit să pătrundă nu numai în organele dictaturii proletariatului, ci și în CȘM, și demascarea lui a căpătat o mare rezonanță. Referindu-se la scopul creării CȘM, el afirma că unul dintre cele mai importante obiective era elaborarea ortografiei și stilisticii „limbii literare moldovenești”, dar, concluziona că în pofida acestei sarcini importante, în prima perioadă a existenței lui au fost angajați „naționaliști contrarevoluționari”, originari din elemente sociale străine, în special din mediul clerului. Autorul enumera șapte persoane, dintre care cinci erau din rândul clerului, iar două, foști ofițeri albgardiști [156, pp. 208-209].

În spiritul schimbării priorităților în politica lingvistică, acuzații aparte i se aduceau lui L. Madan, conducătorul Secției lingvistice a CȘM, fiul unui preot basarabean și fost ofițer. Lui i se incrimina crearea în RASSM a unei limbi care să se deosebească de limba vorbită de locuitorii din Basarabia, prin aceasta, în opinia autorului articolului, el crea piedici artificiale influenței revoluționare a culturii socialiste din RASSM asupra Basarabiei. Autorul numește chiar cu termenul *madanism* această activitate a lui Madan și ai adepților săi din CȘM, activitate, care, în aprecierea sa, a adus pagube semnificative construcției culturii naționale socialiste în Moldova. „Madaniștii” erau acuzați că ei nu admiteau în „limba moldovenească” termeni asemănători cu cei din limba română, iar unele cuvinte internaționale, le considerau cuvinte românești. Madan era acuzat că în gramatica editată în 1930 s-a străduit să argumenteze originalitatea și vechimea „limbii moldovenești”, și afirma că cultura moldovenească poate fi construită numai de „moldovenii adevărați”. Activitatea lui Madan era apreciată în sensul că ea însemna „lichidarea latinizării” [156, pp. 209-210]. Acuzații erau aduse, de asemenea, altor membri a CȘM – lui Malai, P. Chior, care un timp s-a aflat în fruntea CȘM, I. Ocinski, toți ei fiind acuzați că ar fi intenționat să rupă Ucraina și RASSM de la URSS și să restaureze capitalismul. Dar, încheia autorul pe o notă pozitivă, Comitetul Regional Moldovenesc de partid cu ajutorul nemijlocit al CC al PC (b) U, a reușit să curețe CȘM de elementele dușmănoase de clasă [156, p. 211].

Critica adusă CȘM trebuia să genereze schimbări administrative și ele nu au întârziat să se producă. Conform Raportului unei comisii a Comitetului Regional de Partid al PC(b)U, în 1935 CȘM a fost reorganizat în IMCȘ pe lângă Comisariatul Poporului pentru Învățământ, constituit din două secții: Secția de istorie și Secția lingvistico-literară. Pe parcursul anilor următori, Institutul urma să pregătească o culegere de materiale la istoria războiului civil din Moldova, să alcătuiască un Indice bibliografic referitor la istoria Moldovei și un dicționar agrobiologic. Raportul menționa că în fiecare dintre cele două secții erau angajate în statele funcțiuni câte două persoane, dar planul de activitate pentru 1936 nu era încă întărit. Membrii Comisiei constatau că Institutul se ocupă doar de problemele de istorie și limbă, solicita restructurarea și reorganizarea Institutului, trecerea lui în subordinea Sovietului Comisarilor Norodnici al RASSM, organizarea unor secții care să cerceteze economia, flora și fauna Moldovei și, de asemenea, completarea lui cu cadre necesare [33, ff. 95-98].

Activitatea Institutului în probleme de istorie era destul de modestă. Conform planului de activitate a Secției de istorie a Institutului de Cercetări Științifice pentru 1935, elaborat la 13 februarie 1935 și semnat de N. Națov, șeful Secției de istorie, se prevedea elaborarea unei programe la istoria Moldovei din cele mai vechi timpuri și până în prezent. Această sarcină urma să fie realizată de Secția respectivă a Institutului Moldovenesc, de Academia de Stat de Istoria Culturii Materiale, Institutul Istórico-arheografic al AȘ al URSS. De asemenea, se preconiza pregătirea volumului al doilea de istorie veche a Moldovei, care includea perioada până în sec. al XVI-lea. Lucrarea urma să fie realizată în baza materialelor arheologice din Moldova de către Academia de Stat de Istoria Culturii Materiale „N. Marr”. Planul de activitate mai includea pregătirea a două volume pe istoria Moldovei din sec. al XVI-lea și până în sec. al XX-lea în baza materialelor arheografice pentru Moldova. Această activitate trebuia realizată de Institutul Istórico-Arheografic al AȘ al URSS spre sfârșitul anului 1935 - începutul anului 1936. Colectivul de la Secția de istorie a Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice sub conducerea lui N. Națov urma să pregătească primul volum de materiale referitor la Istoria Moldovei din sec. al XX-lea. Dembo era numit responsabil pentru pregătirea Istoriei Basarabiei, iar N. Națov urma să alcătuiască un manual de Istorie a Moldovei pentru școala medie [31, f. 10].

În condițiile unui strict control din partea Partidului Comunist, planul urma să fie aprobat de organele de partid, ceea ce s-a realizat la 1 aprilie 1935, când a fost adoptată Hotărârea Comitetului Regional Moldovenesc al PC(b) al Ucrainei. Despre planul de lucru al Secției de istorie a Institutului de Cercetări Științifice semnat de G. Bulat, secretarul Comitetului Regional Moldovenesc de partid al PC(b)U, decizia solicita ca Sectorul de cultură și propagandă a leninismului să examineze planul de activitate a Secției de istorie a Institutului de Cercetare

Științifică până la 5 aprilie 1935. În 1935 Secția de Istorie lucra asupra a două teme: editarea unei culegeri și a unui album pe istoria războiului civil în Moldova și Istoria RASSM (de la crearea ei și pe parcursul a 11 ani de existență). N. Narțov urma să asigure editarea acestora într-o „limbă populară, accesibilă fiecărui comunist, comsomolist, muncitor și colhoznic” [31, f. 9].

Activitatea în domeniul cercetărilor istorice, ca și în întreaga URSS, se desfășura anevoios în condițiile în care istoria era exclusă ca obiect în sistemul de învățământ. Abia în februarie 1936 a fost lichidată Academia Comunistă de Științe Sociale, care monitoriza atitudinea negativă față de cercetarea istoriei ca obiect aparte, fiind restructurate institutele de cercetări, organizate facultățile de istorie la Universitățile din Moscova și Leningrad, revista unională *Историк-марксист* a fost transmisă Institutului de Istorie al AȘ al URSS [182, pp. 216-219].

Pe 5 mai 1936 la Moscova a avut loc adunarea deschisă de partid a istoricilor de seamă de la Institutului Profesorilor Roșii. Una dintre cele mai importante decizii adoptate s-a referit la necesitatea de a se îndepărta de schemele sociologice abstracte și de a oferi mai multe materiale despre istoria concretă a popoarelor [398; 429, p. 59].

Evident, toate aceste evenimente aveau consecințe și asupra cercetării istorice din RASSM. La 9 mai 1936 a avut loc ședința comună a Secției de istorie a Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice cu reprezentanții catedrelor didactico-lingvistice a instituțiilor de învățământ din Tiraspol. N. Narțov, președintele ședinței, a prezentat și o informație privind starea de lucruri pe problema elaborării materialelor la istoria Moldovei (perioada veche, medievală și nouă). Cu părere de rău informația nu este inclusă în procesul-verbal al ședinței, doar decizia, partea care interesează aici prevedea ca să fie dată tematica problemelor pentru a fi discutată la catedre cu scopul ca istoricii și lingviștii să-și aleagă temele corespunzătoare [32, ff. 104-105].

Unele materiale referitoare la activitatea Secției de istorie din cadrul Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice conțin un raport nedatat, semnat de N. Narțov, adresat „tov. Marmor” de la Comitetul Regional de Partid în care acesta era informat că reieșind din Hotărârea CC al PC(b) din întreaga Uniune despre sarcinile științei istorice⁷ [264] în care se sublinia necesitatea studierii și scrierii istoriei popoarelor din URSS, la Institutul Moldovenesc se elabora cercetări referitoare la istoria „poporului moldovenesc” și a limbii lui [33, f. 82]. Pentru ca Institutul să poată face față sarcinilor care stau în fața lui, N. Narțov solicita reorganizarea lui într-o Filială a Academiei de Științe a URSS, ceea ce ar crea

⁷ Cel mai probabil este vorba despre Hotărârea din 26 ianuarie 1936.

posibilitatea de a-i atrage la colaborare pe academicianul B.D. Grekov, profesorul V.S. Sergheev și pe alții. Dacă acest lucru nu se poate realiza, N. Narțov sugera să fie restabilită denumirea de CȘM, pentru ca să existe posibilitatea de a alege în componența lui în calitate de membri de onoare pe savanți și în acest temei, să primească de la ei consultațiile necesare [33, f. 83]. N. Narțov mai propunea ca secțiile să dispună de mai multă independență, să atragă în activitatea Institutului lucrători prin cumul care cunosc istoria Basarabiei și a Moldovei, să introducă în Institut funcția de asistent. Institutul, considera N. Narțov, are nevoie de cel puțin 10 asistenți dintre moldoveni și, de asemenea, solicita crearea la Institut a organizației primare de partid [33, f. 83-84]. Pe câteva pagini sunt indicate activitățile Secției de istorie a Institutului pe anul precedent, dar nicio activitate nu se referă la istoria genezei „poporului moldovenesc” [33, ff. 85-87]. Deoarece activitatea Institutului urma să fie apreciată drept insuficientă [33, f. 93], cu care nu era de acord directorul Institutului, acesta prezintă încă o informație despre realizările Secției de istorie, dar documentul nu este nici datat, nici semnat [33, ff. 89-92]. Proiectul mai prevedea trecerea Institutului din subordinea Ministerului Învățământului în cea a Sovietului Comisarilor Norodnici și să includă secțiile agroeconomică, istorie, artă și literatură [33, f. 93].

În perioada examinată, alături de colaboratori-propagandiști care aveau cunoștințe superficiale în tratarea problemelor actuale etno-naționale, referitoare la moldoveni se implică și savanți cunoscuți de la Moscova. Un bun cunoscător al limbii române și a realităților etno-naționale din RASSM a fost filologul-romanist, profesorul Maxim V. Serghievski (1892-1946). Deja în vara anului 1925 el a întreprins o expediție de cercetare lingvistică în autonomia moldovenească, ulterior a scris un șir de lucrări și a sintetizat rezultatele investigațiilor sale [261, pp. 702-709]. Studiile lui M.V. Serghievski publicate în 1936 se deosebesc radical de studiile celor care în acea perioadă se considerau istorici sau lingviști. Lingvistul se străduie să creeze aparența distanțării de politic. Referindu-se la procesele etnice, mai bine zis la istoria localităților moldovenești din Podolia, în afară de cuvântul moldoveni, autorul folosea și termenii de voloh și român [377, pp. 40-41].

Abordând unele probleme de istorie, M. Serghievski scria că în timpul domniei lui Alexandru cel Bun hotarele politice ale Moldovei au ajuns la Nistru, iar cele etnice s-au extins mai departe spre răsărit, aceasta fiind numită „populația românească de peste Nistru” [377, p. 29]. Și dacă autorii din RASSM îl criticau pe Ion Nistor, istoric român, M. Serghievski aducea mai multe citate din lucrarea acestuia *Românii transnistrienii* (1925), în care se sublinia că românii s-au așezat din timpuri străvechi în regiunile locuite de tătari și urmașii lor sunt locuitorii actuali de peste Nistru [377, p. 30]. Mai intens, românii s-au stabilit peste Nistru de la sfârșitul sec. al XVI-lea –

începutul sec. al XVII-lea, concomitent cu formarea căzăcimii și s-a amplificat la sfârșitul aceluși secol. M. Serghievski considera că se poate afirma ca demonstrat faptul că până în 1812 administrația românească s-a extins și asupra malului stâng al Nistrului cu orașele Moghilău și Rașcov [377, pp. 31-32]. M. Serghievski, pentru a demonstra vechime românilor în stânga Nistrului invoca documentele editate de E. Kalujniațki [377, p. 32]. Referindu-se la momentul apariției populației moldovenești între Nistru și Bug, M. Serghievski credea că acest proces a avut loc, fie odată cu așezarea aici a rușilor, fie puțin mai înainte. Totuși, el considera că este greu de acceptat afirmația lui Ion Nistor, că moldovenii de peste Nistru s-au așezat înaintea altor popoare și ar fi cei mai vechi stăpâni ai acestor regiuni [377, p. 33]. Concluzia finală a lui M. Serghievski este că sursele istorice atestă că elementul moldovenesc nu este nici cel mai vechi și nici unicul în procesul de colonizare a teritoriilor din stânga Nistrului, denumirile de râuri fiind aproape exclusiv slave [377, p. 46]. Referindu-se la problemele de limbă, cu referință la un studiu al său din 1929 [375] el menționa că în fața specialistului care studiază istoria limbii apare o întrebare interesantă referitor la relația reciprocă dintre limba populației moldovenești cu limba română propriu-zisă, adică cu limba valahă, care din sec. al XVII-lea a devenit limbă literară atât în Valahia cât și în Moldova [377, p. 62].

În baza investigațiilor cunoscutului lingvist român Alexandru I. Philippide, care afirma că „Moldova și Muntenia nu au o legătură genetică și istorică”, M. Serghievski consideră că se poate de pus în alt mod problema originii „naționalității moldovenești”, și ceea ce este mai important, sublinia el, concluziile savantului român demonstrează destul de clar că soarta istorică și lingvistică a moldovenilor și valahilor a fost diferită de la început. Cum nu ne-am uita la soluția propusă de autor privind problema genezei moldovenilor, credea M. Serghievski, un lucru este indiscutabil, de la început ei s-au dezvoltat deosebit de românii din Valahia, și după cum se cunoaște din istoria de mai târziu, s-au dezvoltat independent în condițiile existenței unei unități politice independente, statul moldovenesc. Totuși, autorul nu considera posibil de a da un răspuns definitiv la întrebarea cum s-a format „poporul moldovenesc” și limba lui și cum s-a format „națiunea moldovenească”, așa cum se prezenta la acel moment. Unele date, afirma M. Serghievski, indică la particularitățile lingvistice ale moldovenilor, fiindcă în perioada de formare a naționalității lor, ei au venit în contact cu diferite popoare, cu care mai puțin au contactat românii-valahi [377, p. 64]. M. Serghievski credea că datele examinate permit cu un oarecare temei să afirmăm despre dezvoltarea independentă a „limbii moldovenești”, dar faptul că în Valahia s-a format limba literară la care a aderat și Moldova în sec. al XVII-lea, nicidecum nu diminuează importanța dezvoltării independente a „limbii moldovenești”. Totuși, aceste concluzii autorul nu le consideră definitive, el informa cititorul că el doar indică căile pentru elaborarea în

continuare a problemei apariției și dezvoltării „naționalității moldovenești” [377, p. 65]. Autorul nu lua în considerație, necunoscând literatura istorică românească respectivă despre rolul Transilvaniei în stabilirea celor mai diverse relații dintre românii din întreg spațiul pe care cale locuiau, îndeosebi circulația umană în acest spațiu, care contribuia la unificarea limbii și datinilor tuturor românilor [88]. Concluzia autorului demonstrează că un cercetător calificat nu putea ajunge la concluzii bine argumentate în condițiile lipsei unui mediu științific autentic, cum se prezenta cel din RASSM, unde cercetătorii erau mai mult propagandiști decât savanți.

Dintre istoricii locali, după cum s-a menționat supra, era Naum A. Narțov. În 1936 în revista *Революция и национальности* era publicat articolul său despre necesitatea studierii istoriei „poporului moldovenesc”, care, menționa el, în Basarabia se află în număr de cca 2 000 000 de oameni, și până în prezent nu ar fi fost scrisă, evident având în vedere de pe poziții marxist-leniniste. Fără a cunoaște istoria moldovenilor, considera el eronat, nu pot fi rezolvate o serie de probleme generale istorice, cum ar fi istoria slavilor și a sciților [330, p. 87].

În același an, N. Narțov a publicat un articol în revista *Красная Бессарабия* în care insista asupra necesității elaborării istoriei „poporului moldovenesc”. Propunerea era argumentată de Hotărârea CC al PC(b) din toată Uniunea și indicațiile lui Stalin referitor la aceea cum să fie scrise manualele de istorie. Cel mai probabil se avea în vedere Decretul din 15 mai 1934 al Consiliului Comisarilor Poporului din URSS și al CC al PC(b) din toată Uniunea *Cu privire la predarea istoriei civile în școlile din URSS*, care a subliniat necesitatea pregătirii unor noi manuale de istorie până în iunie 1935. Autorul sublinia că nu s-a scris nicio lucrare marxistă pe istoria „poporului moldovenesc”, cu toate că Marx, Engels, Lenin și Stalin nu o dată au amintit despre asuprairea moldovenilor în lucrările lor. Studiind istoria „poporului moldovenesc”, considera autorul, pot fi rezolvate unele probleme generale istorice cum ar fi istoria slavilor și a sciților, strâns legată de istoria Basarabiei, unde ulterior a apărut și s-a dezvoltat „poporul moldovenesc”. Conform convingerii eronate a autorului, în istoria moldovenilor poate fi găsită cheia apariției iobăgiei la slavi. El făcea o observație critică și în adresa istoriografiei românești „burgheze”, care ar fi prezentat „națiunea moldovenească” constituită, cu idealurile naționale bine conturate și mai ales cu spațiile teritoriale bine stabilite, încă din timpul lui Decebal. Pe aceste basme, scria Narțov, „patrioții” români ar construi „drepturile istorice” pentru acapărarea diferitor teritorii [334, p. 5]. Ca și în alte cazuri, observația este total falsă, istoricii români niciodată nu au investigat istoria „poporului moldovenesc” sau a „națiunii moldovenești”, ci întotdeauna istoria poporului român.

Într-un alt articol publicat în 1937 N. Narțov afirma că Secția de istorie a Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice a început pregătirile pentru editarea unei istorii a

„poporului moldovenesc” din cele mai vechi timpuri și până în prezent. În acest proiect au fost atrași și autorii sovietici B.D. Grekov, V.S. Sergheev, M.V. Serghievski ș.a. El repetă teza enunțată în 1936 despre importanța studierii istoriei „poporului moldovenesc” pentru istoria slavilor și sciților [333, p. 20] și scrie despre existența a patru sau cinci teorii despre „etnogeneza moldovenilor”, dar nici una nu este corectă [333, p. 20]. Și în acest caz este de atenționat, că în istoriografia românească sau europeană, cu excepția Imperiului Rus și a URSS, nu a existat nicio teorie a etnogenezei „poporului moldovenesc”, ci doar a etnogenezei poporului român. Dar ceea ce îl deranjează cel mai mult pe N. Națtov, este faptul că N. Iorga ar fi minimalizat rolul slavilor și al rușilor pe parcursul secolelor în dezvoltarea popoarelor de la Nistru și Dunăre [333, p. 20].

N. Națtov urmărea cu atenție și evenimentele științifice care aveau loc în România. Pe 10 aprilie 1937 el se adresa secretarului Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice cu o scrisoare intitulată *Despre o cuvântare a profesorului român Iorga*. Secretarul Institutului a notat rezoluția pe scrisoarea lui N. Națtov ca să fie trimisă în Comitetul Moldovenesc Regional de Partid al PC(b)U tov. Siderski pentru a face cunoștință. Așadar, care a fost motivul acestei intervenții a lui N. Națtov? El a atras atenția că la o conferință a istoricilor de la București din 1936 unde N. Iorga a vorbit numai despre influența Romei și Bizanțului și nu a atins alte influențe culturale. Profesorul Iorga, sublinia Națtov, nu poate să nu știe de marea influență a slavilor, în același rând a rușilor, deveniți un element în care s-a dezvoltat și s-a format poporul român. Dar, conchidea N. Națtov, păreri tendențioase, înfumurarea etnică și dorința de a proveni după limbă și cultură, nemijlocit de la Iulius Cezar, îi determină pe istoricii români să minimalizeze importanța altor influențe și să manipuleze liber cu faptele istorice. În continuare N. Națtov expune propriul punct de vedere potrivit căruia popoarele peninsulei Balcanice supuse romanizării, s-au manifestat preponderent, sub aspect lingvistic, iar această influență a Romei în Dacia a durat doar din 106 și până în 271. Sub aspect socioeconomic, considera N. Națtov, influența Romei nu a fost semnificativă, iar invazia popoarelor nomade a oprit influența romană, pe când influența exclusivă a slavilor asupra populațiilor romanice a durat cca zece secole. Râul Dunărea a fost unul slav. Mediul slav a introdus cultura sa în mare măsură în formele orânduirii de stat, în creștinism și noi elemente în limbă și cultură. Cât privește influența bizantină, ea a fost neînsemnată, credea N. Națtov și s-a manifestat indirect. Creștinismul și scrisul a fost preluat de către popoarele romanizate de la slavo-bulgari. N. Națtov menționa și rolul Rusiei Kievene, care, în opinia sa, a avut o influență semnificativă asupra popoarelor romanice (valahilor), ce aparțineau la Biserica răsăriteană și se aflau sub dominația ungurilor, deoarece chiar și influența bizantină în această perioadă se răspândea prin intermediul bisericii. Conform lui N. Națtov, Rusia Roșie a ținut sub controlul său nordul Basarabiei, dar avea o mare influență și asupra regiunilor Dunărene, despre care fapt se

amintește în *Cântecul despre oastea lui Igor*. Din a doua jumătate a sec. al XIV-lea tătarii au fost alungați de pe teritoriile de până la Nistru, dar și din dreapta lui. Odată cu eliberarea de sub jugul tătarilor aici se restabilesc orașele precedente și sunt întemeiate altele noi: Oceacov, Maiak, Orhei, Tighinia (Bender), Ciobruți și altele. Din Transilvania, continua N. Narțov, se întorc daco-slavi romanizați, care sufereau de jugul ungarilor și a nemților catolici, și formează aici două state: Moldova și Valahia. Aceste state au reușit să-și păstreze independența datorită alianțelor cu slavii, orânduirea statală în întregime a fost luată de la slavi, din punct de vedere cultural aceste state erau slave, tot slave erau cărțile religioase și scrisul până în sec. al XVII-lea [34, ff. 37-40]. Această concepție, preluată din lucrările istoricilor slaviști ruși și sovietici, a fost pusă la baza expunerii „etnogenezei moldovenilor” în sinteza academică *Istoria Moldovei*, editată în 1950.

Nu au încetat nici controversele lingvistice. Într-o scrisoare anonimă citită la mijlocul lunii mai 1937 la conferința a X-a de partid de către Z.O. Siderski, „profesorul” Dîmbul era acuzat că a monopolizat direcția de cercetare în domeniul lingvisticii, cere „stabilizarea ortografiei moldovenești”, ceea ce, în viziunea autorului scrisorii înseamnă crearea unei situații în care „limba literară moldovenească” nu va fi înțeleasă de locuitorii de pe ambele maluri ale Nistrului, ceea ce nu corespundea liniei promovate de guvern și partid [227, p. 49].

Perioada latinizării s-a extins în RASSM pe parcursul a cinci ani. Dar, începând cu 1937 a luat amploare critica deschisă a adepților latinizării, acuzați de politică proromânească. La ședința activului de partid din Tiraspol din 11-12 iulie 1937, unul dintre vorbitori, Bahman, a acuzat alcătuitoarea creștomăției la literatură pentru clasele a 3-a și a 4-a că aproape jumătate din scriitorii plasați sunt autori români (Coșbuc, Eminescu, Alecsandri), iar scriitorii clasici ruși și ucraineni, reprezintă doar o parte neînsemnată, caz apreciat de vorbitor drept „diversiune”. Autorii creștomăției mai sunt acuzați că în mod automat au transferat clasicii români, drept moștenire literară – această teorie, în opinia sa, este o activitate diversionistă. Această eroare, mai sublinia vorbitorul, este încă din 1934 [156, p. 283]. În ceea ce privește transferarea clasicilor români în manualele moldovenești de literatură, considera vorbitorul, este greșită nu numai din punctul de vedere al limbii, dar chiar și a operei în sine, fiind românofilism [156, p. 284]. Este important, de subliniat că vorbitorul își argumenta opinia cu prevederile liniei promovate de către partid, exact așa, cum în 1932, linia partidului era declarată corectă privitor la introducerea grafiei latine.

Pe de altă parte, în numărul din octombrie-noiembrie 1937 a revistei *Красная Бессарабия*, în articolul semnat de M. Holostenko, se subliniau „succesele colosale”, ale „poporului moldovenesc” și înfierează agentura troțkist-buharinistă, care în alianță cu naționaliștii burghezi și spionii siguranței românești promovează o politică trădătoare, care a adus mult rău truditelor

Republicii Moldovenești. Ei se străduiau să rupă Moldova de la URSS, au românizat limba și au făcut-o de neînțeles pentru truditorii moldoveni. Dar, conchidea autorul, ei nu au reușit nimic fiindcă „cekiștii sub conducerea tovarășului Ejov au demascat pe acești dușmani ai poporului” [258]. Scopul articolului semnat de M. Holostenko, era unul politic: să demonstreze succesele atinse de RASSM și să defăimeze starea de lucruri din Basarabia. Autorul scrie că în RASSM există *Institutul de Cercetări Științifice*, care „lucrează asupra chestiilor de istorie, literatură, limbă și puterilor de producere ale Moldovei” [113, p. 61], subliniază „acea însemnătate colosală pe care o are trecerea scrisului la grafia latină și învățarea în masă a acestui scris de populația moldovenească” [113, p. 61].

După declararea de către conducerea de partid a biruinței socialismului în URSS, legiferată în Constituția din 1936, se produc mutații ideologice în politica lingvistică. Politica de centralizare a republicilor sovietice și de rusificare a lor și-a găsit expresie în campania de interzicere a grafiei latine folosite de mai multe limbi ale popoarelor din URSS. În această campanie se includ și adepții „autohtonismului” din RASSM, care promovau politica de „derumânizare” prin represiile reprezentanților intelectualității declarați „diversioniști români și dușmani ai poporului” [75, pp. 219-256; 77, p. 99]. Pe 27 februarie 1938 Comitetul Regional Moldovenesc al partidului a luat hotărârea privind necesitatea înlocuirii grafiei latine cu rusă, hotărâre care „vine din principiul promovării corecte a politicii naționale leninist-staliniste” [59, p. 397].

Această „inițiativă” locală, ca și „inițiativele” similare din alte republici sovietice, trebuiau confirmate de organele centrale. Pe 11 martie 1938, a urmat Nota Institutului Central de Cercetare a Limbii și Scrierii Popoarelor din URSS de la Moscova către Departamentul Tipar și Publicare al CC al PC(b) din întreaga Uniune cu privire la trecerea scrierilor karaceailor, abazinilor, nogailor, osetinilor, moldovenilor și tătarilor din Crimeea de la alfabetul latin la alfabetul rus. Numărul moldovenilor din URSS era apreciat la 279 000 de persoane, inclusiv 172 000 în RASSM, în Ucraina – cca 85 000 și RSFSR – cca 20 000. În Basarabia numărul moldovenilor era apreciat ca fiind cca 1 000 000 de oameni. Documentul respectiv sublinia că până la „ocupația românească” moldovenii din Basarabia au folosit alfabetul rus. Din 1932 a fost introdus alfabetul latin, printre motive invocându-se și faptul că acest alfabet va face mai accesibilă literatura moldovenească din RASSM pentru moldovenii din Basarabia, dar „naționaliștii burghezi” au folosit acest motiv pentru a româniza și „a strica limba moldovenească”, subliniindu-se greutatea însușirii de către populația adultă din RASSM a noului sistem de scris [60].

Foarte repede, nu mai târziu de 25 martie 1938 a fost emis Raportul șefului ad-interim al Secției de știință al PC(b) al Ucrainei M. Seredenko adresat secretarilor CC al PC(b) al Ucrainei

N.S. Hrușciiov și M.A. Burmistenko despre trecerea scrisului moldovenesc la alfabetul rusesc. Latinizarea era apreciată negativ, ea ar fi dus la aceea că chiar și majoritatea populației moldovenești nu înțelege alfabetul latin și nu poate citi ziarele, literatura și hotărârile partidului și guvernului. Sub masca latinizării, mai sublinia sursa respectivă, dușmanii poporului, spionii români, Starâi și alții au realizat românizarea „limbii moldovenești”, au denaturat-o atât de mult încât indigenii moldoveni nu înțeleg multe cuvinte a limbii „moldovenești” românizate. „Dușmanii poporului”, susținând că „limba moldovenească” aparține familiei așa-ziselor limbi romanice, au urmărit de fapt o linie de separare a „limbii moldovenești” de limba rusă și ucraineană [59].

Pe 19 mai 1938 a fost adoptată Hotărârea Comitetului executiv a RASSM *Despre trecerea scrisului moldovenesc dela alfavitu latin la alfavitu rus*, care specifica că „dușmanii norodului au promovat în Moldova politica dușmănoasă și au introdus alfabetul latin neînțeles pentru truditarii Moldovei, de aceea s-a luat hotărârea de a trece scrisul moldovenesc de la alfabetul latin la cel rusesc începând cu 1 iunie 1938” [156, p. 300]. Ulterior, alfabetul „limbii moldovenești” în grafie rusă a fost confirmat prin legea Sovietului Suprem al RASSM din 12 august 1939 [156, p. 319].

Concluzia despre starea învățământului din RASSM după trecerea la grafia rusă a fost făcută în martie 1939 de către șeful secției școli a Comitetului Regional de Partid al Moldovei, Iakunin. Acesta a expediat memoriul *Cu privire la starea învățământului public în RASSM din 1938* Secției omonime ale CC al PC(b)U în care se menționa că până în 1938 în scrierea moldovenească a fost introdusă grafia latină, iar limba a fost românizată, prin acest pas dușmanii au căutat să despartă populația moldovenească de populația ucraineană și cea rusă, pregătind ruperea Moldovei sovietice de la URSS [227, p. 51].

II.4. Cercetările etnolingvistice de la începutul celui de al Doilea Război Mondial până la a doua anexare a Basarabiei de către URSS (1939-1944)

În 1939, atunci când conducătorii URSS au început să se pregătească pentru o eventuală anexare a Basarabiei, la Tiraspol a fost creat, în urma mai multor organizări și reorganizări, *Comitetul Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice în domeniul Istorie, Economie, Limbă și Literatură* pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului din RASSM [100, p. 272].

Într-un articol de fond, publicat în ziarul *Советская Молдавия* (1939) sub denumirea *Biruința politicii naționale leniniste*, se aducea o acuzare gravă țarismului în timpul căruia moldovenii nu erau recunoscuți ca popor, erau rusificați forțat, nu aveau școli naționale și se indicau la marile realizări din timpul construcției socialismului [372]. În continuare, se contrapunea această situație realizărilor din acest domeniu în anii puterii sovietice, se sublinia că

organizația de partid moldovenească, începând cu rezolvarea problemelor construcției național-culturale, în același rând și problemele „limbii moldovenești” și a scrisului, a reieșit din premisa că moldovenii sunt în totalitate un popor independent, care s-a constituit istoric, că „limba moldovenească”, cu toate că are unele trăsături generale cu limba română, în același timp, se deosebește radical de ea. De aceea la baza dezvoltării „limbii literare moldovenești” este necesar să fie pusă „limba populară moldovenească” [372, pp. 225-226]. Concomitent, erau înfierăți „dușmanii poporului”, în persoana „naționaliștilor burghezi” și a „agenturii românești”, care afirmau că moldoveanul este doar un „român necult”, iar românul – un „moldovean cult”. Autorul respinge propunerea „naționaliștilor burghezi” că dacă populația moldovenească are o limbă nedezvoltată, este necesar de luat limba română, care are literatură și de pus la baza limbii literare a moldovenilor din Moldova Sovietică [372, p. 226].

Articolul supune criticii atât pe „autohtoniști” care, conform lui, promovau teoria autohtonismului și „purității rasiale” a moldovenilor, cât și pe „românizatori”, care sub aparența moldovenizării, propagau românizarea în presă, literatură, făcând-o în așa fel inaccesibilă maselor largi ale populației [372, p. 229]. Ambele aceste curente erau apreciate drept un „lagăr unic al naționalismului burghez moldovenesc” care au folosit latinizarea scrierii moldovenești pentru daune pe frontul lingvistic, presei și literaturii [372, p. 230]. În același articol se mai sublinia importanța politicii marxist-leniniste a partidului în rezolvarea problemelor etno-naționale din RASSM. Astfel, organizația de partid a Moldovei de nenumărate ori a abordat problema construcției național-culturale, inclusiv problema limbii. Spre exemplu, a IV-a conferință regională de partid din noiembrie 1927 a condamnat hotărât românizatorii și a indicat că la baza dezvoltării „limbii literare moldovenești” trebuie să fie pusă dezvoltarea „limbii populare moldovenești” în care vorbește „naționalitatea moldovenească”, dar nu întrebuintarea limbii române, care este o limbă neînțeleasă poporului. În baza acestor decizii, a fost elaborată gramatica „limbii moldovenești”, s-au editat manuale moldovenești pentru școli și se concluzionează că „pentru prima dată în istorie naționalitatea moldovenească a obținut limba sa literară” [372, p. 226].

Așadar, în 1939 se contura un nou curent în viața politico-culturală a RASSM, care critica și pe *autohtoniști*, și pe *românizatori*, și care se considera că asigură dezvoltarea culturii moldovenești, „naționale după formă, socialistă după conținut” [372, p. 231]. Era de fapt revenirea la conceptul lui Stalin expus în 1930 în discursul său la cel de-al XVI-lea Congres al PC(b) din toată Uniunea. Abordând problema națională, Stalin a explicat că într-un stat multinațional sub dictatura proletariatului se dezvoltă o cultură „socialistă după conținut și națională după formă”. Anume aceasta, după părerea lui Stalin, era esența internaționalismului [391, pp. 422-428].

Istoricii și lingviștii din RASSM își rărise substanțial rândurile în urma represiilor staliniste din anii 1937-1938 și nu aveau suficiente forțe intelectuale pentru a promova noul curent în viața etno-culturală din RASSM. Drept urmare, în cercetarea problemelor actuale din domeniul menționat s-au implicat specialiști din instituțiile centrale ale URSS. În scopul aprofundării tratării științifice a problemelor etno-lingvistice referitoare la moldoveni în lumina noilor cercetări, din nou intervine profesorul moscovit M. Serghievski, care în 1939, acomodându-se cerințelor de moment ale partidului, a publicat studiul *Schițe moldo-slave*⁸ [376, pp. 145-185]. Lucrarea corespundea abordărilor construcției național-culturale promovate de Partidul Comunist la acea etapă. Autorul sublinia că în literatura științifică tradițională, în modul propus problema încă nu s-a abordat, deoarece „limba moldovenească” era întotdeauna privită ca un dialect al limbii române, mai exact a limbii daco-române, de aceea, toate cercetările anterioare, sublinia corect autorul, au fost dedicate problemei originii poporului român și a limbii române [376, p. 145].

M. Serghievski prezenta opinia specialiștilor români și se oprește mai detaliat asupra concepției lui A. Philippide, care, în viziunea autorului sovietic, demonstrează convingător că romanizarea peninsulei Balcanice a avut loc mai intensiv la sud de Dunăre. A. Philippide, conchidea M. Serghievski a ajuns la concluzia că patria românilor poate fi considerată o regiune întinsă de la râul Drina până la Scopie și mai departe spre sud-vestul Bulgariei, Bulgaria dintre Dunăre și Balcani, Dobrogea, Oltenia pe malul stâng al Dunării și în continuare spre răsărit în Basarabia (Cetatea Albă), iar la vest, Transilvania, Banat și Sirmium. Odată cu părăsirea de către romani a părților de sud a actualelor Muntenia, Moldova și Basarabia în 268 și invazia hunilor din 377, teritoriul s-a diminuat numai la peninsula Balcanică. Populația romanizată care a mai rămas în Transilvania și în alte regiuni din nordul Dunării a trecut la sud de Dunăre, s-a diluat printre nomazi sau s-a menținut până la venirea românilor de peste Dunăre [376, pp. 145-152].

Reieșind din concepția migraționistă a lui A. Philippide, M. Serghievski presupunea că românii au început să se așeze pe teritoriile din stânga Dunării începând cu sec. al XII-lea, proces care s-a prelungit până în sec. al XIII-lea [376, pp. 152-153]. Noile condiții istorice, create de invazia slavilor, au dus la aceea că o parte a strămoșilor balcano-latini a românilor s-au mișcat spre sud, alții - spre apus și nord, sub forma, cum își imagina A. Philippide, unor valuri, care au dat începutul daco-românilor, se mișcau mai lent și în procesul migrării s-au împărțit în două ramuri. O ramură s-a răspândit în Banat, Transilvania, cu excepția părții de sud-est, Bucovina, Moldova și Basarabia. Alt val a mers direct spre nord și a ocupat Muntenia și sud-estul Transilvaniei. Anume din Transilvania, ține să sublinieze Serghievski, această populație s-a mișcat mai departe în

⁸ Studiul a apărut în «Труды Московского института истории, философии и литературы, 1939, вып. V». Noi am utilizat varianta publicată în [376, pp. 145-185].

Moldova, Bucovina și Basarabia. Cauza acestor deplasări de populație au fost slavii, care la începutul sec. al VII-lea trec în masă la sudul Dunării, iar locurile eliberate de ei au început să fie ocupate de populația romanizată din provinciile din dreapta Dunării. Acest proces se încheie pe la începutul sec. al XIII-lea [376, p. 153]. Dar ceea ce i se pare mai interesant lui M. Serghievski în concluziile lui A. Philippide, este recunoașterea că valurile migraționiste, care au servit drept bază pentru naționalitatea daco-românească au fost diferite, pe de o parte, pentru Transilvania (cu excepția regiunii de sud-est) și Moldova, pe de altă parte, pentru Muntenia cu sud-vestul Transilvaniei. În acest context, Serghievski cita renumita frază a lui Philippide, „Moldova și Muntenia nu au legături istorice și genetice” [376, p. 155].

Cu toate criticile care s-au adus în istoriografie teoriei „migraționiste” a lui A. Philippide, M. Serghievski nu intra în detalii, pe el îl interesează, mai ales, după cum menționa el, încercarea lui A. Philippide de a explica asemănările și deosebiriile dintre dialectele valah și moldovenesc și alte dialecte ale limbii daco-române. În opinia lui M. Serghievski, apropierea dintre dialectele (în realitate graiurile) transilvănean și moldovenesc, ar indica că procesul de colonizare a Moldovei s-a început anume din partea de nord-est a Transilvaniei [376, p. 157]. Moldova, continuă el, influențat de opera lui A. Philippide, a fost mai aproape de Transilvania decât de Valahia [376, p. 162].

Toate acestea îl duc pe M. Serghievski însă la concluzia că formarea dialectelor moldovenesc și valah, și de asemenea, purtătorii lor, de la bun început, într-adevăr a decurs pe căi diferite [376, p. 164]. Autorul considera că problema originii limbii române și moldovenești nu poate fi considerată rezolvată, dar unele probleme, cum ar fi prezența populației romanizate la sud de Dunăre, vechimea populației romanizate în Transilvania, căile diferite de formare a populației românești (valahe) și moldovenești în state [376, p. 165], urmează a fi încă cercetate.

M. Serghievski intuia că teoria „migraționistă” a lui A. Philippide nu lua în considerație un șir de argumente logice și documentare, expuse de adepții teoriei „autohtone”, promovate de istoricii A.D. Xenopol, N. Iorga, Julius Jung ș.a. M. Serghievski, ignorând argumentele lor, lasă fără răspuns întrebarea logică, cum în procesul migrației de peste Dunăre un val a venit direct în Muntenia, altul prin Transilvania a venit la est de Carpați în viitoarea Moldovă și drept consecință s-au format două popoare și două limbi diferite, iar între ele nu ar exista „legături istorică și genetică”, apoi de ce locuitorii romanizați ai Transilvaniei s-au autoidentificat întotdeauna cu denumirea de români? Cercetările istoricilor și arheologilor din perioada contemporană au combătut cu argumente serioase teoria „migraționistă” atât de convenabilă „moldovenismului” promovat de comuniștii sovietici în scopuri expansioniste [91].

M. Serghievski a examinat și problema „limbii literare în Moldova”. Subliniind că scrierea în Moldova și Valahia până în sec. al XVI-lea era în limba slavonă, el afirma că anume

în această limbă a apărut „prima istoriografie românească” și exemplifică cu cronicile scrise în limba slavonă din Țara Moldovei [376, p. 167]. Autorul trece cu vederea că limba slavă era cea oficială doar a cancelariei domnești și a Bisericii, iar cronicile scrise de reprezentanții clerului erau cronici oficiale, spre deosebire de cele scrise în sec. al XVII-lea în limba română de reprezentanții boierimii, care nu aveau caracter oficial.

M. Serghievski afirma că în jurul anului 1644 în Moldova a fost întemeiată prima tipografie, care a început să tipărească cărți în „limba moldovenească”, dar citează în original locul unde în *Carte românească de învățătură* (1646) este scris că tipăritura este realizată în „limba românească” și leagă această stare de lucruri de „trezirea conștiinței naționale” [376, pp. 168-169]. Și dacă în originalul lucrării citate este vorba de limba românească, înseamnă că este vorba și de conștiința națională românească a populației. Ceva mai jos M. Serghievski iarăși preciza că „în istoria literaturii române din sec. al XVII-lea Moldova ocupa o poziție de lider” [376, p. 170], dar nu uită să atenționeze și la „recunoașterea caracterului romanic al limbilor moldovenească și valahă” [376, p. 170]. M. Serghievski găsește o ieșire din situație și scrie că „în virtutea tradiției scrise care s-a constituit, Moldova se folosea de acea limbă scrisă, care anterior a intrat în uz în Valahia și Transilvania, și doar unele trăsături locale ale vorbirii pătrundeau în ea într-o măsură limitată” [376, p. 174]. Astfel, fără argumente serioase, M. Serghievski tratează „limba scrisă” drept una artificială, alta decât limba vorbită. Fiind un savant format, nevoit să se adapteze cerințelor politice ale regimului totalitar, expunea o viziune contradictorie, declarând că problema necesită o cercetare suplimentară.

Problema situației etnice la nord de Dunăre a fost atinsă tangențial și de filologul și istoricul slavist N.S. Derjavin (1877-1953). Într-un studiu publicat în 1939 el afirma că hotarele Daciei romane se întindeau departe spre răsărit cuprinzând teritoriile Moldovei, Basarabiei și mai apoi dincolo de Nistru până la Niprul de jos [255, p. 281]. La mijlocul sec. al X-lea, continua autorul, spațiul de la Nipru la Bug, Nistru și Prut era locuit de slavii de răsărit, uniți din punct de vedere politic sub puterea cneazului de Kiev. Potrivit lui N. Derjavin, hotarul de sud-vest al Rusiei Kievene ajungea la țărmurile Mării Negre și Dunăre, care era hotarul politic dintre Rusia și Bulgaria [255, p. 285]. Fără dovezi serioase N.S. Derjavin se străduia să promoveze viziunea despre apartenența teritoriilor de la est de Prut la „lumea slavă”.

La nivel local, continuau acuzațiile la adresa CȘM. În Raportul din martie 1940 privind activitatea Comitetului Regional Moldovenesc al PC(b)U pentru perioada de la al XI-a la al XIII-a conferință regională a PC(b)U (23 mai 1938 - 6 martie 1940), se menționa că CȘM există din 1928, iar în 1934 a fost reorganizat în *Institutul de Cercetare Științifică*. Până în 1937 el a fost „cuib și adăpost” unde s-au ascuns dușmanii poporului – spionii români. Această instituție

„științifică”⁹ s-a ocupat de răspândirea teoriilor dușmănoase în domeniul dezvoltării culturii și „limbii moldovenești”, orientau „limba moldovenească” la limba franțuzită a boierilor și burgheziei române. Obținând în 1933 trecerea „limbii moldovenești” la grafia latină, introducând cuvinte românești în manuale, literatura artistică, ziare și reviste, dușmanii poporului din Institutul de cercetare științifică se străduiau să facă „limba moldovenească”, neînțeleasă pentru truditarii din Moldova. În 1937 ei au fost demascați și arestați, și din cauza lipsei de cadre și-a încetat activitatea. În 9 iulie 1939, CC al PC(b) al Ucrainei a permis organizarea Institutului de cercetare științifică în Moldova și au fost alese cadrele *Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice în Domeniul Istoriei, Economiei, Limbii și Literaturii*, care avea două sectoare: Sectorul de limbă și literatură asigurat complet cu cadrele necesare, și Sectorul de istorie în care, în loc de trei persoane, activa doar unul. Raportul mai sublinia că în acel Sector nu era niciun specialist cu grad științific [156, pp. 324-325]. Așadar, din acest Raport reiese că pe parcursul a doi ani IMCȘ nu a funcționat și și-a reluat activitatea din vara anului 1939. În anul următor, după anexarea Basarabiei la URSS (1940) Institutul de Cercetări în Domeniul Istoriei, Limbii și Literaturii a fost transferat de la Tiraspol la Chișinău [328].

Anexarea Basarabiei de către URSS a suscitat din nou interesul autorităților sovietice față de problema originii „poporului moldovenesc” și a limbii acestuia, căutându-se „argumente istorice” pentru a demonstra importanța „eliberării poporului moldovenesc” de „jugul străin românesc”. Pe 13 august 1940 Comitetul Regional Moldovenesc al PC(b)U și Sovietul Comisarilor Norodnici al RASSM au adoptat decizia de a menține în vigoare pentru anul de studii 1940-1941 alfabetul latin la tipărirea manualelor pentru școlile din Basarabia. Concomitent, au fost stabilite obiectivele *Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice* și a catedrelor institutelor superioare de învățământ. Acestea urmau să se ocupe de studierea folclorului și dialectelor basarabene, studierea literaturii basarabene de până la revoluție și să propună precizările de rigoare în ortografia moldovenească în baza grafiei rusești, măsurile necesare în vederea îmbogățirii limbii literare moldovenești în baza folclorului, a acelei limbi a literaturii moldovenești, care a existat în Basarabia până la revoluție și existente ulterior pe teritoriul RASSM [156, p. 327]. Transferat după iunie 1940 de la Tiraspol la Chișinău, IMCȘ nu a posedat forțe științifice necesare pentru a edita lucrări de valoare inclusiv în domeniul etno-național, acestea fiind scrise și publicate preponderent la Moscova sau Leningrad de autori sovietici.

Drept exemplu în această privință servește îndrumarul militaro-geografic „Basarabia”, editat în 1940 la Moscova de către *Direcția operativă a cartierului general al Armatei Roșii*,

⁹ Cuvântul este luat în ghilimele de către autorul Raportului.

conținând date preluate din statistica românească interbelică privind numărul total al populației Basarabiei, caracteristicile acesteia, inclusiv structura etnică, știința de carte a populației, structura populației pe medii de locuire, religia populației, condițiile sanitare și cele veterinare, numărul și mărimea orașelor etc. [202]. Este de notat faptul că broșura respectivă este, practic, singura din publicațiile sovietice în care se menționa că suprafața Basarabiei era de 44.422 km², iar numărul total al populației sporise de la 2.867.564 loc. în 1930, la 3.110.654 în 1938 și 3.263.128 loc. în 1939 [202, p. 100]. Toate lucrările ulterioare vor încerca să demonstreze reducerea numerică a populației Basarabiei între cele două războaie mondiale, prin contrast pozitiv cu creșterea constantă a numărului acesteia în anii puterii sovietice.

Într-o altă broșură editată tot la Moscova în 1940, Basarabia apărea drept „parte integrantă a Rusiei”, „teritoriu inalienabil” al acesteia, „stropit din abundență cu sângele ostașilor ruși de-a lungul istoriei” [387, pp. 6, 22-23]. În broșura editată de asemenea de *Direcția operativă a Cartierului General al Armatei Roșii* de la Moscova, moldovenii erau descriși drept o populație cu trăsături etnice total diferite de cele ale românilor: ei se deosebeau atât în privința limbii vorbite, cât și prin modul specific de viață, prin obiceiuri și viața de familie [202, p. 101].

În același an, pentru o mai clară ilustrare a „istoriei specifice” a Basarabiei, Muzeul de Stat de etnografie din Leningrad a editat un album propagandistic, avându-l ca autori pe acad. N.S. Derjavin, membrul corespondent al AȘ a URSS, D.K. Zelenski și prof. M.I. Artamonov, din care se putea constata că Țara Moldovei de la 1359 nu era altceva decât un stat ruso-moldovenesc, cu limba rusă drept limbă de stat și cu moldovenii în calitate de slavi romanizați [203].

În 1940 N.S. Derjavin (1877-1953) [247, pp. 79-80] a publicat un articol destul de extins, consacrat problemei originii „poporului moldovenesc”. Articolul era împărțit în câteva compartimente, ultimele două dintre care se numesc *Cucerirea peninsulei Balcanice de către romani și formarea poporului român*, și al doilea, *Originea poporului moldovenesc*. Acceptând ca și alți istorici sovietici „teoria migraționistă”, convenabilă din punct de vedere politic intereselor sovietice în Europa de sud-est, autorul considera că poporul român s-a format în Balcani, în urma romanizării triburilor tracice de aici, care deja în epoca romană s-a slavizat semnificativ, iar din sec. al V-lea, în legătură cu trecerea slavilor în Balcani, s-a slavizat și mai mult, ceea ce a dus la formarea poporului român și a limbii române, fapt realizat spre sec. VII-IX. Daco-românii, continua el, actualmente locuiesc în România, pe teritoriul vechii Dacii, dar până în sec. al XIII-lea istoria nu-i cunoaște aici pe români. Românii care astăzi locuiesc în România nu sunt urmașii nemijlociți ai romanilor, dar un popor care a venit din Balcani și care, în ce privește originea, nu are nimic cu romanii adevărați. Cât privește regiunile de sud ale Basarabiei actuale și ale Moldovei, conform lui N. Derjavin, aici locuiau slavii ulici, centrul lor

principal era orașul Peresecen, identificat de autor cu satul Peresecena din județul Orhei (Basarabia). În așa fel, concluziona el, spre mijlocul sec. al X-lea întreg teritoriul Basarabiei și al Moldovei până la Dunăre era locuit de slavii ruși, uniți sub puterea cneazului de Kiev. Sub presiunea nomazilor (unguri, pecenezi, cumani) ulicii și tiverții s-au deplasat mai spre nord și au ocupat raioanele nord-vestice ale Basarabiei, din care cauză se poate presupune că „tipul moldovenesc poartă trăsăturile încrucișărilor tribale ale populației slave locale, autohtone cu nomazi estici într-o măsură mai mare decât populația ucraineană din regiunile nordice ale Basarabiei și Bucovinei”. Din acestea autorul concluziona că „noi avem toate datele pentru a afirma că la baza poporului moldovenesc modern se află elementul etnografic cultural est-slav”.

În privința termenului moldoveni, N.S. Derjavin credea că este vorba de un mic grup tribal, evident, de origine pre-slavă și pre-indoeuropeană, și reprezintă moștenirea lingvistică a unei populații anterioare a teritoriului moldovenesc modern, alta decât populația locală slavo-moldovenească, care s-a dezvoltat ulterior pe baza lor. Moldovenii, afirma autorul, locuiesc în temei în partea de est a României, pe teritoriul RSSM, adică pe teritoriile care niciodată nu au cunoscut colonizarea romană. Din punct de vedere etnografic ei sunt descendenți direcți ai populației slave autohtone, care a suferit însă, începând cu sec. al IX-lea, influența nomazilor răsăriteni: maghiari, pecenegi, cumani, uzi ș.a.

Autorul considera că numai reieșind din acest concept al etnogenezei popoarelor român și moldovenesc, pot fi înțelese particularitățile esențiale și caracteristice a vieții culturale ale acestor popoare cum sunt: prezența elementului slav foarte semnificativ în limbile română și moldovenească, care nu este un oarecare împrumut din afară, cu excepția unor împrumuturi de mai târziu, ci este vechea moștenire culturală proprie a poporului traco-iliric din peninsula și a popoarelor valahe și moldovenești de pe malul stâng al Dunării; unitatea limbii daco-române pe teritoriul României de astăzi și RSSM cu limbile românilor balcanici, sau a aromânilor, adică cu limbile macedono-română și istro-română, precum și cu limba meglenoromanilor; lipsa în limba actuală daco-română a cuvintelor de origine germanică și turco-tătară, în opinia sa, atestă că limba română s-a dezvoltat inițial departe de teritoriul Daciei, toate germanismele și turcismele prezente în limba daco-română modernă, cu excepția celor care au intrat în limba română veche prin intermediul slavilor, sunt de origine tardivă; comunitatea, în principalele trăsături ale tipului etnografic, vlahilor și moldovenilor cu ucrainenii carpatici. Sub numele de români, încheia el, acum sunt cunoscuți vlahii și moldovenii românizați de la vest de Prut, care alcătuiesc principala populație a României și vorbesc limba română, moștenirea culturală a tracilor balcanici romanizați [256].

În 1941 N.S. Derjavin revenea la problema respectivă și scria că hotarele Daciei romane includeau teritoriul Moldovei, Basarabiei și mai departe până la Niprul de Jos [257, p. 9] lărgind cu

mult arealul Daciei romane față de alți cercetători (L. Niederle, C.Kozak, E. Fisher) [257, p. 53], dar deja în prima jumătate a sec. al V-lea teritoriile sud-vestice de la Marea Neagră până la Dunăre au fost ocupate de slavii de răsărit și în sec. al IX-lea, aici apare cnezatul de Kiev „primul stat slav rusec” [257, p. 10]. Volohii amintiți de Nestor ca năvălitori asupra slavilor de la Dunăre sunt asociați de autor cu romanii, iar strămoșii slavilor sunt văzuți de el la mijlocul sec. al V-lea î.Hr. [257, pp. 10-11] Ulicii și tiverții erau slavi, spre mijlocul sec. al X-lea întreaga regiune de la Nipru la Dunăre era locuită de slavii de răsărit, iar din punct de vedere politic era unită sub cneazul de Kiev, hotarul sud vestic al Rusiei Kievene fiind țărmul Mării Negre și Dunărea de Jos, râu care o separa de Bulgaria și „între ele nu era nici o ruptură” [257, p. 13], adică nu mai erau alte popoare sau formațiuni statale, iar populația românească s-a extins pe un teritoriu care aparținea slavilor.

Concepția expusă de N.S. Derjavin nu se baza pe cercetarea proprie a surselor referitoare la temă, ci mai degrabă presupuneri, care ar putea reieși din „teoria migraționistă” și din viziunile slaviștilor ruși referitoare la spațiul locuit de slavi, extins artificial de ei și în spațiul est-carpatic. Opinia lui N. Derjavin, promovată și de alți autori sovietici vorbește despre nivelul profesional redus al cercetătorilor, care nu luau în considerație rezultatele științifice de peste hotare, manipula cu faptele expuse în sursele istorice, adaptându-le la interesele politice expansioniste de moment ale regimului totalitar. Postulatele politizate, expuse de istoricii și filologii de la Moscova și Leningrad, erau preluate și propagate de autori formați în RASSM.

Dintre autorii locali, în prezentarea problemelor actuale politic al rolului slavilor în etnogeneza moldovenilor s-a inclus N.A. Narțov. Într-un articol publicat la Moscova în 1940 în principala revistă istorică *Историк-марксист*, sub denumirea *Destinele istorice ale Basarabiei și Moldovei*, prelua viziunile slaviștilor sovietici și insista asupra prezenței slavilor în Basarabia și RASSM. Potrivit lui Narțov, populația slavo-rusă s-ar fi menținut în regiunea Dunării și pe teritoriul Cnezatelor Dunărene până în sec. al XIV-lea, în pofida faptului că începând cu sec. al IX-lea prin regiune au trecut mai mulți migratori. Galiția ar fi ocupat întreg teritoriul Basarabiei până la Dunăre și Marea Neagră [332, pp. 86-87]. Autorul afirma că „popoarele romanizate” ar fi trecut din Transilvania în teritoriile dunărene după părăsirea acestor teritorii de către triburile nomade, iar în Transilvania ele au venit din sudul Dunării. În a doua jumătate a sec. al XIV-lea, feudalul ungar Bogdan a trecut din Transilvania în „regiunea Dunăreană” și a întemeiat Țara Moldovei. Denumirea de Moldova, conform lui N. Narțov, a fost adusă de slavi încă în sec. al VI-lea și provine de la Moldova, un afluent al râului Elba. Până la sfârșitul sec. al XIV-lea hotarele Moldovei ajungeau numai până la râul Prut, iar în Basarabia locuiau ucrainenii și rusinii [332, p. 87], conchidea N. Narțov. Drept urmare, potrivit autorului, moldovenii sunt în mare măsură o populație ucraineană asimilată, care locuia aici de secole [332, p. 90].

De asemenea, în 1940 N. Narțov a mai publicat un articol sub un titlu intrigant: *Din istoria popoarelor Moldovei sovietice și a Basarabiei* [331, pp. 35-37]. În realitate scopul autorului era de a demonstra vechimea și rolul slavilor în acest spațiu. Era o tentativă a autorului de a se prezenta în cercurile științifice de la Moscova ca un promotor al slavismului în Moldova sovietică.

Astfel, spre anul anexării Basarabiei de către URSS, istoriografia formată în RASSM se reducea la articole cu caracter propagandistic, care aveau drept sursă nu cercetările proprii ale izvoarelor istorice, ci doar niște compilații promovate de specialiștii din centrele academice sovietice în scopuri politice.

Dintre puținele lucrări apărute la Chișinău în acel prim an al existenței RSSM, un anumit interes științific îl prezintă culegerea publicată în limba rusă *Moldova în marea familie a republicilor Uniunii Sovietice* [313, pp. 49-74], realizată sub egida Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice în domeniul Istoriei, Economiei, Limbii și Literaturii. Primul compartiment al culegerii intitulat *Trecutul istoric al Moldovei* a fost elaborat de V.M. Senchevici [101, pp. 456-459], care aduna alți autori propagandiști [158, p. 287], prezentați supra, se străduie să expună evoluția conținutului etnic al teritoriului Basarabiei începând din Antichitate și până la anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, inclusiv aprecierea acestui eveniment istoric [371, p. 4]. Începând broșura cu etnogeneza „poporului moldovenesc”, autorul, în baza materialelor preluate de la alți specialiști, prezentați mai sus, expunea eronat problema ariei de romanizare în spațiul Carpato-Dunărean, apoi declară despre includerea teritoriului est-carpatic în componența Cnezatului Kievean și a Cnezatului Halician. De la mijlocul sec. al XIII-lea, continuă autorul, aici au început să migreze din Transilvania triburile romanizate și drept urmare, noii coloniști au format două state, Valahia și Moldova. Valahii și moldovenii, în ce privește limba, aparțin grupei de limbi romanice de răsărit, iar după origine sunt urmașii popoarelor romanizate din peninsula Balcanică, care au fost influențați de albanezi, unguri, dar în cea mai mare măsură de slavi. Până la formarea „limbii literare moldovenești”, limba slavonă a dominat în biserică și în instituțiile oficiale până la sfârșitul sec. al XVII-lea – începutul sec. al XVIII-lea. Sistemul social și administrativ al cnezatelor a fost în totalitate împrumutat de la slavi [371, p. 9]. Autorul caută să convingă cititorul că partea de nord a regiunii dintre Nistru și Prut s-a numit în sursele bizantine Rosovlahia, iar mai târziu Moldova [371, p. 3].

Descriind în continuare evenimentele de după 1791, anexarea teritoriilor din stânga Nistrului la Imperiul Rus, autorul începe să folosească pentru regiunea din stânga Nistrului denumirea de Moldova, dar considera Basarabia „un străvechi și minunat pământ rusesc” [371, p. 17].

Problema „limbii moldovenești” a constituit și obiectul discuției la nivel de stat. Consfătuirea din 10 martie 1941 organizată de comisariatul poporului pentru Învățămant din

RSSM, la care au participat cadre locale, dar și doi specialiști de la Moscova, Petrușan și M. Serghievski. Cu părere de rău, alocuțiunile acestora în stenograma examinată nu au fost fixate. Toți vorbitorii s-au pronunțat în sensul existenței unei „limbi moldovenești”, care prezintă în sine, după cum s-a exprimat unul dintre vorbitori, doctorul în filologie Leo Caț-Cezza (1914-1980), „mai mult sau mai puțin un amestec de limbă latină având corespondent limba franceză și pe cea slavă, rusă” [73, p. 137]. Tot el considera că activitatea Secției lingvistice a Institutului de Cercetări Științifice trebuie să se îndrepte spre îmbogățirea „limbii moldovenești” cu cuvinte rusești [73, p. 138] și, în general, să studieze profund „limba moldovenească” [73, p. 174]. S-a abordat și problema formării limbii literare moldovenești [73, p. 138], semn că unii dintre participanții, traducătorul Vsevolod Anghel (1916-1963), la discuție considerau că ea încă nu este. Prin unirea limbii din Basarabia și a limbii din stânga Nistrului, trebuia „să iasă o limbă nouă, limba cea mai bună” [73, p. 139]. Referindu-se la structura „limbii moldovenești, unii vorbitori au indicat la doar 1/5 de cuvinte latine, 1/5 cuvinte turcești, 2/5 cuvinte slave și 1/5 de alte origini. În legătură cu aceasta, desigur apărea întrebarea, cum poate să fie limba moldovenească/românească o limbă de origine latină. Totuși, Nicolae Costenco (1913-1993), în contradicție cu alți participanți la discuție, era convins că „limba noastră e latină. Structura limbii e latinească”. El mai considera că pornind de la principiul că limba moldovenească este latină „am scăpa de greșelile mari cari s-au strecurat în cărți literare, în gramatică și în gazete” [73, pp. 141-142]. Viziunea lui însă, nu a fost luată în considerație. Destul de ambiguă apare declarația lui L. Madan care afirma că până la 1918 limba moldovenească era o limbă „sănătoasă și melodioasă”, iar ulterior, „s-a cam stâlșit, sărmana, sub apăsarea stăpânirii românești” și ea ar trebui reînviată [73, p. 142].

Interesante din punct de vedere a situației lingvisticii din Moldova sovietică erau afirmațiile lui I.D. Ceban (1910-2000), care declara că după 1924, atunci când s-a înființat RASSM, „în Moldova era o limbă despre care am putea spune că era cea românească”, dar în 1925 „a luat naștere o altă mișcare pentru o limba literară norodnică care să fie înțeleasă de norod pentru că limba românească nu mai era înțeleasă de norod”, mișcare „spre a apropia limba de norod” [73, p. 152]. I. Ceban declara că nu știe „limba basarabenească”, după cum unii dintre cei prezenți la ședință, nu cunosc „limba norodului”, adică „limba de dincolo de Nistru”, pe care el o știe [73, p. 155].

Poetul Vasile Luțcan (1913-?), a legat existența limbii moldovenești de existența poporului: „dacă n-ar fi o limbă moldovenească n-ar fi nici un popor moldovenesc” [73, p. 156]. Valentin Forș, comisarul poporului pentru învățământul public (1940-1941), generaliza și afirma că „există o singură limbă moldovenească precum există un singur norod moldovenesc și la Tiraspol, și în Basarabia, și peste Prut. Și de atâta noi avem o limbă” [73, p. 172].

Începutul războiului germano-sovietic a dezorganizat total activitatea Institutului de Cercetare Științifică din RSSM. Memorandumul din 29 mai 1945, semnat de Timofeev, locțiitorul șefului Secției de propagandă și agitație de pe lângă CC al PC(b) al Moldovei, atestă că IMCȘ în domeniul Limbii, Literaturii și Economiei a fost evacuat la Buguruslan, și și-a reluat activitatea în anul 1942 [43, f. 1]. Conform informației directorului Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice V. Senchevici din 18 septembrie 1944, Institutul a fost evacuat din Chișinău în raioanele de est ale URSS pe 6 iulie 1941 [61].

Același V. Senchevici, într-un Memorandum nedatat, dar semnat în calitate de director al Institutului, adresat CC al PC(b), preciza că CC al PC(b) al Moldovei și Sovietul Comisarilor Norodnici au adoptat în toamna anului 1942 decizia despre restabilirea Institutului la Buguruslan. Institutul, continua el, a fost restabilit parțial, în statele de funcțiuni erau doar șapte persoane și activitatea lui a fost foarte limitată, despre careva realizări în domeniul cercetărilor etno-naționale, V. Senchevici nu amintește nimic [43, f. 26]. De fapt, conform *Planului de activitate științifică* al Institutului pentru februarie-mai 1942, alcătuit de V. Senchevici, tema referitoare la etnogeneza „poporului moldovenesc” și formării „limbii moldovenești” nu a fost inclusă [43, ff. 41-42].

O încercare de a reînvia activitatea Institutului Moldovenesc de Cercetări Științifice a fost făcută în iulie 1943 când, la Moscova, a avut loc ședința comună a CC al PC(b) din Moldova și al Sovietului Comisarilor Norodnici din republică pe problema activității lui N. Narțov asupra editării manualului de istorie a Moldovei și activitatea ulterioară a Institutului. La începutul discuțiilor, N.L. Salagor, prim-secretar al CC al PC(b) din Moldova a anunțat că la ședință a fost invitat și N. Narțov [99] pentru a se consulta în privința activității în continuare a Institutului și de a solicita ajutor din partea autorităților. Deoarece participanții la consfătuire au expus direcțiile principale ale colaboratorilor Institutului, care au stat la baza concepției oficiale sovietice asupra istoriei noastre naționale, vom prezenta pe larg argumentele expuse în favoarea acestei concepții, momentele cheie ale căreia sunt originile „poporului moldovenesc”.

Venind cu un extins discurs, care a durat 50 de minute, N. Narțov a declarat că istoria „poporului moldovenesc” și a limbii lui este o una complicată, discută timp de două secole în literatura occidentală (a enumerat numele a 14 istorici români și occidentali), dar, sublinia el, problema originii „poporului moldovenesc” și a limbii sale, nu este elucidată [35, f. 2]. De faptul, nici unul dintre istoricii enumerați de Narțov nu s-au preocupat de originea „poporului moldovenesc” ca etnie separată, toți abordând problema originii poporului român și a limbii române.

N. Narțov acuza istoricii români de naționalism, îndeosebi invoca numele lui Ion Nistor, care în 1939 i-a numit pe moldoveni români, aceștia, potrivit istoricului român, au trecut Nistrul și la sfârșitul sec. al XIV-lea au populat teritoriile de la est de acest râu, până la Bug și Nipru [35,

f. 3]. N. Națov acuza în continuare istoriografia românească și ungară că reieșea din scopuri politice, nu științifice. Ei, spunea Națov, consideră că românii și moldovenii sunt urmașii dacilor și geților, amestecați cu coloniștii romani din Dacia, iar temelia originii limbilor moldovenească și română, este recunoscută de ei latina vulgară, cu toate că, declara N. Națov, surse scrise în această limbă nu s-au păstrat. Aceste opinii sunt apreciate de N. Națov drept „fantezie curată” [35, f. 5]. Menționăm repetat, că nici istoriografia românească, nici cea ungară nu a abordat problema poporului și limbii moldovenești, ci doar cea a originii limbii și a poporului român.

Expunând propria viziune în problema dată, N. Națov minimaliza procesul de romanizare la nord de Dunăre și afirma că limba română s-a format spre sfârșitul sec. al VI-lea în Balcani, în urma încrucișării limbii tracice slavizate și a limbii slave cu latina vulgară și este o nouă limbă, de tip romanic. Cercetând problema originii „poporului moldovenesc” și român, afirma în continuare N. Națov, știința burgheză neagă totalmente elementul autohton prelatin, care era pre-indoeuropean, iafetic [35, f. 6].

N. Națov sublinia „autohtonismul poporului moldovenesc pe teritoriul locuit de el și constituirea lui în procesul evoluției istorice consecutive din substratul traco-protoslav pe calea încrucișărilor complicate cu triburile vecine traco-ilirice și proto- și vechi slave” [35, f. 8]. Conform lui N. Națov, materialele arheologice ar atesta continuitatea istorico-culturală în dezvoltarea populației locale agricole, începând de la neolit și până la mijlocul mileniului I e.n. – timpul formării definitive a slavilor de răsărit și începutul constituirii statelor slave timpurii. În opinia lui N. Națov, sursele istorice ar atesta că cei mai vechi locuitori ai teritoriilor Moldovei, Transilvaniei și parțial ai Valahiei, au fost triburile ruse de sud [35, f. 8].

Autorul mai declara că știința istorică, în baza materialismului istoric și a teoriei lui Marr, respinge teoriile burgheze, conform cărora, coloniștii romani ar fi fost prima temelie a „poporului moldovenesc”, iar latina vulgară, prima temelie a limbii lui, respinge teoria conform căreia, cel mai vechi teritoriu unde s-a constituit „poporul moldovenesc” a fost teritoriul Transilvaniei și consideră că „poporul moldovenesc” și limba lui s-a dezvoltat pe teritoriile ocupate de el în bazinul râului Moldova, în urma „încrucișării complicate tribale și lingvistice” [35, ff. 9-10]. Primul substrat al „poporului moldovenesc” și a limbii lui, continua vorbitorul, au fost elementele traco-slav și procesul de amalgamare a acestor elemente cu tracii romanizați din peninsula Balcanică și cu limba acestora, a avut loc într-o perioadă istorică mai tardivă [35, f. 10].

La ședința respectivă și-au expus opiniile și alte persoane. V. Senchevici criticându-l pe N. Națov, confirma faptul că atunci când a fost deschis Institutul, CC al PC(b) al Moldovei și Sovietul Comisarilor Norodnic au pus sarcina să adune cadrele științifice necesare, și tinere, dar și cu experiență, dar atunci N. Națov nu a răspuns la chemare, și desigur, activând răzlețit,

Institutul nu va putea elucida problemele pe care le-a pus în fața cercetătorilor partidul, inclusiv cercetarea istoriei „poporului moldovenesc” [35, f. 18]. N. Narțov, afirma în cadrul aceleiași ședințe V. Senchevici, trebuie să lucreze pe tematica noastră, confirmată de CC al PC [35, f. 43].

În discuție a intervenit și F.F. Gherlimanov, reprezentantul Secției de propagandă și agitație a CC al PC(b)M. Amintind de „teoriile false” ale istoricilor români, care-i „pun într-o grămadă” și pe moldoveni, și pe români, el afirma că sarcina istoricilor sovietici este să răstoarne aceste teorii false și să demonstreze științific că este vorba nu de un popor, ci de două. Trebuie de demonstrat științific, care au fost și care sunt deosebiriile dintre popoarele român și moldovenesc, care au fost deosebiriile în domeniul dezvoltării economice, în limbă, cultură, mod de viață. Cu aceste probleme trebuie să se ocupe Institutul de Cercetări Științifice, conchidea el [35, ff. 23-25].

S.V. Zelenciuk, secretar al CC al PC(b) din Moldova își exprima și el indignarea că Institutul de Cercetări Științifice nu a pus problema Istoriei Moldovei și că teoriile false ale istoricilor burghezi români, demonstrează peste tot că moldovenii sunt români [35, ff. 26-27].

Un alt participant la discuție, F.G. Brovco (1904-1960), președintele Sovietului Suprem al RSSM declara și el nemulțumit că pe moldoveni și pe români îi consideră numai români chiar și „aici la noi unii colaboratori dintre acești moldoveni ... nu scriu în limba moldovenească, ci în limba română” și consideră că aceasta este limba moldovenească, ei nu văd nicio deosebire între limba moldovenească și limba română [35, ff. 31, 34]. Această declarație era îndreptată împotriva intelectualității basarabene formate în perioada interbelică.

Așadar, la consfătuirea dată, în condițiile războiului, încă o dată conducerea de partid și de stat a RSSM, dar și cercetătorii științifici aflați în evacuatie, au pus în modul cel mai categoric problema deosebirilor dintre „poporul moldovenesc” și poporul român, dintre „limba moldovenească” și limba română. Această concluzie a fost pusă la baza concepției sovietice oficiale etno-naționale referindu-se la istoria Moldovei. Promovarea ei era o sarcină obligatorie a instituțiilor științifice și de învățământ de toate nivelurile și strict controlată de partid și de stat, atât republicane cât și centrale.

II.5. Concluzii la Capitolul II

1. Cercetărilor etno-naționale din RASSM/RSSM a precedat o etapă inițială, care cuprinde anii 1918-1923, când s-au constituit direcțiile acestor cercetări în concordanță cu interesele politice ale conducerii bolșevice. Începuturile acestor cercetări au fost puse de *Comisia pentru studiul componenței naționale ale populației Rusiei și a statelor limitrofe*, creată în

februarie 1917. După lovitura de stat bolșevică din octombrie 1917, în cadrul Comisiei au rămas specialiștii care au acceptat puterea sovietică. În componența ei era și Leo Berg, care a publicat în anii 1918 și 1923 studii referitoare la problema structurii etnice a Basarabiei, folosind lucrări ale unor autori din Imperiul Rus. Scopul cercetărilor lui L. Berg, ca și a altor autori de orientare pro-sovietică era de a legitima din punct de vedere istoric pretențiile Rusiei sovietice asupra Basarabiei.

2. O nouă perioadă în examinarea problemelor etno-naționale în istoriografia sovietică începe odată cu constituirea RASSM. Cu toate că în viziunea unor lideri bolșevici unionali și locali, „moldovenii” de pe ambele maluri ale Nistrului erau români și vorbeau limba română, lor li s-au opus alți lideri locali, care optau pentru crearea unei limbi locale, bazată pe graiurile vorbite de popor. Deoarece în acest timp cercetători locali în probleme identitare lipseau, principiile teoretice erau abordate de autori din centrele științifice din Moscova și Leningrad, care insistau că teritoriul RASSM și a Basarabiei sunt pământuri rusești, iar moldovenii au venit aici mai târziu decât slavii.

3. În 1926 s-a produs instituționalizarea cercetărilor științifice din RASSM prin formarea CȘM, căruia îi revenea sarcina studierii problemei originii „poporului moldovenesc”. În anii activității Comitetului a fost editată o gramatică a „limbii moldovenești” în care, artificial, se subliniau deosebirile de limba română. Stagnau și cercetările în domeniul istoriei, care nu era obiect de predare, iar cercetările lingvistice se bazau pe teoria lui Marr, pe principiile de clasă și pe metodologia marxist-leninistă. În 1931 Comitetul a fost dur criticat că nu ar fi la nivel în lupta cu devierile de la politica națională leninistă, cu șovinismul și naționalismul „îngust” și cu „tendențele românizatoare”.

4. Pe parcursul anilor 1920 în RASSM, din motive politice, de a nu permite o apropiere spirituală și trezirea conștiinței naționale a moldovenilor din stânga Nistrului cu cei din Basarabia, organele de partid centrale nu permiteau introducerea grafiei latine. Doar spre sfârșitul anilor 1920, când posibilitatea extinderii puterii sovietice asupra Basarabiei nu era reală, iar RASSM nu devenise un centru de atracție politică pentru basarabeni, apoi limba literară „moldovenească” inventată izola moldovenii din stânga Nistrului de cei din Basarabia, s-a decis trecerea la grafia latină, ceea ce a contribuit într-o anumită măsură la stoparea deznaționalizării moldovenilor transnistreni. Dar organele de partid nu au stimulat cercetările istorice, considerând că trecerea la grafia latină nu presupunea, în viziunea lor, demonstrarea identității limbii moldovenești cu limba română, sau a moldovenilor cu românii. Pe prim plan se situau interesele imperiale de a crea o limbă înțeleasă de locuitorii RASSM și a Basarabiei în scopul realizării anexării Basarabiei la URSS.

5. În 1935, CȘM a fost reorganizat, iar în baza lui format IMCȘ de pe lângă Comisariatul Poporului pentru Învățăământ. Institutul a colaborat cu cunoscutul filolog romanist M.V. Serghievski. Savantul nu considera posibil de a da un răspuns definitiv cum s-a format „poporul moldovenesc” și limba lui, dar menționa că sursele examinate permit, cu un anumit temei, de a afirma despre o dezvoltare independentă a „limbii moldovenești”. În condițiile regimului totalitar, lingvistul nu putea să expună o părere despre unitatea limbii române. Dintre istoricii locali, N. Narțov critica istoriografia românească, declara că așa-numiții „daco-slavi romanizați” au format statele Moldova și Valahia, care din punct de vedere statal, cultural și religios, erau state slave.

6. În 1937 în RASSM a început o campanie de „derumânizare”, iar mulți reprezentanți ai intelectualității naționale au fost declarați „dușmani ai poporului” și executați. Astfel, „marea teroare” din URSS s-a manifestat și în RASSM prin revenirea la „moldovenismul” antiromânesc sovietic. În aceste condiții, în februarie 1938, Comitetul Regional Moldovenesc al PC(b) a decis înlocuirea grafiei latine cu cea chirilică (rusă).

7. În 1939, când conducerea URSS a început pregătirile pentru o eventuală anexare a Basarabiei, la Tiraspol a fost fondat, în urma mai multor reorganizări, IMCȘ în domeniul Istorie, Economie, Limbă și Literatură pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului din RASSM. În 1940 Institutul a fost transferat la Chișinău. Anexarea Basarabiei de către URSS a necesitat noi „argumente” referitor la existența „poporului moldovenesc” și a limbii lui, deosebite de cea română. Pentru a da mai multă credibilitate argumentelor în expunerea problemei, pe lângă istoricii propagandiști locali, sunt implicați savanți din Moscova și Leningrad inclusiv academicianul N. Derjavin, care declara că moldovenii locuiesc pe teritoriile care nu au cunoscut colonizarea romană și din punct de vedere etnografic sunt descendenți ai slavilor, iar românii sunt emigranții veniți din spațiul balcanic din sec. XII-XIII.

8. Pe 6 iulie 1941, Institutul s-a evacuat la Buguruslan, regiunea Orenburg, unde a început să activeze efectiv din iulie 1943, când sarcinile lui au fost discutate într-o ședință comună convocată la Moscova a CC al PC(b)M și a SCN din RSSM. Privită în ansamblu, perioada anilor 1918-1944 în domeniul cercetărilor etno-naționale din RASSM/RSSM s-a caracterizat prin transferul concepțiilor oficiale din Imperiul Rus în URSS referitor la existența unui „popor moldovenesc” și a unei „limbi moldovenești” deosebite de poporul și limba română. Acest concept, numit de istoricii contemporani „moldovenism” primitiv de factură sovietică a servit drept punct de plecare pentru concepția oficială a istoriei naționale promovate de cercetătorii științifici din RSSM după reanexarea Basarabiei în 1944.

CAPITOLUL III. CERCETĂRI ÎN DOMENIUL ETNO-NAȚIONAL DIN RSSM ÎN ANII 1944-1991

III.1. Cercetări etno-naționale sub impactul ideologiei staliniste (1944-1956): organizarea instituțională și promovarea concepției oficiale

Reanexarea Basarabiei la URSS în 1944 a creat condiții favorabile pentru „argumentarea” și evoluția „moldovenismului” de factură sovietică. Organele securității încep identificarea persoanelor bănuite că ar putea deveni membri ai organizației naționaliste care ar urma să se formeze aici, care se pronunțau împotriva puterii sovietice, se opuneau procesului de rusificare a bisericii [259], exprimau opinia ca Basarabia să fie sub protectoratul României [339].

În anii 1944-1949 activitatea instituțiilor de stat abilitate era concentrată pe organizarea instituțională a cercetărilor etno-naționale, formularea concepției oficiale și expunerea ei într-o lucrare de sinteză. De asemenea, și-au reluat activitatea organele Partidului Comunist. La ședința Biroului CC al PC(b)M din decembrie 1944 a fost luată decizia de a obliga Biroul de organizare a Uniunii Scriitorilor, Editura de Stat a Moldovei și Institutul de Cercetare Științifică să înceapă studierea moștenirii literare a clasicilor moldoveni (Ion Creangă, Vasile Alecsandri, Grigore Ureche ș.a.), pentru a edita în 1945 câte un volum de operele scriitorilor moldoveni [340].

Conform directivelor organelor centrale de partid, această concepție ideologică urma să fie promovată în continuare de IMCȘ, revenit la Chișinău în octombrie 1944 [43, ff. 1, 27; 94, p. 519]. În 1945 în Institut activau 17 persoane [36, f. 48], la care se mai adăugau 16 persoane, scriitori și lingviști, angajați prin cumul. Ca urmare a examinării posibilității de creare la Chișinău a unei Baze (Filiale) de Cercetări Științifice a AȘ a URSS, s-a constatat că Institutul Moldovenesc de Istorie, Economie, Limbă și Literatură era temelia pentru viitoarea Filială a AȘ a URSS [64, p. 32].

În iarna anului 1944-1945 Institutul *de facto* nu a funcționat [104, pp. 29-34]. Printre obiectivele care stăteau în fața lui erau elaborarea istoriei marxiste a „poporului moldovenesc” [43, ff. 28-29] și realizarea unei *Schițe scurte a Istoriei Moldovei*, planificată pentru octombrie 1946 [43, f. 56].

Conform informației lui Timofeev, loțiitorul șefului Secției de propagandă și agitație de pe lângă CC PC(b)M din 29 mai 1945, destinată lui N.L. Salagor, secretar al CC PC(b)M, în fața Institutului au fost puse mai multe obiective, printre care: elaborarea istoriei, folclorului și etnografiei „poporului moldovenesc”; investigarea istoriei și dialectologiei „limbii moldovenești” și a întregii moșteniri literare. La Institut au fost create trei Secții: de istorie, de

economie, de limbă și literatură. Din 18 persoane angajate doar erau trei moldoveni, zece persoane aveau studii superioare în România, iar 2/3 dintre ei erau apreciați că nu dețin metodologia marxist-leninistă [43, ff. 1-2]. Conducerea Institutului s-a adresat lui S.V. Țaranov, secretar al CC PC(b)M și solicita să li se permită acestora din urmă să folosească literatura clasică moldovenească din edițiile românești [36, f. 49].

Concluzia lui Timofeev, care a examinat situația din Institut, era că acesta „nu este centrul de organizare a forțelor științifice și a activității de cercetare științifică din republică” [43, f. 4] și propunea ca directorul Institutului V.M. Senchevici să atragă personalul științific necesar, iar spre 1 ianuarie 1946 să editeze *Scurte schițe a Istoriei Moldovei* [43, f. 4]. Dar acest obiectiv nu a fost realizat, manuscrisul fiind respins deoarece era omisă problema originii „poporului moldovenesc” și nu era argumentat punctul de vedere al istoriografiei sovietice conform căruia locuitorii băștinași ai Moldovei până în sec. al XV-lea au fost slavii [36, f. 51].

În chestiunea organizării cercetărilor științifice din RSSM se implică și istoricii din instituțiile științifice centrale unionale. Scrisoarea din 27 august 1945, semnată de doi specialiști din Moscova, V.I. Picetta, A.D. Udalțov și unul din RSSM, A.L. Odud, adresată Direcției de propagandă și agitație a CC a PC (b) din toată Uniunea, CC PC(b)M și Biroului CC PC(b)M, semnala numărul mic al cercetătorilor și menționa că majoritatea au studii în România, nu cunosc știința sovietică și trebuie pregătiți din punct de vedere marxist-leninist [43, ff. 35-35 verso].

Așadar, în prim plan au fost puse problemele originii „poporului moldovenesc” și a „limbii moldovenești”, dar sub egida specialiștilor de la Moscova. Dintre autorii locali, pe problema „limbii moldovenești” s-a pronunțat I.D. Ceban, șeful Secției de limbă și literatură a IMCȘ. Articolul acestuia din 1945, era un manifest împotriva românilor și naționaliștilor „moldo-români”, care au interzis „limba scrisă moldovenească” în Basarabia, au introdus alfabetul românesc și limba română, manifestă ură față de cuvintele de origine slavonă, nu recunosc „poporul și limba moldovenească”. Scriitorii din RASSM, afirma el, au creat „adevărata limbă literară moldovenească”. Știința marxist-leninistă, sublinia I. Ceban, apreciază influența culturii ruse asupra culturii moldovenești și vedea sarcina intelectualității moldovenești de a apăra „limba moldovenească” de influența româno-franceză [419].

La sesiunea științifică a IMCȘ din august 1945 a fost prezentat referatul membrului corespondent al AȘ a URSS A.D. Udalțov pe tema *Temeliurile teoretice ale cercetărilor etnogenetice*, publicat ulterior în limba română [168] și rusă [399], ceea ce sublinia marele interes al autorităților sovietice față de problema etnogenezei „poporului moldovenesc”. El a menționat că problema de temelie a istoriei Moldovei este originea „poporului moldovenesc”, demascarea falsificărilor etnogenetice fasciste [168, pp. 5-6], sublinia necesitatea studierii

complexe a problemei de către arheologi, lingviști, antropologi, istorici, etnografi. Autorul aborda și problemele de terminologie: neam, nație, norod [168, p. 9], „sămînții” [168, p. 10], care, în opinia sa, sunt categoriile etnice de bază [168, p. 10]. Conform marxism-leninismului, continua el, procesele de etnogeneză și glotogeneză pot fi corect explicate prin teoria lui Marr [168, p. 12], iar „norodul moldovenesc” s-a format în urma apropierii „frățești a elementelor de asfințit romanice de cele răsăritene slave” [168, p. 13].

În toamna anului 1945 la Chișinău a sosit profesorul Universității din Moscova M. Serghievski și la Sesiunea științifică a IMCȘ din 21 septembrie, care a prezentat referatul *Problema originii și dezvoltării limbii moldovenești în lumina datelor lingvistice*, publicat câțiva ani mai târziu (1947 [163], 1948 [378]), apoi și în 1959 [376]. Concluziile finale ale lui M. Serghievski pornesc de la formarea unei populații romanizate pe teritoriile cucerite de romani atât în dreapta, cât și în stânga Dunării, urmată de influența slavilor de sud asupra limbii acestei populații, dar în secolele de după cucerirea slavă a Moesiei, Traciei și Daciei, *populația românească* (subl. – n.n.) s-a concentrat în principal, în partea de apus a Daciei, unde au găsit-o ungurii la sfârșitul sec. al IX-lea. Din această perioadă, scrie M. Serghievski, se începe influența limbii maghiare asupra limbii daco-romane, iar în vorbirea populației romanice din nordul Transilvaniei încep să se formeze unele particularități ale vorbirii, care pot fi identificate deja ca moldovenești (*sic!*), spre deosebire de acelea, care se dezvoltă în sudul Transilvaniei și Valahia Mică. „Limba moldovenească” începe să se răspândească spre răsărit, unde se întâlnește cu elementul slav, de unde împrumută noi elemente în lexicul său, care nu sunt prezente în vorbirea valahă sau în vorbirea romanicilor din Transilvania de Nord [376, pp. 200-201]. Din momentul apariției la mijlocul sec. al XIV-lea a statului Moldova, „limba moldovenească” devine limba statului independent și în această perioadă a dezvoltării ei, vine în contact cu lumea lingvistică slavă de răsărit, de la care a preluat elemente noi, care au dus la separarea definitivă de celelalte dialecte daco-romane, care nu cunosc elementul slav de răsărit [376, p. 202]. Această „unire dublă cu lumea lingvistică slavă” [376, p. 203], în opinia lui M. Serghievski, a dus la deosebirea „limbii moldovenești” de celelalte limbi romanice. Concluziile autorului nu se bazează pe o cercetare profundă a materialului factologic, ci purtau un caracter declarativ, potrivit cerințelor politice referitoare la rolul slavilor în formarea unui popor aparte, cel moldovenesc, distins de cel românesc.

Rolul hotărâtor în determinarea activității cercetărilor științifice din RSSM a aparținut Partidului Comunist și instituțiilor academice de la Moscova. În decembrie 1945, Biroul CC PC(b)M a adoptat o hotărâre care prevedea restructurarea organigramei și tematicii IMCȘ, instituirea aspiranturii (studiilor doctorale), completarea bibliotecii cu literatură științifică, inclusiv cu cea din România. Au urmat Hotărârea Prezidiului AȘ a URSS din 1 martie 1946,

Hotărârea CC PC(b)M și SCN al RSSM, cu privire la crearea Bazei Moldovenești a AȘ a URSS, în componența ei au fost incluse cinci sectoare, reprezentând diverse domenii ale științelor naturii și celor sociale [37, ff. 294-299; 38, ff. 37-42]. IMCȘ a devenit Institutul de Istorie, Limbă și Literatură și a fost inclus în componența Bazei în calitate de unica instituție autonomă.

Cadrele științifice din Institut, la indicația partidului, și-au concentrat forțele pentru „elucidarea” în continuare a problemei originii „poporului moldovenesc”. Conform Planului tematic al Institutului de Istorie, Limbă și Literatură pentru anii 1946-1950, semnat de I.D. Ceban, noul director al Institutului [41, ff. 119-121, 169-172; 43, ff. 19-23; 101]¹⁰, prima problemă din plan era originea „poporului moldovenesc” și a statalității sale în scopul de a realiza în perioada mai 1946 - martie 1947, sub îndrumarea lui N. Narțov, o istorie științifică a „poporului moldovenesc” și de a arăta comunitatea destinului istoric al Moldovei și al Rusiei de sud-vest [43, f. 7]. Anexele la Plan ofereau însă unele detalii. În ianuarie 1947 - octombrie 1948, urma să fie elaborată și tema *Originea moldovenilor în reflectarea lui Petru Maior* urmărindu-se scopul de a dezvălui atitudinea, chipurile, tendențioasă a istoricilor români în general și a lui Petru Maior (1756-1821), în particular, pe problema etnogenezei „poporului moldovenesc” [43, f. 14]. De subliniat că tema și scopul formulat erau false, fiindcă Petru Maior nu s-a ocupat de problema „originii moldovenilor”, ci de cea a originii românilor, termenul *valachorum* era interpretat de autor prin *român* [123, p. 12, 125, pp. 173-195].

O altă temă era *Etnogeneza poporului moldovenesc în literatura slavă*. Scopul urmărit era de a „demonstra” cum se rezolvă problema etnogenezei „poporului moldovenesc” de către reprezentanții științei slave și de a demasca atitudinea tendențioasă a savanților fasciști. Termenul de realizare era ianuarie 1947 - august 1950 [43, f. 14]. Planul prevedea obiective și pentru specialiștii în domeniul lingvisticii și literaturii prin „lumina teoriei marxist-leniniste a literaturii” [43, ff. 10-12].

Cercetătorii din Federația Rusă constată că formarea profesională a istoricilor generației postbelice a avut loc într-un climat ideologic aflat în schimbare: de la tristele rezoluții ale CC al PC(b) din toată Uniunea, adoptate în anii 1946-1948, care vizau întărirea controlului partidului în

¹⁰ Materialele de arhivă mai conțin un Plan de activitate a Institutului, semnat de Senchevici, dar în vigoare era planul semnat de Ceban, fiindcă, între timp, Senchevici a fost înlăturat de la conducerea Institutului. În orice caz, în octombrie 1946, Senchevici a beneficiat de o caracteristică destul de negativă din partea lui V. Volcov, secretar al Comitetului orașenesc de partid Chișinău al PC (b) pe propagandă. Pe 20 noiembrie 1946, Biroul CC al PC (b) din Moldova la ascultat pe Senchevici, directorul Institutului, despre starea de lucruri în domeniul cercetărilor științifice și a apreciat activitatea Institutului drept insuficientă și l-a eliberat pe Senchevici din funcție, iar în locul lui a fost numit Ciobanu (Чобану).

domeniul literaturii, artei și științei, în special istorice, până la „dezghețul” hrușciovist cu încercările lui de a proclama prioritatea științificității în activitățile de cercetare [383].

La ședința Biroului CC PC(b)M din 20 noiembrie 1946 au fost trasate sarcinile concrete ale cercetărilor științifice și conducerea Institutului de Istorie, Limbă și Literatură a fost obligată să elaboreze istoria Moldovei, să editeze monografii pe problema etnogenezei „poporului moldovenesc”, să elaboreze istoria și dialectologia „limbii moldovenești” [41, f. 172].

Cu toate că BMCȘ a AȘ din URSS a fost înființată pe 22 mai 1946, real a început să funcționeze din ianuarie 1947¹¹ [37, ff. 294-299; 44, f. 2; 58; 62; 95, p. 428; 218; 231; 401]. Direcțiile de cercetare ale colaboratorilor au fost determinate prin Hotărârea Consiliului de Miniștri al RSSM și Biroul CC PC(b)M din 12 iunie 1946.

Patru dintre cele opt direcții se referă la problemele originii și dezvoltării limbii și literaturii, a folclorului și artei populare moldovenești, studierea istoriei, arheologiei și etnografiei „poporului moldovenesc” [44, f. 2]. Conform structurii aprobate prin Hotărârea Sovietului de Miniștri al RSSM din 20 octombrie 1947, Institutul de Istorie, Limbă și Literatură avea patru sectoare, inclusiv sectorul de arheologie și etnografie cu grupul de cercetare în domeniul istoriei găgăuzilor [44, f. 5]. Așadar, era pusă și problema studierii istoriei altor comunități etnice din RSSM.

Privită din punctul de vedere al conducerii sovietice din acea perioadă, crearea BMCȘ a AȘ din URSS a fost un act de integrare a activității științifice din RSSM în structura academică unională, supusă direct conducerii de stat și de partid centrale, producându-se un transplant în spațiul investigațional din RSSM al sistemului sovietic de administrare a științei de stat și de partid. Istoricii Demir Dragnev și Ion Valer Xenofontov apreciază că privită din perspectivă istorică, crearea primei instituții academice în RSSM a avut inclusiv și o semnificație pozitivă, dat fiindcă, ancorându-se treptat în problemele științifice locale, investigațiile academice în domeniul științelor exacte și ale naturii s-au dezvoltat în baza unor noi direcții de cercetare, canalizate spre satisfacerea intereselor locale în domeniul cunoașterii. Astfel, noua instituție academică a devenit centrul de concentrare a forțelor științifice din RSSM [95, p. 429].

¹¹ Director al Bazei Moldovenești a fost desemnat vicepreședintele AȘ al URSS, academicianul V.P. Volghin (1879-1962), istoric, specialist în domeniul ideilor socialiste până în sec. al XIX-lea și a ocupat această funcție până în 1948. Numirea lui V. Volghin în această funcție se pare nu a fost întâmplătoare: el a învățat la un gimnaziu din Chișinău, în 1898 revenea la Chișinău în vacanță. Dar în calitate de director al Bazei Moldovenești așa și nu a mai reușit să ajungă la Chișinău și pe 19 aprilie 1948 el scrie cerere de a fi eliberat din funcție, fiindcă niciodată nu a reușit să vină la Chișinău și nici nu vede vreo posibilitate de a veni aici. Cererea i-a fost satisfăcută și în locul lui, în calitate de director, pe 18 martie 1949 a fost numit P.A. Baranov (1892-1962), care a ocupat această funcție până în 1954. În arhiva personală a lui Volghin se păstrează o scrisoare de la Dumitru Ion Morgeron, directorul Institutului de matematică de la Politehnica din Iași, datată 10 decembrie 1946 și una de la I.I. Meșceriuc, datată cu 28 februarie 1948. Scrisorile nu sunt publicate.

Organizarea cercetărilor în domeniul științelor umanistice însă a fost determinată de scopuri politice, instituțiile științifice de până la 1940 au fost lichidate și înlocuite cu structuri instituționale transferate din fosta RASSM, împreună cu angajații lor. Astfel, a avut loc o „transnistrizare” a activității științifice în RSSM, la care s-a adăugat și trimiterea ce către centru a cadrelor din instituțiile științifice unionale, dar și angajarea unor specialiști locali, strict controlați de organele de stat [100, p. 273].

Specialiștii din centrele științifice unionale continuau cercetările în care „demonstrau” că moldovenii au pătruns pe teritoriul Basarabiei mai târziu decât populația slavă. În studiul publicat în 1946 M.V. Serghievski examina toponimia Basarabiei și a ajuns la concluzia că teritoriul ei a început să fie colonizat de moldoveni abia la sfârșitul sec. al XIV-lea [379, p. 338].

Planurile de activitate ale Institutului de Istorie, Limbă și Literatură a BMCȘ a AȘ din URSS se confirmau la Sectorul instituțiilor superioare de învățământ și știință a Secției de propagandă și agitație a CC PC(b)M și la Biroul CC PC(b)M [40, f. 8]. Pentru luna mai 1947 se prevedea discutarea machetei manualului de Istorie a RSSM [46, f. 17].

În 1947 cariera de istoric a lui N. Narțov [48, f. 78] începea să apună. Manuscrisul său de istorie a Moldovei a fost recenzat de specialiști locali și de cei din centrele științifice unionale. V. Picetta menționa în *Avizul* său că problema formării „poporului moldovenesc” a rămas necercetată [39, f. 2], A. Udaltov sublinia că istoria „poporului moldovenesc” se pierde printre alte fapte, istoria originii și evoluției timpurii a lui, sunt expuse ca parte a istoriei poporului român, iar autorul este influențat de istoriografia burgheză românească [39, f. 5]. Pe de altă parte, B.D. Grekov și I. Levcenko s-au pronunțat pentru publicarea lucrării lui N. Narțov [39, ff. 8, 12-15]. Dar Moscova nu a acceptat publicarea lucrării și pe 31 decembrie 1947 era emis ordinul semnat de S. Kaftanov, ministrul învățământului superior din URSS, prin care N. Narțov, acuzat că a nimerit în „prizonieratul istoriografiei române și germane”, a fost înlăturat din funcția de șef de catedră, predarea istoriei Moldovei după conceptul său a fost interzisă, iar manuscrisul manualului scos de la editură [48, ff. 6-11].

A fost criticat și manuscrisul lui V. Senchevici *Legăturile istorice ale poporului moldovenesc cu marele popor rus*, de către E.D. Hmelnițki, directorul Editurii *Vynedzuz*, care deși nu era istoric, aprecia că din punct de vedere istoric este agramat să scrii că volohii sunt strămoșii moldovenilor. V. Senchevici era învinuit că nu înțelege problema „etnogenezei moldovenilor” și scrie ineptii ce pot dăuna știința sovietică [42, ff. 48-49]. Recenzia a influențat conducătorii de partid și într-o *Concluzie* din 6 august 1947, semnată de S. Galușcenco, instructor al Secției de propagandă și agitație a CC PC(b)M adresată lui M.M. Radul, secretar al

CC PC(b) M pe propagandă, se menționa că „afirmația că volohii sunt strămoșii moldovenilor” este eronată [42, f. 51].

I.D. Ceban, noul director al Institutului de Istorie, Limbă și Literatură s-a inclus activ în realizarea sarcinilor trasate. Pe 16 iunie 1947 el s-a adresa cu o scrisoare lui N.G. Coval, în care îl informa că în timpul ocupației române în Basarabia nu au existat școli, instituții științifice, teatre, ziare, cărți în limba maternă. Ocupanții români și naționaliștii româno-moldoveni neagă existența „poporului moldovenesc” și a „limbii moldovenești”, afirmând că moldovenii sunt români, iar „limba moldovenească” – un dialect al limbii române. I.D. Ceban solicita ca istoria, limba și literatura „poporului moldovenesc” să fie cercetate în baza teoriei marxist-leniniste [41, ff. 215-218].

În memoriile sale despre expediția dialectologică în satele găgăuze din vara anului 1947, publicate după destrămarea URSS, A.S. Bernștein prezenta situația politică și lingvistică din RSSM prin prisma discuției avute cu Liviu Deleanu, în opinia căruia, limbile română și moldovenească se deosebesc doar după grafie, este o singură limbă și mai corect ar fi să fie numită limba româno-moldovenească. Dar, ține să sublinieze A. Bernștein, asemenea gânduri în Moldova sunt condamnate. De aceea, despre aceasta se vorbește doar în discuții amicale [191, p. 111].

Institutul de Istorie, Limbă și Literatură era permanent în vizorul organelor de partid. Într-o informație de la sfârșitul anului 1947 M.M. Radul, secretar al CC PC(b)M pe propagandă, menționa că potențialul științific de la Institut este „de o calitate științifică foarte joasă”, N. Narțov este „absolut nepregătit și e situat pe pozițiile științei istorice burgheze”¹², iar celelalte șase persoane cu grad științific nu corespund cerințelor de a elabora din punct de vedere științific istoria „poporului moldovenesc”¹³, a „limbii și literaturii moldovenești” [42, f. 82]. În continuare, M. Radul menționa că studierea istoriei „poporului moldovenesc” este împiedicată în mare măsură de diferite „teorii” ale naționaliștilor burghezi români [42, f. 82].

Prin hotărârea CC PC(b)M a fost creată o comisie care să elaboreze manualul de istorie a Moldovei, în care erau antrenati și specialiștii din Moscova Tatiana S. Passek (1903-1968), Maria A. Tihanova (1898-1981), Alexandr D. Udalțov (1883-1958) ș.a. Era apreciat efortul lui N. Mohov, care indica la denaturările burghezo-naționaliste în lucrările și lecțiile lui N. Narțov [137, 316] și demasca teoria „fluxului unic”¹⁴ a lui V. Senchevici [42, f. 83]. S-au găsit și susținători ai lui N. Narțov [42, ff. 61-62], dar, după cum s-a arătat deja, el fusese pedepsit și treptat, vechii colaboratori treceau în disgrație, afirmându-se cei noi, de genul lui N. Mohov [98].

¹² Din textul dactilografiat al Informației, aceste rânduri sunt tăiate cu tocul.

¹³ Din textul dactilografiat al Informației este tăiat și scris moldovenilor.

¹⁴ N. Mohov nu explică esența acestei teorii, în rusă, *единого потока*.

Totuși, V. Senchevici, transferat la Universitatea de Stat din Chișinău, a continuat să scrie referitor la „etnogeneza poporului moldovenesc”, orientându-se după concluziile cercetătorilor de la Moscova. Astfel, în 1949 era publicat studiul lui V. Senchevici¹⁵ [374] consacrat formării statului Moldova. Autorul operează cu două noțiuni, *valahi*, care ar fi trecut din Balcani în regiunea Carpaților, apoi de aici *volohii* au trecut din Maramureș în Moldova [373, p. 71]. După căderea dominației romane, scria el, populația romanizată s-a dezvoltat în relații reciproce cu slavii și s-a constituit „în popoare romanice de răsărit independente”, cunoscute cu numele de *valahi* sau *volohi* [373, p. 73]. Ulterior, ramura olteano-munteană a *valahilor* s-a dezvoltat în interacțiune reciprocă cu slavii de sud și s-a constituit poporul valaho-român, iar ramura nord-carpato-moldovenească a *valahilor*, iar în interacțiune cu slavii de est și s-a format „poporul voloho-moldovenesc” [373, p. 73].

Studiul lui S.P. Tolstov publicat în 1948 dedicat volohilor menționați în *Letopisețul lui Nestor* indica că rușii și slavii nu i-au numit volohi pe români sau germani [397, p. 12] și că originile legendei lui Nestor trebuie căutate în vremea când a avut loc mișcarea de cucerire a celților în regiunea Dunării, prin sec. IV î.e.n. [397, pp. 12-13]. Conform autorului, zona de răspândire a limbilor romanice coincide cu zona de răspândire a limbilor celto-italice, românii, moldovenii și aromânii fiind o excepție [397, p. 35], fiind produsul unei încrucișări complexe și relativ târzii, elementul slav constituind jumătate din rădăcinile în limbă și o amprentă asupra foneticii și sintaxei limbilor romanicilor [397, p. 36]. Ca și în studiile altor cercetători moscoviți, asemenea concluzii aveau un caracter preconcept și se bazau pe interpretarea eronată a surselor istorice.

Problemele etno-naționale din trecutul Moldovei continuă să fie investigate și de către lingviști. Raportul succint al activității Institutului de Istorie, Limbă și Literatură pe anul 1947 publicat în 1949 [358], menționează expedițiile dialectologice și etnografice din anii 1946-1947 în vederea studierii limbii și al modului de viață a moldovenilor, bulgarilor și găgăuzilor, material de care urma să fie folosit la alcătuirea „gramaticii științifice”, a dicționarului și ortografiei „limbii moldovenești” [358, pp. 265-266]. Studiul lui N.G. Corlăteanu din 1948 sublinia că în pofida faptului că limba slavonă era limba oficială a bisericii și a cancelariei domnești, limba poporului era „limba moldovenească”, iar în textele scrise în slavonă, sunt cuvinte în „limba moldovenească” și chiar „s-a păstrat conștiința națională a moldovenilor” [291, pp. 55, 59].

Conducerea de partid continua să dea ripostă așa-numitelor „denaturări” ale concepției oficiale. Astfel, pe 22 noiembrie 1948 prin Hotărârea CC PC(b)M, creația lui Em. Bucov a fost

¹⁵ În 1949, acesta a susținut la Institutul Pedagogic „V.I. Lenin” din Moscova teza de candidat în științe istorice.

supusă criticii pentru denaturări burghezo-naționaliste [307, p. 5]. Em. Bucov, care era locțiitor al președintelui Consiliului de Miniștri al RSSM pe 1 februarie 1949 s-a adresat cu un *Memorandum* lui N. G. Coval în care menționa că scopul lui este „de a face o scurtă relatare a istoriei creării limbii literare moldovenești” [46, f. 6], fiindcă „la unii activiști ai frontului ideologic din RSSM” se manifestă „tendința de a diminua moștenirea culturală a poporului moldovenesc, botezând-o neîntemeiat «românească» și de aceea cheamă să renunțăm la ea” [46, f. 6]. Cu toate că argumentele lui Em. Bucov erau extrem de șubrede, pentru conducătorii de partid, care nu posedau cunoștințe în literatură, fiind doar îndoctrinați de marxism-leninism, Em. Bucov, absolvent al Facultății de Litere și Filosofie a Universității din București, era o autoritate, cu atât mai mult că falsul comis de el voit, corespundea întru totul scopurilor politice ale Partidului Comunist, de a crea două popoare și două limbi diferite [46, f. 8]. Em. Bucov invoca și exemplul Mihail Sadoveanu (1880-1961), care afirma că scrie în „limba moldovenească” și încheia că „nu trezește nicio îndoială faptul că literatura moldovenească are clasicii ei” [46, f. 8]. Em. Bucov nu a luat în considerație *Lacrimile ieromonahului Veniamin* (1922) publicată de M. Sadoveanu în care scriitorul amintea „neamul românesc, rupt și împărțit” de către Imperiul Rus la 1812 [157]. Em. Bucov a „uitat” să menționeze că M. Sadoveanu nu a încercat să demonstreze nicăieri că „limba moldovenească” este alta decât limba română și nu avea de unde să știe adevăratul concept al lui M. Sadoveanu exprimat, ulterior, în renumita replică în timpul vizitei la Chișinău, relatată de E. Coșeriu (1921-2002) la Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului de la Suceava pe 20 octombrie 2001. Este vorba că la începutul anilor 1950 autoritățile din RSSM au propus traducerea în „limba moldovenească” a unor scrieri ale lui M. Sadoveanu, care, aflând despre aceasta a rostit indignat: „Auzi, mișăii, sî mă traducî pi mini în limba me!” [82]. Em. Bucov opinia că „problema principală este să restabilim în toate drepturile limba literară moldovenească, care s-a constituit istoric și să fie lichidată limba artificială cu gramatica ei artificială” [46, f. 32].

Succesele istoricilor din RSSM erau prezentate și la nivel unional. În 1949 revista *Вопросы истории* găzduia un mic raport al activității Sectorului de istorie al Institutului de Istorie, Limbă și Literatură, care menționa constituirea unui grup de istorici din Chișinău, Moscova și Leningrad, iar proiectul pentru manualul *Istoria Moldovei* a fost alcătuit de N. Mohov [321] și discutat la Institutul de Istorie al URSS [219].

În urma discuțiilor s-a decis ca istoria Moldovei să fie prezentată pe întreg teritoriul statului până la 1859, iar din a doua jumătate a sec. al XIX-lea, doar teritoriul ce intra în componența RSSM [322, pp. 156-158]. Așadar, la elaborarea lucrării au fost atrași specialiști din Moscova și Leningrad, consultațiile necesare au venit de la Institutul de Istorie al AȘ al URSS.

Prin aceasta se asigura că manualul să fie elaborat în întregime în baza dogmelor marxiste și într-o lumină convenabilă intereselor imperiale sovietice.

Într-un *Memorandum* din 15 iunie 1949 D.G. Tcaci informa că prin Hotărârea Biroului CC PC(b) M comisia pentru scrierea manualului de istorie a Moldovei era obligată să prezinte spre 15 iulie la CC PC(b)M întreaga machetă a manualului, precizând că partea I a acestuia, care include perioada până la sec. al XIX-lea, a fost discutată la Institutul de Istorie a AȘ din URSS¹⁶ [45, f. 63, 74; 47, f. 41; 301; 302; 321].

Concepția oficială privitoare la „națiunea moldovenească” expusă în volumul menționat, era prezentată și în studiile în care se insista asupra unității moldovenilor de pe cele două maluri ale Nistrului, deosebiți de națiunea română. Ideea reunirii „întregului norod moldovenesc în 1940” era expusă și de A. Lazarev, în lucrarea publicată mai întâi în limba rusă [304], apoi în „limba moldovenească” [122, p. 3]. El considera mincinoasă și născocită afirmația că „moldovenii și românii alcătuiesc un sânge norod, o sânge nație” [122, p. 5].

Concomitent cu realizarea lucrării de sinteză la istoria Moldovei și editarea unor lucrări monografice, se produce o realizare importantă în organizarea științei din RSSM. Cercetările întreprinse de Demir Dragnev și Ion V. Xenofontov atestă că pe 7 septembrie 1949, în conformitate cu Hotărârea Consiliului de Miniștri al URSS *Cu privire la ameliorarea asigurării materiale a lucrărilor Filialelor și a Bazelor de Cercetări Științifice ale AȘ a URSS*, statutul BMCȘ din URSS a fost modificat, aceasta fiind reorganizată în Filiala Moldovenească a AȘ a URSS. Pe 13 decembrie 1949, Biroul CC PC(b)M a adoptat Hotărârea *Cu privire la crearea Filialei Moldovenești a AȘ a URSS*, confirmată pe 18 iulie 1950 de Consiliul de Miniștri al URSS. În așa mod, s-a încheiat prima etapă de instituționalizare a științei academice din RSSM [51, ff. 55, 60; 95, p. 448].

Publicarea în 1950 a articolului lui Stalin *Marxismul și problemele lingvisticii* în care era supusă criticii teoria lingvistică a lui Marr, iar „națiunea moldovenească” era amintită ca o *națiune sovietică*, de rând cu alte națiuni din URSS [392], a pus noi obiective în fața cercetătorilor din RSSM. Ei urmau să „demonstreze” existența noii „națiuni sovietice socialiste moldovenești”, lucru care nu a întârziat să se realizeze.

Tema respectivă urma să se afle la baza sintezei *Istoria Moldovei* în două volume. În primul volum se expunea geneza „poporului moldovenesc” și constituirea „națiunii burgheze

¹⁶ În 1949 au fost pregătite mai multe materiale în această direcție. Racicova, Șefa Sectorului știință și învățământ superior de pe lângă CC al PC al Moldovei informa și ea că în anul 1949, în temei a fost realizată activitatea în ce privește scrierea manualului pe istoria Moldovei. De asemenea, în octombrie 1949, Racicova îl informa pe C.F. Ilișenco că cu ocazia a 25 de ani de la formarea RSSM a fost tipărită macheta manualului de istorie a Moldovei, vol. I cu un tiraj de 320 de exemplare.

moldovenești” în perioada care a urmat după „alipirea” Basarabiei la Imperiul Rus în 1812. În volumul II, care cuprindea perioada de după 1917 urmau să fie expuse, conform conceptului stalinist, etapele formării „națiunii socialiste moldovenești”.

Volumul I al sintezei *Istoria Moldovei*, discutat în mai multe centre științifice din URSS (Moscova, Kiev ș.a.) a fost publicat în 1951 [89, p. 529]. Autorii acordau o atenție deosebită genezei „poporului moldovenesc” declarându-se că potrivit științei istorice marxiste, moldovenii apar pe arena istorică ca un popor aparte în a doua jumătate a sec. al XIV-lea [117; 280, p. 89]. Lucrarea a beneficiat de două recenzii din partea specialiștilor din URSS, publicate în revista *Вопросы истории*, care au subliniat lipsa compartimentului referitor la problema formării „poporului moldovenesc”, în schimb este compartimentul dedicat slavilor vechi pe teritoriul Moldovei [402, p. 130].

A doua recenzie menționează că lucrarea a apărut grație colectivului de autori format prin hotărârea Biroului CC PC(b)M și ajutorului frățesc de la istoricii din Moscova, Leningrad, Kiev ș.a. Un succes al cărții este că istoria „poporului moldovenesc” este examinată în strânsă legătură cu istoria poporului rus, ucrainean ș.a., că în „limba moldovenească” cca 40% de cuvinte sunt de origine slavă [402, pp. 134-135] și se subliniază că o mare atenție este acordată slavilor [402, p. 135]. Autorii, s-au condus de lucrările clasicilor marxism-leninismului și au reușit să schițeze corect căile de rezolvare a problemei privind etnogeneza „poporului moldovenesc” [402, p. 135].

Lingviștii din centrele universitare și academice din URSS insistau asupra prezenței elementului slav în „limba moldovenească”¹⁷ [199, 200] și română [347]. În 1951 era publicat studiul lui R. G. Piotrovski în care era examinată problema privind elementele slave în limba română. Spre deosebire de autorii din RSSM, R. Piotrovski afirmă că istoricii români studiau problema constituirii limbii române, nu a „limbii moldovenești”. El formula obiectivul să dezvăluie caracterul legăturilor lingvistice slavo-române, ceea ce ar face posibilă rezolvarea problemei despre originea poporului român [347, pp. 135-137]. Sintagma „limba moldovenească” utilizată doar de câteva ori semnifica, în conceptul lui R. Piotrovski, doar graiul moldovenesc al limbii române [347, p. 144].

În același an, studiul lui R. Piotrovski era publicat în „limba moldovenească” cu titlul *Limba moldovenească și legăturile slavo-moldovenești în epoca veacurilor de mijloc-timpurii*, care, de fapt, era o prelucrare a studiului publicat în revista Universității din Leningrad. Spre exemplu, în studiul publicat la Leningrad, R. Piotrovski scria că „în limba română se deosebesc două feluri de palatalizări” [347, p. 144], iar în studiul de la Chișinău era scris că „în limba

¹⁷ Articolul întreg a fost publicat în 1953.

moldovenească se deosebesc două feluri de palatalizări” [155, p. 87]. În altă parte a studiului, R. Piotrovski scria că un exemplu caracteristic al contribuției slavilor la sistemul „fonetic românesc” este sunetul X (litera latină H) [347, p. 146], iar în studiul de la Chișinău era scris că „ființarea în *limba moldovenească* a sunetului X (litera latină H – *n.n.*) trebuie pusă în seama înrâuririi slavone” [155, p. 87]. R. Piotrovski scria că pătrunderea unui elemente slave în sistemul fonetic al *limbii române* atestă includerea în componența poporului român a unor mase considerabile de slavi în regiunile de la Dunăre [347, p. 146], iar în studiul publicat la Chișinău era scris că „pătrunderea elementelor slavone în sistemul fonetică a *limbii moldovenești* era cu putință doar prin intrarea în alcătuința moldovenilor a unor mase însămnate de slavi” [155, p. 87]. Astfel, dacă în unele lucrări publicate de savanți din instituțiile academice centrale ale URSS își permiteau să expună idei care reieșeau din cercetări obiective, apoi, dacă aceste lucrări erau reeditate la Chișinău, ele erau strict cenzurate și publicate conform concepției oficiale privitor la formarea „poporului moldovenesc”. Orice publicație pe această temă era privită sub aspect propagandistic, îndreptată spre îndobâzirea ideologică a cititorului. În acest fel, la Chișinău se făurea „limba moldovenească” și „poporul moldovenesc”.

Lingviștii din RSSM s-au grăbit să răspundă la chemarea lui Stalin pusă în articolul din 1950 și în anul următor au publicat un volum care, în opinia lor, reflecta problemele „limbii moldovenești” în lumina lucrărilor lui Stalin [220, p. 24]. Volumul supunea criticii consecințele dăunătoare a teoriei lui Marr. Autorii au încercat să introducă în lingvistica moldovenească învățătura stalinistă despre limbă, dar a fost realizat fără „indicațiile prețioase” a celor de la Moscova și, ceea ce era și mai grav, autorii din RSSM au pus la îndoială unele dintre tezele specialiștilor de la Kiev și Moscova (a lui L.A. Bulahovski, directorul Institutului de Lingvistică „A.A. Potebnia” al AȘ al RSS Ucrainene și a lui B.A. Serebrenikov, vicedirectorul Institutului de Lingvistică a AȘ a URSS), ceea ce a suscitat nedumerirea ultimilor. R. Piotrovski îi acuza pe autorii volumului că nu au pus problema interacțiunii „limbii moldovenești” cu limbile slave, a influenței binefăcătoare a limbii ruse, nu a fost abordată problema specificului construcției sunetului în „limba moldovenească”, lingviștii locali fiind acuzați că nu s-au ocupat serios și științific de studiul istorico-comparativ al „limbii moldovenești”, de problema relațiilor slavo-moldovenești și ruso-moldovenești. Toate articolele volumului au fost apreciate ca fiind slabe din perspectivă științifică, iar autorii învinuiți în cunoașterea insuficientă a învățăturii staliniste despre limbă [346]. Era o învinuire gravă, căreia, în acel moment, nu i se putea replica cu nimic.

Pentru a ține lucrurile sub control și a aplana situația creată, în decembrie 1951 la Chișinău a fost organizată o sesiune științifică [67, pp. 77-399; 221] consacrată problemelor

lingvisticii moldovenești la care au participat specialiști filologi din Moscova, Leningrad, Kiev, Chișinău, scriitori din RSSM și de asemenea, șefi de partid și de stat locali, ceea ce conferea sesiunii un pronunțat caracter politic. P. A. Baranov, președintele prezidiului Filialei Moldovenești a AȘ a URSS, a subliniat marea importanță a „lucrării geniale” a lui Stalin *Marxismul și problemele lingvistice* pentru dezvoltarea tuturor științelor, dar mai ales a lingvisticii. Vorbitorii s-au întrecut în a critica teoria lui Marr și a aduce osanale lucrării lui Stalin. Acad. V.V. Vinogradov a supus unei critici dure activitatea Institutului de Istorie, Limbă și Literatură, a erorilor metodologice și de altă natură ale lingviștilor I. D. Ceban, I. C. Varticean, A. T. Borșci ș.a., greșeli generate, în opina sa, din însușirea nesatisfăcătoare a învățaturii staliniste despre limbă [348, pp. 178-180; 380]. Ceilalți naratori, B.A.Serebrenikov [348, pp. 180-181; 380, p. 90], V.F. Șișmariov [348, pp. 181-182], R.A. Budagov [348, p. 182; 380, p. 91], R.G. Piotrovski [348, p. 182] și S.B. Bernștein [348, p. 182], au împărtășit teza despre existența a două limbi deosebite, „molodvenească” și română.

Luările de cuvânt a reprezentanților RSSM sunt redată de R. Piotrovski destul de sumar, subliniindu-se că interesele lingviștilor moldoveni nu vizează rezolvarea principalelor probleme puse de Stalin, ci probleme minore, neprincipiale, abordate fără o justificare teoretică. N.G. Corlăteanu a menționat necesitatea de a ține cont de puternica influență a limbii ruse asupra „limbii moldovenești”. Criticul literar V.C. Panfil a atenționat la rolul scriitorilor sec. al XIX-lea în crearea „limbii literare moldovenești”. N.A. Mohov a subliniat că problema etnogenezei „poporului moldovenesc” poate fi rezolvată doar prin eforturile comune ale istoricilor și lingviștilor. A. N. Crăciun, ministrul Învățământului RSSM a vorbit despre particularitățile generale ale structurii sonore a „limbii moldovenești”, care o deosebesc de limba română [348, pp. 182-183].

Un profund caracter politic a avut cuvântarea lui A. Lazarev, care a acuzat lingviștii că nu au studiat atent operele lui Stalin, „nepriceput ... incorect, au tradus în practică instrucțiunile geniale ale liderului”, dedicate unor dispute sterile pe probleme private și neprincipiale. Cuvântările lui G.F. Bogaci, A.P. Evdoșenco și F.A. Grecul au fost apreciate de A. Lazarev „declarații calomnioase”. Vorbind despre specificul „limbii moldovenești”, A. Lazarev a amintit de influența „limbii moldovenești” asupra formării limbii române literare [348, pp. 183-184].

Schimbările ce urmau să se producă în sfera științei erau apreciate pesimist de către anumiți filologi. Unul dintre ei, S.B. Bernștein (1911-1997), nota în jurnalul său pe 5 ianuarie 1952, adică în scurt timp după sesiunea de la Chișinău, publicat abia în 2002, că „de un an și jumătate trăim sub razele lingvisticii staliniste” și cu toate că articolele lui Stalin conțineau multe erori profesionale și declarații false, „nimic din toate acestea nu ne amărau”, deoarece s-a pus capăt „prostiilor iafetice”. Dar, *de facto*, constata el, un regim a fost schimbat de altul. Au apărut noi

persoane, care, în opinia sa, reduceau toată munca cercetătorilor la o singură sarcină: comentarea lucrărilor lui Stalin [198, p. 166]. În notele din 26 ianuarie 1952, S. Bernștein amintește că a dat la tipar articolul privitor la elementele slave în „limba moldovenească”, la baza căruia se află referatul citit la Chișinău [198, p. 167]. „Imperceptibil pentru mine scria el, mă obișnuiesc treptat cu termenul «limba moldovenească»”, anterior, continua S. Bernștein, refuza categoric să-l utilizeze [198, p. 86]. În esență, scrie el, „deosebirea dintre limbile română și moldovenească, ține doar de grafică. Moldovenii ar putea să-și creeze limba lor literară în baza graiurilor basarabene, dar ei nu vor merge la aceasta, pentru ei e prestigioasă pronunțarea bucureșteană” [198, p. 180].

Spre deosebire de autorii de la Chișinău, care nu încălcau postulatele concepției oficiale, cei de la Moscova continuau să polemizeze științific. Astfel, V.F. Șîșmariov într-un articol din 1952, ideile principale ale căruia au fost expuse la sesiunea de la Chișinău din decembrie 1951, deși se sprijinea pe „ideea genială” a lui Stalin [428, pp. 80-81], termenul *romani* și *români* sunt folosiți în calitate de sinonime. Dar, autorul invoca opinia „migraționistă” a lui A. Philippide [428, p. 89], folosind-o pentru argumentarea teoriei celor „două popoare romanice de răsărit” – moldovenii și românii. El afirma că „nu există urme ale vlahilor pe malul stâng al Dunării de Jos până în sec. al XIV-lea” [428, p. 89], dar atunci când se pronunță asupra noțiunii *valah*, el scrie limpede că valahii nu sunt altceva decât românii [428, p. 94].

Apreciind afirmațiile lui M. Serghievski, autorul scrie că ele „nu sunt întotdeauna suficient de clare – valaha și moldoveneasca el le numește dialecte daco-romane, ceea ce nu îl împiedică însă să vorbească patru pagini despre limbile română și moldovenească” [428, p. 90]. De fapt, de aceeași neclaritate suferă și articolul lui V. Șîșmariov și în general toate studiile specialiștilor sovietici din instituțiile academice centrale: nimeni dintre ei nu a putut explica procesul de constituire și de existență paralelă a două limbi diferite, „limba moldovenească” și limba română și a două popoare diferite. Spre deosebire de aceștia, autorii de la Chișinău, mai precar pregătiți din punct de vedere teroretic, nu-și permiteau polemici științifice, recurgând doar la afirmații declarative.

Neposedând documente scrise concrete la tema în cauză, autorii de la Chișinău căutau dovezile în materialele arheologice. Între 20 și 23 mai 1953 la Chișinău a fost organizată ședința largită a consiliilor științifice a Institutului Culturii Materiale a AȘ a URSS și a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură, consacrată istoriei culturii materiale de pe teritoriul Moldovei la care au participat cca 250 de persoane din Moscova, Leningrad, Chișinău, Kiev, Lvov, Cernăuți, ș.a., membri ai guvernului și a CC a PCM. Istoricul I. S. Grosul, președintele Filialei Moldovenești, a subliniat că una dintre cele mai complicate și importante probleme este cea a etnogenezei

„poporului moldovenesc”, care poate fi soluționată doar cu eforturile comune ale istoricilor, arheologilor, lingviștilor și etnografilor [239, p. 6].

Drept urmare, în procesul de cercetare a etnogenezei „poporului moldovenesc” se includ și arheologii. Articolul lui G.B. Fiodorov consacrat monumentelor arheologice dintre Nistru și Prut din sec. al IX-lea și al X-lea constata că acestea au aparținut slavilor-tiverți [405, pp. 9-11]. Aici a locuit și populația rusă veche, dar soarta lor după sec. al XII-lea nu se cunoaște [405, p. 22]. Rolul slavilor în procesul de formare a „poporului moldovenesc”, conform autorului, a fost semnificativ, fapt atestat de toponimică și de folosirea limbii slavone pentru scrierea documentelor [405, p. 23].

Potrivit unui alt arheolog sovietic, G.D. Smirnov, teritoriile de la Nistru au început să fie locuite de moldoveni nu înainte de sec. al XIII-lea. Ei au venit aici, fără ca autorul să indice de unde, deja cu o cultură bine formată și dezvoltată, având legături cu țările Orientului și Occidentului [386, p. 37]. În publicațiile sale, G.D. Smirnov demonstra lipsa unei pregătiri științifice temeinice.

Specialiștii de la Filiala Moldovenească permanent informau organele de partid despre starea de lucruri în domeniul de cercetare. Pe 22 septembrie 1954, I.D. Ceban îl anunța pe Z.D. Serdiuc, secretar al CC PC(b)M, despre pericolul „franțuzirii” limbii moldovenești, semnalat de studenții și învățătorii din școli¹⁸. Întreaga vină pentru pătrunderea „franțuzismelor” era aruncată asupra conducerii Institutului de Istorie, Limbă și Literatură, care susținea orientarea spre limbile europene. I. Ceban cerea ca terminologia științifică, în mare măsură franțuzească, să fie înlocuită cu moldovenească, internațională și rusească [49, ff. 54-65].

Chiar și organele de partid au considerat afirmațiile lui I. Ceban exagerate. În scrisoarea lui Iliășenco adresată membrilor Biroului CC PC(b)M se menționa că aprecierile acestuia sunt „unilaterale”, iar concluzia despre aparenta ignorare a influenței limbii ruse asupra „limbii moldovenești” și tendința de „franțuzire” a ei, nu corespunde realității, formarea „limbii literare moldovenești”, în temei este corectă [49, ff. 66-69].

Totuși, unii cercetători ai literaturii clasice române, deși numite de ei „moldovenești”, expuneau uneori opinii ce nu se aflau în concordanță cu cele oficiale. Astfel, într-un articol al criticului literar Ion Vasilenco (1926-1977), scriitorul Alecu Russo originar din Basarabia, conceptul căruia a fost examinat după *Operele alese* ale scriitorului publicate la Chișinău în 1955

¹⁸ I. Ceban chiar aduce câteva exemple dintre care vom prezenta doar unele. Așa, el scrie că în presă apare cuvântul *accesibil*, care în franceză este *accssible*, iar în „limba moldovenească”, *dostupnic*, *antrenament*, care în franceză este *entrainement*, iar în „limba moldovenească” *trenirovcă*; *camion*, care în franceză e *camion*, iar în „limba moldovenească” *gruzovic*, *interogatoriu*, care în franceză este *interrogatoire*, iar în „limba moldovenească”, *dopros* etc. Aceste cuvinte, scrie în continuare I. Ceban, au fost impuse forțat „limbii moldovenești” prin intermediul limbii române.

[162], era apreciat drept „clasicul literaturii moldo-române” [172, p. 73]. Al. Russo vorbea „despre limba română” [172, pp. 75-76, 78], preciza în continuare I. Vasilenko, el s-a pronunțat asupra limbii „românilor din provincii diferite (Moldova, Transilvania, Muntenia)”, care aveau mici „deosăbiri dialectale” [172, p. 78]. Limba este una, susținea I. Vasilenko, limba literară „moldo-română” [172, p. 79]. Cu timpul, organele de partid au atras atenția asupra celor scrise de I. Vasilenko, supunându-l persecuțiilor.

Istoricii din RSSM au abordat și problema constituirii „națiunii socialiste moldovenești”. A.V. Grecul, autorul unei scrieri publicate în 1955, sublinia că problema formării „națiunii socialiste moldovenești” se examinează în premieră [237, p. 4]. El afirma că Revoluția din Octombrie a deschis calea pentru formarea „națiunilor socialiste” [237, p. 35], puterea sovietică în Basarabia ar fi fost proclamată pe 22 noiembrie 1917, dar la Chișinău a fost stabilită pe 6 ianuarie 1918 [237, p. 31]. Autorul reieșea din conceptul că cea mai mare parte a „poporului moldovenesc” locuia în Basarabia, ocupată de România [237, p. 42], dar și din impunerea limbii române de salon și a necunoscutului alfabet latin [237, p. 43]. Formarea RASSM, în opinia autorului, a fost un factor care a grăbit formarea „națiunii socialiste moldovenești” [237, p. 50]. Analiza lucrării lui A.V. Grecul atestă că autorul nu era versat în subtilitățile problemelor pe care le examina. Aceasta se observă și din faptul că el declară că „națiunile socialiste se formează în urma biruinței socialismului în țara noastră”. Reieșind din faptul că anul biruinței depline a socialismului în URSS, conform Constituției din 1936 [288], se considera 1936, spre acest an s-ar fi format în RASSM „națiunea socialistă moldovenească”, în condițiile când era folosită grafia latină¹⁹ [303, p. 28]. Mai mult chiar, despre ce fel de frână în dezvoltarea culturală poate fi vorba, cum scrie A. Grecul [237, p. 94], dacă, tot el afirma că neștiința de carte a fost lichidată în RASSM spre 1936 [237, p. 93], adică tot în perioada când era folosită grafia latină. Formarea RSSM a avut o mare importanță pentru consolidarea întregului „popor moldovenesc” într-o națiune socialistă unică [237, p. 111], iar introducerea alfabetului rusesc a fost un mare progres în dezvoltarea culturii, fiindcă a contribuit la apropierea „poporului moldovenesc” de cel rus și de alte popoare ale URSS și de cultura socialistă [237, p. 124]. De fapt, aceste afirmații ale autorului sunt niște declarații propagandistice, care nu au nimic comun cu cercetarea științifică.

Un important eveniment în cadrul procesului de instituționalizare a cercetărilor etno-naționale în RSSM este legat de preluarea puterii în URSS, după moartea lui I.V. Stalin (martie 1953), de către noul lider de la Kremlin Nikita S. Hrușciiov (1953-1964). Prin raportul prezentat pe

¹⁹ Conform lui A. Lazarev, ideea lui A. Grecul că „națiunea socialistă moldovenească” s-a format la mijlocul anilor 30 în limitele RASSM „contravine adevărului”, lucru care s-ar fi întâmplat cca 15 ani mai târziu, după formarea RSSM.

25 februarie 1956 în ședința secretă a delegaților Congresului al XX-lea al PCUS [337, pp. 128-132], N.S. Hrușciiov a pus începutul unei liberalizări în domeniul științelor socio-umane. Dar, evident, liberalizarea nu s-a produs imediat și studiile publicate pe parcursul anului 1956 nu se deosebeau cu nimic de cele publicate anterior. Starea de lucruri privind cercetările în domeniul „limbii moldovenești”, deși începuse perioada „dezghețului hrușciovist”, era ținută la control și de către organele securității de stat ale RSSM.

Pe 20 august 1956 directorul Institutului de Istorie, Limbă și Literatură a Filialei Moldovenești a AȘ a URSS A.T. Borșci (1908-1993) prezenta la KGB din RSSM o informație privind situația în domeniul „elaborării științifice a limbii moldovenești”. Autorul sublinia că problema originii „limbii moldovenești” este foarte dificilă, iar implicarea nespecialiștilor în discuții a dus la învinuiri reciproce grave, etichetări, inclusiv politice, împotriva oponentilor, orice cuvânt împrumutat din limba română sau un cuvânt preluat din literatura clasică moldovenească din trecut, a fost adesea privit ca o românizare a „limbii moldovenești” și chiar ca o încercare de a rupe RSSM de la URSS în favoarea României, ca o acțiune antisovietică. A. Borșci scria că „limba moldovenească” și română sunt două limbi apropiate ce provin din limba latină populară, structura lor gramaticală și vocabularul de bază sunt exact aceleași, mai ales în versiunea literară. Diferențele dintre ele sunt neimportante, nesemnificative și privesc trăsături minore, neafectând esența. Deoarece aceste limbi sunt foarte înrudite și în esența lor aceleași, autorul exprima opinia că dezvoltarea lor va urma linia apropierii, mai ales versiunea literară, opinie argumentată prin faptul că în ultimul timp România se apropie tot mai mult de Uniunea Sovietică [227, p. 49].

Dar controlul organelor securității de stat, deși eficient, nu mai avea efecte dezastruoase, ca în timpul teroarei staliniste.

III.2. Probleme etno-naționale în cercetările din anii „dezghețului” hrușciovist (1957-1964)

„Dezghețul” hrușciovist s-a început de la mijlocul anilor 1950 și a durat până pe la mijlocul anilor 1960. Pentru știința istorică a fost refuzul de explicare stalinistă a istoriei și tendința de a o reevalua în baza aprecierilor și instrumentelor metodologice, care se conțineau în lucrările lui Lenin [382, pp. 3-4].

A fost creată independența aparentă a științei istorice [336, p. 64], totuși aceasta era văzută în continuare ca parte componentă a propagandei ideologice [248, p. 325] și orice încălcări asupra prerogativelor partidului în domeniul științei istorice au fost suprimate. Toate schimbările trebuiau să se încadreze în limitele determinate de Partidul Comunist [336, p. 64].

Așa-numitul „dezgheț” a avut o importanță minimă pentru cercetările în domeniul etno-național din RSSM, fiindcă, opiniile lui Lenin pe problema Basarabiei, practic, nu se deosebeau de cele ale lui Stalin. Schimbările din doctrina de partid, critica lui Stalin și declarațiile că istoria să fie explicată din punctul de vedere a lui Lenin, nu se refereau nici într-un fel la problema identitară din RSSM. Partidul Comunist nu admitea o alternativă pentru „moldoveni”, în sensul că ei ar fi români. Conștientizarea unității identitare și lingvistice a românilor basarabeni cu cei din România nu a avut loc în legătură cu „dezghețul hrușciovist”, această conștientizare a tins să depășească hotarele discuțiilor particulare și să iasă la nivel oficial.

Unul dintre istoricii contemporani din Federația Rusă, Alexandru V. Pâjikov, menționează că „dezghețul” a fost o etapă mai radicală în dezvoltarea mișcărilor naționale din URSS. Autorul menționează că în 1958, în mai multe sate din RSSM, comsomoliștii și-au distrus legitimațiile, iar ulterior au depus cereri de admitere la Seminarul Teologic [357, p. 227]. El menționează unele cazuri răzlețe de „național-separatism” în RSSM, descoperite de KGB, dar, ține să sublinieze că aceste manifestări nu au avut un caracter de masă, fiindcă baza socială a opoziției naționale era îngustă, doar o parte a intelectualității autohtone și a tineretului studios se pronunțau în apărarea culturii și a limbii naționale [357, p. 155].

Discuțiile despre necesitatea reunirii RSSM cu România nu erau neobișnuite în rândul locuitorilor [357, p. 155]. A. Pâjikov demonstrează că unele cercuri ale intelectualității din RSSM manifestau sentimente „național-separatiste” și s-au întreprins încercări de a crea organizații naționale ilegale, una dintre ele fiind descoperită de KGB în 1964 [357, p. 156].

În perioada „dezghețului” hrușciovist parțial a slăbit cenzura de partid asupra culturii [425, p. 138] însă în privința problemelor de identitate etno-națională din RSSM cenzura nu putea slăbi sub niciun motiv. Se menținea monopolul asupra „adevărului” privind formarea „limbii moldovenești”, a „poporului moldovenesc”, a „națiunii burgheze moldovenești” și a „națiunii socialiste moldovenești”. Problema identitară era prioritară și în acest domeniu nu putea fi vorba de cedări. În 1957 revista *Nistru* a publicat un material dedicat mitropolitului Moldovei Varlaam (1580/1585-1657), cu „precizarea” că el a fost „alcătuitorul primei lucrări tipărite în limba moldovenească”, anume *Carte de învățătură*, tipărită în 1643 [171]. Redacția revistei nu a riscat să dea denumirea corectă a tipăriturii care era *Carte românească de învățătură* ..., și nici denumirea corectă a limbii în care se indica că a fost tipărită cartea, semn clar că „dezghețul hrușciovist”, în problemele etno-naționale, nu era decât aparent.

Confuzia era și printre cei care se ocupau de falsa problemă a etnogenezei „poporului moldovenesc”. Una din publicațiile lui N. Mohov din România (coautori P. Sovietov și I. Cotenco) [139], era pusă de acesta în *Lista publicațiilor* sale la rubrica publicații în „limba

moldovenească” [4, f. 84], făcând precizarea că articolul este o „traducere din rusă în română” [4, f. 84].

Activitatea istoricilor din Moldova sovietică era atent urmărită de instituțiile academice din URSS. În 1958, colaboratorul Institutului de Istorie a URSS al AȘ a URSS Vladimir T. Ermakov a publicat un material despre activitatea istoricilor din RSSM și însera principalele direcții de cercetare, cum ar fi istoria, arheologia și etnografia Moldovei. Concomitent, el menționa seminarul științific din august 1957 consacrat etnografiei și arheologiei slavo-ruso-moldovenești la care au participat specialiști din Moscova, Odesa, Kiev, Lvov, Minsk, Chișinău, dar și din România. Merită atenție, menționa autorul, solicitarea istoricilor moldoveni privind organizarea deplasărilor științifice pentru cercetare în arhivele și bibliotecile din România [268].

Toate acestea nici pe departe nu însemnau cedări în problema etno-națională din partea autorităților. În 1958 a fost publicat articolul lui A.V. Grecul consacrat formării și dezvoltării „națiunii socialiste moldovenești”, conform căruia, „poporul moldovenesc” s-a format în sec. al XIV-lea, iar în a doua jumătate a sec. al XIX-lea s-a format „nația burgheză moldovenească” [110, p. 18]. Conform autorului, la începutul lunii ianuarie 1918, „norodul moldovenesc a instaurat puterea sovietică în Moldova de pe malul stâng al Nistrului”, în timp ce „Moldova de pe malul drept a nimerit temporar sub jugul boierilor români” [110, p. 19]. Națiunea socialistă s-a format în RASSM [110, pp. 21, 23], iar după război, „norodul moldovenesc ... a atins nivelul națiilor fruntașe ale URSS” [110, p. 28].

Prin Ordinul nr. 17-k emis de Filiala Moldovenească din 5 martie 1958, se reorganiza Institutul de Istorie, Limbă și Literatură în Institutul de Istorie [4, f. 120]. Împuternicirile acestuia erau limitate: acțiunile sale urmau a fi coordonate cu AȘ a URSS. Spre exemplu, pe 9 septembrie 1958 I.S. Grosul îl informa pe D.T. Tcaci, secretar al CC al PCM, despre o viitoare conferință consacrată relațiilor moldo-ruso-ucrainene la care urmau să fie invitați și cinci istorici din România și că problema a fost coordonată cu AȘ din URSS [50, f. 11].

Opiniile specialiștilor din Moscova pe problemele etno-naționale erau răspândite pe larg și în România. În 1958 era publicat studiul lui S.V. Bernștein referitor la legăturile lingvistice slavo-române, autorul indicând la două tipuri de bilingvism: româno-slav, care a încetat pe la sfârșitul sec. al XIII-lea și slavo-român, care a continuat în sec. XIV-XV [71, p. 78].

Lingviștii locali continuă eforturile pentru a găsi bazele „limbii literare moldovenești”, dar ajungeau la concluzii, care depășeau indicațiile Partidului Comunist. În acest context, este interesantă concluzia lui R. Udler, care, examinând graiurile din RSSM și a regiunilor limitrofe din RSS Ucraineană scria că acestea „formează un tot întreg cu dialectele comune de la vest de Prut, fiind, alături de alte graiuri ale limbii române, parte integrantă a masivului lingvistic daco-roman”

[400, p. 185]. Autorul a plătit tribut vremii sale folosind sintagma „limba moldovenească”, dar concluzia respectivă atestă limpede că e vorba de o singură limbă română. Problema așa-numitei „limbi literare moldovenești” a fost abordată într-o culegere de studii publicată în 1958. A. Borșci referindu-se la periodizarea istoriei „limbii literare moldovenești” amintea că „limbile moldovenească” și română sunt înrudite și mai multe monumente din sec. XVI-XIX sunt comune pentru ambele limbi [205, p. 8].

Autorul prezenta câteva perioade ale „istoriei limbii moldovenești”: 1) anul 107 - sec. IX-X, „premoldovenească” [205, pp. 12-13]; 2) sec. IX-X - sec. XIV – așezarea grupelor etnice de daco-romani în Basarabia și Moldova de peste Prut și scindarea etnică, fiind începutul diferențierii limbii unice daco-romane, a formării diferențelor dialectale și graiurilor teritoriale, fiind pus începutul formării „limbilor moldovenească” și română și a „poporului moldovenesc”, care s-a încheiat în sec. al XIV-lea [205, pp. 13-14]; 3) sec. XIV-XV - sec. XVII-XVIII – dezvoltarea „poporului moldovenesc” și a limbii sale, apariția cuvintelor moldovenești în documentele de limbă slavă, a traducerilor din slavă în moldovenească și a primelor opere originale în „limba moldovenească” [205, p. 14]; 4) sec. XIX-XX – perioada limbii literare a națiunii moldovenești [205, p. 16].

Istoriografia sovietică considera anul 1359 drept jalon al întemeierii statului Țara Moldovei. În acest context, era de așteptat ca în 1959 mai mulți specialiști din RSSM să se pronunțe pe problema „poporului moldovenesc” și a „limbii moldovenești”. Autoritățile unionale au contribuit la acest eveniment prin publicarea volumului lui M.V. Serghievski, care a inclus mai multe articole scrise și publicate de autor în anii 1936-1948 [376]. Cu această ocazie, N. Mohov a publicat un studiu propagandistic care, în opinia sa, reflecta istoria popoarelor de la Dunăre ce vorbeau „limbi romane”, înțelese de autor ca „istoria străbunilor moldovenilor, valahilor, aromânilor”²⁰ [136, p. 35, 138, 145, 154]. Nu putea fi trecută cu vederea nici problema statalității sovietice a „poporului moldovenesc”, subiect abordat într-un studiu publicat de S.I. Afteniuk [190], dar și ideea despre „reunirea poporului moldovenesc” în 1940 enunțată anterior [65, p. 370]. A. Lazarev căuta să convingă cititorul român din RSSM, care pe parcursul a peste două decenii a fost parte componentă a națiunii române, că aici există „poporul moldovenesc”, care colaborează cu poporul român din România [121].

Semnificativ este articolul lui M. Ianover consacrat începuturilor presei moldovenești prin gazeta *Albina românească*, ce apărea la Iași din 1829 sub îngrijirea lui Gh. Asachi. Denumirea gazetei trebuia să-i pună în gardă pe cei de la conducerea RSSM și autorul, explicând

²⁰ Mai mulți autori au considerat atunci necesar să se pronunțe asupra evenimentului.

titlul gazetei s-a oprit asupra termenului *Albina*, invocând o influență ... rusească (*sic!*), fiindcă, atenționa el, și în Rusia au apărut periodice în care figura termenul *Albina* (*нчелна*), vocabula *românească* rămânând neexplicat [114, pp. 46-47]. Știrile, mai sublinia autorul, erau uneori publicate „în două limbi – în moldovenește și în franțuzește” [114, p. 49] și gazeta „a jucat un anumit rol și în dezvoltarea limbii literare moldovenești” [114, pp. 51-52].

Tot în 1959 s-a pus problema editării moștenirii clasice a gânditorilor din sec. XVII-XVIII (Miron Costin și Dimitrie Cantemir), dar și a scriitorilor din sec. al XIX-lea (Gheorghe Asachi, Constantin Stamati, Constantin Negruzzi, Vasile Alecsandri ș.a.). Autorii studiului atenționau la necesitatea studierii acestei moșteniri prin prisma luptei de clasă [185, p. 62], reevaluarea moștenirii culturale a „poporului moldovenesc” de pe pozițiile marxism-leninismului [185, p. 69]. Apărea și scrierea lui N. Mohov consacrată problemei formării poporului și statului moldovenesc [323].

În 1960 autoritățile academice superioare din Moscova au reorganizat instituțiile de cercetare din RSSM. Pe 23 decembrie 1960 a fost adoptată Hotărârea Prezidiului AȘ a URSS referitoare la organizarea AȘ din RSSM și determinate direcțiile cercetărilor științifice pentru anii următori. Este interesant de observat că se atenționa asupra necesității studierii relațiilor de prietenie moldo-ruso-ucrainene, studii în domeniul arheologiei și etnografiei, privind dezvoltarea istorică a „limbii moldovenești”, moștenirea literară a „poporului moldovenesc” etc. [51, f. 64], dar problema etnogenezei „poporului moldovenesc”, ca subiect aparte, nu era amintită.

Problema activității științifice a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură de pe lângă Filiala Moldovenească a AȘ a URSS a fost abordată de I.S. Grosul. El menționa că interpretarea corectă, marxistă, a problemei etnogenezei „poporului moldovenesc” este de o mare importanță științifică și politică, fiindcă naționaliștii burghezi au folosit și folosesc diverse teorii antiștiințifice pe această temă în propriile lor scopuri politice reacționare²¹ [111, p. 62; 240, p. 35].

O nouă etapă în procesul de cercetare a problemelor etno-naționale din RSSM a început în 1961, odată cu crearea Sectorului de etnografie și studiul artelor în componența Institutului de Istorie [175], ceea ce trebuia, în opinia conducătorilor de atunci, să aprofundeze și să extindă studiile [7, f. 2]. Temele pe care s-au axat investigațiile țineau de studierea formelor culturii populare tradiționale [7, ff. 2-3].

Necesitatea începerii cercetării bazelor culturii populare a fost dictată de situația specială existentă anterior în știința etno-națională moldovenească, în care s-a manifestat o atitudine pregnant tendențioasă și subiectivă. Conform lui V.S. Zelenciuk, autorii străini nici nu menționau cultura populară moldovenească drept cultură a unui popor aparte, ci ca o cultură

²¹ S-a folosit ediția în limba rusă: [233, p. 35].

locală românească. De aceea, etnografii moldoveni trebuiau să dea o apreciere de pe pozițiile științei etno-naționale sovietice a legităților de dezvoltare a culturii moldovenilor în trecut [7, f. 3]. Ca rezultat, au apărut, în acea perioadă, informații etno-naționale despre moldoveni [7, f. 4]. Studiarea formelor tradiționale ale culturii materiale și spirituale, continua V. Zelenciuk „a evidențiat particularitățile dezvoltării lor pe teritoriul RSSM, care, la rândul lor au fost determinate de interferența intensivă cu cultura slavă încă din Epoca Feudală timpurie”, în relațiile cu Rusia și în „creșterea ponderii populației multinaționale” [7, f. 4].

Un rol important în abordarea problemelor etnogenezei „poporului moldovenesc” este atribuit arheologilor. Articolul publicat în 1961 de Ion Hîncu în această privință este o primă rândunică în această privință. Referindu-se la săpăturile de la Lucașeuca, autorul semnala apariția în sec. XII-XIV a unei noi forme de vas, romanică sau, ține să precizeze I. Hîncu, veche românească, cum o numea arheologul român Maria Comșa. Începutul formării culturii moldovenești, a ceramicii moldovenești se începe la seliștea Lucașeuca odată cu apariția oalelor de formă romanică în sec. XII-XIV [414, pp. 90-91].

Evident, chiar și în perioada „dezghețului”, afirmația că în regiunea dintre Nistru-Prut ar fi putut exista o ceramică veche românească era un act de curaj, ori, ceramica de aici trebuia să fie numai moldovenească și slavă.

În studiul publicat în 1961 consacrat legăturilor moldo-ruso-ucrainene, N. Mohov se referea la marele rol al slavilor în procesul de formare a „poporului moldovenesc” [319, p. 8]. „Limba moldovenească”, mai opina N. Mohov, s-ar fi format în urma încrucișării limbilor slavă și romanică [319, p. 9]. El își argumenta poziția cu un citat dintr-un articol al lui R. Piotrovski (1922-2009) din 1951 în care se sublinia că pătrunderea elementului slav în „limba moldovenească” atestă locuirea comună a slavilor și a strămoșilor moldovenilor în regiunile de la Dunăre [345, p. 80]. Dacă istoricul N. Mohov era înclinat să accepte cele afirmate de R. Piotrovski, lingviștii de la Chișinău aveau o altă opinie față de studiile lingvistului sovietic, opinie exprimată de I.C. Varticean, directorul Institutului de Limbă și Literatură într-o scrisoare din mai 1960 adresată lui V.A. Avrorin, vicedirectorul Filialei Leningrad a Institutului de Lingvistică a AȘ a URSS, CC al PCUS, CC al PCM și Institutul de Limbă al AȘ din URSS. R. Piotrovski era acuzat în cunoașterea proastă a „limbii moldovenești”, în aceea că lucrările sale sunt slabe din punct de vedere științific și nu corespund realităților din RSSM [52, ff. 31-34].

Eforturile arheologilor încep să fie apreciate de către savanții locali. În 1962 S.E. Levit scria că cercetările arheologice aruncă lumină asupra unor probleme ale istoriei vechi a Moldovei, inclusiv asupra problemei complexe și discutabile precum etnogeneza „poporului

moldovenesc” [305, p. 221]. De fapt, ar trebui și aici de precizat: o problemă falsă nu poate fi elucidată.

Un moment important în viața științifică din RSSM a constituit publicarea în 1962 a studiului lui Iurie Kojevnikov (1922-1992). Autorul făcea o analiză a publicațiilor din RSSM pe problemele de literatură în temei a sec. al XIX-lea (articole semnate de H. Corbu, S. Cibotaru, A. Babii, P. Sovetov, D. Dragnev, V. Coroban) și atenționa la erorile comise, autorii locali erau învinuiți că nu înțeleg specificul literaturii și le indica, cum ar trebui interpretate lucrurile. După I. Kojevnikov, autorii din RSSM au reieșit din percepția falsă a scriitorilor ca purtători de cuvânt direcți ai ideologiei acelor clase din care erau și ei de origine, ei fiind acuzați de „abordare antiistorică a problemei” [286, p. 103]. Dar, entuziasmat de critica autorilor din RSSM, I. Kojevnikov le arunca acestora un colac de salvare, scriind nu despre *burghezia moldovenească* și *burghezia valahă*, ci despre *burghezia românească* de la 1848. Autorul din Moscova făcea și alte observații pertinente. „Mie mi se pare”, scria el, că istoricii moldoveni ai literaturii sunt prea „prudenți” atunci când vorbesc despre ideea unificării naționale, una dintre ideile centrale în viața publică a principatelor până în 1859, iar faptul incontestabil al interacțiunii și influenței reciproce dintre scriitorii Principatelor Dunărene, uniți în 1859 într-un singur stat – România, criticii literari din RSSM caută să-l evite prin toate mijloacele posibile.

I. Kojevnikov îi acuza pe autorii din RSSM că în studiile lor neglijau cuvântul *român*, că recurgeau „la șiretlicul de a înlocui unele noțiuni cu altele”, având în vedere substituirea sintagmei *Moldo-Valahia*, „poporul țării noastre”, *român*, așa cum este scris în opera lui C. Stamati, cu *Moldova* și cu sintagma „poporul moldovenesc” [286, pp. 113-114]. Observațiile autorului sovietic erau corecte, dar în RSSM, unde se lucra intens asupra demonstrării existenței „poporului moldovenesc” deosebit de poporul român, ele nu aveau sorți de izbândă. Articolul lui I. Kojevnikov a constituit obiect de discuție la ședința comună a biroului extins al Secției de Științe Sociale de la AȘ a RSSM și a conducerii Uniunii Scriitorilor din RSSM din 29 decembrie 1962. Hotărârea adoptată sublinia necesitatea punerii moștenirii literare în serviciul construcției comunismului, principiile autorului articolului puse la baza periodizării istoriei literaturii moldovenești erau declarate ca fiind discutabile și se recomanda studierea și publicarea operelor clasicilor literaturii moldovenești [53, ff. 88-90]. Despre discuția de la această ședință a fost informat și I.I. Bodiul [55, ff. 3-4], căruia i-a fost trimisă și Hotărârea adoptată [55, ff. 6-7].

În aprilie 1963 a fost organizată Conferința republicană a istoricilor din RSSM, consacrată totalurilor Conferinței unionale și obiectivelor științei istorice, pregătirii cadrelor

științifice și pedagogice din Moldova. Recomandările conferinței au fost transmise la CC al PCM, care, printre altele, prevedeau stabilirea unor legături cu România, Bulgaria și Polonia [55, ff. 86-89]. Totuși, specialiștii de la Institutul de Istorie nu puteau merge peste hotare și să prezinte în mod independent un referat științific. Spre exemplu, pe 24 septembrie 1963 la Consiliul științific al Institutului de Istorie s-a discutat referatul lui Ion Hîncu, *Slavii în interfluviul dintre Nistru și Prut*, care urma să fie prezentat la conferința istoricilor slaviști de la Budapesta. Referatul a fost recomandat, dar pentru redactarea și îmbunătățirea lui au fost desemnați G.B. Fiodorov și G.D. Smirnov (Moscova) și V. Zelenciuk (Chișinău) [55, f. 126]. Rolul arheologiei în procesul de cercetare a „etnogenezei poporului moldovenesc” era menționat și de E. Russev, directorul Institutului de Istorie, care pe 23 octombrie 1963 informa organele de partid ale republicii că Sectorul are o contribuție serioasă în abordarea problemelor actuale ale istoriei Moldovei, cum ar fi istoria colonizării de către slavi și istoria formării „poporului moldovenesc” [57, f. 163].

Problema relațiilor cu slavii era abordată în continuare și de către lingviști. Din Darea de seamă a Universității de Stat din Chișinău pentru 1963 aflăm despre investigațiile lui A.T. Borșci despre relațiile lingvistice moldo-slave, rolului bilingvismului în societatea presovietică și sovietică [54, f. 21]. Conferința regională pe problemele relațiilor moldo-ruso-ucrainene – lingvistice, literare și folclorice din aprilie 1964, la care au participat specialiști din Chișinău, Moscova și Kiev, a abordat unele aspecte ale legăturilor lingvistice slavo-moldovenești, importanța limbilor romanice de răsărit pentru istoria limbilor slave și ucraineană, bilingvismul moldo-slav etc. [56, ff. 14-16].

Unii autori din afara RSSM abordau și problema colonizării valahe și a dreptului valah în Carpați în sec. XIV-XVIII, abordare ce nu corespundea conceptului savanților din RSSM, conform căroră *valahii* erau români, iar *volohii* moldoveni. Autorul ucrainean I.S. Melniciuk scria despre colonizarea românească și dreptul românesc, despre posibilitatea formării dreptului românesc sub influența dreptului vechi rusesc în timpul în care teritoriile moldovenești și românești se aflau în componența Cnezatului Halici Volânian. Se vorbește despre valahi (*валахи*) și dreptul românesc (*валашское право*) și pentru perioada de până în sec. al XVIII-lea [310, pp. 101-102], ceea ce atestă că opinia cercetătorilor din RSSM referitoare la *volohi* și *valahi* nu era împărtășită de alți istorici. Specialiștii din RSSM nu puteau accepta așa ceva și deja în articolul lui I.S. Melniciuc publicat în 1966 la Chișinău se scria despre „colonizarea volohă” (*волошской колонизации*) și dreptul voloh (*волошском праве*) în Carpați în sec. XVI-XVIII [311].

Problema volohilor se afla din ce în ce mai mult în atenția cercetătorilor. Printre aceștia se numără și Pavel P. Bârnea. În baza cartografierii localităților cu același nume din Transilvania

și Moldova autorul a întocmit o *Hartă* și, reieșind din conceptul că coloniștii, care se așezau în locurile noi, au dat satelor lor numele așezărilor pe care le-au părăsit, situație confirmată, în opinia sa, de numele satelor din Moldova din sec. al XV-lea, cunoscute în Transilvania în prima jumătate a sec. al XIV-lea. Aceasta este prima etapă de colonizare, în urma căreia volohii s-au stabilit la poalele estice ale Carpaților, în regiunile Bacău, Roman și Neamț [210, p. 40]. De aici volohii s-au mișcat spre răsărit valorificând raioanele de nord ale regiunii Nistru și Prut. Autorul datează aceste așezări volohe cu a doua jumătate a sec. al XIV-lea [210, p. 40]. Ținând cont de faptul că volohii sunt considerați de către P. Bârnea „strămoși ai popoarelor moldovenesc și român” și permanent subliniază că la est Carpați, inclusiv la est de Prut s-au deplasat volohii, acest concept ar trebui să semnifice că în a doua jumătate a sec. al XIV-lea încă nu existau nici moldovenii, nici românii.

Cercetătorii din instituțiile academice ale URSS, de asemenea au continuat să cerceteze problemele de istorie a popoarelor care intrau în componența URSS și încercau să explice istoria acestora. În 1964 la Moscova apărea schița etnografică cu titlul *Popoarele lumii*, în care și-a găsit locul și prezentarea „poporului moldovenesc”. Autorii indicau că „limba moldovenească” este cea mai apropiată de limba română, iar elementul slav din ea atinge 40% [329, p. 772]. O atenție deosebită era acordată slavilor, care devin stăpâni al teritoriilor viitoarei Moldove. Ulterior, populația slavă din partea de nord și centrală a Moldovei a intrat în componența statului rus vechi, iar cea din partea de sud, în sec. X-XI în componența Țaratului Bulgar [329, pp. 774-775]. Probabil, se afirmă în continuare, de la sfârșitul sec. al XIII-lea a început pătrunderea pe aceste teritorii a populației romanice de răsărit, formată în urma romanizării populației autohtone geto-dacice din fosta Dacie. Aproximativ din 600 la procesul de etnogeneză a romanicilor de răsărit au participat și slavii. Trecând pe teritoriul Moldovei, romanicii de răsărit au nimerit într-un mediu etnic favorabil, s-au amestecat cu slavii care erau aici și i-au asimilat. În baza acestui proces și s-a format „poporul moldovenesc”, care la mijlocul sec. al XIV-lea și-a format statul [329, p. 775]. În acest studiu nu sunt amintiți volohii, termenul respectiv lipsind cu desăvârșire.

Nicolai A. Demcenco aprecia uneltele agricole folosite pe parcursul timpului ca o sursă istorică importantă pentru cercetarea etnogenezei. Tradițiile etnice, sublinia autorul se manifestă în trăsăturile locale ale construcției anumitor părți ale uneltelor și în terminologia lor [251, p. 93], concluzia autorului rezumându-se la aceea că uneltele moldovenilor examinate de el sunt de origine slavă [251, p. 94]. Propunându-și să identifice relația uneltelor agricole cu condițiile naturale locale și caracteristicile solului, precum și cu tradițiile etnice, subliniind necesitatea studierii comparative a uneltelor agricole și terminologia acestora în rândul popoarelor slave și neslave – români, maghiari, parțial germani și vechii romani, pentru a dezvălui legăturile

moldovenilor cu aceste popoare și folosirea acestui material pentru a studia problemele de etnogeneză și istorie etnică a moldovenilor [249, p. 36], unele concluzii ale autorului sunt chiar hilare – cică, „terminologia moldovenească a acestei părți a uneltei noi o găsim numai la români” [249, p. 43] (*браздар* la moldoveni și *brăzdar* la români; termenul *кышум* la moldoveni și *cușit* la români) [249, pp. 44, 46, 60]. Elementele slave au pătruns la începutul sec. al VI-lea, dar acest proces trebuie privit nu ca un simplu împrumut din exterior, ci ca unul complex și îndelungat de influență reciprocă [249, p. 60]. O etapă mai târzie în formarea „poporului moldovenesc”, considera N. Demcenco, a fost colonizarea cu populație romanică răsăriteană a regiunii dintre Nistru-Prut, dar și a elementului est-slav mai ales la sfârșitul sec. al XIII-lea - începutul sec. al XIV-lea [249, p. 61; 250].

În studiul de sinteză publicat în 1964 de către N. Mohov sunt expuse mai multe opinii referitoare la situația etnică de la est de Carpați. Dintre concluziile principale ale autorului ar putea fi numite următoarele: cea mai mare parte a teritoriului viitoarei Moldove, inclusiv teritoriul RSSM, nu a intrat în componența Imperiului Roman, dar influența ultimului a fost și aici considerabilă, romanizarea a fost multilaterală și profundă, iar populația romanizată de atunci și până în zilele noastre locuiește în regiunile Dunărene [317, p. 67]; în urma romanizării limba dacilor a fost eliminată de latina vulgară din care, peste secole, s-a format „limba moldovenească” [317, p. 68]; în sec. VI-VII teritoriile viitoarelor state Valahia și Moldova au fost ocupate de triburile slave [317, p. 75]; în regiunea dintre Nistru și Prut în sec. IX-XIII locuiau slavii și acest teritoriu, s-a aflat temporar în componența Cnezatului de Kiev, apoi a celui de Halici [317, pp. 80-81]; „limba moldovenească” s-a format în urma încrucișării limbilor slavă și romanică cu biruința structurii gramaticale romanice [317, p. 97]; strămoșii moldovenilor și valahilor s-au format dintr-o serie de componente entice, în primul rând din geto-dacii romanizați și cetățenii Imperiului Roman, care la începutul e.n. locuiau la nord și la sud de Dunăre, pe teritoriile Bulgariei și a României contemporane și care au dat poporului limba romanică, ei sunt cei mai vechi urmași ai „poporului moldovenesc”, în componența căruia, ulterior, au intrat o anumită cantitate de elemente de la alte triburi, care au populat în diferite timpuri aceste regiuni; următoarea etapă a fost amestecul cu slavii, care a început în sec. al VI-lea și drept rezultat s-a format comunitatea volohilor, din care s-au evidențiat popoarele moldovean, valah, aromân ș.a.; în perioada de până și după formarea statului independent Moldova, „poporul moldovenesc” a mai contactat și cu alte popoare (pecenezi, cumani, tătari, turci, unguri) de la care a luat unele elemente lingvistice și de trai [317, pp. 101-102]. Volohii au apărut într-un număr mare pe teritoriul pruto-nistrean nu înainte de invazia tătaro-mongolă, până la 1240 aici locuia populația slavă.

Într-un număr mic ei locuiau în Valahia și în Moldova de sud și în sec. al XII-lea și al XIII-lea, când, scrie N. Mohov, sunt amintiți în actul papei de la Roma din 1234 cu termenul *volohi* [317, p. 103]. Dar N. Mohov falsifică sursa istorică, în actul papal acești locuitori sunt amintiți cu termenul *walathi* [86, p. 21]. După alungarea tătar-mongolilor, masa principală o alcătuiau moldovenii, parțial, urmașii populației precedente, dar în temei, *volohi*, care au trecut aici dinspre Carpați [317, p. 104].

Sfârșitul anului 1964 venea cu o puternică lovitură dată învățaturii marxist-leniniste, așa cum era ea înțeleasă în URSS, prin publicarea faimoaselor manuscrise inedite ale lui K. Marx, *Însemnări despre români* [129], obținând *Bun de tipar* pe 24 octombrie 1964, cu un studiu introductiv de academicianul Andrei Oțetea și profesorul G. Zane [164]. Marx a numit limba locuitorilor din Moldova și Țara Românească cu denumirea ei corectă, *limba română*, *limba românească* [129, pp. 115, 171]. Locuitorii indigeni din Moldo-Vlahia, sublinia Marx, „se numesc ei înșiși români”, iar vecinii lor îi numesc *vlahi* sau *valahi* [129, p. 171]. Dar lovitura a fost diminuată total: lucrarea lui Marx a fost sechestrată de autoritățile de partid și sovietice și ea nu a fost folosită de cercetători în vederea investigării problemelor istorice din „punct de vedere marxist”, ori marxismul expus în aceste lucrări nu corespundea conceptului imperial sovietic [148, pp. 564, 594].

III.3. Investigații etno-naționale din RSSM în anii stagnării și ai disputei româno-sovietice (1965-1984)

Încheierea perioadei de „dezgheț” a dus la activizarea adeptilor „moldovenismului”. Ei susțineau interpretările oferite de Partidul Comunist, care nu permitea nici cea mai mică abatere de la cursul trasat încă în perioada interbelică. Evoluția istoriei științei în problema etno-națională atestă că libertatea de exprimare a fost și mai mult sugrumată și atunci când unele opinii deviau câtuși de puțin de la punctul de vedere oficial, autorul acestora era lipsit de posibilitatea de a-l mai exprima public. În acest timp începe lupta deschisă împotriva istoriografiei române, care, în opinia conducătorilor de partid, falsifica istoria și nu recunoștea existența „poporului moldovenesc”. Perioada „stagnării” a fost însoțită de un grad extrem de ideologizare și politizare a științei pe problema etno-națională.

Orice abatere era calificată drept naționalism. Problemele abordate, formarea „poporului moldovenesc”, a „națiunii burgheze moldovenești”, a „națiunii socialiste moldovenești”, a „limbii moldovenești”, a „limbii literare moldovenești”, din punct de vedere științific, nu aveau nicio valoare și erau prezentate declarativ, iar „argumentele” falsificate.

Cercetătorii Evului Mediu timpuriu continuă să extindă examinarea problemelor legate de colonizarea târzie cu populație romanică a spațiului de la est de Carpați [209] și dominația slavilor pe acest teritoriu din sec. al VI-lea până în sec. al XIV-lea [404, pp. 21-29]. G.B. Fiodorov făcea distincție între procesele etnice care au avut loc pe cele două maluri ale Prutului: pe teritoriul României în a doua jumătate a mileniului I e.n. a avut loc procesul romanizării, asimilarea slavilor și formarea volohilor, iar în regiunea dintre Prut și Nistru a dominat cultura slavă [404, p. 30]. Volohii, venind pe teritoriul dintre Nistru și Prut, au intrat în al doilea contact cu slavii. În aceasta, considera autorul, și constă particularitatea formării „poporului moldovenesc”, față de români [404, p. 31]. Așadar, autorul estima procesul de formare a „poporului moldovenesc” doar în regiunea Nistru și Prut – o concluzie fantezistă, care nu are nimic comun cu realitatea istorică.

Începând cu mijlocul anilor 1960 se editează primele studii de antropologie. M.S. Velikanova reieșea din conceptul că slavii au dominat total teritoriul dintre Prut-Nistru în sec. VI-XIII [215, p. 65]. Analizând materialul osteologic din cimitirul Limbari de la Hansca, autoarea accepta datarea acestuia cu sec. XI-XIII [215, p. 73] și concluziona că este vorba de o populație amestecată, bărbații fiind elementul venit în această zonă [215, p. 63], cel local fiind de origine slavă [215, p. 65]. În 2019 au fost publicate amintirile M. Velikanova în care afirma că după alungarea tătarilor și formarea statului Țara Moldovei, în regiunea Prut-Nistru se intensifica fluxul migrator, volohii din regiunea Carpaților și slavii-rusini din Galiția și Podolia, iar diferențierea antropologică indică o perioadă timpurie a formării identității moldovenești, datorată influenței est-slave [214, pp. 103-104].

Un eveniment important în viața culturală a RSSM a fost Congresul al III-lea al Scriitorilor (14-15 octombrie 1965), apreciat de autorități „naționalist”, care a abordat probleme referitoare la înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin, limba literară, lărgirea sferei de activitate a limbii materne etc. [67, 69]. Subiectele examinate au deranjat autoritățile de la Chișinău. Măsurile întreprinse la sfârșitul anului 1965 [69, pp. 329-380] au blocat progresul științei etno-naționale și lingvistice din RSSM, rămânând liber doar traseul fals de investigare a procesului de formare a „poporului moldovenesc” și a „limbii moldovenești”. Discursurile scriitorilor, subliniază istoricul moscovit A.S. Stâkalin, mărturisesc căutările intelectualității de limbă română din RSSM a identității sale naționale, aspirațiile ei să identifice comunitatea istorică a moldovenilor nu numai cu România, ci și cu lumea latină [393, p. 124]. Congresul a demonstrat că strădaniile de a crea un „popor moldovenesc” și o „limbă moldovenească” nu au fost acceptate de intelectualitatea din RSSM. Despre cele întâmplate la Chișinău, I. Bodiul a informat organele superioare de la Moscova [69, pp. 333-338; 393, pp. 124-128], iar după Congres, implicarea organelor de partid și de stat în controlul și dirijarea dezvoltării științei etno-naționale

s-a intensificat. La ședința Prezidiului CC al PCM din 1 februarie 1966, I. Bodiul a afirmat că trebuie de adresat „un reproș ... savanților care cercetează prost trecutul nostru” [148, p. 112].

În adresarea CC al PCM către CC al PCUS din 18 martie 1966, cu mențiunea *Secret*, era clar formulată viziunea metodologică a comuniștilor din RSSM referitor la denumirea locuitorilor băștinași și a limbii vorbite, deosebind „popoarele moldovenesc și român”, „apropierea dintre limbile română și moldovenească”, „poporul moldovenesc ca națiune independentă” [148, pp. 122-124]. Pe 1 iulie 1966 CC al PCM iarăși s-a adresat cu o depeșă secretă către CC al PCUS în care se plângea pe acțiunile autorităților române de stat și cele științifice, care negau existența „poporului moldovenesc”, a „națiunii burgheze”, a „națiunii socialiste” moldovenești și „explica” că „națiunea moldovenească s-a format sub influența Rusiei, iar cea română – sub cea a țărilor occidentale, în primul rând a Franței”, iar „procesul formării națiunii socialiste moldovenești s-a încheiat cu mult mai devreme decât a început să se constituie națiunea socialistă română” [148, pp. 138-141]. Pe 10 decembrie 1966 a urmat o nouă adresare în care se informa despre intenția organizării în RSSM a unor conferințe științifice, printre care una pe tema *Etnogeneza poporului moldovenesc și formarea națiunii moldovenești*. CC al PCM dorea o ripostă „falsificatorilor străini” a istoriei „poporului moldovenesc” și se solicita accesul pentru unii dintre colaboratorii Institutului de Istorie la „materialele publicate în presa internațională cu privire la Moldova și România și care se păstrează la MAE al URSS și la Agenția de presă *Hovocmu*” [148, p. 154]. Cercetările științifice ale Institutului de Istorie se aflau sub controlul total al CC al PCUS. Nota informativă din 24 februarie 1967 adresată de către D. Cornovan, secretar al CC al PCM către CC al PCM afirmă că Institutul de Istorie al AȘ a RSSM „își desfășoară activitatea de cercetare științifică în conformitate cu lista temelor stabilite de CC al PCUS” [148, p. 162].

Editarea lucrărilor pe problemele etno-naționale erau strict planificate de CC al PCM. *Măsurile CC al PCM privind studierea și interpretarea pe viitor a problemelor referitoare la Istoria RSS Moldovenești și la relațiile româno-sovietice* din 18 martie 1967, prevedeau ca în anii 1967-1969 să apară lucrările *Originea poporului moldovenesc și formarea statului feudal moldovenesc* (1967-1968); *Formarea și dezvoltarea națiunii burgheze moldovenești* (1969), pregătite de angajații Institutului de Istorie al AȘ a RSSM; *Formarea și prosperarea națiunii socialiste moldovenești* (1968) [148, pp. 165-166]. În Hotărârea Biroului CC al PCM din 22 august 1967 se număra organizarea „conferinței teoretico-științifică cu privire la formarea națiunii moldovenești” și intensificarea muncii „de cercetare asupra formării națiunii moldovenești” [148, pp. 174, 179]. Așadar, sursele invocate atestă că tematica de cercetare, publicațiile și manifestările științifice ale Institutului de Istorie pe problemele etno-naționale erau sub controlul strict al organelor de partid locale și centrale.

Controlul cercetătorilor din partea Partidului Comunist s-a intensificat odată cu adoptarea pe 14 august 1967 a Hotărârii CC al PCUS *Despre măsurile pentru dezvoltarea ulterioară a științelor sociale și sporirea rolului acestora în construcția comunistă*, conform căreia, istoricii, ca și alți cercetători de înaltă calificare din URSS erau considerați „crescuți de partid” [338, p. 239], de unde se subînțelegea că ei trebuie să lucreze pentru ideile partidului. Cu alte cuvinte, istoricii erau „înfeudați” față de PCUS, care a consolidat și mai mult dictatura ideologică, a limitat total libertatea cercetării, care trebuia realizată după teoria marxist-leninistă, „unica metodologie adevărat științifică”, determina cursul științei în domeniul etno-național în RSSM. AȘ a URSS coordona cercetările în domeniul științelor sociale, era împuternicită să precizeze planurile pentru activitatea de cercetare și consolidarea controlului asupra implementării acestora [338, p. 247].

Partidul impunea să „rezolve” orice problemă științifică discutabilă referitoare la etapele afirmării „poporului moldovenesc” ca națiune finalizată. A. Lazarev menționa că în RSSM s-a desfășurat o discuție privind timpul formării „națiunii burgheze moldovenești”, dar a doua ediție a *Schițelor* privind istoria Partidului Comunist al Moldovei [342, p. 6], „a pus capăt acestei dispute sterile” și se afirma „absolut îndreptățit”, că „națiunea burgheză moldovenească” s-a format spre sfârșitul sec. al XIX-lea - începutul sec. al XX-lea [303, p. 29].

O direcție nouă în cercetare era problema intelectualității din RSSM, văzută ca parte componentă a „națiunii socialiste moldovenești” [70, 232, 233, 406, 407]. În pofida eforturilor depuse, intelectualitatea și tineretul studios nu percepea „argumentele” referitoare la „națiunea moldovenești” și atunci când în octombrie 1968 de la Moscova a venit doctorul în filosofie M.S. Djunosov și a ținut mai multe lecții referitoare la relațiile naționale din URSS în fața tineretului din republică, aceștia i-au solicitat să argumenteze că moldovenii sunt o națiune independentă, deosebită de români, să le explice, de ce o națiune romană după limbă nu folosește alfabetul latin, de ce lucrările de secretariat nu se duc în „limba moldovenească” [393, p. 129].

În mai 1969 printr-o hotărâre a Comitetului de Stat pentru Știință și Tehnică al Consiliului de Miniștri al URSS în cadrul AȘ a RSSM a fost creat *Sectorul de etnografie* în componența *Secției de etnografie și arte*, urmând să se aprofundeze studiile etnografice [7, f. 2]. În comun cu cercetători Institutului de Istorie al AȘ a RSSM și a Institutului de Etnografie al AȘ a URSS, Sectorul a elaborat monografia *Moldovenii*, în care s-a propus să se „demonstreze legitățile de bază și trăsăturile caracteristice ale culturii populare moldovenești pe parcursul istoriei și existenței sale”. Obiectivele Sectorului țineau de studierea specificului național al culturii moldovenești și al proceselor de interferență și interacțiune între naționalități [7, ff. 18-22]. Concomitent cu extinderea ariei tematice de investigații, sectorul

respectiv devine de *Etnografie, arte și folclor* (1972), obiectivele fiind reformulate, dar, în esență, rămânând aceleași [7, f. 1].

O direcție constantă a investigațiilor autorilor din RSSM era „demascarea falsificatorilor burghezi”, care „falsificau” problema formării „națiunii moldovenești”. Era chiar onorabil să răspunzi cu „critică” la „insinuările” istoricilor occidentali [164]. Dar acest răspuns se reducea la repetarea vechilor dogme despre colonizarea volohilor a teritoriului de la est de Carpați locuit până atunci de slavi [211, pp. 55-58] sau la reeditarea unor lucrări publicate cu zece ani în urmă [324].

În 1970 pe lângă Secția de Științe Sociale a AȘ a RSSM a fost creat *Consiliul pentru studierea complexă a problemei Relațiile slavo-volohe și originea poporului moldovenesc* [130] în componența căruia au intrat specialiști din Moscova, Chișinău, Lvov ș.a., cu scopul de a examina problema legăturilor slavo-volohe și a originii „poporului moldovenesc”²² [432]. Președinte a fost desemnat N. Mohov, iar vicepreședinți V. Zelenciuk și P. Sovetov [265, p. 124]. Până în 1975 au avut loc șase ședințe ale Consiliului la care au fost discutate diferite aspecte ale procesului de formare a „poporului moldovenesc”, inclusiv probleme ce țineau de istoriografie [326, p. 5; 353], apartenența etnică a culturii Balcano-Dunărene, considerată de G. Cebotarenco formată din două elemente etnice de bază – slav și protobulgar [422, p. 86], iar de Ion Hîncu o cultura a fost una „sincretică”, nu slavă, un element etnic important al ei fiind elementul autohton, romanic de răsărit și a existat până în a doua jumătate a sec. al XIV-lea²³ [272, p. 124; 326, p. 6; 413]. Majoritatea participanților nu au susținut opinia lui I. Hîncu, iar G. Smirnov a declarat că minimalizarea rolului slavilor poate duce la distorsiuni grave, datele furnizate de I. Hîncu sunt insuficiente pentru evidențierea elementelor romanice răsăritene din cultura Balcano-Dunăreană [272, p. 124]. Decizia adoptată sublinia necesitatea studierii așezărilor slave din RSSM, „care au o mare importanță pentru soluționarea problemei privitor la etnogeneza moldovenească” [326, p. 6]. La ședința din aprilie 1971 lingvistul N. Raevschii aborda subiectul privind etnogeneza volohilor în lumina relațiilor lingvistice slavo-române în care examina aspectele lingvistice ale „etnogenezei moldovenilor”. Opinia a stârnit o discuție aprinsă fiind puse la îndoială unele teze fundamentale, ce nu corespundeau opiniei general acceptate și anume teza privind etapele și locul relațiilor romano-slave, locuirea permanentă a populației de limbă romanică în ținuturile nord-dunărene [272, p. 125]. Următoarele ședințe din

²² În URSS exista deja o anumită experiență în crearea și activitatea de cercetare a Consiliilor științifice pe anumite probleme. Detalii a se vedea: [432].

²³ Ideile de bază ale referatului au fost incluse în sinteza lui Ion Hîncu din 1974 [413, pp. 127-150].

anii 1972-1975 au abordat problema tiverților, termenul „толковины” (traducători), cu care sunt apreciați tiverții, semnifică, în opinia lui I. Hîncu, bilingvismul lor.

Această afirmație era respinsă de N. Mohov, V. Zelenciuk și P. Sovetov, deoarece din aceasta reiese că „pe parcursul sec. II-XIII populația nu s-a schimbat” [272, p. 125; 326, pp. 8-9], fiind în contradicție cu concepția adoptată în istoriografia sovietică. La ședința din noiembrie 1973 a fost abordată problema vlahilor și a romanizării [222; 272, pp. 126-127], iar la cea din aprilie 1975 R. Udler sublinia că unele particularități ale graiurilor „limbii moldovenești” din raioanele de nord ale RSSM demonstrează apropierea lor de graiurile românilor din Maramureș și alte regiuni din Carpați. Conform lui N. Mohov, V. Zelenciuk și P. Sovetov, cercetătorii G. Fiodorov și M. Salmanovici au „demonstrat” că în spațiul Prut-Nistru romanizare nu a fost, iar cultura Balcano-Dunăreană a aparținut, în primul rând, slavilor [272, p. 127; 326, p. 11].

Pe 16 noiembrie 1970 a fost adoptată Hotărârea „strict secretă” a Biroului CC al PCM *Despre măsurile de intensificare continuă a muncii ideologice în rândul populației RSSM* prin care Prezidiul AȘ a RSSM era obligat să prezinte la CC al PCM „propuneri, coordonate cu institutele respective ale AȘ a URSS, privind desfășurarea unor conferințe și sesiuni consacrate istoriei Moldovei, formării națiunii moldovenești, istoriei relațiilor ruso-române și sovieto-române” [148, p. 420]. Continuau publicațiile care „demonstrau” că în Basarabia țaristă s-ar fi format „națiunea burgheză moldovenească” [120, 167, 283, 356, 427], dar deoarece, conform marxismului, o parte componentă a burgheziei naționale era intelectualitatea, trebuia de „demonstrat” și existența unei intelectualități locale moldovenești [66, 191].

Istoricii participau și la conferințe unionale unde „argumentau” formarea și dezvoltarea „națiunii socialiste moldovenești” [238]. Societății i se insufla ideea că „națiunea moldovenească” are anumite particularități, care o deosebesc de alte comunități est-romane [179]. N. Mohov afirma că e „timpul de încetat cu amatorismul în domeniul etnogenezei”, promițând că va publica studiile *Rolul slavilor în procesul formării poporului moldovenesc* și *Formarea legăturilor seculare moldo-ruso-ucrainene* [9, f. 3]. Încercările de a aborda probleme formulate fals, nu puteau duce decât la tratări amatorești, unilaterale.

O îndatorire „sfântă” a savanților din Moscova și din republicile unionale era să combată istoriografia „burgheză”. În 1972 apărea în limba rusă [355], apoi în 1974 și în „limba moldovenească” [118], culegerea de articole îndreptată împotriva „falsificatorilor burghezi”. Autorii caută să-i convingă pe „istoricii burghezi”, care „neagă pur și simplu existența nației moldovenești”, că „de veacuri, pe teritoriul dintre Prut și Nistru majoritatea populației o constituie moldovenii” [118, p. 7], că „nația moldovenească s-a constituit pe baza populației moldovenești, procesul formării căreia s-a încheiat spre sfârșitul sec. XIV”, iar „la sfârșitul

sec. XIX – începutul sec. XX se încheie procesul de constituire a nației burgheze moldovenești” în baza căreia ulterior se formează „nația socialistă moldovenească” [118, pp. 10-11].

La sfârșitul anului 1972 la Chișinău a fost convocată o conferință științifică unională a lingviștilor, materialele căreia au fost publicate abia peste 4 ani. Participanții la conferință au subliniat că limba „poporului moldovenesc” are particularitățile sale specifice „limbii națiunii socialiste”, prezintă un sistem comunicativ independent, desemnat cu sintagma „limba națională moldovenească”, de unde și concluzia că „moldoveneasca și româna sunt limbi naționale diferite” [213, pp. 52, 53, 62]. La aceea că „limba literară moldovenească are caracteristici proprii în norma literară și în uzul scriitorilor contemporani moldoveni”, indicau și lingviștii R. Budagov [207, p. 7], V. Gak [225, p. 32] și R. Piotrovski, ultimul considera că nu mai este necesar de dat exemple ale acestor deosebiri „deoarece ele au fost citate în mod repetat în lucrările lingvistice” [344, pp. 65-67].

Pe fundalul aprofundării disputei politice sovieto-române, PCM era atent la publicațiile din România și reacționa prompt în cazul în care acestea nu corespundeau viziunii lor asupra procesului etnogenezei „moldovenilor”, viziune expusă într-o scrisoare secretă al CC al PCM din 25 ianuarie 1973, adresată CC al PCUS, semnată de I. Melkov, secretarul CC al PCM, în care era examinat un *Atlas*, publicat la București în 1971, apreciat că „poartă amprenta concepțiilor naționaliste și antislave”, fiindcă prezintă doar formarea poporului român, nu și a „poporului moldovenesc”, iar slavii sunt indicați printre popoarele migratoare pe teritoriul României [148, p. 575]. Pe 3 august 1973 o nouă scrisoare secretă a CC al Moldovei, semnată de această dată de Petru Lucinschi, era adresată CC al PCUS. Moscova era informată despre apariția la București în 1972 a *Micului Dicționar Enciclopedic* în care se susține „în mod eronat, că din cele mai vechi timpuri, Principatul Moldovei este numit stat feudal român”, în unele articole, moldovenii nu sunt văzuți „ca popor, care s-a format ca națiune pe teritoriul respectiv”, se neagă existența independentă a „poporului moldovenesc și a limbii sale”, iar cultura moldovenească este considerată românească și este diminuat rolul slavilor [148, pp. 580-581].

La începutul anului 1973 la Chișinău a avut loc simpozionul consacrat problemelor actuale ale feudalismului în Europa de sud-est. I.V. Bromlei și V.D. Koroliuk acceptau ideea că slavii au început să traverseze Dunărea în sec. III-IV, colonizarea slavă s-a încheiat în sec. al VII-lea, ei reușind asimilarea populațiilor de aici [206, pp. 24-25], dar populația estromană din teritoriile Carpato-Dunărene a evitat asimilarea de către slavi și unguri [206, pp. 26, 31]. I.A. Rafalovici accepta ideea că retragerea administrației romane din Dacia nu a dus la dispariția totală a populației romanizate, ceea ce nu exclude însă migrarea ulterioară a unei părți a populației romanizate din regiunile de la sud de Dunăre, constituirea chiar a unor formațiuni politice, ceea ce i-a asigurat menținerea în calitate de comunitate etnică deosebită [359, pp. 33-

34, 37, 41]. G.B. Fedorov s-a referit la slavii de răsărit din interfluviul Nistru-Prut în sec. VI-IX, ulicii și tiverții au fost slavi incluși în componența vechiului stat rus, iar horodiștile din sec. IX-XII din regiune aparțineau populației ruse vechi [403].

Centrele academice unionale erau direct implicate în cercetările etnogenetice. V. Koroliuk menționa crearea în 1972 a unui grup de cercetare a etnogenezei și istoriei etnice a popoarelor din Europa Centrală și de Sud-est pe lângă Sectorul de istorie veche și medievală de la Institutul de Slavistică și Studii Balcanice al AȘ a URSS, care includea istorici și lingviști, dar se prevedea atragerea arheologilor și etnografilor, stabilirea unor contacte strânse cu cercetătorii de la alte institute ale AȘ a URSS, inclusiv cu Institutul de Istorie și Sectorul de etnografie de la AȘ a RSSM [222, pp. 3-5; 294, pp. 87-88]. V. Koroliuk menționa implicarea activă a arheologilor și antropologilor în procesul de cercetare a etnogenezei romanicilor de răsărit [294, p. 76] și considera importantă pentru înțelegerea adecvată a proceselor etnice studierea culturii Balcano-Dunărene [294, p. 75].

În 1974 se împlineau 50 de ani de la formarea RASSM. La Chișinău urma să vină L.I. Brejnev, care în anii 1950-1952 a activat în Moldova sovietică. Cercetătorii locali trebuiau să se prezinte la cel mai înalt nivel și să demonstreze „realizările” republicii, inclusiv cele științifice în domeniul științelor istorice. Urmând fidel imperativele ideologice, s-au propus elaborarea tezelor de doctorat în care să se „descopere” o nouă categorie socială – „muncitorii de la sate”. „Națiunea socialistă moldovenească” trebuia să aibă o „clasă muncitoare socialistă”, dar aceasta lipsind de la oraș, trebuia căutată la sat. Cercetătorii locali – A.I. Timuș, A.A. Zavtur, D.T. Ursul, G.M. Caț ș.a. au susținut univoc această „nouă direcție de cercetare” [8, ff. 84-89]. Concomitent, se aprofunda disputa sovieto-română. La comanda organelor de conducere, în fața lui A. Lazarev a fost pusă sarcina de a critica direct istoricii români (cea ce până acum nu se accepta) în problema etno-națională.

Monografia lui A. Lazarev propaga zelos ideea „limbii moldovenești”, a „poporului moldovenesc”, a „națiunii moldovenești” [303, p. 59], care s-ar fi păstrat pe ambele maluri ale Nistrului. Cuvintele *român*, *românesc*, *România*, nu erau acceptate decât în sens negativ [303, pp. 100-126]. Criticile impertinente aduse istoricilor români a provocat un răspuns argumentat din partea acestora. O atenție deosebită s-a acordat și problemei „națiunii socialiste moldovenești”. În 1974 A. Grecul a publicat o lucrare consacrată înfloririi „națiunii socialiste moldovenești” [236].

În 1974 a apărut volumul consacrat vechii culturi materiale din Moldova. Compartimentul privitor la cultura balcano-dunăreană a fost scris I. Hîncu, care considera că aceasta a apărut până în sec. al X-lea și avea la temelie patru elemente etnice: slav, turco-bulgar,

romanice de răsărit și nomad [263, pp. 148-149]. În sec. X-XIV în cultura balcano-dunăreană au apărut câteva trăsături, incluzând ulterior unele dintre elementele de bază ale culturii materiale moldovenești [263, p. 149] și atestă continuitatea procesului de evoluție de la cultura balcano-dunăreană la cea moldovenească [263, p. 150]. Articolul lui V.D. Koroliuk din 1975 era o recenzie la lucrarea menționată, sublinia că în codrii Orheiului în sec. XII-XIV slavii treptat s-au contopit cu moldovenii [295, p. 106] și accepta ideea lui I. Hîncu că populația romanizată era pe teritoriul respectiv în sec. X-XIV [295, p. 106].

Pe de altă parte, antropologii cercetau în continuare problemele controversate referitoare la continuitatea populației romanizate la nord de Dunăre. Într-un articol semnat de M.S. Velikanova, în baza materialului craniologic, se declara că elementul romanice (volohii) a apărut la est de Carpați doar în sec. al XIV-lea [216, p. 7]. Contactele volohilor cu slavii de răsărit în sec. al XIV-lea au dus la formarea specificului „poporului moldovenesc”, ce îl deosebește de români [216, pp. 139, 156]. Concluzia generală a autoarei, care se desprinde din studiile publicate era că pe parcurs au avut loc schimbări de populație însă doar slavii au locuit permanent în regiunea Nistru-Prut.

Destul de active erau și organele superioare de partid din RSSM. În *Memoriul* secret al CC al PCM din 27 iunie 1975 semnat de I. Bodiul, adresat CC al PCUS, opinia istoriografiei românești privitor la originea „popoarelor dunărene și continuitatea dezvoltării națiunii române” este declarată teorie pseudoștiințifică, fiindcă se nega formarea popoarelor „est-romanice, inclusiv cel moldovenesc” [148, p. 593]. Semnatarul *Memoriului* era nemulțumit că „unele organizații ideologice centrale ... se solidarizează, într-o anumită măsură cu edițiile române”. Era vorba despre un ghid editat la Moscova în 1974, *Populația țărilor lumii*, în care, atenționa *Memoriul*, „la enumerarea popoarelor grupei romanice nu este numit poporul moldovenesc, de parcă el nu ar exista”, starea de lucruri fiind apreciată drept „greșeală de neiertat”, ce „convine de minune falsificatorilor români, care impun tuturor tocmai această idee” [148, p. 599].

Aceași opinie era împărtășită și de V. Zelenciuk, care, într-o notă informativă din 1975 (*Literatura istorică românească de ultimă oră privind problemele de etnogeneză a popoarelor est-romanice și legăturile moldo-ruse*) [10, ff. 47-54], afirma că „în istoriografia românească are loc o reevaluare a multor probleme de istorie, inclusiv a relațiilor ruso-române și sovieto-române, având o tangență directă cu istoria Moldovei” [10, f. 47], invocând Programul PCR adoptat la Congresul XI al PCR (noiembrie 1974).

Referindu-se la raportul dintre noțiunile „volohi”, „moldoveni” și „români”, V. Zelenciuk scria că „volohii sunt strămoșii apropiați ai tuturor popoarelor est-romanice, inclusiv ai

moldovenilor și românilor”. În literatura istorică românească, însă, menționa el, „se consideră că volohii și românii sunt, de fapt, aceeași entitate, că procesul de formare a volohilor” în realitate este „procesul de formare a românilor” [10, f. 48]. Ca o consecință a unor astfel de aprecieri critice, în cercetările etno-naționale din RSSM au prevalat teme și direcții de investigații privind etnogeneza și formarea „națiunii moldovenești” [12, ff. 1-2], etnogeneza „poporului moldovenesc”, relațiile de prietenie moldo-ruso-ucrainene, formarea „națiunii burgheze moldovenești” etc. [12, f. 1-9].

În 1975 colaborarea Institutului de Slavistică și Studii Balcanice al AȘ a URSS și a Institutului de Istorie a AȘ a RSSM s-a materializat cu publicarea unui volum de studii. Articolul lui I. Rafalovici nu admitea existența în regiunea Carpato-Nistreană în sec. VI-IX a populației romanizate autohtone [360, p. 15], iar cultura bizantină, nu a influențat serios cultura materială a slavilor din această regiune [360, p. 17].

La ședința Biroului CC al PCM din 12 ianuarie 1976, cu mențiunea „Strict secret” era prezentată Hotărârea CC al PCUS *Cu privire la măsurile suplimentare în domeniul muncii ideologice în legătură cu intensificarea propagandei naționaliste române ce lezează interesele URSS* în care se cerea de la Ministerul Învățământului Public al RSSM, de la AȘ a RSSM și alte instituții de cercetare ca problemele ce țin de „formarea și dezvoltarea națiunii, statalității moldovenești, rolul popoarelor rus și ucrainean în destinul poporului moldovenesc”, să fie abordate „pregnant și convingător”, să fie publicate „o serie de broșuri în limba română despre Moldova”, în care să respingă falsificările comise în străinătate, „în special în România”, iar instituțiile abilitate din URSS „să ridice nivelul de pregătire al românologilor în domeniul istoriei” [149, pp. 125-128].

Au fost elaborat măsuri care trebuiau întreprinse pentru a traduce în viață Hotărârea CC al PCUS referitoare la deosebiriile dintre „limba moldovenească” și limba română, se cerea de abordat și problema *K.Marx și F. Engels despre poporul moldovenesc* [149, p. 133], problemă imposibil de cercetat fiindcă „clasicii” nu au scris niciodată nimic despre „poporul moldovenesc”, ci doar despre poporul român, numit de ei și moldo-valah. Se prevedea publicarea monografiilor colective despre *Formarea națiunii burgheze moldovenești* (1977), *Etnogeneza poporului moldovenesc și slavii* (1981), *Moldovenii* (1976 în limba rusă, în 1979 în „limba moldovenească”), traducerea lucrării lui A. Grecul, *Înflorirea națiunii socialiste moldovenești* [149, pp. 139-140], din limba rusă în „limba moldovenească”.

În legătură cu noile indicații ale partidului evoluau și cercetările istoricilor. În 1976 V. Koroliuk scria că primele contacte ale slavilor cu volohii au avut loc în bazinul Dunării în sec. VI - începutul sec. al VIII-lea [296, pp. 53-54]. Referindu-se la procesele de romanizare,

E. Rikman susținea că la o parte a populației Daciei a fost romanizată numai cultura, nu și limba, iar romanizarea altei părți a populației Daciei a fost însoțită de însușirea profundă a limbii latine, ceea ce îi determină pe specialiștii să recunoască menținerea la nord de Dunăre a populației romanizate și după căderea acolo a puterii Romei [367, pp. 27, 30]. În 1976 la Moscova a apărut un nou volum de studii în care autorii V.D. Koroliuk, G.G. Litavrin E.A. Rikman continuau să prezinte viziunile expuse în lucrările precedente, examinate mai sus [222].

În perioada respectivă, AȘ a RSSM se afla total sub dependența deciziilor CC al PCM. Pe 2 februarie 1977 vicepreședintele AȘ a RSSM A. Lazarev s-a adresat lui I.P. Calin, secretar al CC al PCM cu un demers (cu mențiunea „Pentru uz de serviciu”) în care recomanda ca Secția de științe sociale a AȘ să editeze culegeri de studii „care să includă date obiective cu privire la principalele direcții de dezvoltare a cercetărilor consacrate problemelor de moldavistică și balcanistică, elaborate în străinătate”. Regimul de folosire al acestora trebuia „să fie limitat” și „delimitat cercul lucrătorilor de partid și sovietic, colaboratorilor științifici și al propagandiștilor care urmează a fi informați” [149, pp. 205-206]. Cu alte cuvinte, informația din străinătate trebuia ascunsă cu grijă de locuitorii RSSM, doar „aleșii” urmau să aibă acces la ea.

Sfârșitul anilor 1970 au fost destul de „rodnici” pentru „investigarea” falsei probleme a formării „poporului moldovenesc”, stimulată de continuarea disputei politice sovieto-române. În aprilie 1977 a avut loc cea de a șaptea ședință a *Consiliului științific pentru studierea complexă a legăturilor slavo-volohe și formarea poporului moldovenesc*. În referatul prezentat de T.N. Zlatkovskaia s-a menționat că obiceiul moldovenesc rusaliile nu are surse romane, ci traco-dacice și slave de răsărit. M.S. Velikanova, considera că în ultimele două milenii populația din spațiul Nistru-Prut s-a schimbat nu mai puțin de trei ori și menționa lipsa „continuității genetice” dintre purtătorii culturii balcano-dunărene și moldoveni [326, pp. 12-13]. I. Hîncu a pus la îndoială concluziile M. Velikanova și a exprimat opinia că sursele arheologice au importanța decisivă pentru soluționarea problemei privind etnogeneza moldovenilor, acestea permit urmărirea continuității tradiției culturale romane în spațiul pruto-nistrean. Dar opinia lui nu a fost susținută de participanții la sesiune [326, p. 13]. În referatul prezentat de dialectologii V.V. Corcimari și V.C. Pavel s-a menționat numărul mare de termeni agricoli în „limba moldovenească” de origine slavă de răsărit (32%) și slavă de sud (7%) [272, pp. 127-129; 326, p. 13]. Deosebit de agresivă a fost luarea de cuvânt a lui V. Zelenciuk, care chema cercetătorii la o atitudine mai critică față de materialul factologic și inadmisibilitatea tratării preconcepute a lor, lucruri care se observă atunci când se cercetează cultura balcano-dunăreană. Unii cercetători, aluzie clară la adresa lui I. Hîncu, arbitrar lărgesc limitele cronologice ale acestei culturi de la sec. al XII-lea la sec. al XIV-lea și pe materialele a câtorva monumente din regiunea centrală, se

fac concluzii pentru întreg teritoriul Moldovei [326, p. 14]. Agresivitatea cuvântării lui V. Zelenciuk, fără îndoială, coordonată din timp, a amplificat prigoana împotriva lui I. Hîncu. Pe 22 august 1977 N. Mohov s-a adresat cu o scrisoare lui B.A. Râbakov, directorul Institutului de Arheologie al AȘ a URSS. În răspunsul lui B. Râbakov din 13 octombrie 1977, conceptul lui I. Hîncu era apreciat drept „antislav”, el „exagerează rolul și importanța elementului etnic romanic” pe teritoriul interfluviului pruto-nistean și acuzat în concepții antislave, „vicioase din punct de vedere ideologic”, încheind cu „insuficientul profesionalism al autorului” [149, pp. 235-237]. Scrisoarea lui B. Râbakov puncta clar că până în sec. al XIV-lea nu sunt date că ar fi existat „populație est-romanică semnificativă” și că una din particularitățile „formării poporului moldovenesc este contactul și amestecul volohilor cu populația veche rusească autohtonă”. „Anume acest lucru, conchidea B. Râbakov, îi diferențiază, în primul rând, pe moldoveni de români și de alte popoare est-romane” [149, p. 237]. La sfârșitul anului 1977 o comisie constituită de către Prezidiul AȘ a RSSM în frunte cu N. Mohov, în care au fost incluși și istorici de la Moscova, a supus unui control sever Institutul de Istorie, fiind eliberat din funcție directorul Institutului, iar I. Hîncu înlăturat de la investigațiile arheologice și din funcția de șef al Sectorului de arheologie [80, p. 36]. Monografia sa, aflată la editură a fost interzisă pentru a fi scoasă de sub tipar²⁴ [412].

Cuvântul final la sesiune, care aprecia „în general activitatea Consiliului științific” [272, p. 129], ceea ce însemna că acest *Consiliu* și-a epuizat posibilitățile, l-a rostit N. Mohov. El a menționat că studierea problemei „etnogenezei moldovenilor” ar fi demonstrat că pe teritoriul dintre Nistru și Prut populația s-a schimbat de câteva ori. Teoria continuității a fost declarată „vulgară”, iar legăturile volohilor, veniți în spațiul estcarpatic în sec. XII-XIV, cu slavii de răsărit, a fost factorul determinant în procesul de formare a „poporului moldovenesc” [326, p. 15].

V. Zelenciuk și T. Zlatkovskaia au subliniat că studiul genezei „poporului moldovenesc” dă temei să se afirme că pe teritoriul RSSM de la începutul e.n. până în sec. al XIV-lea, componenta populației s-a schimbat de mai multe ori. Ținuturile de la est de Carpați în sec. I-III. e.n. nu au fost supuse romanizării, ci doar unei anumite influențe a culturii romane. Factorul decisiv în formarea „poporului moldovenesc” a fost contactul volohilor cu slavii de răsărit, care au locuit în ținuturile carpato-nistrene din sec. al VI-lea, ulterior cu populația rusă veche și ucraineană. Colonizarea teritoriului Moldovei de către volohi abia în sec. XII-XIII, fiind dovedită de toponimie, dialectologie, antropologie și confirmată de cronicilor moldovenești [272,

²⁴ Studiul a fost publicat abia în 2016.

p. 129]. Acestea erau rezultatele științifice principale la care a ajuns *Consiliul* după o activitate de 8 ani.

V.M. Gațak și E.A. Rikman examinau situația etnică prin prisma legendei despre Dragoș, considerând că ea reflectă migrarea în masă din a doua jumătate a sec. al XIV-lea în Moldova, care și-a cucerit independența de la Ungaria [230, p. 214]. Pentru redarea legendei autorii folosesc ediția de la București din 1955 a *Letopisețului* lui Grigore Ureche, fiindcă în cea de la Chișinău din 1971 *Letopisețul* a fost publicat incomplet: editorii au omis pasajul lui Simion Dascălul referitor la aceea că „este făcută țara den doao limbi, de rumâni și de ruși”, că „și pân’ astăzi este țara giământate de ruși și giământate de rumâni”, că „de sârgu s-au lățit rumânii în gios și rușii în sus” [169, p. 65]. Dar ei recurg și la un fals evident, atunci când prezintă situația etnică de la est de Carpați. Cu referire la *Cronica polonă* din 1566, autorii scriu despre „descălecatul” lui Dragoș împreună cu „moldovenii din Țara Ungariei”, dar sursa respectivă atestă limpede că este vorba de *Volochi vęgierskiemy*, ceea ce, în ediția din 1959 s-a tradus corect prin „români ungureni” [83, pp. 168, 177]. Drept consecință, autorii au tras concluzia falsă că textul *Cronicii polone* ar indica că cu etnonimul „moldoveni” a început să fie desemnată stabil populația de la est de Carpați [230, p. 205].

Cercetătorii din RSSM în colaborare cu cei din centrele academice unionale au elaborat monografia *Moldovenii* [312], lucrare de sinteză în care se credea că au fost „demonstrate” „legitățile de bază și trăsăturile caracteristice ale culturii populare moldovenești pe parcursul istoriei și al existenței sale” [5, f. 1]. În șirul problemelor tratate, formarea populației, poporului și națiunii au ocupat un loc central [6, f. 1]. Concluziile formulate în lucrare au fost puse la îndoială de adepții curentului moldovenist de după 1991, care, într-un studiu cu același titlu, publicat la Moscova în 2010 scriau că lucrarea *Moldovenii*, apărută la Chișinău este inaccesibilă cititorului rus și puțin interesantă datorită conținutului său extrem de ideologizat [246, p. 9]. Foarte straniu mod de abordare a problemei: de ce lucrarea cu titlul *Moldovenii* trebuie să fie accesibilă în primul rând cititorului rus? Acuzarea în ideologizarea exagerată a lucrării din 1977, una firească, nu merită comentată, fiindcă lucrarea din 2010 este și mai ideologizată.

Pe 26-28 iunie 1978 la Chișinău a avut loc a VIII sesiune a *Consiliului științific Originea poporului moldovenesc și legăturile moldo-slave*. Comunicările prezentate au repetat vechile teze referitoare la ignorarea din partea unor cercetători din RSSM a rolului slavilor în procesele etnice de la nord de Dunăre și sublinierea rolului romanizării, la aceea că volohii au fost strămoșii moldovenilor și valahilor, în urma contactelor volohilor cu populația veche rusă din spațiul de la est de Carpați în sec. XII-XIV s-a format „poporul moldovenesc”. Lucrările acestei sesiuni au fost prezentate într-un articol de G.I. Spătaru [390].

Volumul de studii apărut în 1978 examina problema etnogenezei vlahilor și T.D. Zlatkovskaia considera că termenul *vlahi* ar fi un etnonim [274, pp. 23-28], iar E.A. Rikman concluziona că grupa nordică a romanicilor de est trebuie căutată printre purtătorii culturilor Ciurel și Dridu din sec. VI-X pe teritoriul fostei Dacii, populația căreia a fost romanizată profund, iar raioanele vecine au avut doar o influență din partea centrelor antice [366, pp. 60-61].

Așadar, în 1978 se conturase două direcții principale: una care admitea și prezența volohilor în spațiul Pruto-Nistean în sec. X-XII, împărtășită de I. Hîncu [411, p. 61], și alta, susținută de adepții lui N. Mohov considerau că volohii apar în regiune mai târziu [212]. Ultimul publica în același an studiul consacrat problemei respective, cu precizarea că autorul a urmărit doar scopul prezentării într-o formă accesibilă a „stării problemei” ținând cont de „ultimele succese ale științei etnogenetice” [285; 297; 320, p. 4]. Autorul nu spunea nimic nou, fiind o reiterare a ideilor expuse anterior.

În același an, vedea lumina tiparului o lucrare în care se examina procesul constituirii „națiunii burgheze moldovenești” [245, 409]. Elaborarea unei asemenea lucrări importante, în opinia autorităților, nu putea fi realizată fără sprijinul teoretic al Moscovei. Cea mai „indicată” persoană s-a dovedit a fi V.I. Kozlov (1924-2013), cu teza de doctorat consacrată mordvinilor în sec. XIX-XX și cu teza de doctor habilitat *Dinamica populației. Metodologia cercetării și factorii cheie*. I s-a încredințat scrierea capitolului *General și particular în formarea națiunii burgheze moldovenești*. Autorul nu cunoștea sursele istorice, de aceea din cele cca 20 de pagini scrise de acesta, 14 pagini au fost consacrate concepției marxist-leniniste, referitor la realitățile din Basarabia a indicat că se va opri doar la „unele probleme, care au aspect teoretic” [409, p. 20].

Autor al compartimentului *Formarea poporului moldovenesc* a fost V. Zelenciuk. Referindu-se la subiectul propus, pentru a-și „argumenta” conceptul, acesta recurs la falsificarea surselor istorice și afirma că etnonimul moldoveni pentru prima dată se întâlnește în documentele istorice din 1360 [409, p. 39]. Este vorba de actul din 20 martie 1360, care, în realitate amintește pentru prima dată *terae nostrae Moldauanae* [133, p. 38]. Falsă este și interpretarea termenilor *volohi* și *valahi*. În opinia lui V. Zelenciuk, termenul *voloh* se folosea și ca termen de autoidentificare a poporului și ca denumire dată moldovenilor de către alții. Însă, odată cu formarea statelor Valahia și Moldova, are loc o diferențiere în folosirea termenilor *voloh* și *valah*. În sursele rusești, susține autorul, *voloh* semnifica toate popoarele romanice, în același rând și cele romanice de răsărit, începând cu sec. XIV-XV cu termenul *valah* numeau locuitorii Valahiei (Munteniei), iar cu termenul *voloh* – locuitorii Moldovei [409, p. 39]. Opinia este falsă, ori, materialele din arhivele rusești atestă că termenul *volohi* se folosea și pentru desemnarea locuitorilor din Țara Românească [279, pp. 154, 176-189].

Politicul s-a implicat total în problema lingvistică și acest lucru și-a lăsat amprente asupra culegerii de documente privind relațiile istorice dintre „popoarele URSS și România”. Sintagmele «по волоски подписаны» și «волоцкого письма» au fost traduse în trei moduri diferite: „limba română” [279, p. 28], „scrisoare muntenească” [279, p. 184], „limba moldovenească” [108; 279, p. 206]. Așadar, sursele invocate atestă cu lux de amănunte că opinia lui V. Zelenciuk este una eronată.

Compartimentul consacrat procesului de constituire a „națiunii burgheze moldovenești” a fost scris de P. Dmitriev și V. Zelenciuk [409, p. 48]. Ei comit câteva falsuri grave și afirmă că după includerea teritoriilor din stânga Nistrului în cadrul Imperiului Rus la sfârșitul sec. al XVIII-lea și a Basarabiei la 1812, acest teritoriu a fost numit de atunci Moldova, devenind arealul de formare a „națiunii moldovenești”, transformându-se în teritoriul național al „poporului moldovenesc” [409, p. 56].

Sunt afirmații false, fiindcă cercetările atestă că administrația țaristă nu a folosit niciodată termenul Moldova pentru a desemna iluzoria unitate etnică, culturală etc., a locuitorilor de pe cele două maluri ale Nistrului. Referindu-se la formarea claselor „națiunii burgheze moldovenești”, se atenționează la postulatul marxist, conform căruia procesul constituirii națiunilor burgheze este legat de apariția claselor principale: burghezia, proletariatul și a intelectualității. Toate acestea ar fi fost caracteristice și „națiunii burgheze moldovenești” [409, p. 56], proces finalizat „la începutul sec. al XX-lea”. Referindu-se la intelectualitate, cititorul este informat că aceștia sunt „savanții, inginerii, învățătorii, scriitorii, oamenii de artă, medicii, agronomii, majoritatea funcționarilor ș.a.” [409, p. 78]. S-a creat impresia că în Basarabia erau o mulțime dintre aceștia, care, desigur, vorbeau „limba moldovenească”, în caz contrar ei nu puteau fi parte a „națiunii burgheze moldovenești”.

În prezentarea culturii și artei „poporului moldovenesc” s-au inclus lingviștii din RSSM, care subliniază importanța limbii pentru o națiune și explică noțiunea „limba moldovenească națională”, care include limba literară în forma ei scrisă și verbală, limba vorbită, interdialectele, dialectele teritoriale și graiurile [409, p. 81]. Procesul de formare și stabilire a normelor gramaticale, început în sec. al XVIII-lea, s-a intensificat de la mijlocul sec. al XIX-lea [409, p. 87]. În Basarabia asemenea procese nicidecum nu puteau avea loc, iar „limba moldovenească” fusese înlăturată din școală, administrație etc. Lucrurile devin clare atunci când autorii numesc pe „proeminenții scriitori moldoveni” A. Russo, C. Negruzzi, V. Alecsandri, M. Eminescu, Gh. Asachi, M. Kogălniceanu, I. Creangă, orientați la valorificarea bogăției lexicale a „limbii moldovenești” [409, p. 90] și „au adus o mare contribuție la stabilirea normelor literare a limbii moldovenești” [409, p. 91]. Astfel, lingviștii pentru a demonstra aberațiile referitoare la „limba

moldovenească” au trecut Prutul, scriitorii și oamenii de litere români, fiind declarați fondatori ai „limbii literare moldovenești”.

Încheierea semnată de N. Mohov poartă un caracter politic. După 1859, scria el, au avut loc schimbări mari, procesul de fuziune a moldovenilor din Basarabia cu românii s-a dovedit a fi imposibil, după „cucerirea” Basarabiei la 1918. România și „naționaliștii români” s-au ciocnit cu o autoidentitate deosebită a moldovenilor, iar după „eliberarea” Basarabiei și reunirea cu patria sovietică, „națiunea burgheză moldovenească” s-a transformat în „națiune socialistă” [409, p. 196].

În 1978, după cum s-a menționat mai sus, urma să apară monografia lui Ion Hîncu *Populația și cultura Moldovei în sec. X-XIV*. Dar autorul a fost învinuit de naționalism și cartea nu a fost editată, fiind publicată postum, în 2016 [112, pp. 75-241]. Prezentarea opiniei autorului aici este binevenită, fiindcă, ea a rămas necunoscută publicului larg, dar, în calitate de concept istoriografic al timpului era cunoscută de specialiștii de atunci. Scopul urmărit de I. Hîncu nu era ieșit din comun: să urmărească dezvoltarea și soarta populației și culturii de pe teritoriul Moldovei în sec. X-XIV, să prezinte rolul și semnificația diferitelor popoare și grupuri etnice în crearea culturii balcano-dunărene, să determine semnificația acesteia, precum și rolul determinant al slavilor în formarea culturii materiale moldovenești [112, pp. 83-84].

Dintre principalele concluzii ale cercetării lui I. Hîncu ar putea fi evidențiate următoarele: în așezarea de la Hansc orizontul de cultură balcano-dunăreană este prezent la hotarul sec. IX-X și a durat până la mijlocul sec. al XIV-lea [112, p. 91]; anumite elemente caracteristice culturii materiale permit ca așezările culturii balcano-dunărene din codrii Orheiului să fie atribuite la o variantă deosebită, datată cu sec. XI-XIV [112, p. 93]; locuințele cu vetre în colț sau lângă perete sunt o tradiție getică locală [112, p. 111]; principala ocupație a populației Moldovei în sec. X-XIV era agricultura, iar ramura-cheie, lucrarea pământului [112, pp. 174, 179]. Această ultimă concluzie nu corespundea conceptului lui N. Mohov, V. Zelenciuk, P. Sovetov ș.a., nu dint-o pornire științifică, ci din una politică: volohii trebuiau să vină la est de Carpați păstori, crescători de animale, la un nivel de dezvoltare inferior slavilor, pentru ca să preia agricultura de la ultimii.

Organele de partid locale continuau să le informeze pe cele centrale despre situația din republică și măsurile care urmau a fi luate pentru contracararea propagandei românești în RSSM. Pe 7 aprilie 1978 CC al PCM adopta o *Notă informativă*, cu indicația *Strict secret*, trimisă la CC al PCUS pe 20 iulie același an, în care se recomanda sporirea numărului cercetărilor științifice consacrate „genezei și dezvoltării popoarelor moldovean și român”, rolului slavilor în destinele popoarelor est-romanice etc. Se propunea de organizat la Chișinău în anii 1978-1979 conferințe științifice cu temele *Izvoarele și jaloarele principale ale formării și dezvoltării poporului*

moldovenesc, Rolul și influența culturii slave în formarea popoarelor est-romanice etc. [149, p. 253].

În 1979 la Moscova a apărut un nou volum în care erau publicate rezultatele cercetărilor în domeniul originii moldovenilor, însă volumul nu conținea concluzii noi în ce privește „etnogeneza moldovenilor” [431].

Așadar, spre 1979 au apărut câteva lucrări, considerate „fundamentale” privind problema formării „poporului moldovenesc”, a „națiunii burgheze moldovenești” și a „națiunii socialiste moldovenești”. Autorii erau din Rusia sau din fosta RASSM. S-a considerat că în problema fundamentală, etnogeneza „poporului moldovenesc”, au fost clarificate „definitiv” următoarele aspecte: 1) în urma discuțiilor purtate în RSSM, precum și ca urmare a unei consfătuiri la Moscova (sub conducerea acad. Iurie Bromlei), s-ar fi „demonstrat” că nu se poate accepta existența unei populației romanizate în sec. II-III e.n. la Dunărea de Jos [13, f. 2]; 2) romanizarea ar fi avut loc doar la vest de Carpați, în timp ce la est de Carpați, până la Prut, influența romană s-ar fi resimțit doar într-o măsură mică, iar mai la est, ea a fost chiar neînsemnată [13, f. 2]; 3) cu privire la problema genezei populației „volohilor” și a termenului „voloh”, a fost formulată o ipoteză de lucru, care urma să stea la baza lucrării despre etnogeneza „poporului moldovenesc” [13, ff. 2-3].

În mod evident, toate aceste „clarificări” metodologice urmăreau obiectivul esențial al afirmării unui „popor moldovenesc multiethnic”, care s-ar fi deosebit în mod fundamental de cel român, având o serie de caracteristici particulare, inclusiv limbă, tradiții, obiceiuri etc., care justificau această concluzie pseudoștiințifică.

Ambasada URSS la București era și ea antrenată în problemele de istorie. Pe 31 ianuarie 1980 primul secretar al ambasadei M. Muntean informa superiorii săi despre pregătirile pentru Congresul istoricilor de la București, perspectiva din care erau elaborate problemele de istorie ce țin de interesele URSS și recomanda ca din partea URSS la congres să fie trimiși cei mai „bine pregătiți” specialiști, pentru a putea participa calificat la discuții și să demonstreze „netemeinicia abordării românești” a problemelor de istorie națională și universală [149, pp. 332-335]. În martie 1980 la AȘ a RSSM a fost creată o secție de studiere a curentelor ideologice străine, care era subordonată Consiliului Științific al AȘ a URSS, în frunte cu directorul Institutului de Istorie Vladimir V. Țaranov [149, p. 336]. Evident, tot ce nu corespundea liniei PCUS era considerat fals.

În atenția cercetătorilor continuă să fie tema romanizării regiunii Carpato-Nistrene [375]. Volumul de studii publicat în 1980 aborda iarăși problema etno-națională. I.A. Rafalovici recunoștea existența populației romanizate după retragerea administrației romane din Dacia și menținerea legăturilor cu populația înrudită de la sud de Dunăre [361, p. 16], iar așezarea slavilor

și începutul contactelor cu populația romanizată are loc de la sfârșitul sec. al V-lea – începutul sec. al VI-lea [361, p. 25]. Referindu-se la *volohii* amintiți în *Povestea vremurilor de demult*, în *Cronica anonimului ungur* și în sursele bizantine, V. Koroliuk considera că s-a avut în vedere populația pastorală romanică de răsărit [293, p. 29]. În mod declarativ, autorul îi considera pe tiverți slavi de răsărit și respingea opinia că tiverții ar fi fost „traducători”, bilingvi slavo-romanici, cu atât mai mult, romanici de răsărit [293, p. 30]. Ca și alți istorici, în *valahi* și *moldoveni*, V. Koroliuk vedea două comunități etnice diferite [293, p. 33]. L. Polevoi împărtășea opinia continuității populației autohtone romanizate în regiunile muntoase ale Carpaților, cele mai timpurii contacte romano-slave ar fi din sec. VI-XI, iar procesul de sinteză romano-slav a avut loc în sec. VIII-XI [352, p. 46].

Partidul Comunist, de asemenea, era la „datorie”. Pe 29 decembrie 1981 a fost adoptată hotărârea Biroului CC al PCM *Cu privire la intensificarea în continuare a luptei împotriva propagandei burgheze și revizioniste, îndreptate împotriva RSSM*, care atestă intensificarea presiunilor ideologice asupra științelor socio-umaniste și a cercetărilor în domeniul etno-național [19, ff. 4-13]. Problema formării „poporului moldovenesc” era elaborată în cadrul mai larg al etnogenezei și istoriei etno-demografice a popoarelor URSS, în comun cu Institutul de Istorie și Institutul de Filologie al AȘ a RSSM și cuprindea formarea „națiunii burgheze moldovenești” și transformările din societatea socialistă [11, ff. 1-13]. Se prevedea și critica constantă și prioritară a concepțiilor „burgheze” (românești) cu privire la formarea „poporului moldovenesc” [11, f. 1].

Anul 1982 s-a derulat sub egida „întâmpinării aniversării a 60 de ani de la formarea URSS”, toate activitățile AȘ a RSSM au fost subordonate acestui eveniment [1, f. 1]. Academia era amplasată în fruntea *frontului ideologic* al PCM și pe 26 martie 1982 Prezidiul AȘ și CC al PCM au adoptat decizia *Cu privire la intensificarea luptei împotriva propagandei burgheze și revizioniste* prin care se obliga „a lua drept directivă și a transpune în fapt hotărârea CC al PCM *Cu privire la intensificarea luptei împotriva propagandei burgheze și revizioniste ce vizează RSS Moldovenească*” [149, pp. 364-365]. În același an, era publicată în limba rusă sinteza *Istoria RSS Moldovenești* în care se expunea și procesul de formare a „poporului moldovenesc”, a „națiunii burgheze moldovenești” în cheia studiilor examinate mai sus [282, pp. 44, 218]. În lucrare lipsește un compartiment consacrat formării „națiunii socialiste moldovenești”, doar la finalul capitolului privitor la restabilirea economiei naționale după război, se concluzionează că „biruința socialismului a determinat încheierea procesului de constituire a nației socialiste moldovenești” [116, p. 448; 282, p. 390].

În martie 1983 la Chișinău, sub egida Sectorului de etnografie și studii al artelor a fost convocat Seminarul al IV-lea unional de demografie istorică, apreciat în mod unanim ca fiind unul

reuşit şi rezultativ [17, f. 3]. Mai impregnată ideologic însă, a fost conferinţa „ştiinţifică” *Formarea poporului moldovenesc şi relaţiile slavo-moldoveneşti* (1983) [16, ff. 56-57, 63-65]. Continuarea expunerii etnogenezei poporului român de istoriografia din România, fără a lua în consideraţie concepţia sovietică a „etnogenezei poporului moldovenesc” era tratată de conducerea AŞ a RSSM drept o nouă concepţie istorică şi propunea măsuri pentru combaterea ei. Pe 17 iunie 1983 AŞ a RSSM transmitea o Hotărâre anterioară din 8 iunie a Prezidiului AŞ a RSSM vicepreşedintelui AŞ a URSS P.N. Fedoseev şi CC al PCM prin care se aprobau măsurile Secţiei de ştiinţe sociale privitor la realizarea dispoziţiei Prezidiului AŞ a URSS din 24 martie 1983 *Cu privire la măsurile ştiinţifice ale AŞ a URSS în legătură cu „noua concepţie istorică” în RSR*. Printre măsurile vizate erau: pregătirea şi editarea unor lucrări ce ţineau de premisele formării poporului şi statului (1984), etnogeneza „poporului moldovenesc” (1985), relaţiile slavo-moldoveneşti şi etapele timpurii ale istoriei etnice a moldovenilor (1984), reeditarea lucrărilor publicate anterior referitoare la formarea poporului şi naţiunii burgheze moldoveneşti [149, pp. 469-471]. În continuarea aceluiaşi presiuni la 25 august 1983 Prezidiul şi Comitetul de partid al AŞ a RSSM au adoptat hotărârea *Cu privire la sarcinile AŞ a RSSM în vederea îndeplinirii hotărârilor Plenarei CC al PCUS din iunie 1983 şi a Plenarei a X-a a CC al PCM cu referire la Sectorul de etnografie şi arte al AŞ a RSSM* [19, f. 10] în care se formula sarcina de a acorda o atenţie specială şi prioritară tratării la cel mai înalt nivel ideologic şi ştiinţific a mai multor probleme printre care etnogeneza „poporului moldovenesc” şi istoria etnică a Moldovei [19, f. 11].

Pe 1 decembrie 1983 a urmat o nouă hotărâre a Prezidiului şi Comitetului de partid al AŞ a RSSM, *Cu privire la mersul îndeplinirii hotărârii Biroului CC al PCM din 29 decembrie 1981*, în care, era accentuată necesitatea stringentă a elaborării problemelor privind etnogeneza „poporului moldovenesc”, a formării „naţiunii burgheze moldoveneşti”, invocându-se drept „etalon” al cercetării ştiinţifice lucrările lui N.A. Mohov [14, f. 34; 15, f. 39; 19, f. 4-13]. În aceeaşi *Hotărâre* se indica că Secţia de etnografie şi studiul artelor „nu dă dovadă de suficientă principialitate în pregătirea pentru editare a monografiilor *Etnogeneza poporului moldovenesc* şi *Formarea naţiunii burgheze moldoveneşti* (în „limba moldovenească”) [149, pp. 489-490], care anterior fusese publicate în rusă.

În 1983 era publicat un nou volum de studii consacrat legăturilor slavo-moldoveneşti şi etapele timpurii ale istoriei etnice a moldovenilor. I.A. Rafalovici respingea teza despre dezvoltarea continuă a populaţiei autohtone la est de Carpaţi, nega posibilitatea romanizării acestei regiuni [362, pp. 38-39], admitea migraţiile şi colonizarea unor triburi şi popoare, în acelaşi rând şi a populaţiei romanizate şi desfăşurarea complicatului proces al etnogenezei, care a dus la formarea „poporului moldovenesc” [362, p. 41]. În opinia lui G.F. Cebotarenco, cultura

balcano-dunăreană trebuie datată cu sec. al VIII-lea - începutul sec. al XI-lea, se nega caracterul romanic al ei, purtătorii ei erau considerați păgâni, care se ocupau cu agricultura și creșterea animalelor, dar în rândurile lor pătrundea și ritualul creștin [420, pp. 58-59, 70]. I.V. Dron venea cu opinia că în procesul de etnogeneză a „poporului moldovenesc” un anume rol l-au avut și triburile tiurcice în sec. IV-lea - XIX, atunci când în „limba moldovenească” pătrund termeni de origine tiurcică [265, pp. 98-106]. În studiul lui V. Zelenciuk și L. Polevoi, consacrat așezării populației estromanice în regiunea dintre Nistru și Prut în sec. XIV-XV se afirma că de la sfârșitul sec. al X-lea populația slavă din spațiul Carpato-Nistrean a fost atacată de nomazi și drept consecință, așezările slavilor au fost distruse, iar populația care a rămas s-a retras spre nord sau în păduri și regiunile muntoase. Teritoriile părăsite de slavi au fost ocupate de o populație pestriță din punct de vedere etnic, admitând că majoritatea o alcătuiau volohii, care pătrund la est de Carpați în sec. al XIII-lea, iar apariția moldovenilor între Prut și Nistru se referă la mijlocul sec. al XIV-lea [273, pp. 116, 120].

La 13 noiembrie 1984, Prezidiul AȘ a RSSM a adoptat *Hotărârea privind contracararea falsificărilor sociologilor români*. În Anexa la această hotărâre se prevedea elaborarea în 1987 a broșurii *Slavii și valahii în Transcarpatia de Est (sec. XII-XIV)*, responsabil fiind desemnată Secția de etnografie și studiul artelor [149, p. 503].

În concluzie la cele enunțate mai sus se poate afirma că în această perioadă s-au conturat definitiv principalele trăsături și structura conceptuală a teoriei oficiale sovietice privitor la constituirea și evoluția „poporului moldovenesc” pe parcursul secolelor.

III.4. Impactul restructurării gorbacioviste asupra cercetărilor etno-naționale din RSSM (1985-1991)

În 1985 s-a început o schimbare radicală în viața politică a URSS: s-a proclamat un nou curs politic al restructurării tuturor domeniilor vieții, fapt ce a deschis noi posibilități de afirmare și de evoluție a științei în domeniul etno-național, dar care a scos la iveală și toate problemele cu care se confruntau instituțiile de cercetare, inclusiv numeroasele teme ideologizate, care necesitau fie o revizuire radicală, fie abandonarea acestora. Dar restructurarea în această direcție nu s-a început imediat. În 1985, șeful Secției de etnografie și studiul artelor V. Zelenciuk a efectuat o deplasare de documentare de 30 de zile în Italia, dar aceasta nu semnifica o dovadă a relaxării cercetării științifice în RSSM. Din argumentarea prezentată Secției de științe sociale a AȘ a RSSM aflăm că scopul deplasării rezidă în „acumularea de documente și materiale în vederea demascării istoriografiei burgheze, care neagă în continuare caracterul independent al istoriei și culturii

poporului moldovenesc” [3, ff. 100-101]. Rămâneau în continuare prioritare teme precum *Formarea națiunii socialiste moldovenești*, conceptul cărora era ajustat la tezele Congresului al XXVII-lea al PCUS (25 februarie - 6 martie 1986), precizându-se limitele cronologice și completându-se planul cu precizarea „caracterului interdisciplinar” al lucrării [2, ff. 55-57].

Sunt de remarcat publicațiile autorilor din Moscova. În 1985 a fost publicat postum un volum de articole ale lui V.D. Koroliuk (1921-1985) [298]. Un interes deosebit prezintă articolul lui E.P. Naumov care a examinat *Letopisețul popei Duklianin*, o sursă datată cu mijlocul - sfârșitul sec. al XII-lea sau cu a doua jumătate a sec. al XIV-lea [335, p. 26], în care se afirmă că bulgarii au cucerit Macedonia, iar după aceea, întreaga provincie a latinilor, care la vremea aceea erau numiți *romani*, acum se numesc *morovlahi*, adică latini negri” [335, p. 28]. La sfârșitul sec. al IX-lea - începutul sec. al X-lea, populația romanizată din Balcani se numea *romani*, termenul de *morovlahi*, deci și *vlahi*, fiind unul tardiv, deci nu era un etnonim. În legătură cu aceasta, E.P. Naumov scrie că „această informație a *Letopisețului* despre latinii sau vlahii din aceste regiuni balcanice ... ar trebui recunoscută ca fiind destul de demnă de încredere și convingătoare” [335, pp. 30-31]. În sursa avem o explicație că autodenumirea populației băștinașe din Balcani era *romani*, nu *vlahi*, ultimul termen fiind folosit pentru desemnarea acestei populații din perioada de după cuceririle bulgarilor.

În condițiile restrukturării, tonul discuțiilor pe problemele identitare și lingvistice în republicile unionale era dat de evenimentele din capitala URSS. Între 24 și 28 iunie 1986 la Moscova a avut loc Congresul al VIII-lea al Scriitorilor din URSS la care a participat și o delegație din RSSM. Una dintre cele mai radicale cuvântări a fost ale scriitorului belorus Nil Ghilevici (1931-2016), care a menționat degradarea limbii bielorusă din cauza restrângerii drastice a sferei de întrebuințare în rândul populației și în școli, stare de lucruri exprimată și de scriitorii din Ucraina, și opina că „a sosit momentul în care examinarea acestei probleme la cel mai înalt nivel nu poate fi amânată în continuare” [223, pp. 211-213]. Dar problema pusă în discuție de scriitorul bielorus așa și nu a mai fost abordată, cum spera el, „la cel mai înalt nivel”.

În noile condiții, organele de partid din RSSM au căutat să mențină controlul asupra evoluției evenimentelor. La ședință Biroului CC al PCM din 19 august 1986, procesul-verbal al căreia are însemnul „Strict secret”, au fost aprobate măsuri îndreptate împotriva manifestărilor apreciate drept „naționaliste” și altele, care se refereau la educarea patriotică și internaționalistă a populației, printre care elaborarea și editarea *Istoriei RSSM* în 6 volume (1987) etc. [149, p. 529].

Editarea în 1986 a lucrării lui N. Mohov consacrată formării „poporului moldovenesc” și a statului Țara Moldovei, atestă limpede că știința academică din RSSM nu avea de gând să renunțe la vechile stereotipuri în problema etno-națională [325]. În anul 1987 a apărut ultima

sinteză sovietică a *Istoriei RSS Moldovenești* [115], care includea un compartiment consacrat formării „poporului moldovenesc”, scris de etnograful Valentin Zelenciuk. El afirma că baza etnică a „poporului moldovenesc” a fost ramura carpato-nistreană a volohilor și slavii de răsărit, dar elementul voloh a determinat individualitatea etnică a „poporului moldovenesc” și a limbii lui [281, p. 329].

Un factor favorabil pentru integrarea volohilor și a slavilor de răsărit a fost intrarea teritoriilor dintre Nistru și Carpați în sfera de influență a Cnezatului de Halici. V. Zelenciuk definea trei etape în procesul de formare a „poporului moldovenesc”: 1) sec. XII-XIII - caracterizată prin contactele etnoculturale ale volohilor veniți din regiunea intracarpatică cu populația rusă veche; 2) sec. al XIV-lea – apariția „poporului moldovenesc”; 3) sec. XV-XVIII - consolidarea și dezvoltarea „poporului moldovenesc”, prin afirmarea limbii populare și literare [281, p. 330].

Referindu-se la limbă, V. Zelenciuk scrie că ramura nistreano-carpatică a volohilor de limbă romanică în contact cu populația rusă veche au dus la formarea „limbii moldovenești”. Elementul slav, continuă el, a intrat în „limba moldovenească” de două ori: sub forma limbii slave vechi și a limbii slave de răsărit [281, p. 332]. „Limba moldovenească” populară s-ar fi format în sec. XIII-XIV, iar primele texte în „limba moldovenească” sunt cunoscute de la sfârșitul sec. al XV-lea – începutul sec. al XVI-lea (*Codicele Voronețean*, *Psaltirea Șcheiană* etc.). Potrivit autorului, „limba literară moldovenească” a început să se formeze în sec. XVI-XVII și un mare rol în aceasta l-au jucat cronicarii moldoveni Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin și Ion Neculce [281, p. 333]. V. Zelenciuk revine la falsul comis anterior și scrie că denumirea *moldovan* apare în premieră în actul regelui maghiar Ludovic I (1342-1382) din 1360 [281, p. 350], dar actul respectiv scris în limba latină, amintește țara noastră a Moldovei (*terre nostre Moldauane*), locuitorii fiind desemnați cu termenul *Olachos*, așa ca și românii din Transilvania [86, p. 76].

În cadrul unei discuții produse în 1987 la o ședință a Consiliului Științific al Institutului de Etnografie și Studiul Artelor, în care V. Zelenciuk insista ca lucrarea consacrată „etnogenezei moldovenilor” să fie, totuși, aprobată, dat fiind că fusese încheiată încă în 1985, s-a pronunțat și istoricul Demir Dragnev. Răspunzând acuzațiilor lui V. Zelenciuk, cum că ar fi „frânat” în mod intenționat apariția acelei lucrări, D. Dragnev a ripostat, menționând că „lucrarea are o componentă ideologică și politică evidentă, că Institutul de Istorie are o opinie separată în unele aspecte ale problemei date” [21, f. 95], este împotriva editării acelei lucrări și că „problemele etnogenezei nu mai au o importanță atât de acută, ci pe primul loc se plasează problema etnogenezei culturii” [21,

f. 95]. Totuși, volumul *Schițele privind formarea / geneza poporului moldovenesc*²⁵ [18, ff. 100-101], a fost replanificat pentru 1991, ulterior s-a constatat, că lipseau elemente indispensabile, inclusiv: conceptul lucrării, cadrele necesare de cercetători, din care motiv a fost transferată pentru cincinalul al XIII-lea [20, f. 172].

Era, de fapt, pentru prima dată în istoria acelor instituții, când o lucrare de plan, considerată prioritară, de o importanță ideologică deosebită, era respinsă în întregime tocmai datorită componentei ideologice a ei, dovadă a faptului că restructurarea ajunsese în domeniul cercetării științifice și mai ales, în domeniul științelor socio-umaniste. Nu a salvat situația nici argumentul lui V. Zelenciuk, că lucrarea respectivă – structura și conceptul ei – fusese coordonată cu instituțiile respective din Moscova și Leningrad [20, ff. 92-95].

În 1988 procesele ireversibile ale restructurării evoluau vertiginos. În aprilie 1988 revista *Nistru*, a publicat articolul lui Valentin Mândăcanu în care era supusă unei critici dure opinia exprimată de academicianul N. Corlăteanu referitor la etapele dezvoltării „limbii moldovenești” și subliniază importanța tipăriturilor lui Coresi (sec. XVI), care au stat „la baza formării, unificării și consolidării limbii române literare” [135, p. 131]. Autorul sublinia că așa numita „limbă moldovenească”, în realitate este limba română și trebuie lărgit rolul ei „în toate sferele activității umane, ca limbă a culturii în general” [135, pp. 145-146]. „Limba poporului trebuie privită prin prisma intereselor de stat”, sublinia el, ceea ce poate fi interpretat ca o solicitare de recunoaștere a limbii române în calitate de limbă de stat în RSSM. Sintagma limba română „a fost și este unicul termen generic pentru denumirea graiurilor muntenesc, transilvănean și moldovenesc” [135, pp. 145-146]. Așadar, abia din 1988 în RSSM încep să apară primele articole care pun serios sub semnul întrebării vechile postulate istoriografice, totuși perioada 1989 - prima jumătate a anului 1991 în evoluția istoriografiei din RSSM/Republica Moldova poate fi apreciată mai degrabă drept criză a istoriografiei sovietice, decât pași hotărâți pentru o interpretare științifică a problemelor etno-naționale.

PCM era foarte atent la aceea ce se întâmplă în republică. La ședința Biroului Politic al CC al PCM din 5 septembrie 1988 s-au discutat mai multe probleme, specificându-se că în societate s-a pus problema alfabetului latin, că „limbile moldovenească și română sunt identice”, s-a propus de organizat o „masă rotundă” cu savanții și Semion Grossu, prim-secretar al PCM, a menționat că „savanții dau dovadă de lașitate” [149, p. 596]. Ocrotiți de baionetele sovietice, de KGB, justiție, miliție etc., S. Grossu, care susținea „limba moldovenească” și alfabetul chirilic,

²⁵ Volumul colectiv a figurat în diferite variante de titluri, inclusiv ca „Națiunea socialistă moldovenească: formarea și evoluția”, fiind elaborat drept o ediție nouă a lucrării „Formarea națiunii burgheze moldovenești”, în „limba moldovenească”.

utilizează un limbaj trivial referitor la savanții care nu și-au expune deschis opiniile, iar atunci când și le-au spus și ele nu conveneau în primul rând anume politiciii promovate de PCM, aceștia au fost persecutați și înlăturați din cercetare. Cazul I. Hîncu este mai mult decât elocvent.

Dar evenimentele evoluau cu o repeziciune nemaipomenită. Pe 17 septembrie 1988 a fost publicat un document memorabil – *Scrisoarea celor 66*, adresată *Comisia IPSS*, în care intelectualitatea din RSSM solicitau recunoașterea oficială a identității „limbii moldovenești” și limbii române, revenirea la alfabetul latin, „repunerea limbii populației de bază în funcțiile necesare pentru dezvoltarea ei” [154].

În virtutea acestor schimbări s-a activat lucrul și în centrele universitare din RSSM. Problema democratizării învățământului a fost legată de cea națională. La 19 octombrie 1988, profesorul universitar Ion Buga a publicat un articol adresat *Comisiei IPSS* și locuitorilor republicii în care erau abordate problemele etno-naționale ale românilor moldoveni. Se invocau argumente de ordin istoric, literar, lingvistic și concluziona că „limba maternă, orală și literară, pe care o vorbește populația autohtonă din RSSM și RSR este o singură limbă. Clasicii noștri au numit această limbă de origine latină – limba română și au folosit alfabetul latin. Această limbă se numește în RSR limbă română și se scrie cu alfabetul latin, iar în RSSM este numită «limbă moldovenească» și se scrie cu alfabet rusesc”. I. Buga solicita *Comisiei IPSS* să unifice „denumirea limbii noastre materne, dându-i denumirea precum o numeau clasicii, limba română” și revenirea „la alfabetul latin pe care l-au folosit clasicii la scrierea operelor lor” [74].

Pe 31 octombrie - 1 noiembrie 1988 la Chișinău a avut loc Consfătuirea de lucru a savanților romaniști din URSS, care a recomandat *Comisiei IPSS* decretarea limbii naționale din RSSM drept limbă de stat; recunoașterea unității limbilor care funcționează în RSSM și în România; revenirea la grafia latină. Ulterior, în Hotărârea *Comisiei IPSS* din 28 decembrie 1988 s-a recunoscut identitatea lingvistică moldo-română, s-a recomandat ca „limba moldovenească” să fie decretată limbă de stat pe teritoriul RSSM și să fie înaintat Prezidiului Sovietului Suprem demersul privind trecerea la grafia latină [109, p. 276]. Savanții romaniști din URSS R.A. Budagov și S.B. Bernștein recunoșteau unitatea lingvistică româno-moldovenească. În 1988 era publicat studiul acestora în care se pronunțau răspicat că „moldoveneasca trebuie recunoscută ca fiind aidoma cu româna” [72, p. 136].

Articolul fusese prezentat încă în 1956 revistei Institutului de lingvistică al AȘ al URSS *Вопросы языкознания*²⁶ pentru a fi publicat, lucru care însă nu s-a întâmplat. În schimb, în revista respectivă, au apărut studiile a doi autori de la Chișinău, M.A. Gabinschi consacrat

²⁶ Este de remarcat că această revistă după 1956 nu a mai publicat articole în care să se fi încercat să se demonstreze că „limba moldovenească” este o altă limbă decât limba română.

elementelor autohtone în „limba moldovenească” [224] și, respectiv, a lui N. Corlăteanu, consacrat „limbii moldovenești” contemporane [289].

În perioada restructurării institutele AȘ a RSSM erau ținute sub un control strict din partea organelor de partid. Este remarcabil dosarul de la AOSPRM cu titlul *Informații de la instituțiile, care activează în domeniul științelor sociale, despre restructurarea activității științifice și despre influența cercetărilor asupra vieții ideologice a republicii*, care conține materiale depozitate la Comitetul orășenesc de partid Chișinău din 1988. Este vorba de informații parvenite de la Institutul de Istorie, Secția de etnografie și artă, Institutul de Economie, Institutul de Limbă și Literatură Moldovenească, care raportau activitățile lor din prima jumătate a anului 1988 referitoare la propaganda realizată în republică în lumina sarcinilor trasate de partid. Propunerile Secției de etnografie și studiul artelor subliniau că etnografii, împreună cu arheologii, istoricii și lingviștii elaborează conceptul general de etnogeneză a „poporului moldovenesc” și rezultatele acestor cercetări au fost reflectate în lucrările *Moldovenii și Schițe din istoria formării poporului moldovenesc*. Organele de partid erau asigurate că se încheie lucrul asupra culegerii *Probleme privind formarea poporului moldovenesc*. Se menționa că investigațiile ce țin de procesele etnice au dus la elaborarea studiilor privind formarea „națiunii burgheze moldovenești” etc. [23, ff. 1-6]. La mijlocul anului 1988 Institutul de Limbă și Literatură venea cu recomandări pentru îmbunătățirea activității printre populația republicii și propunea să fie organizate emisiuni ale savanților pe problemele de cultură a vorbirii moldovenești, a normelor „limbii moldovenești”, problemelor bilingvismului și multilingvismului, pe problemele de literatură moldovenească și să publice în presa periodică materiale la aceste subiecte [23, f. 10].

Pentru a înțelege mai bine natura transformărilor în știința academică din RSSM pe calea explicării obiective a problemelor etno-naționale vom prezenta și un studiu de lingvistică, elaborat de N.D. Raevschii [160]. În compartimentul *Privire de ansamblu asupra elementelor slave din limba moldovenească*, cititorul era informat că elementele slave „conferă limbii moldovenești o trăsătură particulară” [160, p. 16]. Lucrarea, în aprecierea autorului, este consacrată atât „contactelor romanității răsăritene, ale poporului moldovenesc cu slavii”, cât și istoriei etnolingvistice a „poporului moldovenesc” [160, p. 18]. În continuare, autorul scrie despre romanicii est-carpatici, care sunt viitorii moldoveni și, din sec. VI-VII încep să contacteze cu slavii, apoi „cu slavii răsăriteni”, care sunt rusino-ucrainenii și velicorușii [160, p. 19]. Examinând teoria autohtonă, N. Raevschii formula concluzia că „până în prezent numai unele dovezi invocate în sprijinul ei pot fi socotite convingătoare” [160, p. 49]. Cu toate acestea, teoria este „acceptabilă” pentru el [160, p. 53].

Termenul *vlach* este considerat de autor etnonim: el a fost adus la Dunărea Mijlocie și Inferioară de germanici, mai precis de către goți [160, pp. 74, 160-161]. Da, dar dacă lucrurile s-au întâmplat anume așa, atunci termenul *vlach* nicidecum nu poate fi apreciat drept *etnonim*, ci este un *exonim*, un termen dat de străini, germanici și slavi, populației locale. N. Raevschii împărtășește viziunea lui P. Bârnea privitor la colonizarea „în masă pe teritoriul Statului vechi Moldovenesc” în sec. X-XIV [160, pp. 118, 127], așadar, „viitorii moldoveni, în masa lor principală, sunt veniți din diferite regiuni ale Platoului Carpatic”. Pe teritoriul de la est de Carpați se stabilesc și slavi răsăriteni (rusini), dar și mici grupe de populație de alte origini etnice [160, p. 120] și în acest cadru geografic, această ramură de romanici, „viitorii moldoveni - va veni în contact cu slavii răsăriteni, ceea ce va avea consecințe profunde asupra istoriei ei ulterioare” [160, p. 127].

N. Raevschii nu ezita să falsifice și *Letopisețul* lui Miron Costin, din care, chipurile „aflăm că marele vornic Bucioc traducea în moldovenește, ceea ce spunea Gașpar-vodă în «sârbește»” [160, p. 230]. În realitate, din *Letopisețul* lui Miron Costin noi aflăm cu totul altceva: „Le talmăcia apoi aceste cuvinte pre *rumânie* Bucioc vornicul de Tara de Gios” [81, p. 101]. Cu alte cuvinte, M. Costin indica la limba română, nu la „limba moldovenească”.

Pe 20-21 februarie 1989 redacția revistei *Вопросы истории* a organizat o masă rotundă pe tema *Problema națională și relațiile interetnice din URSS: istorie și contemporaneitate*, la care au participat și specialiști din republicile unionale. Din partea RSSM a fost inclus V. Zelenciuk. În nr. 5 al revistei a fost publicată opinia acestuia referitoare la „stereotipurile etnice false”. El invoca stereotipul anterior, când se considera că „alipirea” Basarabiei la Rusia în 1812 a fost un fenomen progresist, acum însă, unii intelectuali locali consideră că la 1812 a fost o „anexare” și acest stereotip fals se seamănă în conștiința oamenilor, se afirmă că moldovenii au fost „trădați”, rușii și otomanii nu au întrebat și opinia moldovenilor. V. Zelenciuk considera că pentru înțelegerea corectă a fenomenului trebuie să se țină cont de mai mulți factori, cum ar fi: încă din sec. al XVI-lea (*sic!*) în Rusia veneau zeci de rugăminți din partea domnilor, mitropoliților și boierilor despre includerea Țării Moldovei în componența Rusiei; nivelul social-economic și politic al Rusiei era mai înalt decât nivelul Turciei și trecerea Basarabiei sub puterea Rusiei a avut o influență binefăcătoare asupra dezvoltării moldovenilor [271, p. 27]. Cu alte cuvinte, V. Zelenciuk nu se putea debarasa de stereotipurile sovietice. Dar, în interviul publicat în ianuarie 1990, V. Zelenciuk accepta stereotipul apreciat de el fals în februarie 1989 și vorbea de „anexarea Basarabiei la Rusia în 1812” [180].

Cu toate că transformările democratice în RSSM se aprofundau, documentele de program ale mișcării pe problema națională, erau create în limita permisă de ideologia PCUS și legislația

sovietică, cu argumentare din afirmațiile lui V.I. Lenin. În anii 1988-1989 încă nu se depășiseră sintagmele „limbă moldovenească”, „popor moldovenesc”, „națiune moldovenească”, care s-ar fi constituit și format ca națiune pe un anumit teritoriu [153, pp. 38-39, 47, 58, 65, 74-76] dar, cu toate acestea, *Rezoluția* mitingului organizat de FPM pe 11 iunie 1989 sublinia unitatea lingvistică moldo-română și necesitatea revenirii la alfabetul latin [153, pp. 90-91, 94, 98]. În Comunicatul FPM din 27 august 1989 se vorbea deschis despre „soarta limbii și alfabetului românilor de la est de Prut”, despre pământul românesc de la est de Prut [153, p. 103], iar în *Documentul final al Marii Adunări Naționale* se vorbea despre „românii moldoveni”, despre „teritoriul de răspândire a românilor în Transilvania, Muntenia și Moldova” și se solicita restabilirea „numelui de român și denumirea limbii lui - limba română” [153, pp. 107-108]. Apelul FPM din 22 decembrie 1989, de asemenea, recunoștea moldovenii dintre Nistru și Prut drept români [153, pp. 136-137], iar *Rezoluția* Congresului al II-lea al FPM din 30 iunie - 1 iulie 1990 cerea renunțarea și înlăturarea sintagmelor „popor moldovenesc” și „limba moldovenească”, și repunerea în drepturi a etnonimului „popor român” și a glotonimului „limba română” [153, p. 169].

Pe 13 iulie 1989 CC al PCM și Consiliul de Miniștri al RSSM a aprobat o hotărâre prin care obliga AȘ a RSSM și Institutul de Istorie a Partidului de pe lângă CC al PCM să formeze un grup care să studieze și să pregătească materialele „legate de principalele repere istorice din viața poporului moldovenesc după 1812” [149, p. 770]. Problemele etno-naționale intraseră în impas după numeroasele declarații de identitate a poporului român și „poporului moldovenesc”, și a limbii române și „limbii moldovenești”. Totuși, la ședința Biroului CC al PCM din 27 iulie 1989 S. Grossu cerea insistent ca din proiectul de lege cu privire la grafia latină „să se omită referințele la identitatea dintre limbile moldovenească și română”, preferând formula „trecerea limbii moldovenești ... la grafia latină” [149, pp. 792, 794].

Deosebit de sugestivă este Hotărârea Biroului CC al PCM din 12 septembrie 1989 *Cu privire la aprofundarea cercetărilor științifice, ameliorarea predării și propagandei istoriei RSSM în condițiile restructurării*. Hotărârea constata că „în istoriografia moldovenească se observă o deviere de la adevărul istoric”, că „sunt cercetate insuficient etnogeneza moldovenilor, formarea națiunii moldovenești burgheze și socialiste” [149, p. 816]. Membrii CC al PCM nu depășiseră conceptul sovietic de cercetarea a problemelor etno-naționale. Hotărârea propunea ca AȘ a RSSM și alte instituții de cercetare să studieze legăturile „reciproce de fraternitate dintre poporul moldovenesc și alte popoare ale URSS”, iar Secția de etnografie și studiul artelor „să intensifice activitatea de cercetare în domeniul etnogenezei popoarelor Moldovei” [149, p. 818]. Dar, în *Programul activităților de cercetare a istoriei RSS Moldovenești* aceste probleme nu au

fost planificate, prevăzându-se doar studiul monografic al autoarei N.A. Ceaplâghina, *Romanii la Dunăre (primele secole ale erei noastre)* (1990), lucrarea lui L. Polevoi, *De atunci a început Țara Moldovei (formarea și afirmarea Statului Moldovenesc Medieval)*, monografia colectivă *Aspecte ale formării poporului moldovenesc* (1994). Evident, nu erau ignorați nici slavii, P.P. Telnov urma să realizeze studiul *Antichități slave de est între Nistru și Prut (sec. VIII-IX)* (1993) [149, pp. 823-825].

În lucrarea tipărită în 1990 L.L. Polevoi folosea ediția trunchiată de la Chișinău din 1971 a cronicii lui Grigore Ureche referitor la trecerea lui Dragoș la est de Carpați, evitând informația că din Maramureș la est de Carpați au trecut românii [351, p. 10]. Autorul admitea că Dragoș a venit în mediul unei populații locale estromanice, în Codri exista o populație băștinașă, fără să precizeze caracterul ei etnic, iar atunci când amintește de volohii pomeniți de Ian Dlușoș la 1325, Polevoi îi asocia cu „moldovenii”. Totuși, autorul recunoștea și existența la 1340 a unei Valahii cu centrul de reședință la Siret [351, pp. 11, 14, 18].

În 1990, V. Mândăcanu revenea la problema identitară și lingvistică cu eseul *Regăsirea de sine*, în care supunea unei critici dure scrierile moldoveniste antiromânești ale lui V. Stati și revenea la unele probleme examinate în 1988 privitor la „limba moldovenească”, „poporul moldovenesc”, grafia latină, subliniind că moldovenii sunt români, iar limba este română [134].

Neli A. Ceaplâghina²⁷ [417] admitea romanizarea populației locale din nordul Dunării doar în Oltenia și Transilvania. În sec. VI-VII, opina autoare, aceste teritorii au fost valorificate de slavi, care locuiau împreună cu populația romanizată, excluzând regiunea Carpați-Nistru, unde, până în sec. al X-lea sunt monumente ce au aparținut slavilor și nomazilor. Ca rezultat al vieții comune a slavilor și a populației romanizate de pe ambele maluri ale Dunării, s-a format comunitatea etnică est-romanică a vlahilor sau volohilor. La nord de Dunăre contactele vlahilor cu slavii de sud și de est au dus la formarea a două popoare diferite, valah și moldovenesc, dezvoltarea istorică a căroră a avut loc în limitele unor state diferite, Valahia și Moldova [416, pp. 35-36; 418]. Era ultimul cuvânt al istoriografiei oficiale sovietice spus de o cercetătoare sovietică într-o culegere de studii semnată pentru tipar pe 25 martie 1991 și care a văzut lumina tiparului în același an la Chișinău.

La sfârșitul anului 1990 angajații Institutului de Etnografie și Studiul Artelor continuau să elaboreze teme precum *Etnogeneza și istoria etno-demografică a moldovenilor* sau *Istoria etnică și procesele naționale în lumea contemporană*, temele individuale elaborate de cercetători erau doar într-o anumită măsură adaptate rigorilor cerute de restructurarea gorbaciovistă. Temele de cercetate

²⁷ În 1987, N.A. Ceaplâghina a susținut la Moscova teza de candidat (doctor) în științe istorice [417].

se refereau la diferite aspecte ale problematicii etno-culturale, ca, de exemplu, schițe privind formarea populației moldovenești (V.S. Zelenciuk); locuințele rurale (S.S. Ciubotaru); alimentația tradițională (V.A. Iarovoi); știința etnografică în Moldova (O.S. Luchianet); probleme de etnografie și demografie a Moldovei (V.S. Zelenciuk, E.A. Postolachi) etc. [22, ff. 1-34, 142-163, 238-245]. În acest context, un interes deosebit prezintă interviul lui V. Zelenciuk publicat în ianuarie 1990. V. Zelenciuk afirma categoric că băștinași în RSSM sunt numai moldovenii „etnogeneza cărora a decurs pe aceste pământuri”. Celelalte comunități etnice și naționale (ucrainenii, bulgarii, evreii, ȝiganii), inclusiv găgăuzii nu sunt băștinași, ei au apărut pe aceste teritorii abia pe la sfârșitul sec. al XVIII-lea, iar în masă numai după 1807. El recunoștea că „sudul arealului dintre Prut și Nistru a fost o zonă a romanizării geto-dacilor, aceste teritorii au intrat în componența provinciei romane Moesia Inferioară” și era convins că în timpul migrațiilor, cu toate că au fost mari distrugerii, „cultura poporului n-a pierit”, ea s-a păstrat și a renăscut în „sec. IX-XI, odată cu răspândirea dinspre Dunărea de jos a culturii balcano-dunărene” [180].

Spre sfârșitul perioadei „restructurării” gorbacioviste, se intensifică și cercetările așa-numiților moldoveniști. În 1990 apărea studiul lui N. Babilunga apreciat chiar de el „popular-științific”. Autorul își propunea aceleași scopuri false de a „demonstra” cum s-a format în sec. al XIX-lea în Basarabia și în raioanele din stânga Nistrului „națiunea burgheză moldovenească”, se obliga să-i supună criticii pe acei „nespecialiști”, cum îi apreciază el, care neagă existența „națiunii socialiste moldovenești” și recunosc unitatea a două națiuni, română și moldovenească, nu înțeleg că există națiunea română și moldovenească [193, pp. 13, 16, 67]. Era o continuare a postulatelor istoriografiei sovietice, preluate și de alți autori, inclusiv din partea stângă a Nistrului, dar care nu au avut anumită rezonanță la cititori, deoarece aceștia au avut posibilitatea să cunoască noi cercetări ale istoriografiei naționale contemporane din Republica Moldova și România, precum și a unor autori români din perioada interbelică sau de peste hotare interzise de regimul comunist.

III.5. Concluzii la *Capitolul III*

1. Ca și în perioada interbelică, în anii de după cel de al Doilea Război Mondial, instituțiile de cercetare științifică din RSSM erau completate cu cadre venite din alte centre științifice unionale. Puținii specialiști locali erau strict controlați de organele de conducere ale partidului unic. Prin crearea BMCS a AȘ din URSS (1946), apoi a Filialei Moldovenești a AȘ a URSS (1949) toate subdiviziunile lor, inclusiv Institutul de Istorie, Limbă și Literatură, au fost încadrate în structura academiei unionale și obligate să execute directivele politice și ideologice

ale conducerii AȘ a URSS și institutelor de profil ale acesteia, care implementau dispozițiile conducerii supreme de stat și de partid. Specialiștii din instituțiile academice unionale s-au implicat în „cercetarea” problemei originii „poporului moldovenesc” și a „limbii moldovenești”.

2. Scopul urmărit de organele de partid și sovietice era ca savanții să demonstreze că teritoriile de la est de Carpați au fost locuite permanent de slavi de prin sec. III-IV, ulterior au intrat în componența cnezatelor rusești, iar populația romanizată a pătruns pe teritoriile de la est de Carpați doar după ocuparea acestora de către slavi, fiind, astfel, asigurat primatul populației slave în aceste regiuni. Această teză era una fundamentală ale conceptului imperial sovietic.

3. În anii „dezghețului hrușciovist” pe fundalul renunțării la dogmele ideologice staliniste în aprecierea proceselor istorice, s-a creat iluzia unei libertăți pentru cercetătorii științifici, ce trebuiau să urmeze în continuare principiile teoretice marxist-leniniste. În cazul problemelor etno-naționale din RSSM au rămas vechile postulate referitoare la rolul hotărâtor al slavilor de răsărit în „etnogeneza poporului moldovenesc” și vechea mentalitate imperială a organelor de partid și sovietice, care continuau controlul total al științelor socio-umanistice.

4. O problemă nouă, care a fost pusă de Partidul Comunist în fața istoricilor și lingviștilor a fost „demascarea falsificatorilor burghezi”, dar și a istoriografiei române, mai ales după 1964, când începe disputa politico-ideologică dintre conducerea comunistă din URSS și din România. Lucrările „savanților burghezi” referitoare la etnogeneza „poporului moldovenesc” erau apreciate ca fiind neștiințifice. Conducerea RSSM a pus în fața cercetătorilor sarcina de a demonstra și netemeinicia afirmațiilor istoricilor români pe problema originii „poporului moldovenesc”, începând cu reprezentanții Școlii Ardelene, sarcină falsă, deoarece istoriografia românească nu a pus niciodată problema originii „poporului moldovenesc”, ci întotdeauna a pus problema etnogenezei poporului roman. Studiarea genezei și dezvoltării „limbii moldovenești”, precum și studierea istoriei, arheologiei și etnografiei „poporului moldovenesc”, au devenit problemele principale de cercetare. Prin documentele de partid și instituțiile academice se cerea de demonstrat că „poporul moldovenesc” este un altul decât cel român, iar „limba moldovenească” este alta decât cea română.

5. În întreaga perioadă postbelică au fost publicate trunchiat sursele istorice narrative, ceea ce genera crearea unei imagini false a cititorului despre trecutul Țării Moldovei, inclusiv despre situația etnică din regiune. Din sursele publicate de origine din Moldova erau omis termenul *român* și sintagma *limba română*, fiind substituit cu termenul *moldovan* și sintagma „limba moldovenească”. Uneori, specialiștii din centrele academice sovietice recunoșteau oficial în studiile lor că în realitate, este vorba de o singură limbă, alteleori insistau și ei asupra unor diferențe dintre „limba moldovenească” și cea română, semn clar că opinia lor devia în

funcție de condițiile politice din URSS și de presiunea aplicată asupra lor. Chiar și lingviști sovietici din centrele academice din Moscova și Leningrad (V. Șișmariov, R. Budagov, R. Piotrovski) au fost nevoiți să accepte în studiile lor sintagma „limba moldovenească” și existența a două limbi diferite, româna și „moldoveneasca”. Ei insistau asupra influenței slave asupra „limbii moldovenești” și făceau critici lingviștilor români că nu acordă atenția cuvenită acestei influențe.

6. Activitatea cercetătorilor din RSSM în anii 1965-1984 a fost total controlată de autoritățile de stat, de partid și de instituțiile academice de la Moscova. Cercetarea problemelor de etnogeneză a „poporului moldovenesc”, a „națiunii burgheze moldovenești”, a „națiunii socialiste moldovenești” a fost încredințată doar specialiștilor pregătiți în URSS, inclusiv din raioanele de peste Nistru (V. Zelenciuk, A. Grecul) sau din Rusia (N. Mohov), care nici nu au încercat să efectueze studii obiective referitoare la etnogeneza românilor, iar atunci când unii specialiști locali (I. Hîncu) au încercat să exprime și o altă opinie au fost marginalizați.

7. Restructurarea începută și promovată în URSS în 1985 a avut consecințe asupra procesului de cercetare în domeniul etno-național din RSSM. Examinarea investigațiilor academice, atestă că ele rămâneau în urmă față de cerințele stridente ale societății. Discuțiile științifice s-au declanșat în presa periodică. Unele studii publicate pe parcursul anilor 1985-1991, realizate în anii precedenți, mai continuau să „argumenteze” existența „limbii moldovenești” mergând până la prezentarea falsificată a surselor istorice documentare și narrative. La acestea se adăugau așa-numiții „moldoveniști”, care, examinând problemele etno-naționale, au rămas consecvenți pe pozițiile istoriografiei sovietice. În același timp, s-a păstrat controlul Partidului Comunist asupra cercetărilor științifice, inclusive a celei etno-naționale.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Cercetările științifice realizate în urma studierii profunde a literaturii de specialitate naționale și internaționale, a surselor documentare primare racordate la scopul și obiectivele tezei de doctorat, care și-au găsit materializare în publicațiile științifice, ne-au permis formularea următoarelor **concluzii generale**.

1. Semnalăm lipsa unui studiu, care ar aborda problema istoriei cercetărilor etno-naționale din R(A)SSM, iar publicarea unor materiale în revistele locale sau unionale, în care se prezenta foarte succint problema dată, erau chemate să asigure cititorul că se fac anumite investigații. Au fost scrise unele studii generale privind elaborările cu caracter istoriografic, dar studii dedicate elaborărilor în domeniul cercetărilor etno-naționale lipseau cu desăvârșire. Cercetătorii din URSS, impuși de autoritățile de partid și de stat să cerceteze o problemă falsă, cum era constituirea „poporului moldovenesc” și a „limbii moldovenești”, deosebite de poporul român și limba română, evident, nu puteau ajunge la rezultate științifice argumentate. De aici și devierile lor, fie că „poporul moldovenesc” (volohii) în calitate de comunitate etnică deosebită apare în sec. al XII-lea, fie că volohii erau strămoșii moldovenilor și românilor. Falsă era și opinia precum că istoriografia străină s-ar fi preocupat de problema originii „poporului moldovenesc” și ar fi exprimat mai multe teorii în această privință. Or, istoriografia străină s-a preocupat doar de etnogeneza poporului român. Au fost publicate și unele studii care se refereau la organizarea instituțională a științei, la examinarea problemelor etno-naționale din cadrul acestor instituții, dar publicațiile respective se refereau doar la planificarea tematicii etno-naționale. Problema organizării instituționale a științei istorice în perioada sovietică, activitatea cercetătorilor istorici și lingviști din acel timp, a început să fie mai intens studiată de către specialiștii din Republica Moldova abia în ultimul deceniu. Dar o lucrare de sinteză multiaspectuală a istoriei cercetărilor etno-naționale din RSSM nu a fost realizată până în prezent.

2. În perioada sovietică nu au fost publicate documente de arhivă la subiectul abordat în teză. Cercetările în domeniul etno-național erau considerate de autorități o problemă politică, multe dintre dosarele din arhive poartă parafa „Secret”, „Strict secret”, „Pentru uz intern”. Înlăturarea regimului sovietic a creat condiții favorabile pentru cercetarea arhivelor, devenite accesibile, ceea ce a permis publicarea documentelor pentru cercetarea problemei în cauză.

3. Baza teoretică a lucrărilor etno-naționale, editate în perioada sovietică, s-a caracterizat prin dominația totală a ideologiei imperiale a Partidului Comunist și a organelor de stat sovietice în procesul de formare a opiniei publice, ce urmărea scopul de a lipsi populația

românească din Basarabia de propria identitate etnică și lingvistică, de a exagera rolul slavilor în falsa etnogeneză a „poporului moldovenesc”, a „măreției” poporului rus și a limbii ruse și minimalizarea rolului populației locale. Știința etno-națională din perioada sovietică a fost parte componentă a propagandei intereselor imperiale sovietice. Drept urmare, în examinarea lucrărilor din domeniul etno-național, am reieșit din premisa că cercetătorii erau doar executanți ai indicațiilor date de oficialități. Cercetătorii erau obligați să abordeze acele momente ale politicii Partidului Comunist în domeniul etno-național, pe care el le considera prioritare.

4. În perioada interbelică autoritățile sovietice au constatat prezența populației moldovenești/românești pe teritoriile din stânga Nistrului. Dacă existența acestei populații era cunoscută și în Imperiul Rus, unde se indica apartenența confesională și limba vorbită, în perioada sovietică accentele se schimbă în concordanță cu perspectivele imperiale sovietice de a anexa Basarabia. Astfel, s-a pus o problemă falsă, una politică, nu științifică. Existența unui „popor unic moldovenesc” pe ambele maluri ale Nistrului trebuia să legitimeze din punct de vedere istoric pretențiile sovieticilor asupra Basarabiei. Prin crearea RASSM, hotarul statalității sovietice moldovenești a fost indicat pe râul Prut, populația românească a fost organizată într-un obiect al intereselor imperiale sovietice, pentru asigurarea pătrunderii în Basarabia și mai departe spre Balcani, care a finalizat cu anexarea Basarabiei în 1940. Trebuia de creat și un alt popor, deosebit de poporul român. Regiunea din stânga Nistrului a fost declarată teritoriu istoric al formării „poporului moldovenesc”, ce urma reunită cu Basarabia pentru finalizarea procesului de constituire a statului moldovenesc și a „națiunii moldovenești”.

5. În RASSM, cadrele științifice antrenate în procesul de cercetare erau extrem de modeste atât cantitativ, cât și calitativ. Pregătirea profesională a cadrelor era slabă, iar activitatea desfășurată de organele sovietice și de partid, în pofida formării unor centre de cercetare, nu a creat condițiile necesare pentru a redresa situația. Implicarea unor cadre științifice din Moscova și Leningrad în procesul de cercetare a problemelor etno-naționale din RASSM, fie că erau pregătite în centrele universitare din Imperiul Rus, fie ale URSS, nu beneficiau de libertate în examinarea acestor probleme. În fața lor s-a pus obiectivul să demonstreze cu orice preț existența „poporului moldovenesc” și a „limbii moldovenești”. Gramaticile apărute în RASSM nu puteau deveni temelie ale „identității naționale moldovenești”, lingviștii „creau” „limba moldovenești” în baza argourilor din stânga Nistrului, iar după război, în baza limbii vorbite în centrul Basarabiei, ceea ce era o manifestare antiromânească. Clasicii limbii și literaturii române erau declarați și clasici ai „limbii și literaturii moldovenești”.

6. După reanexarea Basarabiei în 1944 și reinstaurarea regimului sovietic în RSSM, antiromânismul atinge cote maxime în politică și, respectiv, în cercetarea științifică. Partidul Comunist a luat sub control total cercetarea în domeniul etno-național. Pentru ca cercetătorii să poată folosi literatura românească, era nevoie de acordul CC al PC(b)M. După revenirea Institutului Moldovenesc de Istorie, Economie, Limbă și Literatură la Chișinău în toamna anului 1944, acesta a fost desemnat drept principalul centru științific pentru crearea BMCȘ a AȘ a URSS, înființate în 1946 și conduse de o persoană din cadrul AȘ a URSS. Acest institut a fost reorganizat în Institutul de Istorie, Limbă și Literatură, inclus în componența BMCȘ în calitate de instituție autonomă. În fața lui s-a pus sarcina de a elabora istoria „poporului moldovenesc”, dar încercarea de a publica *Schițe scurte din istoria Moldovei* a eșuat, fiindcă în manuscrisul prezentat a fost omisă problema originii „poporului moldovenesc” și nu s-a argumentat că până în sec. al XV-lea slavii au fost locuitorii Moldovei. Crearea Filialei Moldovenești a AȘ a URSS în 1949 a constituit următoarea etapă a instituționalizării științei academice din RSSM, inclusiv în domeniul etno-național.

7. În perioada postbelică, în cercetarea problemelor etno-naționale din RSSM au fost antrenate cadre științifice preponderent din RASSM și din centrele științifice din URSS. Cei câțiva specialiști basarabeni erau strict monitorizați de organele de conducere ale Partidului Comunist. Institutul de Istorie, Limbă și Literatură, a fost încadrat juridic în structura academiei unionale și obligat să execute directivele politice și ideologice ale conducerii AȘ a URSS și institutelor de profil ale acesteia, care implementau dispozițiile conducerii supreme de stat și de partid de la Moscova. Acești specialiști s-au implicat direct în procesul de „cercetare” a problemei originii „poporului moldovenesc” și a „limbii moldovenești”. Cercetarea problemelor de etnogeneză a „poporului moldovenesc”, a „națiunii burgheze moldovenești”, a „națiunii socialiste moldovenești” a fost încredințată doar specialiștilor din URSS sau din fosta RASSM.

8. Scopul urmărit de autoritățile sovietice era ca savanții să demonstreze că teritoriile de la est de Carpați au fost locuite permanent de slavi de prin sec. III-IV, ulterior au intrat în componența cnezatelor de Kiev și Halici-Volânian. Trebuia de demonstrat că populația de origine romanică a pătruns pe teritoriile de la est de Carpați numai după ocuparea acestora de către slavi, în felul acesta urma să fie asigurat primatul populației slave în regiune. Populația romanizată în contact cu slavii vechi a dus la formarea unei noi comunități etnice, volohii, care în urma unui al doilea contact cu slavii de răsărit/populația rusă veche, a dus la formarea „poporului moldovense”, deosebit de poporul român, format ca rezultat al contactului volohilor cu slavii de sud. Au urmat concluziile că teritoriul dintre Nistru și Prut a fost locuit de slavi până

în sec. al XIII-lea, iar „moldovenii” au venit aici spre sfârșitul secolului. Construirea „poporului moldovenesc”, apoi a „națiunii burgheze” și „națiunii socialiste” era un program politic, nu unul de cercetare științifică, savanții trebuiau doar să „demonstreze” postulatul impus de autorități.

9. Pentru atingerea scopului propus, s-a recurs la publicarea trunchiată a surselor istorice narative, ceea ce ducea la crearea unei imagini false despre trecutul Țării Moldovei, inclusiv despre situația etnică. Din sursele publicate, de origine din Moldova, era omis termenul român și sintagma limba română, fiind substituite cu termenul „moldovean” și sintagma „limba moldovenească”. Încercările cercetătorilor de a stabili la noua identitate „moldovenească” anumite particularități, care ar demonstra că ei deja sunt alții decât lumea românească din Valahia și Transilvania, a suferit, în cele din urmă, eșec.

10. În unele cazuri, specialiștii din centrele științifice sovietice recunoșteau în studiile lor că este vorba de o singură limbă, alții insistau și ei asupra unor diferențe dintre „limba moldovenească” și limba română, semn clar că opinia lor devia în funcție de condițiile politice din URSS. Chiar și reputații savanți lingviști sovietici din centrele academice din Moscova și Leningrad au fost nevoiți să accepte în studiile lor sintagma „limba moldovenească” și existența a două limbi diferite, româna și „moldovenească”, ultima consolidându-se sub influența limbii ruse. Ei insistau asupra unei puternice influențe slave asupra „limbii moldovenești” și făceau observații critice atunci când lingviștii români nu acordau atenția cuvenită acestei influențe. La nivel de discuții particulare, savanții recunoșteau că există o singură limbă, limba română.

11. Lucrările de sinteză editate la comanda autorităților publice au urmărit scopul de a demonstra specificul etnic separat al moldovenilor de români, în realitate ansamblul materialelor publicate, contrar voinței autorilor, erau comune întregului spațiu românesc. Ele demonstrau unitatea literară, lingvistică, istorică și a culturii populare a tuturor românilor, inclusiv a moldovenilor. Elaborate sub paravanul „moldovenismului”, examinate critic, acestea permiteau cititorului, într-o anumită măsură, să cunoască moștenirea etno-culturală a românilor.

12. „Dezghetu hrușciovist” a oferit o libertate limitată pentru cercetarea istoriei științelor umanistice din URSS, inclusiv în RSSM, dar conducerea de către Partidul Comunist a științei istorice a fost menținută. În cazul problemelor etno-naționale din RSSM vechile controverse au rămas, mentalitatea imperială și paradigma marxistă nu au fost modificate, partidul a controlat total știința istorică din RSSM. Problema „etnogenezei moldovenilor”, identificarea moldovenilor cu poporul roman, primatul slavilor pe aceste teritorii și rolul lor hotărâtor în procesul constituirii „poporului moldovenesc”, erau probleme, care nu puteau fi lăsate la discreția cercetătorilor, fiind permanent sub controlul ideologic sever al organelor de partid și sovietice. Presiunea ideologică și politică nu a fost abandonată, monopolul în

problema etnicității rămânea în sfera politicii și ideologiei. Începe explicarea „științifică” a problemei formării „națiunii burgheze” și a „națiunii socialiste moldovenești”. „Dezghețul” a creat doar iluzia unor discuții libere în problemele etno-naționale. Compromisul nu putea să aibă loc, fiindcă ar fi atacat bazele imperiale sovietice, de aceea nu a fost acceptată revizuirea principiului fundamental, care determina relațiile URSS cu România – „moldovenii” sunt o națiune deosebită de națiunea română și „limba moldovenească” este o limbă deosebită de cea română.

13. După 1964, în condițiile disputei sovieto-române, în cercetarea problemelor etno-naționale s-a intensificat publicarea de către autorii sovietici a unor lucrări colective, menite să demonstreze existența „poporului moldovenesc”. Ei, însă, nu au putut să argumenteze divizarea entității și culturii unice românești până în sec. al XIV-lea în așa măsură, încât să ducă la formarea a două popoare și a două limbi diferite. Problema identitară și lingvistică a fost luată sub un control strict și orice devieri erau stopate. Cercetătorii axați de problema etno-națională erau originari din stânga Nistrului, ei nici nu au încercat să efectueze studii obiective referitoare la etnogeneza românilor, iar atunci când unii specialiști locali (Ion Hîncu) au încercat să exprime o altă opinie în problema dată, ei au fost înlăturați din funcții și din procesul de cercetare.

14. Restructurarea și transparența gorbaciovistă a avut consecințe asupra procesului de cercetare în domeniul etno-național din RSSM. Examinarea investigațiilor academice rămăneau în urmă față de cerințele stridente ale societății. Discuțiile științifice s-au declanșat în presă. Unele studii continuau să „argumenteze” existența „limbii moldovenești”, recurgând la prezentarea falsificată a surselor istorice. „Moldoveniștii”, examinând problemele etno-naționale, au rămas consecvenți pe pozițiile istoriografiei sovietice. Restructurarea nu a dus la schimbarea imediată a discursului identitar și lingvistic în RSSM. PCM continua să țină sub control această direcție de cercetare, se implica în procesul de planificare a cercetărilor și urmărirea evoluția evenimentelor. Anul 1988 a fost decisiv în modificarea discursului în problema etno-națională în RSSM, cu atât mai mult că și la unele foruri unionale s-a atenționat asupra problemelor existente în societatea sovietică. Articolele semnate de V. Mândăcanu, I. Buga, *Scrisoarea celor 66* etc., au stipulat lucruri esențiale: „limba moldovenească” este identică cu cea română, trecerea „limbii moldovenești” la grafia latină, moldovenii sunt români, limba națiunii titulare trebuie să devină limbă de stat.

15. Privită în ansamblu, perioada sovietică se caracterizează și prin rusificarea cercetărilor științifice, or, articolele, monografiile se publicau în limba rusă, apoi, dacă autoritățile de partid și sovietice considerau necesar, unele se tipăreau și în „limba moldovenească”. Cercetarea în domeniul etno-național nu a fost una ce urmărea scopuri

științifice, ci ideologice și politice. Istoricii, etnografii, lingviștii nu au adus argumente științifice pentru a demonstra existența „poporului moldovenesc”, deosebit de poporul roman, iar lingviștii nu au putut demonstra existența „limbii moldovenești”, deosebite de cea română. Cercetarea problemelor etno-naționale din R(A)SSM nu a fost o investigație științifică, reprezentând un fel de scriere a istoriei, ci una realizată la comanda imperiului sovietic, expusă prin intermediul organelor superioare de partid și de stat și ale instituțiilor academice centrale. Au fost investigate două probleme false: problema originii „poporului moldovenesc” și a „limbii moldovenești”. În mod arbitrar, s-au irosit resurse financiare și umane pentru a satisface niște interese imperiale absurde.

Având în calitate de suport de referință cercetările științifice realizate și rezultatele obținute, propunem următoarele **recomandări**.

1. Sintagmele „popor moldovenesc”, „națiune moldovenească” să fie excluse din toate actele legislative ale Republicii Moldova, precum și din manualele de istorie, fiind înlocuite cu sintagmele „popor roman” și „națiune română”.

2. Încetarea finanțării proiectelor de cercetare, în care autori promovează conceptele false privitoare la „limba moldovenească”, „poporul moldovenesc”, „națiunea moldovenească”.

3. Propagarea în mass-media a materialelor despre falsificarea istoriei etno-naționale în fostele R(A)SSM, despre istoria argumentată științific a etnogenezei poporului român și a unității lui etnice și lingvistice, despre graiul moldovenesc ca parte componentă a unități lingvistice românești și combaterea științifică a „moldovenismului” sovietic antiromânesc.

4. Rezultatele cercetării pot fi utilizate la elaborarea unor lucrări de sinteză, a unui curs special referitor la istoriografia cercetărilor etno-naționale din R(A)SSM, a unor teze de an, de licență și de masterat, precum și la pregătirea unor articole de popularizare referitoare la dirijarea de către autoritățile sovietice de partid și de stat a argumentării, în scopuri politice, a constituirii „poporului moldovenesc” și a „limbii moldovenești”, deosebite de limba și poporul roman.

5. Folosirea rezultatelor cercetării pentru investigarea altor regiuni din fostul imperiu sovietic, unde națiunile au fost dezbinat și s-a încercat constituirea unor „națiuni socialiste”.

BIBLIOGRAFIE

I. Surse de arhivă

1. ACAȘM, F. 1, inv. 1, d. 96.
2. ACAȘM, F. 1, inv. 1, d. 114.
3. ACAȘM, F. 1, inv. 1, d. 143.
4. ACAȘM, F. 1, inv. 3, d. 7085 (Dosarul personal al lui N.A. Mohov).
5. ACAȘM, F. 24, inv. 1, d. 1.
6. ACAȘM, F. 24, inv. 1, d. 12.
7. ACAȘM, F. 24, inv. 1, d. 14.
8. ACAȘM, F. 24, inv. 1, d. 20.
9. ACAȘM, F. 24, inv. 1, d. 29.
10. ACAȘM, F. 24, inv. 1, d. 37.
11. ACAȘM, F. 24, inv. 1, d. 45.
12. ACAȘM, F. 24, inv. 1, d. 50.
13. ACAȘM, F. 24, inv. 1, d. 77.
14. ACAȘM, F. 24, inv. 1, d. 86.
15. ACAȘM, F. 24, inv. 1, d. 94.
16. ACAȘM, F. 24, inv. 1, d. 121.
17. ACAȘM, F. 24, inv. 1, d. 128.
18. ACAȘM, F. 24, inv. 1, d. 143.
19. ACAȘM, F. 24, inv. 1, d. 148.
20. ACAȘM, F. 24, inv. 1, d. 174.
21. ACAȘM, F. 24, inv. 1, d. 191.
22. ACAȘM, F. 24, inv. 1, d. 219.
23. AOSPRM, F. 12, inv. 34, d. 68.
24. AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 753.
25. AOSPRM, F. 49, inv.1, d. 1528.
26. AOSPRM, F. 49, inv.1, d. 1809.
27. AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 1817.
28. AOSPRM, F. 49, inv.1, d. 2025.
29. AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 2399.
30. AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 2600.
31. AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 2941.

32. AOSPRM, F. 49, inv.1, d. 3330.
33. AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 3379.
34. AOSPRM, F. 49, inv. 1, d. 3775.
35. AOSPRM, F. 51, inv. 1, d. 134.
36. AOSPRM, F. 51, inv. 3, d. 242.
37. AOSPRM, F. 51, inv. 4, d. 9.
38. AOSPRM, F. 51, inv. 4, d. 193.
39. AOSPRM, F. 51, inv. 5, d. 132.
40. AOSPRM, F. 51, inv. 5, d. 519.
41. AOSPRM, F. 51, inv. 5, d. 527.
42. AOSPRM, F. 51, inv. 5, d. 534.
43. AOSPRM, F. 51, inv. 5, d. 539.
44. AOSPRM, F. 51, inv. 7, d. 289.
45. AOSPRM, F. 51, inv. 8, d. 398.
46. AOSPRM, F. 51, inv. 9, d. 47.
47. AOSPRM, F. 51, inv. 9, d. 53.
48. AOSPRM, F. 51, inv. 10, d. 280.
49. AOSPRM, F. 51, inv. 14, d. 214.
50. AOSPRM, F. 51, inv. 18, d. 242.
51. AOSPRM, F. 51, inv. 20, d. 275.
52. AOSPRM, F. 51, inv. 20, d. 276.
53. AOSPRM, F. 51, inv. 22, d. 243.
54. AOSPRM, F. 51, inv. 23, d. 207.
55. AOSPRM, F. 51, inv. 23, d. 224.
56. AOSPRM, F. 51, inv. 24, d. 189.
57. AOSPRM, F. 51, inv. 24, d. 191.
58. Баранов Павел Александрович, (1892-1962), ботаник, эмбриолог, морфолог растений, член-корреспондент АН. În: *Архивы Российской академии наук*: Информационная система. Disponibil : <https://isaran.ru/?q=ru/fund&guid=A29ACFDA-FB9B-BDAF-F1EF-7D65E2E4F134&ida=2> [accesat 2024-01-05].
59. Докладная записка и.о. заведующего отделом науки ЦК КП(б) Украины Середенко секретарям ЦК КП(б)У Н.С. Хрущеву и М.А. Бурмистенко о переводе молдавской письменности с латинского на русский алфавит. [Не позднее 25 марта 1938 г.]. În: *РГАСПИ*, Ф. 17, оп. 114, д. 855, л. 92-93, pp. 396-397. Копия. Машинопись. Disponibil:

<https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/123879-dokladnaya-zapiska-i-o-zaveduyuschego-otdelom-nauki-tsk-kp-b-ukrainy-seredenko-sekretaryam-tsk-kp-b-u-n-s-hruschevu-i-m-a-burmistenko-o-perevode-moldavskoy-pismennosti-s-latinskogo-na-russkiy-alfavit-ne-pozdnee-25-marta-1938-g#mode/inspect/page/2/zoom/4> [accesat 2023-11-27].

60. Записка Центрального научно-исследовательского института языка и письменности народов СССР в отдел печати и издательств ЦК ВКП(б) о переводе письменности карачаевцев, абазин, ногайцев, осетин, молдаван и крымских татар с латинского на русский алфавит. 11 марта 1938 г. *În: РГАСПИ*. Ф. 17, оп. 114, д. 855, л. 97-101. Подлинник. Disponibil: <https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/123875-zapiska-tsentralnogo-nauchno-issledovatel'skogo-instituta-yazyka-i-pismennosti-narodov-sssr-v-otdel-pechati-i-izdatelstv-tsk-vkp-b-o-perevode-pismennosti-karachaevtsev-abazin-nogaytsev-osetin-moldavan-i-krymskih-tatar-s-latinskogo-na-russkiy-alfa#mode/inspect/page/3/zoom/5> [accesat 2023-11-27].
61. Из докладной записки директора Молдавского научно-исследовательского института истории, экономики, языка и литературы о вывозе оккупантами в период войны архива и библиотеки института. 18 сентября 1944 г. *În: ЦГА МССР*, Ф. 1026, оп. 2. д. 39, л. 38-39. Подлинник. Disponibil: <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/175601-iz-dokladnoy-zapiski-direktora-moldavskogo-nauchno-issledovatel'skogo-instituta-istorii-ekonomiki-yazyka-i-literatury-o-vyvoze-okkupantami-v-period-voyny-arhiva-i-biblioteki-instituta-18-sentyabrya-1944-g> [accesat 2023-06-28].
62. Переписка Волгина В.П. *În: Архивы Российской академии наук: Информационная система*. Disponibil: <https://isaran.ru/?q=ru/opis&guid=2F067C35-7A79-4373-D061-AA4F1FB77ECC&ida=1> [accesat 2024-05-01].
63. Протокол № 2 заседания комиссии Института по изучению народов СССР АН СССР по рассмотрению договоров по социалистическому соревнованию с Украинской и Белорусской академиями наук. 6 апреля 1930 г. *În: СПФ АРАН*. Ф. 2. Оп. 1-1930. Д. 62. Л. 108. Подлинник, р. 48. Disponibil: <https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/88721-protokol-locale-nil-2-zasedaniya-komissii-instituta-po-izucheniyu-narodov-sssr-an-sssr-po-rassmotreniyu-dogovorov-po-sotsialisticheskomu-sorev-locale-nil-novaniyu-s-ukrainskoy-i-belorusskoy-akademiya-nauk-6-aprelya-1930-g#mode/inspect/page/1/zoom/4> [accesat 2023-05-12].

II. Lucrări generale și de specialitate

În limba română:

64. *Academia de Științe a Moldovei: Istorie și contemporaneitate, 1946-2006*. Coord. ed. D. DRAGNEV, I. JARCUTCHI. Chișinău: Știința, 2006. 492 p. (Academica ; Vol. 2.). ISBN 978-9975-67-557-4.
65. AFTENIUC, S.Ia. Reunirea poporului moldovenesc și încheierea procesului de creare a organizării de stat sovietice naționale. În: *Din istoria mișcării revoluționare și a construcției socialiste în Moldova*: Culegere de articole consacrată celei de a XX aniversări a RSSM. Chișinău: Știința, 1961, pp. 7-30.
66. BABII, A. Formarea intelectualității moldovenești în jumătatea a doua a veacului XIX – începutul veacului XX. *Comunistul Moldovei*. 1970, nr. 12, pp. 24-32.
67. BAHNARU, V. *Calvarul limbii române în timpul dominației sovietice*: (Studiu și documente de arhivă). Chișinău: S.n., 2015. 403 p. ISBN 978-9975-66-509-4.
68. BAHNARU, V. Filologia și istoria sovietică moldovenească – diversiune științifică cu suport ideologic și geopolitic. *Akados*. 2016, nr. 2, pp. 135-143. ISSN 1857-0461.
69. BAHNARU, V. și Gh. E. COJOCARU. *Congresul al III-lea al Uniunii scriitorilor din RSS Moldovenească (14-15 octombrie 1965)*: Studiu și materiale. Chișinău: Tehnica-Info, 2016. 402 p. ISBN 978-9975-63-398-7.
70. BÂRCA, G.I. *Intelectualitatea Moldovei sovietice: pregătirea cadrelor de specialiști în RSSM*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1971. 168 p.
71. BERNȘTEIN, S.B. Cu privire la legăturile lingvistice slavo-române. În: *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958, pp. 77-80.
72. BERNȘTEIN, S.B. și R.A BUDAGOV. Cu privire la unitatea de limbă româno-moldovenească: puncte de vedere. *Nistru*. 1988, nr. 11, pp. 132-136. ISSN 0132-6570.
73. BOTEZATU, Gr. Stenograma Consfăturii convocate de Comisariatul Învățământului din R.S.S. Moldovenească de pe data de 10 martie 1941. *Destin românesc*. Serie nouă. 2006, nr. 1, pp. 134-176. ISSN 1857-1964.
74. BUGA, I. O limbă maternă – un alfabet. *Învățământul public*. 1989, 19 oct.
75. BURLACU, V. *Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924-1940)*. Chișinău: S.n., 2021. 462 p. ISBN 978-9975-87-792-3.
76. BURLACU, V. *Știința istorică în sistemul de propagandă din RSSM (anii 1960-1980)*. Studiu monografic. Chișinău: Învățătorul Modern, 2014. 365 p. ISBN 978-9975-9949-9-6.

77. BURLACU, V. și Gh. COJOCARU. RASSM: formare și evoluție. În: Corobca, L. (ed.). *Panorama comunismului în Moldova Sovietică. Context, surse, interpretări*. Iași: Polirom, 2019, pp. 99-136. ISBN 978-973-46-7846-4.
78. CHIOR, P. Pricuvântari. În: MADAN, L.A. *Gramatica limbii moldovenești*. Tîrîșpolea: ECM, 1929, pp. III-VIII.
79. CORLĂTEANU, N. Româna literară în Republica Moldova: istorie și actualitate. *Limba română*. 1995, nr. 4, pp. 10-19. ISSN N 0235-9111.
80. CORLĂTEANU-GRANCIUC, Silvia. Interviu cu prof. univ., dr. hab. Demir Dragnev, membru corespondent al AȘM. Omagiu la 85 de ani. *Revista de Istorie a Moldovei*. 2021, nr. 3-4, pp. 16-39. ISSN 1857-2022.
81. COSTIN, Miron. *Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron-Vodă încoace*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1972. 320 p.
82. COȘERIU, E. Politici lingvistice. *Limba Română*. 2002, nr. 10, pp. 139-145. ISSN 0235-9111.
83. *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI*. Publicate de Ion BOGDAN. Ediție rev. și compl. de P.P. PANAITESCU. București: Ediția Academiei Române, 1959. 332 p. (Cronicile medievale ale României; 2).
84. *Cultura Moldovei Sovietice în documente și materiale, 1944-1991*. Ed. V. URSU. Selecție V. BURLACU, et al. Ed. a 2-a rev. și compl. Chișinău: Pontos, 2015. 272 p. ISBN 978-9975-51-680-8.
85. *Despre învățarea în masă a scrisului latinizat de către locuitorimea vârstnică moldovenească în anul de învățământ 1933-1934*: Hotărârea Comitetului regional al PC(b)U de la 26 septembrie 1933. Tiraspol: CNI RASSM, 1933 (text în grafie latină).
86. *Documenta Romaniae Historica, D. Relații între Țările Române*. Vol. 1. (1222-1456). Vol. întocmit de Șt. PASCU, et al. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1977. 532 p.
87. DRAGNEV, D. Etapele evoluției științelor socio-umanistice din Moldova (1946-2016). În: *Probleme actuale ale istoriei științei*. Ed. și red. șt. C. MANOLACHE. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut). Secția editorial-poligrafică, 2017, pp. 6-34. ISBN 978-9975-3183-0-3.
88. DRAGNEV, D. Evoluția situației demografice și circulația umană în spațiul românesc în secolul al XVIII-lea. În: *Țara Moldovei în contextul civilizației europene: In honorem Gheorghe Gonța*. Chișinău: Cartdidact, 2008, pp. 503-527. ISBN 978-9975-940-73-3.
89. DRAGNEV, D. *Istorie și civilizație medievală și modernă timpurie în Țările Române*: Studii și materiale. Chișinău: Cartdidact, 2012. 596 p. ISBN 978-9975-9847-1-3.

90. DRAGNEV, D. Pavel Dimitriu – renumit istoric demograf. *Revista de Istorie a Moldovei*. 2015, nr. 1, pp. 136-140. ISSN 1857-2022.
91. DRAGNEV, D. Populația autohtonă din spațiul Carpato-Danubiano-Pontic în „mileniul întunecat” (Continuitate sau discontinuitate?). În: DRAGNEV, D. *Istorie și civilizație medievală și modernă timpurie în Țările Române: Studii și materiale*. Chișinău: Cartdidact, 2012, pp. 26-56. ISBN 978-9975-9847-1-3.
92. DRAGNEV, D. Științe socioumanistice: evoluție și personalități. *Akados*. 2016, nr. 3, pp. 57-61. ISSN 1857-0461.
93. DRAGNEV, D., JARCUȚCHI, I. Știința istorică din Moldova în anii 1946-2006. *Revista de Istorie a Moldovei*. 2006, nr. 1-2, pp. 3-16. ISSN 1857-2022.
94. DRAGNEV, D., PARASCA, P. Cum a fost inventat „punctul de vedere al istoriografiei sovietice” asupra istoriei noastre naționale. În: DRAGNEV, D. *Istorie și civilizație medievală și modernă timpurie în Țările Române: Studii și materiale*. Chișinău: Cartdidact, 2012, pp. 516-548. ISBN 978-9975-9847-1-3.
95. DRAGNEV, D. și I.V. XENOFONTOV. Crearea și activitatea Bazei Moldovenești de Cercetări Științifice a URSS (1946-1949). În: *In memoriam Gheorghe Palade, 1950-2016*. Chișinău: Bons Offices, 2018, pp. 425-451. ISBN 978-9975-87-372-7.
96. DRAGNEV, D. și I.V. XENOFONTOV. Includerea instituțiilor științifice din RSS Moldovenească în campaniile ideologice staliniste din Uniunea Sovietică (1946-1953). În: *Reconstituiri istorice. Civilizație, valori, paradigme, personalități: In honorem academician Valeriu Pasat*. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2018, pp. 338-365. ISBN 978-9975-3183-9-6.
97. DRAGNEV, D. și I.V. XENOFONTOV. Istoricul din RSS Moldovenească între știință, politică și ideologie. În: COROBICA, L. (ed.). *Panorama comunismului în Moldova sovietică. Context, surse, interpretări*. Iași: Polirom, 2019, pp. 493-515. ISBN 978-973-46-7846-4.
98. DRAGNEV, D. și I.V. XENOFONTOV. N. A. Mohov (1904-1983), fiu de întreprinzător, promotor al istoriografiei oficiale, intelectual cu dublă gândire. *Îstudia Universitatis Moldaviae. Seria Științe Umanistice*. 2022, nr. 10, pp. 46-56. ISSN 1811-2668.
99. DRAGNEV, D. și I.V. XENOFONTOV. Naum A. Națtov – primul profesor universitar și doctor (habilitat) în domeniul istoriei din Moldova sovietică. În: *Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie*, ed. a 7-a, 4 iun. 2021: Program. Rez. comunic. Chișinău: CEP USM, 2021, pp. 77-78. ISBN 978-9975-152-09-9.

100. DRAGNEV, D. și I.V. XENOFONTOV. Organizarea instituțională a cercetărilor istorice academice în RSS Moldovenească: premise, etape și elaborarea discursului legitimant. În: *Anuarul Institutului de Istorie: materialele sesiunii șt. anuale*, 20 dec. 2018. Chișinău: Institutul de Istorie, 2019, pp. 268-294. ISBN 978-9975-3334-0-5.
101. DRAGNEV, D. și I.V. XENOFONTOV. Profilul unui istoric-propagandist din R(A)SS Moldovenească: Vasili M. Senchevici (1905-1954). În: *Latinitate, Romanitate, Românităte*, Ed. 6, 3-5 noiem. 2022. Chișinău: Lexon-Prim, 2022, pp. 456-469. ISBN 978-9975-163-66-8.
102. DRAGNEV, D. și I.V. XENOFONTOV. Știința în RSS Moldovenească (1945-1991). În: COROBICA, L. (ed.). *Panorama comunismului în Moldova sovietică. Context, surse, interpretări*. Iași: Polirom, 2019, pp. 457-476. ISBN 978-973-46-7846-4.
103. DRAGNEV, D. și I.V. XENOFONTOV. Vladimir Țaranov (1932-2016), un istoric devotat idealului societății comuniste. *Akademios*. 2024, nr. 2, pp. 130-137. ISSN 1857-0461.
104. DRAGNEV, D.; MANOLACHE, C. și I.V. XENOFONTOV. *Academia de Științe a Moldovei: evoluție, instituționalizare, personalități, 1946-1961-2021*. Album encyclopedic. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2021. 148 p. ISBN 978-9975-3331-7-7.
105. DRAGNEV, D.; ȘOFRANSKY, Z., NESTEROV, T., et al. Valentin Zelenciuc – o remarcabilă personalitate a științei etnografice din Republica Moldova. *Revista de Etnologie și Culturologie*. 2013, vol. 13-14, pp. 6-11. ISSN 1857-2049.
106. DRAGNEV, D.; JARCUȚCHI, I.; CHIRTOAGĂ, I. și E. NEGRU. *Din istoria Transnistriei (în contextul istoriei naționale: Materiale didactice pentru școala de cultură generală din Transnistria*. Chișinău: Civitas, 2001. 192 p. ISBN 9975-936-87-3.
107. EDELTEEN-DÂMBUL, A.P. *Lanul nostru puterea noastră: Abecedar țărănesc pentru vârstnici*. Odessa: Editura de Stat a Ucrainei, 1925. 61 p.
108. EREMIA, I. Țara Moldovei și moldovenii reflectate în terminologia surselor documentare rusești – observații preliminare. În: *The Historian's Atelier: Sources, Methods, Interpretations: International Symposium*, ed. a 5-a, Oradea, 26-28 May 2011. Coord. S. ȘIPOȘ, et al. Cluj-Napoca: Centrul de Studii Transilvane, 2012, pp. 29-58. ISBN 978-973-7784-84-1.
109. EREMIA, I. (coord.), PETRENCU, A., ROTARU, L., et al. *Istoria Universității de Stat din Moldova*. Chișinău: CEP USM, 2016. 740 p. ISBN 978-9975-71-823-3.
110. GREUL, A.V. Despre formarea și dezvoltarea nației socialiste moldovenești. *Însemnări științifice ale Institutului pedagogic din Chișinău*. 1958, nr. 1, pp. 17-31.

111. GROSUL, Ia. Mai sus drapelul partidității în știință. *Comunistul Moldovei*. 1960, nr. 1, pp. 35-42.
112. HÎNCU, I. *Scara vieții*. Chișinău: Cartdidact, 2016. 300 p. ISBN 978-9975-9682-6-3.
113. HOLOSTENCO, M. Munca național-culturală în Republica Moldovenească și chestia națională în Basarabia. *Octombrie*. 1937, nr. 6-7, pp. 57-64.
114. IANOVER, M. Începuturile presei moldovenești [Despre gazeta „Albina românească” fondată de G. Asachi în anul 1829]. *Limba și literatura moldovenească*. 1959, nr. 1, pp. 45-52.
115. *Istoria RSS Moldovenești*: În 6 vol. Vol. 1. Red. coord. V.L. IANIN, et al. Chisinău: Cartea Moldovenească, 1988. 430 p. ISBN 5-362-00233-3.
116. *Istoria RSS Moldovenești. Din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre*. Red. resp. V.I. ȚĂRANOV. Chișinău: Știința, 1984. 592 p.
117. *Istoria RSS Moldovenești*. Vol. 1. *Din vremurile străvechi până la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie*. Sub. red. lui A.D. UDALȚOV și L.V. CEREPNIN. Chișinău: Școala Sovietică, 1954. 669 p.
118. *Împotriva falsificatorilor burgheji ai istoriei și culturii poporului moldovenesc*: Culegere de articole. Alcăt. S.S. CIBOTARU. Sub red. I.M. BAGRIN. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1974. 240 p.
119. JARCUȚCHI, I.; MANOLACHE, C. și I. XENOFONTOV. Știința în Republica Moldova: file de istorie (I). *Enciclopedica. Revista de istorie a științei și studii enciclopedice*. 2013, nr. 1, pp. 5-16. ISSN 1857-365X.
120. JUCOV, V. Cu privire la formarea claselor nației moldovenești burgheze. *Comunistul Moldovei*. 1970, nr. 8, pp. 22-29.
121. LAZAREV, A. Colaborarea culturală dintre noroadele moldovenesc și român în anii de după război. *Comunistul Moldovei*. 1959, nr. 3, pp. 27-31.
122. LAZAREV, A. *Formarea RSS Moldovenești*. Chișinău: Școala Sovietică, 1950. 78 p.
123. MAIOR, P. *Animadversiones in recensione historiae de origine valachorum in Dacia e Valachico in Latinum conversae*. Budae: Typis Regiae Universitatis Pestinensis, 1814. 40 p.
124. MAIOR, P. *Istoria besearicei românilor atât a cestor dincoace, precum și a celor dincolo de Dunăre*. Buda: Crăiasca Tipografie a Universității, 1813. [4] f., 384 p.
125. MAIOR, P. *Istoria pentru începuturi a Românilor în Dachia*. Întocmită de Petru MAIOR de Dico-Sânmărtin. Buda: Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești din Peșta, 1812. [3] f., 348 p.

126. MALCOCI, IU. și I.V. XENOFONTOV. Un savant sub trei regimuri: academicianul Nicolae Corlăteanu (1915-2005). În: *Intellectualitatea română între ideologie, libertate academică și nationalism*: Conferință națională cu participare internațională, Ed. a 2-a, 14-16 oct. 2021. Chișinău: Lexon-Prim, 2023, pp. 133-149. ISBN 978-9975-163-90-3.
127. MANOLACHE, C. și I. XENOFONTOV. Academia de Științe a RSS Moldovenești în perioada 1961-1990. Studiu retrospectiv. *Akados*. 2016, nr. 2, pp. 7-17. ISSN 1857-0461.
128. MANOLACHE, C. și I. XENOFONTOV. Instituționalizarea științei academice în RSS Moldovenească (1946-1960). *Akados*. 2016, nr. 1, pp. 16-22. ISSN 1857-0461.
129. MARX, K. *Însemnări despre români (manuscrise inedite)*. Publicate de A. OȚETEA și S. SCHWANN. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964. 186 p.
130. MATVEEV, S. Aspecte din activitatea Consiliului științific pentru studiul complex al problemei „Relațiile slavo-volohe și formarea poporului moldovenesc”. *Destin românesc*. 2007, nr. 1-2, pp. 160-171. ISSN 1857-1964.
131. MATVEEV, S. *Procese etno-culturale în spațiul Carpato-Nistean în secolele II-XIV P. Chr. în istoriografia sovietică*. Teză de doctor în științe istorice: (07.00.02). Chișinău: S. n., 2007. 172 p.
132. MATVEEV, S. *Procesele etno-culturale din spațiul Carpato-Nistean în secolele II-XIV. Istoriografia sovietică*. Chișinău: Pontos, 2009. 230 p. ISBN 978-9975-72-284-1.
133. MIHALYI, Ioan de Apșa. *Diplome maramureșene din secolele XIV și XV*. Ed. și note biogr. Vasile IUGA DE SĂLIȘTE. Ed. a 2-a. Cluj-Napoca: Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, 2000. 699 p. ISBN 973-99215-8-2.
134. MÎNDÎCANU, V. Regăsirea de sine. *Nistru*. 1990, nr. 2, pp. 69-86. ISSN 0132-6570.
135. MÎNDÎCANU, V. Veșmântul ființei noastre. *Nistru*. 1988, nr. 4, pp. 131-146. ISSN 0132-6570.
136. MOHOV, N. O dată remarcabilă (Cu prilejul aniversării 600 de la înființarea Statului Mold.). *Comunistul Moldovei*. 1959, nr. 9, pp. 33-39.
137. MOHOV, N. și V. RUJINA. Schimonosirea istoriei Moldovei în lucrările lui N. Narțov. *Octombrie*. 1948, nr. 3, pp. 73-78.
138. MOHOV, N. și E. RUSSEV. 600 de ani ai Statului Moldovenesc. *Femeia Moldovei*. 1959, nr. 9, pp. 3-4.
139. MOHOV, N.; SOVETOV, P. și I. COTENCO. Tendința de creștere a populației din Moldova în epoca feudală. *Probleme de istorie* (ISRS, București). 1957, nr. 3, pp. 107-123.

140. **MOROI, Natalia.** Accentuarea politizării excesive a cercetărilor istorice în domeniul etno-național în a doua jumătate a anilor '70 ai secolului al XX-lea. În: *Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie*, IX, Chișinău, Moldova, 26 mai 2023. AUREL ZANOCI (ed.). Chișinău, 2023, pp. 91-92. ISBN 978-9975-62-524-1.
141. **MOROI, Natalia.** Cercetările etno-naționale din RSSM – sub ochiul vigilent al partidului comunist, organelor puterii sovietice și KGB-ului. În: *Conferința științifică internațională „Latinitate, Romanitate, Românităte”*, ediția a 7-a, Chișinău, 2-4 noiembrie 2023. Programul și rezumatele comunicărilor. Comitetul științific: IGOR ȘAROV et al. Coord.: IGOR ȘAROV; SORIN DOMIȚIAN și GABRIEL ȘIPOȘ et al. Chișinău: Lexon-Prim, 2023, pp. 654-676. ISBN 978-9975-172-36-3.
142. **MOROI, Natalia.** De la imperiul rus la imperiul sovietic: evoluția conceptului moldovenismului în cercetările etnonaționale. *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Umanistice)*. 2024, nr. 4 (184), pp. 98-111, ISSN 1811-2668. ISSN 2345-1009.
143. **MOROI, Natalia.** La cumpănă de decenii: semnificația anilor 1980-1990 în istoria științei din RSSM pe problema identitară și lingvistică. În: *Student, profesor și cercetător în anii '80-'90: drumul spre regăsire și libertate: conferință științifică națională cu participare internațională*, Chișinău, 7 octombrie 2022 : Programul și rezumatele comunicărilor. Comitetul științific: LILIANA ROTARU et al.. Comitetul de organizare: ION EREMIA et al.. Chișinău: S. n., 2022 (Lexon-Prim), pp. 16-17. ISBN 978-9975-163-43-9.
144. **MOROI, Natalia.** Politizarea cercetărilor istorice în domeniul etno-național în a doua jumătate a anilor , '70 ai secolului al XX-lea din RSS Moldovenească. *Akados*. 2023, nr. 3 (70), pp. 138-146. ISSN 1857-0461. ISSN 2587-3687.
145. **MOROI, Natalia.** Problema identitară și lingvistică în istoria științei din RSS Moldovenească (1980–1990). În: *Student, profesor și cercetător în anii 1980-1990: drumul spre regăsire și libertate: conferință științifică națională cu participare internațională*, ediția a 3-a, Chișinău, 7 octombrie 2022. LIDIA PRISAC (coord.). Resp. de ed.: ION VALER XENOFONTOV. Chișinău: Lexon-Prim, 2023, pp. 148-168. ISBN 978-9975-172-10-3.
146. **MOROI, Natalia.** Semnificația „dezghețului hrușciovist” pentru istoria științei etnologice din RSSM. *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Umanistice)*. 2023, nr. 4 (174), pp. 66-80. ISSN 1811-2668. ISSN 2345-1009.
147. NEGRU, E. *Politica etnoculturală în R.A.S.S. Moldovenească (1924-1940)*. Chișinău: Prut Internațional, 2003. 204 p. ISBN 9975-69-395-4.
148. NEGRU, E. și Gh. NEGRU. „Cursul deosebit” al României și supărarea Moscovei. *Disputa sovieto-română și campaniile propagandistice antiromânești din RSSM (1965-*

- 1989). Vol. 1. (1965-1975): Studiu și documente. Chișinău: CEP USM, 2013. 616 p. ISBN 978-9975-71-341-2.
149. NEGRU, E. și Gh. NEGRU. „Cursul deosebit” al României și supărarea Moscovei. Disputa sovieto-română și campaniile propagandistice antiromânești din RSSM (1965-1989). Vol. 2. (1976-1989): Studiu și documente. Chișinău: CEP USM, 2016. 926 p. ISBN 978-9975-63-393-2.
 150. NEGRU, E. și Gh. NEGRU. Politica de cadre la Institutul de Istorie al AȘ a RSSM în perioada postbelică. *Basarabia*. 1991, nr. 12, pp. 184-186. ISSN 0868-8028.
 151. NEGRU, Gh. Etnogeneza românilor de la Est de Prut în istoriografia sovietică. *Revista de Istorie a Moldovei*. 1996, nr.1, pp. 54-63. ISSN 1857-2022.
 152. OGANEAN, L. Sărbătoarea de 600 de ani de la întemeierea Statului Moldovenesc. *Învățătorul Sovietic*. 1959, nr. 10, pp. 3-7.
 153. *Partidul Popular Creștin Democrat. Documente și materiale, 1988-2008*. Vol 1. 1988-1994. Alcăt. M. ADAUGE. Chișinău: S. n., 2008. 600 p. ISBN 978-9975-77-071-2.
 154. PÂSLARU, V. Scrisoarea celor 66 și contribuția filologilor la democratizarea RSS Moldovenești. În: *Filologia modernă: realizări și perspective în context European: Conf., șt. intern*, ed. a 16-a, 20-22 oct. 2022. Chișinău: Pro Libra, 2022, pp. 350-360. ISBN 978-9975-3518-8-1.
 155. PIOTROVSKII, R. Limba moldovenească și legăturile slavo-moldovenești în evul mediu timpuriu. *Octombrie*. 1951, nr. 6, pp. 85-90.
 156. *Politica de moldovenizare în R.A.S.S. Moldovenească*: Culegere de documente și materiale. Alcăt. și studiu introd. A. GRIBINCEA, M. GRIBINCEA, I. ȘIȘCANU. Chișinău: Civitas, 2004. 334 p. ISBN 9975-912-32-X.
 157. POPA, Ioan C. Mihail Sadoveanu despre identitatea românească a Basarabiei. (Drumurile basarabene ale marelui scriitor). *Limba Română*. 2021, an. 31, nr. 5-6, pp. 25-29. ISSN 0235-9111.
 158. PRISAC, L. și I.V. XENOFONTOV. *Istoria contemporană (universală și a românilor). Dicționar enciclopedic*. Ed. C. MANOLACHE. Red. șt.: D. DRAGNEV. Chișinău: Editura USM, 2023. 607 p. ISBN 978-9975-62-620-0.
 159. *Purgatoriul sovietic în Basarabia: Directive, ordine și indicații ale NKGB-MGB, 1944-1946*. Ed. A. MALACENCO, L. ROTARU. Chișinău: S. n., 2022. 520 p. ISBN 978-9975-87-991-0.
 160. RAEVSKII, N.D. *Contactele romanicilor răsăriteni cu slavii. Pe bază de date lingvistice*. Sub red. lui R.Ia. UDLER. Chișinău: Știința, 1988. 288 p. ISBN 5-376-00384-1.

161. RUSSEV, E. 600 de ani de la întemeierea Statului Moldovenesc. *Nistru*. 1959, nr. 12, pp. 108-114. ISSN 0132-6570.
162. RUSSO, A. *Opere alese*. Alcăt. și red. I.S. VASILENCO. Chișinău: Editura de Stat a Moldovei, 1955. 351 p.
163. SERGHIEVSCHII, M.V. Problema originii și a dezvoltării limbii moldovenești în lumina datelor lingvistice. În: *Însemnări științifice ale Institutului de Istorie, limbă și literatură al Bazei moldovenești de cercetări științifice a AȘ a URSS*, 1947, vol. 1, pp. 37-56.
164. STOICA, S. Cu Marx împotriva Moscovei. Culisele editării lucrării „Karl Marx, Însemnări despre români”. În: *Collegium Mediense, V. Comunicări Științifice, XIV*. Mediaș, 2015, pp. 116-119. ISSN 2247-7772.
165. SURILOV, A. și A. LAZAREV. Născocirile falsificatorilor burgheji și realitatea: referitor la formarea națiunii moldovenești. *Comunistul Moldovei*. 1969, nr. 6, pp. 27-36.
166. ȘAROV, I. *Basarabia în istoriografia rusă (1812-1862)*. Chișinău: Editura USM, 2023. 275 p. ISBN 978-9975-62-571-5.
167. ȘEMEACOV, D. Cu privire la dezvoltarea capitalismului în Basarabia la hotarul veacurilor XIX-XX și la formarea națiunii burgheze moldovenești. *Comunistul Moldovei*. 1971, nr. 1, pp. 52-62.
168. UDALȚOV, A.D. Temeiurile teoretice ale cercetărilor etnogenetice. În: *Însemnări științifice ale Institutului de Istorie, limbă și literatură al Bazei moldovenești de cercetări științifice a AȘ a URSS*, 1947, vol. 1, pp. 5-20.
169. URECHE, Gr. *Letopisețul Țării Moldovei*. Ed. îngrij., stud. introd. indice și ciosar de P.P. PĂNĂITESCU. București: Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955. 241 p.
170. URECHE, Gr. *Letopisețul Țării Moldovei*. St. introd. de E. RUSSEV. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1971. 263 p.
171. Varlaam și prima tipăritură moldovenească. *Nistru*. 1957, nr. 12, pp. 148-149. ISSN 0132-6570.
172. VASILENCO, I. Alecu Russo și limba literară (Cu prilejul împlinirii a 100 ani de la publicarea „Cugetărilor”). *Octombrie*. 1955, nr. 7, pp. 73-79.
173. XENOFONTOV, I.V. Constituirea Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a URSS (1949-1950). *Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe Umanistice*. 2017, nr. 10, pp. 236-242. ISSN 1811-2668.
174. XENOFONTOV, I.V. Istorie și ideologie în RASS Moldovenească (1924-1940). În: *Declarația de autodeterminare de la Oradea din 12 octombrie 1918*. Coord. G. MOISA,

- S. ȘIPOȘ, I. EREMIA. București: Editura Academiei Române, 2018, pp. 265-275. ISBN 978-973-27-3017-1.
175. XENOFONTOV, I.V. Politica și etnografia la Academia de Științe a RSS Moldovenești (1961-1990). *Drobeta. Seria Etnografie*. Cluj-Napoca: MEGA, 2015, vol. 25, pp. 41-48. ISSN 2248-2156.
176. XENOFONTOV, I.V. Primul Război Mondial în istoriografia sovietică. În: *Anul 1916 în dinamica războiului mondial. Intrarea României în „Marele Război”*. Coord. M.E. IONESCU. București: Editura Militară, 2017, pp. 253-270. ISBN 978-973-32-1077-1.
177. XENOFONTOV I.V. și Iu. MALCOCI. Eugeniu Russev (1915-1982) – istoric între filologi, filolog între istorici. În: *Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie*, ed. a 8-a, 27 mai 2022: In memoriam Ion Niculiță (1939-2022): Progr. Rez. comunic. Chișinău: CEP USM, 2022, pp. 69-70. ISBN 978-9975-159-41-8.
178. XENOFONTOV, I. și L. PRISAC. File din activitatea Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Bazei/Filialei Moldovenești a AȘ a URSS (1946-1958). *Enciclopedica: Revista de istorie a științei și studii enciclopedice*. 2013, nr. 1, pp. 27-48. ISSN 1857-365X.
179. ZELENCIUC, V. Cu privire la particularitățile caracteristice ale comunității etnice moldovenești. *Comunistul Moldovei*. 1972, nr. 10, pp. 29-37.
180. ZELENCIUC, V. Năzuințele nu se formează la dorința unor grupuri de activiști. *Literatura și Arta*. 1990, nr. 2, p. 7.

În limba rusă:

181. Академик А. А. Шахматов: жизнь, творчество, научное наследие: Сборник статей к 150-летию со дня рождения ученого. Отв. ред. О.Н. КРЫЛОВА, М.Н. ПРИЕМЫШЕВА. Санкт-Петербург: Нестор-История, 2015. 1037 p. ISBN 978-5-4469-0774-8.
182. Академия наук в решениях Политбюро ЦК РКП(б) – ВКП(б) – КПСС, 1922-1991. Т. 1: 1922-1952. Сост. В.Д. ЕСАКОВ. Москва: РОССПЭН, 2000. 591 p. ISBN 5-8243-0117-4.
183. Академия наук в решениях Политбюро ЦК РКП(б) – ВКП(б) – КПСС, 1922-1991. Т. 2: 1952-1958. Отв. сост. В.Ю. АФИАНИ, В.Д. ЕСАКОВ. Москва: РОССПЭН, 2010. 1279 p. ISBN 978-5-8243-1380-2.
184. АКРАМОВ, Н.М. Академик В. В. Бартольд. Душанбе: Ирфон, 1976. 56 p.

185. АКРАМОВ, Н.М. *Выдающийся русский востоковед В. В. Бартольд*: науч.-биограф. очерк. Под ред. Б.А. ЛИТВИНСКОГО. Душанбе: Тип. изд-ва АН Таджикской ССР, 1963. 112 р.
186. АЛЕВРАС, Н.Н. Источниковедение историографии и историографический источник в контексте источниковедческой парадигмы как повод для историографических заметок и размышлений. În: *Мир историка*: историографический сборник. Омск: Изд-во Омского гос. ун-та, 2017, вып. 11, pp. 100-121. ISBN 978-5-7779-2152-9.
187. АЛПАТОВ, В.М. Русская латиница Н. Ф. Яковлева. *Научный диалог*. 2015, nr. 3 (39), pp. 8-28. ISSN 2225-756X.
188. АЛЫМОВ, С.С. Экспедиция в первобытность: об одной нереализованной мечте советской этнографии. *Этнографическое обозрение*. 2013, nr. 4, pp. 88-94. ISSN 0869-5415.
189. АНИСИМОВ, Е.В. *Исторические корни имперского мышления в России*. Disponibil: <https://src-h.slav.hokudai.ac.jp/sympo/Proceed97/Anisimov.html> [accesat 2023-05-24].
190. АФТЕНЮК, С.Я. К вопросу о создании советской государственности молдавского народа. *Известия Молдавского филиала Академии наук СССР*. 1959, nr. 2, pp. 55-66.
191. БАБИЙ, А. *Формирование молдавской интеллигенции во второй половине XIX – начале XX в.* Кишинев: Штиинца, 1971. 106 р.
192. БАБИЙ, А.; Д. ДРАГНЕВ и П. СОВЕТОВ. К вопросу о правильном освещении истории общественно-политической мысли в Молдавии. *Коммунист Молдавии*. 1959, nr. 3, pp. 62-75.
193. БАБИЛУНГА, Н.В. *Население Молдавии в прошлом веке: миграция? ассимиляция? русификация?*. Кишинев: Штиинца, 1990. 112 р. ISBN 5-376-01135-6.
194. БАБИЛУНГА, Н.В.; Б.Г. БОМЕШКО и П.М. ШОРНИКОВ. *Государственность Приднестровья: история и современность*. Тирасполь: Полиграфист, 2007. 342 р.
195. БЕРГ, Л.С. *Бессарабия. Страна – люди – хозяйство*. Петроград: Огни, 1918. VIII, 242 р.
196. БЕРГ, Л.С. *Население Бессарабии. Этнографический состав и численность (с десятиверстной этнографической картой)*. Петроград: Рос. гос. акад. тип., 1923. 59 р. (Труды Комиссии по изучению племенного состава населения России; 6).
197. БЕРГ, Р.Л. Лев Семенович Берг. În: *Академику Л.С. Бергу – 135 лет*: Сборник научных статей. Бендеры: Есо-TIRAS, 2011, pp. 9-16. ISBN 978-9975-66-219-2.
198. БЕРНШТЕЙН, С.Б. *Зигзаги памяти. Воспоминания. Дневниковые записи*. Москва: Ин-т славяноведения, 2002. 375 р. ISBN 5-7576-0126-4.

199. БЕРНШТЕЙН, С.Б. Славянские элементы в молдавском языке. *În: Вопросы молдавского языкознания*. Москва: Изд-во Акад. наук СССР, 1953, pp. 150-158.
200. БЕРНШТЕЙН, С.Б. Славянские элементы в молдавском языке. *În: Тезисы докладов научных сотрудников Института языкознания АН СССР и Института истории, языка и литературы Молдавского филиала АН СССР на совместной сессии, посвящённой вопросам молдавского языкознания*. Москва, 1951. pp. 43-44.
201. БЕРТРАН, Ф. Наука без объекта? Советская этнография 1920-1930-х гг. и вопросы этнической категоризации. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 2003, т. 6, нр. 3, pp. 90-104. ISSN 1029-8053.
202. *Бессарабия. Военно-географический справочник*. Ч. 1: Краткий военно-географический обзор Бессарабии. Ч. 2: Социально-экономический обзор Бессарабии. Народный комиссариат обороны. Москва: Оперативное управление Генерального штаба Красной Армии, 1940, pp. 100-107.
203. *Бессарабия и Северная Буковина: Альбом*. Под ред. Н.С. ДЕРЖАВИНА; Д.К. ЗЕЛЕНИНА и М.И. АРТАМОНОВА. Ленинград: Издание Госмузея этнографии, 1940. 18 таблиц.
204. БОРЕЦКИЙ-БЕРГФЕЛЬД, Н. *История Румынии*. Санкт-Петербург: АО «Брокгауз-Ефрон», 1909. 218 р.
205. БОРЩ, А. Опыт периодизации истории молдавского литературного языка. Общие вопросы периодизации языка в целом. *În: Ученые записки*. Молдавский филиал АН СССР. Институт истории, языка и литературы. Кишинев, 1958, т. 7-8: Вопросы молдавского литературного языка, pp. 3-20.
206. БРОМЛЕЙ, Ю.В. и В.Д. КОРОЛЮК. Славяне и волохи в Великом переселении народов и феодализация Центральной и Юго-Восточной Европы (к вопросу о соотношении внутренних и внешних факторов). *În: Юго-Восточная Европа в эпоху феодализма: (Резюме докладов Кишиневского симпозиума 1973 г.)*. Кишинев: Штиинца, 1973, pp. 24-33.
207. БУДАГОВ, Р.А. Близкородственные языки и некоторые особенности их изучения. *În: Типология сходств и различий близкородственных языков*. Кишинев: Штиинца, 1976, pp. 3-8.
208. БУЛАХОВ, М.Г. *Евфимий Федорович Карский. Жизнь, научная и общественная деятельность*. Под ред. В.И. БОРКОВСКОГО. Минск: Изд-во БГУ, 1981. 272 р.

209. БЫРНЯ, П.П. К вопросу о заселении Пруто-Днестровского междуречья в эпоху средневековья. În: *Труды III Конференции молодых ученых Молдавии*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1963, вып. 3: Серия общественных наук, pp. 90-92.
210. БЫРНЯ, П.П. Северо-западный путь заселения территории Молдавии волохами. În: *Тезисы докладов Первого симпозиума по археологии и этнографии Юго-запада СССР*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1964, р. 40.
211. БЫРНЯ, П.П. *Сельские поселения Молдавии XV-XVII вв.* Под ред. П.В. СОВЕТОВА. Кишинев: Издательство ЦК КП Молдавии, 1969. 220 р.
212. БЫРНЯ, П.П. и И.А. РАФАЛОВИЧ. Проблема местного населения Днестровско-Прутского междуречья X-XII вв. и балкано-дунайская культура. *Известия АН МССР. Сер. обществ. науки* 1978, nr. 1, pp. 65-75. ISSN 0321-1681.
213. ВАРТИЧАН, И. К.; С.С. ЧИБОТАРУ; С.Г. БЕРЕЖАН и А.М. ДЫРУЛ. Молдавский язык – самостоятельный язык молдавской социалистической нации. În: *Типология сходств и различий близкородственных языков*. Кишинев: Штиинца, 1976, pp. 52-64.
214. ВЕЛИКАНОВА, М.С. О создании одной палеоантропологической коллекции (сокращенный вариант рукописи «Молдавские воспоминания»). *Вестник антропологии*. 2019, nr. 3 (47), pp. 90-106. ISSN 2311-0546.
215. ВЕЛИКАНОВА, М.С. Об одной группе средневекового населения Молдавии по антропологическим данным. *Советская этнография*. 1965, nr. 6, pp. 61-75. ISSN 0038-5050.
216. ВЕЛИКАНОВА, М.С. *Палеоантропология Прутско-Днестровского междуречья*. Москва: Наука, 1975. 283 р.
217. ВОБК, О.Б. Терминологические проблемы историографии: историографический факт и историографический источник. În: *Категоріальний апарат історичної науки: Харківський історіографічний збірник*. Харків: НМЦ СД, 2000, вип. 4, pp. 48-55. ISBN 966-544-054-3.
218. Волгин Вячеслав Петрович. În: *Биография.ру*. Disponibil: <https://www.biografija.ru/biography/volgin-vyacheslav-petrovich.htm> [accesat 2023-12-15].
219. ВОЛКОВ, С. Обсуждение макета курса истории Молдавии [В институте истории АН СССР]. *Вопросы истории*. 1950, nr. 4, pp. 156-158. ISSN 0042-8779.
220. *Вопросы молдавского языка в свете трудов И. В. Сталина*. Отв. ред. И.Д. ЧЕБАН. Кишинев: Шкоала советикэ, 1951. 156 р.
221. *Вопросы молдавского языкознания: доклады научных сотрудников Института языкознания АН СССР и Института истории, языка и литературы Молдавского*

- филиала АН СССР на совместной сессии, посвященной вопросам молдавского языкознания. Редкол. ШИШМАРЕВ, В.Ф. [и др.]. Москва : Издательство Академии наук СССР, 1953. 220 р.
222. *Вопросы этногенеза и этнической истории славян и восточных романцев: Методология и историография.* Отв. ред. В.Д. КОРОЛЮК. Москва: Наука, 1976. 263 р.
 223. *Восьмой съезд писателей СССР, 24-28 июня 1986: стеногр. отчет.* Сост. С.П. КОЛОВ, et al. Москва: Советский писатель, 1988. 511 р. ISBN 5-265-00426-2.
 224. ГАБИНСКИЙ, М.А. Автохтонные элементы в молдавском языке. *Вопросы языкознания.* 1956, кн. 1, с. 85-93. ISSN 0373-658X.
 225. ГАК, В.Г. Проблема соотношения между родственными языками в функциональном аспекте. În: *Типология сходств и различий близкородственных языков.* Кишинев: Штиинца, 1976, с. 31-38.
 226. ГАЛУЩЕНКО, О. Борьба между румынизаторами и самобытниками в Молдавской АССР (20-е годы). *Ежегодный исторический альманах Приднестровья.* 2002, кн. 6, с. 61-71.
 227. ГАЛУЩЕНКО, О. Борьба между румынизаторами и самобытниками в Молдавской АССР (30-е годы). *Ежегодный исторический альманах Приднестровья.* 2003, кн. 7, с. 46-55.
 228. ГАЛУЩЕНКО, О. Фольклорист Павел Киор: страницы биографии. În: *Materialele Simpozionului Național de Etnologie „Tradiții și procese etnice”*, ed. a 2-a, 30 martie 2021. Chișinău: UNU, 2021, с. 105-111. ISBN 978-9975-3337-8-8.
 229. ГАЛУЩЕНКО, О. Этнополитические взгляды Иосифа Бадеева (январь 1880 г. – октябрь 1937 г.). În: *Tradiții și procese etnice: Materialele Simpozionului Internațional de Etnologie*, ed. a 3-a, 31 mar. 2022. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2022, с. 155-164. ISBN 978-9975-84-173-3.
 230. ГАЦАК, В.М. и Э.А. РИКМАН. Легенда о Драгоше и отражение в ней средневековой этнической ситуации в Восточном Прикарпатье. În: *Этническая история и фольклор.* Отв. ред. Р.С. ЛИПЕЦ. Москва: Наука, 1977, с. 203-216.
 231. ГЛАДЫШЕВ, А.В. Историк – руководящий: В. П. Волгин. În: *Историк и власть: советские историки сталинской эпохи.* Саратов: Наука, 2006, с. 136-198. Disponibil: <http://annuaire-fr.narod.ru/bibliotheque/Gladyshev-Volgin.html> [accesat 2023-12-22].

232. ГОЗУН, А.П. Деятельность Коммунистической партии Молдавии по выдвижению и воспитанию руководящих кадров в послевоенный период (1945-1956). În: *Ученые записки Тираспольского пед. ин-та*, 1967, вып. 15, pp. 71-80.
233. ГОЗУН, А.П. Деятельность Коммунистической партии Молдавии по перевоспитанию к социалистическому строительству интеллигенции старой школы в послевоенный период (1945-1956). În: *Ученые записки Тираспольского пед. ин-та*, 1967, вып. 15, pp. 64-70.
234. ГОМІН, Л. Молдавська культура. *Червоний шлях*. 1930, nr. 4 (85), pp. 120-137.
235. ГОРОДЕЦКИЙ, Е.Н. О многозначности понятий «историографический факт» и «историографический источник». În: *Методологические и теоретические проблемы истории исторической науки*. Калинин: Калининский гос. университет, 1980, pp. 118-121.
236. ГРЕКУЛ, А. *Расцвет молдавской социалистической нации*. Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1974. 301 p.
237. ГРЕКУЛ, А. *Формирование и развитие молдавской социалистической нации*. Кишинев: Госиздат Молдавии, 1955. 184 p.
238. ГРЕКУЛ, А. Формирование молдавской социалистической нации. În: *Образование СССР – торжество ленинской национальной политики: Тез. докл. и выступлений на Всесоюз. науч. конф., посвященной 50-летию образования СССР*. Киев: Изд-во Киевского ун-та, 1972, pp. 165-168.
239. ГРОСУЛ, Я.С. Вступительное слово [на расширенном заседании ученых советов Института истории материальной культуры АН СССР и Института истории, языка и литературы Молд. филиала АН СССР, посвященных истории материальной культуры на территории Молдавии, 20-23 мая 1953 г.]. În: *Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Ин-та истории материальной культуры (КСИИМК)*, 1954, вып. 56, pp. 5-7.
240. ГРОСУЛ, Я.С. Высоко держать знамя партийности в науке. *Коммунист Молдавии*. 1960, nr. 1, pp. 33-40.
241. ГРОСУЛ, Я.С. Об основных направлениях исследований и структуре Академии наук Молдавской ССР. *Вестник Академии наук СССР*. 1964, nr. 2, pp. 3-12. ISSN 0002-3442.
242. ГРОСУЛ, Я.С. Развитие научных исследований в Молдавии. *Вестник Академии наук СССР*. 1961, nr. 9, pp. 65-72. ISSN 0002-3442.

243. ГРОСУЛ, Я.С. и Н.А. МОХОВ. Историография Молдавии. În: *Очерки истории исторической науки в СССР*. Москва: Издательство АН СССР, 1963, т. 3, pp. 657-663.
244. ГРОСУЛ, Я.С. и Н.А. МОХОВ. Историческая наука в Молдавской ССР. (Период социализма). *Вопросы истории*. 1967, nr. 2, pp. 22-44. ISSN 0042-8779.
245. ГУБОГЛО М.Н. [Рецензия]. *Советская этнография*. 1980, nr. 4, pp. 173-176. Рец. на кн.: *Формирование молдавской буржуазной нации*. Отв. ред. А.М. ЛАЗАРЕВ. Кишинев: Штиинца, 1978.
246. ГУБОГЛО, М.Н. и В.А. ДЕРГАЧЕВ. Введение. În: *Молдаване*. Отв. ред. М.Н. ГУБОГЛО, В.А. ДЕРГАЧЕВ. Москва: Наука, 2010, р. 9. SBN 978-5-02-037574-1.
247. ГУСЕВ, Н.С. Н.С. Державин – болгарист, добившийся успеха в большевистской и советской науке. În: *Материалы для виртуального Музея Славянских Культур*: Сб. науч. статей. Сост., отв. ред. И.И. КАЛИГАНОВ. Москва: Институт славяноведения РАН: Полимедиа, 2020, вып. 1. pp. 76-82. ISBN 978-5-7576-0436-7.
248. *XX съезд Коммунистической партии Советского Союза, 14-25 февраля 1956 г.*: Стенографический отчет. Т. 1. Москва: Госполитиздат, 1956. 640 р.
249. ДЕМЧЕНКО, Н.А. Земледельческие орудия как материал для изучения этногенеза и этнической истории молдавского народа. În: *Материалы и исследования по археологии и этнографии Молдавской ССР*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1964, pp. 35-61.
250. ДЕМЧЕНКО, Н.А. *Земледельческие орудия молдаван XVIII – начала XX вв. (в связи с изучением этногенеза и этнической истории молдавского народа)*. Автореферат на соиск. учен. степ. канд. ист. наук. Кишинев: S. n., 1964. 17 р.
251. ДЕМЧЕНКО, Н.А. Типы пахотных орудий молдаван (в связи с изучением этногенеза и этнической истории). În: *Труды III Конференции молодых ученых Молдавии*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1963, вып. 3: Серия общественных наук, pp. 93-94.
252. ДЕРЖАВИН, К.Н. Кто такие молдаване? *Вестник знания*. 1925, nr. 7, pp. 519-522.
253. ДЕРЖАВИН, К.Н. Литературное строительство в социалистической Молдавии. În: *Труды Института славяноведения АН СССР*. Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1932, т. 1, pp. 239-296.
254. ДЕРЖАВИН, Н.С. Наши задачи в области славяноведения. În: *Труды Института славяноведения АН СССР*. Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1932, т. 1, pp. 1-14.

255. ДЕРЖАВИН, Н.С. Об этногенезе древнейших народов Днепровско-Дунайского бассейна. (К постановке вопроса). *Вестник Древней Истории*. 1939, nr. 1(6), pp. 279-289. ISSN 0321-0391.
256. ДЕРЖАВИН, Н.С. Происхождение молдавского народа. *Советская наука*, 1940, nr. 12, pp. 3-28.
257. ДЕРЖАВИН, Н.С. «Троян» в «Слове о полку Игореве». În: ДЕРЖАВИН, Н.С. *Сборник статей и исследований в области славянской филологии*. Москва; Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1941, pp. 7-60.
258. Детище ленинской национальной политики. *Красная Бессарабия*. 1937, nr. 10-11, pp. 3-4.
259. Директива о агентурной работе среди духовенства. 17 ноября 1944. Совершенно секретно. În: *Purgatoriul sovietic în Basarabia: Directive, ordine și indicații ale NKGB-MGB, 1944-1946*. Ed. A. MALACENCO, L. ROTARU. Chișinău: S. n., 2022, p. 140. ISBN 978-9975-87-991-0.
260. ДОЛГИЙ, А. и А. ФЕЛЯ. Отражение этнической принадлежности и происхождения коренного населения Бессарабии в источниках Российской империи (XIX – начало XX вв.). În: *Patrimoniul cultural: cercetare și valorificare: Materialele Conferinței*, 27 sept. 2018: Culegere de studii. Chișinău: Editura UPS „I. Creangă“, 2018, pp. 22-46. ISBN 978-9975-136-87-7.
261. ДОМОСИЛЕЦКАЯ М.В. Изучение румынского языка в России в середине XX века (М. В. Сергиевский, В. Ф. Шишмарёв, Д. Е. Михальчи, Р. А. Будагов: аннотированный биобиблиографический указатель). În: *Acta Linguistica Petropolitana: Труды Института лингвистических исследований РАН*. Санкт-Петербург, 2011, т. 7, ч. 1, pp. 701-730. ISBN 978-5-02-025577-7.
262. ДОМОСИЛЕЦКАЯ, М.В. Изучение румынского языка и культуры румын в России (XIX-начало XX вв.). În: *Acta Linguistica Petropolitana: Труды Института лингвистических исследований РАН*. Санкт-Петербург: Наука, 2009, т. 5, ч. 1, pp. 51-151. ISBN 978-5-02-025577-7.
263. *Древняя культура Молдавии*. Отв. ред. В.С. ЗЕЛЕНЧУК. Кишинев: Штиинца, 1974. 229 p.
264. ДРОЗДОВ, П. На фронте исторической науки. Решение партии и правительства об учебниках по истории и задачи советских историков. *Историк-марксист*, 1936, nr. 1 (053), pp. 9-22. (Libmonster Russia. Updated: 22.08.2015). Disponibil: <https://libmonster.ru/m/articles/view/На-фронте-исторической-науки-РЕШЕНИЕ->

ПАРТИИ-И-ПРАВИТЕЛЬСТВА-ОБ-УЧЕБНИКАХ-ПО-ИСТОРИИ-И-ЗАДАЧИ-
СОВЕТСКИХ-ИСТОРИКОВ [accesat 2023-08-28].

265. ДРОН, И. В. К вопросу о периодизации тюркско-молдавских связей. În: *Славяно-молдавские связи и ранние этапы этнической истории молдаван*: сборник статей. Отв. ред. В.С. ЗЕЛЕНЧУК. Кишинев: Штиинца, 1983, pp. 98-114.
266. ДЬЯЧЕНКО, Е.Д. и Н.Н. ЕЛКИНА. Академик Михаил Александрович Дьяконов – председатель Постоянной библиотечной комиссии Академии наук. *Библиосфера*. 2016, nr. 4, pp. 46-50. ISSN 1815-3186.
267. ЕРГИН, Ю. В. История украинской системы педагогического образования: 20-е – начало 30-х годов XX века. *Педагогический журнал Башкортостана*. 2018, nr. 5, pp. 130-140. ISSN 1817-3292.
268. ЕРМАКОВ, В.Т. Работа историков в филиалах Академии наук СССР в 1957 году [О работе Молдавского филиала Академии Наук СССР]. *Вопросы истории*. 1958, nr. 5, pp. 195-196. ISSN 0042-8779.
269. ЖУЧЕНКО, А.А. О деятельности Академии наук Молдавской ССР. *Вестник АН СССР*. 1989, nr. 4, p. 68-78. ISSN 0002-3442.
270. ЗЕВЕЛЕВ, А.И. *Историографическое исследование: методологические аспекты*. Москва: Высшая школа, 1987. 159 p.
271. ЗЕЛЕНЧУК, В.С. Преодолеть ложные этнические стереотипы. *Вопросы истории*. 1989, nr. 5, pp. 26-28. ISSN 0042-8779.
272. ЗЕЛЕНЧУК, В.С. и Т.Д. ЗЛАТКОВСКАЯ. О работе Научного совета по проблеме «Славяно-волошские связи и формирование молдавской народности». *Советская этнография*. 1978, nr. 2, pp. 123-130. ISSN 0038-5050.
273. ЗЕЛЕНЧУК, В.С. и Л.Л. ПОЛЕВОЙ. Расселение восточнороманского населения в Днестровско-Прутском междуречье (XIV-XV вв.). În: *Славяно-молдавские связи и ранние этапы этнической истории молдаван*: сборник статей. Отв. ред. В.С. ЗЕЛЕНЧУК. Кишинев: Штиинца, 1983, pp. 114-127.
274. ЗЛАТКОВСКАЯ, Т.Д. Исторические аспекты романизации Балканских земель в античное время (к проблеме этногенеза вlahов). În: *Славяно-волошские связи*: (сборник статей). Кишинев: Штиинца, 1978, pp. 19-30.
275. ЗОЛОТАРЕВ, Д.Я. Постоянная Комиссия по изучению племенного состава населения России и сопредельных стран (КИПС). *Природа*. 1925, nr. 7-9, pp. 201-206.

276. ИВАНОВА, Ю.В. Петр Федорович Преображенский: жизненный путь и научное наследие. În: *Репрессированные этнографы*. Сост. и отв. ред. Д.Д. ТУМАРКИН. Москва: Восточная литература РАН, 1999, вып. 1, pp. 235-264. ISBN 5-02-018058-0.
277. ИСАЕВ, Д.П. «Историографический источник»: проблемы истории и интерпретации понятия. *Новое прошлое = The New Past*. 2019, nr. 2, pp. 98-114. ISSN 2500-3224.
278. *Исторические связи народов СССР и Румынии в XV-начале XVIII вв.* Т. 1. 1408-1632: Документы и материалы. Отв. ред. А.Н. ПУШКАРЕВ. Москва: Наука, 1965. 367 р.
279. *Исторические связи народов СССР и Румынии в XV-начале XVIII вв.* Т. 3. 1673-1711: Документы и материалы. Сост. В.А. КОСТАКЭЛ, et al. Москва: Наука, 1970. 418 р.
280. *История Молдавии*. Т. 1. *От древнейших времен до Вединой Октябрьской революции*. Под ред. А.Д. УДАЛЬЦОВА (отв. ред.) и Л.В. ЧЕРЕПНИНА. Кишинев: Шкоала Советикэ, 1951. 654 р.
281. *История Молдавской ССР*: В 6 т. Т. 1. Отв. ред. В.Л. ЯНИН. Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1987. 430 р. ISBN 5-362-00232-5.
282. *История Молдавской ССР. С древнейших времен до наших дней*. Отв. ред. В. ЦАРАНОВ. Кишинев: Штиинца, 1982. 551 р.
283. К вопросу формирования молдавской буржуазной нации. *Советская Молдавия*. 1970, 13 дек.
284. КВАСОВ Д.Д. Лев Семенович Берг (1876-1950). În: БЕРГ Л.С. *Труды по теории эволюции, 1922-1930*. Ленинград: Наука. Ленингр. отд-ние, 1977, pp. 5-6.
285. КОБЫЧЕВ, В.П. и Э.А. РИКМАН. [Рецензия]. În: *Расы и народы*. Москва: Наука, 1982, вып. 12, pp. 282-285. ISSN 0136-7412. Рец. на кн.: МОХОВ, Н.А. *Очерки истории формирования молдавского народа*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1978.
286. КОЖЕВНИКОВ, Ю. Бережно относиться к классическому наследию. *Вопросы литературы*. 1962, nr. 1, pp. 97-121. ISSN 0042-8795.
287. *Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и Пленумов ЦК*. Т. 11: 1966-1970. Под общ. ред. А.Г. ЕГОРОВА, К.М. БОГОЛЮБОВА. 9-е изд., доп и испр. Москва: Политиздат, 1986. 574 р.
288. *Конституция (основной закон) Союза Советских Социалистических Республик*. Москва-Кремль: ЦИК СССР, 1937. 28 р.
289. КОРЛЭТЯНУ, Н.Г. Конверсия в современном молдавском языке. *Вопросы языкознания*. 1956, nr. 3, pp. 84-93. ISSN 0373-658X.
290. КОРЛЭТЯНУ, Н.Г. Молдавское языкознание за годы советской государственности. *Вопросы языкознания*. 1972, nr. 4, pp. 118-124. ISSN 0373-658X.

291. КОРЛЭТЯНУ, Н.Г. Начало письменности на молдавском языке. În: *Ученые записки Ин-та истории, языка и литературы Молдавской науч.-исслед. базы Акад. наук СССР*, 1948, т. 1, pp. 53-76.
292. КОРНИЛОВ, Н.В. Академик Н. Я. Марр (к 150-летию со дня рождения). *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*. 2014, nr. 10, pp. 271-283. ISSN 2073-0071.
293. КОРОЛЮК, В.Д. «Волошская земля» и формирование восточнороманской (волошской) общности. În: *Социально-экономическая и политическая история Юго-Восточной Европы (до середины XIX века)*. Отв. ред. В.Д. КОРОЛЮК. Кишинев: Штиинца, 1980, pp. 28-44.
294. КОРОЛЮК, В.Д. К исследованиям в области этногенеза славян и восточных романцев. *Советское славяноведение*. 1973, nr. 3, pp. 73-92. ISSN 0132-1366.
295. КОРОЛЮК, В.Д. О некоторых спорных вопросах развития черняховской, славянской, древнерусской и балкано-дунайской археологических культур Днестровско-Прутского междуречья. *Советское славяноведение*. 1975, nr. 4, p. 102-106. ISSN 0132-1366.
296. КОРОЛЮК, В.Д. Перемещение славян в Подунавье и на Балканы (Славяне и волохи в VI – середине VII в.). *Советское славяноведение*. 1976, nr. 6, pp. 43-54. ISSN 0132-1366.
297. КОРОЛЮК, В.Д. [Рецензия]. *Советская этнография*. 1980, nr. 5, pp. 167-168. ISSN 0038-5050. Рец. на кн.: МОХОВ, Н.А. *Очерки истории формирования молдавского народа*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1978.
298. КОРОЛЮК, В.Д. Славяне и восточные романцы в эпоху раннего средневековья. Политическая и этническая история. Отв. ред. Е.П. НАУМОВ. Москва: Наука, 1985. 240 p.
299. КОЧУБИНСКИЙ, А. Частные молдавские издания для русской школы (Библиографические заметки). *Журнал Министерства народного просвещения*. 1903, ч. 347, nr. 6 (июнь), pp. 389-418.
300. КРУПЕНИКОВ, И.А. *Лев Сергеевич Берг (1876-1950)*. Кишинев: Штиинца, 1976. 126 p. (Страницы жизни и творчества).
301. *Курс истории Молдавии*: (макет) (раздел 3). Москва: Учпедгиз, 1949.
302. *Курс истории Молдавии. Ч. 1. От древнейших времен до Великой Октябрьской социалистической революции*. Отв. ред. А.Д. УДАЛЬЦОВ. Кишинев: Шкоала советикэ, 1949. 420 p.

303. ЛАЗАРЕВ, А.М. *Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1974. 910 р.
304. ЛАЗАРЕВ, А.М. *Образование Молдавской ССР*. Кишинев: Шкоала советикэ, 1949. 72 р.
305. ЛЕВИТ, С.Э. Широкий размах исторических исследований Молдавии. *История ССР*. 1962, кн. 1, стр. 219-223.
306. ЛЕХТМАН, Б. Классовая борьба на научном фронте. *Красная Бессарабия*. 1934, кн. 8-9, стр. 29-30.
307. ЛУПАН, А. За идейную чистоту молдавской советской литературы (К 5-летию постановления ЦК ВКП (б) по идеологическим вопросам. Сокр. стеногр. докл. на открытом парт. собрании Союза сов. писателей Молдавии, 23 авг. 1951). *Октябрь*(Кишинев). 1951, кн. 4, стр. 3-11.
308. МАЛОВИЧКО, С.И. Национально-государственный нарратив как вид социально ориентированного историописания. *Вестник Санкт-Петербургского Университета. Сер. 2. История*. 2015, вып. 4, стр. 125-135. ISSN 1812-9323.
309. МАЛОВИЧКО, С.И. Проблема классификации источников в предметном поле источниковедения историографии. În: *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*. 2015, кн. 2, стр. 36-44. ISSN 1993-1778.
310. МЕЛЬНИЧУК, Я.С. К вопросу о валашской колонизации и валашском праве в Карпатах в XIV-XVIII вв. În: *Тезисы докл. и сообщений седьмой (Кишиневской) сессии симпозиума по аграрной истории Восточной Европы (октябрь 1964 г.)*. Кишинев: S. p., 1964, стр. 101-102.
311. МЕЛЬНИЧУК, Я.С. К вопросу о так называемой волошской колонизации и волошском праве в Карпатах в 16-18 веках. În: *Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы, 1964 г.* Кишинёв: Картя молдовеняскэ, 1966, стр. 193-198.
312. *Молдаване: Очерк истории, этнографии, искусствovedения*. Отв. ред. Я.С. ГРОСУЛ. Кишинев: Штиинца, 1977. 459 р.
313. *Молдавия в великой семье республик Советского Союза*. Кишинев: Госиздат Молдавии, 1941. 141 р.
314. *Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза, 1941-1945*. Т. 2. В тылу врага: Сб. док. и материалов. Редкол. С.Я. АФТЕНЮК, et al. Кишинев: Штиинца, 1976. 676 р.
315. МОСКАЛЕНКО, В. От партизанской винтовки – к научной работе. *Красная Бессарабия*. 1935, кн. 1, стр. 21.

316. МОХОВ, Н.А. Антимарксистские извращения в истории Молдавии в работах Н. А. Нарцова. În: *Ученые записки Института истории, языка и литературы базы АН СССР*, 1949, т. 2, pp. 61-68.
317. МОХОВ, Н.А. *Молдавия эпохи феодализма (от древнейших времен до начала XIX века)*. Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1964. 440 р.
318. МОХОВ, Н.А. Научная работа историков Молдавии. *Вопросы истории*. 1956, nr. 5, pp. 204-207. ISSN 0042-8779.
319. МОХОВ, Н.А. Очерки истории молдавско-русско-украинских связей (с древнейших времен до начала XIX века). Кишинев: Штиинца, 1961. 214 р.
320. МОХОВ, Н.А. *Очерки истории формирования молдавского народа*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1978. 131 р.
321. МОХОВ, Н.А. Проект плана учебника по истории Молдавии. În: *Ученые записки Ин-та истории, языка и литературы Молдавской науч.-исслед. базы Акад. наук СССР*, 1949, т. 2, pp. 241-253.
322. МОХОВ, Н.А. Работа сектора истории Института истории, языка и литературы Молдавской научно-исследовательской базы Академии наук СССР. *Вопросы истории*. 1949, nr. 4, pp. 150-158. ISSN 0042-8779.
323. МОХОВ, Н.А. *Формирование молдавского народа и образование Молдавского государства*. Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1959. 44 р.
324. МОХОВ, Н.А. *Формирование молдавского народа и образование Молдавского государства*. Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1969. 88 р.
325. МОХОВ, Н.А. *Формирование молдавского народа и образование Молдавского государства*. Кишинев, 1986.
326. МОХОВ, Н.А.; В.С. ЗЕЛЕНЧУК и П.В. СОВЕТОВ. Итоги и перспективы работы Научного совета по проблеме «Славяно-волошские связи и происхождение молдавской народности». În: *Славяно-волошские связи: (сборник статей)*. Кишинев: Штиинца, 1978, pp. 3-18.
327. МУРЗАЕВ, Э.М. *Лев Семенович Берг (1876-1950)*. Москва: Наука, 1983. 177 р.
328. МУСТЯЦЭ, С.Г. Что значило быть историком в Советской Молдавии. *Труды Карельского научного центра РАН*. 2013, nr. 4, pp. 99-106. ISSN 1997-3217.
329. *Народы мира. Этнографический очерк. Т. 2. Народы Европейской части СССР*. Под ред. В.Н. БЕЛИЦЕР, et al. Москва: Наука, 1964. 918 р.
330. НАРЦОВ, Н. Вплотную заняться историей молдавского народа. *Революция и национальности*. 1936, nr. 10, pp. 87-89.

331. НАРЦОВ, Н. Из истории народов Советской Молдавии и Бессарабии. *Наша страна*. 1940, кн. 9, стр. 35-38.
332. НАРЦОВ, Н. Исторические судьбы Бессарабии и Молдавии (Краткий очерк). *Историк-марксист*. 1940, кн. 9, стр. 85-98.
333. НАРЦОВ, Н. Подготовка книги по истории молдавского народа. *Красная Бессарабия*. 1937, кн. 7, стр. 20-21.
334. НАРЦОВ, Н. Пора заняться историей молдавского народа. *Красная Бессарабия*. 1936, кн. 6, стр. 5-6.
335. НАУМОВ, Е.П. Этнические представления на Балканах в эпоху раннего средневековья (по материалам «Летописи попа Дуклянина»). *Советская этнография*. 1985, кн. 1, стр. 25-35. ISSN 0038-5050.
336. НЕДЕЛЬСКАЯ, О.С. Историческая наука в период хрущевской «оттепели». *Альманах современной науки и образования* (Тамбов). 2009, кн. 12, ч. 2, стр. 64-66. ISSN 1993-5552.
337. О культе личности и его последствиях: Доклад Первого секретаря ЦК КПСС тов. Хрущева Н. С. *XX съезду Коммунистической партии Советского Союза*, 25 февраля 1956 года. *Известия ЦК КПСС*. 1989, кн. 3, стр. 128-170.
338. О мерах по дальнейшему развитию общественных наук и повышению их роли в коммунистическом строительстве: Постановление ЦК КПСС, 14 августа 1967 года. În: *Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898-1986)*. 9-е изд., доп. и испр. Москва: Политиздат, 1986, т. 11: 1966-1970, стр. 237-251.
339. О принятии мер к выявлению высказываний за отторжение Бессарабии. 26 июня 1945. Совершенно секретно. În: *Purgatoriul sovietic în Basarabia: Directive, ordine și indicații ale NKGB-MGB, 1944-1946*. Ed. A. Malacenco, L. Rotaru. Chișinău: S. n., 2022, p. 191. ISBN 978-9975-87-991-0.
340. О работе Союза Советских писателей Молдавии: Выписка из Протокола кн. 39 заседания Бюро Центрального Комитета КП/б/ Молдавии от 7-8 декабря 1944 г. În: *Cultura Moldovei Sovietice în documente și materiale, 1944-1991*. Ed. V. URSU. Selecție V. BURLACU, et al. Ed. a 2-a rev. și compl. Chișinău: Pontos, 2015, pp. 9-10. ISBN 978-9975-51-680-8.
341. *От классиков к марксизму*: Соповещение этнографов Москвы и Ленинграда (5-11 апреля 1929 г.). Под ред. Д.В. АРЗЮТОВА, С.С. АЛЫМОВА, Д.ДЖ. АНДЕРСОНА. Санкт-Петербург: МАЭ РАН, 2014. 509 с. ISBN 978-5-88431-266-1.

342. *Очерки истории Коммунистической партии Молдавии*. 2-е изд., испр. и доп. Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1968. 505 р.
343. ПЕТРЕНКО, А.М. Национальная интеллигенция Молдавской АССР. Формирование и судьба. În: *Советские нации и национальная политика в 1920-1950-е годы: Материалы VI международной научной конференции*, Киев, 10-12 октября 2013 г. Москва: РОССПЭН, 2014, pp. 232-237. ISBN 978-5-8243-1929-3.
344. ПИОТРОВСКИЙ, Р.Г. Близкородственные языки или национальные варианты. În: *Типология сходств и различий близкородственных языков*. Кишинев: Штиинца, 1976, pp. 64-67.
345. ПИОТРОВСКИЙ, Р.Г. Молдавский язык и вопросы славяно-молдавских отношений в эпоху раннего средневековья. *Октябрь*. 1951, nr. 6, pp. 75-80.
346. ПИОТРОВСКИЙ, Р.Г. Сборник «Вопросы молдавского языка в свете трудов И. В. Сталина». *Вопросы языкознания*. 1952, nr. 1, pp. 149-154.
347. ПИОТРОВСКИЙ, Р.Г. Славянские элементы в румынском языке. *Вестник Ленинградского гос. университета*. 1951, nr. 1, pp. 134-152.
348. ПИОТРОВСКИЙ, Р.Г. Совместная научная сессия Института языкознания АН СССР и Института истории, языка и литературы Молдавского филиала АН СССР, посвященная вопросам молдавского языкознания [Кишинев, декабрь 1951 г.]. *Вопросы языкознания*. 1952, nr. 1, pp. 177-184.
349. План перехода Молдавской АССР на латинизированный алфавит Молдавского обкома КП(б)У. În: *Politica de moldovenizare în RASS Moldovenească: Culegere de documente și materiale*. Alcăt. și studiu introd. A. GRIBINCEA, M. CRIBINCEA, I. ȘIȘCANU. Chișinău: Civitas, 2004, pp. 127-130. ISBN 9975-912-32-X.
350. ПОКРОВСКИЙ, М.Н. Роль исторической науки в условиях социалистического строительства. În: ПОКРОВСКИЙ, М.Н. *Историческая наука и борьба классов*. Москва; Ленинград: Гос. социально-экономическое изд-во, 1933, вып. 2, pp. 383-387.
351. ПОЛЕВОЙ, Л.Л. «...и с того времени началась Земля Молдавская». Кишинев: Știința, 1990. 96 р. ISBN 5-376-00845-2.
352. ПОЛЕВОЙ, Л.Л. О хозяйственно-культурном типе волохов. În: *Социально-экономическая и политическая история Юго-Восточной Европы (до середины XIX века)*. Отв. ред. В.Д. КОРОЛЮК. Кишинев: Штиинца, 1980, pp. 44-62.
353. ПОЛЕВОЙ, Л.Л. Формирование основных гипотез происхождения восточнороманских народностей Карпато-Дунайских земель: Феодальная и буржуазная историография XVII – первой половины XX в. În: *Юго-Восточная*

- Европа в средние века*: сборник статей. Отв. ред. Я.С. ГРОСУЛ. Кишинев: Штиинца, 1972, pp. 46-91.
354. ПРАВДИН, И.Ф., ЧЕПУРНОВ, В.С. *Академик Лев Семенович Берг (1876-1950)*. Кишинев: Госиздат Молдавии, 1956. 108 p.
355. *Против буржуазных фальсификаторов истории и культуры молдавского народа*: Сборник статей. Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1972. 225 p.
356. ПУХАЛЬСКИЙ, И.Д. Некоторые вопросы создания экономических основ формирования молдавской буржуазной нации (вторая половина XIX в.). În: *Материалы научной конференции профессорско-преподавательского состава Кишиневского государственного университета по итогам научно-исследовательской работы за 1970 год*: секция общественных и гуманитарных наук. Кишинев: КГУ, 1970, pp. 28-30.
357. ПЫЖИКОВ, А.В. *Хрущевская «оттепель»*. Москва: ОЛМА-Пресс, 2002. 509 p. ISBN 5-224-03356-X.
358. Работа Института истории, языка и литературы Молдавской научно-исследовательской базы Академии наук СССР за 1947 год. În: *Ученые записки Ин-та истории, языка и литературы Молдавской науч.-исслед. базы Акад. наук СССР*, 1949, т. 2, pp. 265-270.
359. РАФАЛОВИЧ, И.А. К вопросу о времени появления первых политических образований романизованного населения на землях к северу от Дуная. În: *Юго-Восточная Европа в эпоху феодализма*: (Резюме докладов Кишиневского симпозиума 1973 г.). Кишинев: Штиинца, 1973, pp. 33-42.
360. РАФАЛОВИЧ, И.А. К вопросу о степени влияния Византии на материальную культуру населения Карпато-Днестровских земель в VI-IX вв. În: *Карпато-Дунайские земли в средние века*. Кишинёв: Штиинца, 1975, pp. 7-19.
361. РАФАЛОВИЧ, И.А. Романизованное население Нижнего Подунавья накануне славянской колонизации. În: *Социально-экономическая и политическая история Юго-Восточной Европы (до середины XIX века)*. Отв. ред. В.Д. КОРОЛЮК. Кишинев: Штиинца, 1980, pp. 8-27.
362. РАФАЛОВИЧ, И.А. Славяне VI-IX вв. в Днестровско-Карпатских землях в освещении зарубежной историографии. În: *Славяно-молдавские связи и ранние этапы этнической истории молдаван*: сборник статей. Отв. ред. В.С. ЗЕЛЕНЧУК. Кишинев: Штиинца, 1983, pp. 31-41.

363. РЕПИДА, А.В. *Образование Молдавской ССР*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1983. 234 р.
364. РЕПИН, В.В. Бессарабская проблема в переписке полномочного представителя СССР в Великобритании Х. Г. Раковского и заместителя народного комиссара иностранных дел М. М. Литвинова (декабрь 1923 г. – февраль 1924 г.). *În: Российские и славянские исследования: научный сборник*. Минск: БГУ, 2011, вып. 6, pp. 251-274. ISBN 978 - 985- 518- 601-5.
365. РЕПИНА, Т.А. Румынистика в России и СССР. *În: Исследования по историографии славяноведения и балканистики*. Москва: Наука, 1981, pp. 55-70.
366. РИКМАН, Э.А. Некоторые вопросы романизации населения левобережья Нижнего Дуная в первой половине I тысячелетия н.э. *În: Славяно-волошские связи: (сборник статей)*. Кишинев: Штиинца, 1978, pp. 46-64.
367. РИКМАН, Э.А. О романизации населения карпато-дунайских областей в первой половине I тысячелетия н. э. *În: Карпатский сборник*. Москва: Наука, 1976, pp. 27-30.
368. РИКМАН, Э.А. Этнос, культура и язык: Тема романизации населения Карпато-Дунайского региона (I-II н.э.) в трудах современных ученых. *În: Расы и народы: современные этнические и расовые проблемы: ежегодник*. Москва: Наука, 1980, вып. 10, pp. 12-25. ISSN 0136-7412.
369. РОБИНСОН, М.А. Академик В. Н. Перетц – ученик и учитель. *În: Славянский альманах 2002*. Москва: Индрик, 2003, pp. 178-236. ISBN 5-85759-239-9.
370. РОМАНОВА, З.Г. Великая Октябрьская социалистическая революция и воссоединение молдавского народа в едином Советском социалистическом государстве. *În: Ученые записки Кишиневского университета*, 1959, т. 40, pp. 3-16.
371. СЕНКЕВИЧ, В.М. Историческое прошлое Молдавии. *În: Молдавия в великой семье республик Советского Союза*. Кишинев: Госиздат Молдавии, 1941, pp. 3-26.
372. СЕНКЕВИЧ, В.М. Национально-культурное строительство. *În: Советская Молдавия (1924-1939): сборник статей*. Тирасполь: Госиздат Молдавии, 1939, pp. 217-251.
373. СЕНКЕВИЧ, В.М. Образование Молдавского государства. *În: Ученые Записки Кишиневского пед. ин-та*, 1949, т. 1, р. 71-89.
374. СЕНКЕВИЧ, В.М. *Роль восточных славян в формировании молдавского народа и развитии его государственности*. Автореферат дис., представленной на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Москва: С. п., 1949. 20 р.

375. СЕРГИЕВСКИЙ, М.В. К истории создания литературного языка в Румынии. În: *Ученые записки Института языка и литературы*. Москва: РАНИОН, 1928, т. 3, pp. 114-132.
376. СЕРГИЕВСКИЙ, М.В. *Молдаво-славянские этюды*. Москва: Изд-во Акад. наук СССР, 1959. 212 p.
377. СЕРГИЕВСКИЙ, М.В. *Молдавские этюды*. Москва; Ленинград: Изд-во Акад. наук СССР, 1936. 80 p.
378. СЕРГИЕВСКИЙ, М.В. Проблема происхождения и развития молдавского языка в свете данных языкознания. În: *Ученые Записки Института истории, языка и литературы Научно-исследовательской базы Академии наук СССР*, 1948, т. 1, pp. 25-52.
379. СЕРГИЕВСКИЙ, М.В. Топонимия Бессарабии и ее свидетельство о процессе заселения территории. În: *Изв. АН СССР. Отделение литературы и языка*, 1946, т. 5, вып. 4, p. 333-350.
380. СЕРЕБРЕННИКОВ, Б.А. Задачи молдавского языкознания (Совместная научная сессия Института языкознания АН СССР и Института истории языка и литературы Молдавского филиала АН СССР). *Вестник Академии наук СССР*. 1952, нр. 3, pp. 89-91. ISSN 0002-3442.
381. СЕРИО, П. Что стоит за названием молдавского языка? *Политическая лингвистика*. 2021, нр. 2, pp. 33-56. ISSN 1999-2629.
382. СИДОРОВА, Л.А. *Оттепель в исторической науке. Советская историография первого послесталинского десятилетия*. Москва: Памятники исторической мысли, 1997. 288 p. ISBN 5-88451-050-0.
383. СИДОРОВА, Л.А. Советские историки послевоенного поколения: собирательный образ и индивидуализирующие черты. În: *История и историки: историографический вестник*, 2004. Москва: Наука, 2005, pp. 208-223. ISBN 5-02-010283-0.
384. *Славяно-волошские связи: (сборник статей)*. Отв. ред. Н.А. МОХОВ. Кишинев: Штиинца, 1978. 244 p.
385. *Славяно-молдавские летописи XV-XVI вв.* Москва: Наука, 1976. 150 p.
386. СМЕРНОВ, Г.Д. Археологические исследования Старого Орхеля. În: *Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Ин-та истории материальной культуры (КСИИМК)*, 1954, вып. 56, pp. 24-39.
387. *Советская Бессарабия и Советская Буковина*. Москва: Государственное издательство политической литературы (ГИПЛ), 1940. 32 p.

388. Советское делопроизводство как исторический феномен. În: ДАНИЛЕВСКИЙ, И.Н., et al. *Источниковедение: учебное пособие*. Москва: Издательский Дом ВШЭ, 2019. ISBN 978-5-7598-1092-6. (ВикиЧтение. Disponibil: <https://history.wikireading.ru/396269> [accesat 2023-04-11]).
389. СОКИРКЭ, В.М. Вклад академика Л. С. Берга в географическое исследование Бессарабии. În: *Академику Л.С. Бергу – 135 лет: Сборник научных статей*. Бендеры: Есо-TIRAS, 2011, pp. 252-254. ISBN 978-9975-66-219-2.
390. СПАТАРУ, Г.И. О VIII сессии совета «Происхождение молдавского народа и славяно-молдавские связи» (Кишинев 26-28 июня 1978 г.). *Известия АН МССР. Сер. обществ. наук*. 1979, nr. 1, pp. 78-83. ISSN 0321-1681.
391. СТАЛИН, И. В. *Вопросы ленинизма*. 10-е изд. Москва: Партиздат, 1936. 655 р.
392. СТАЛИН, И. В. Марксизм и вопросы языкознания. *Правда*. 1950, 20 июня.
393. СТЫКАЛИН, А.С. Некоторые вопросы национальной идентичности советских молдаван в 1960-е годы. În: *Славянский мир в третьем тысячелетии. Этнические, конфессиональные, социокультурные компоненты идентичности народов Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы*. Москва: Институт славяноведения РАН, 2017, pp. 123-136. ISSN 2412-6446.
394. ТАРАСОВ, О.Ю. *Очерки истории организации науки в Советской Молдавии (1924-1961)*. Кишинев: Штиинца, 1980. 151 р.
395. Типология источников новейшего времени. Протоколы и стенограммы как исторический источник. *Студопедия*. Disponibil: <https://stylopedia.ru/1x5b00.html> [accesat 2023-04-11].
396. ТОКАРЕВ, С. Лев Семенович Берг. *Советская этнография*. 1951, nr. 1, pp. 200-202. ISSN 0038-5050.
397. ТОЛСТОВ, С.П. «Нарцы» и «волхи» на Дунае: (Из историко-этнографических комментариев к Нестору). *Советская этнография*. 1948, nr. 2, p. 8-38. ISSN 0038-5050.
398. 1937 год. Институт Красной профессуры: Выступления Н.М. Лукина, В.В. Максакова, О.С. Вейланд, Л.И. Рыклина. Составители А.Н. Артизов, В.Н. Черноус. *Отечественная история*. 1992, nr. 2, pp. 119-146. ISSN 1814-6961.
399. УДАЛЬЦОВ, А.Д. Теоретические основы этногенетических исследований. În: *Ученые Записки Института истории, языка и литературы Научно-исследовательской базы Академии наук СССР*, 1948, т. 1, pp. 5-19.
400. УДЛЕР, Р. К вопросу о роли диалектных данных в определении основы молдавского литературного языка. În: *Ученые записки*. Молдавский филиал АН СССР. Институт

- истории, языка и литературы. Кишинев, 1958, т. 7-8: Вопросы молдавского литературного языка, pp. 171-185.
401. УЛЬЯНОВСКАЯ, В. К открытию Молдавской научно-исследовательской базы Академии наук СССР. *Вестник АН СССР*. 1946, пр. 10, р. 96. ISSN 0002-3442.
402. УСТЮГОВ, Н.В.; В.К. ЯЦУНСКИЙ; Д.И. МЫШКО и Н.М. ТКАЧЕНКО. История Молдавии. *Вопросы истории*. 1952, пр. 7, pp. 130-137. Рес. la с.: „История Молдавии. Т. I. От древнейших времён до Великой Октябрьской социалистической революции”. Кишинев: Шкоала Советикэ, 1951.
403. ФЕДОРОВ, Г.Б. Генезис и развитие феодализма у древнерусского населения Днестровско-Прутского междуречья в IX-XII вв. (по археологическим данным). În: *Юго-Восточная Европа в эпоху феодализма*: (Резюме докладов Кишиневского симпозиума 1973 г.). Кишинев: Штиинца, 1973, pp. 43-48.
404. ФЕДОРОВ, Г.Б. Итоги и задачи изучения древнеславянской культуры Юго-Запада СССР. În: *Краткие сообщения Института археологии АН СССР (КСИА)*, 1965, вып. 105, pp. 21-31.
405. ФЕДОРОВ, Г.Б. Итоги трехлетних работ в Молдавии в области славяно-русской археологии. În: *Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Ин-та истории материальной культуры (КСИИМК)*, 1954, вып. 56, pp. 8-24.
406. ФЕДЬКО, З.А. Деятельность Коммунистической партии Молдавии по перевоспитанию буржуазной интеллигенции (1944-1950). În: *Научная конференция (Кишиневского университета) по итогам научно-исслед. работ за 1967 г. Секция обществ. и гуманит. наук*: Сокр. тексты докл. Кишинев, 1968, pp. 99-100.
407. ФЕДЬКО, З.А. Начало формирования советской интеллигенции в правобережной Молдавии. În: *Ученые записки Кишиневского ун-та*, 1968, т. 89, pp. 30-39.
408. ФИЛИППОВ, В.Р. *Советская теория этноса. Историографический очерк*. Москва: Институт Африки РАН, 2010. 214 р. ISBN 978-5-91298-066-4.
409. *Формирование молдавской буржуазной нации*. Отв. ред. А.М. ЛАЗАРЕВ. Кишинев: Штиинца, 1978. 220 р.
410. ХАНСУВАРОВ, И. *Латинизация – орудие ленинской национальной политики*. Москва: Партиздат, 1932. 39 р.
411. ХЫНКУ, И.Г. *Кэпрэрия – памятник культуры X-XII вв.* Кишинев: Штиинца, 1973. 64 р.
412. ХЫНКУ, И.Г. Население и культура Молдавии в X-XIV вв. În: Hîncu, Ion. *Scara vieții*. Chișinău: Cartdidact, 2016, pp. 78-242. ISBN 978-9975-9682-6-3.

413. ХЫНКУ, И.Г. Памятники Балкано-Дунайской культуры (X-XIV вв). În: *Древняя культура Молдавии*. Отв. ред. В.С. ЗЕЛЕНЧУК. Кишинев: Штиинца, 1974, pp. 127-150.
414. ХЫНКУ, И.Г. Раскопки на селище XII-XV веков Лукашевка V. În: *Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Института Археологии АН СССР*, 1961, вып. 86, pp. 86-91.
415. ЦК РКП(б) – ВКП(б) и национальный вопрос. Кн. 2: 1933-1945. Сост. Л.С. ГАТАГОВА, et al. Москва: РОССПЭН, 2009. 1094 p. ISBN 978-5-8243-1111-2.
416. ЧАПЛЫГИНА, Н.А. Ареал романизации и проблема античного наследия в истории Молдавии. În: *Молдавский феодализм. Общее и особенное (История и культура)*. Отв. ред. П.В. СОВЕТОВ. Кишинев: Штиинца, 1991, pp. 13-36.
417. ЧАПЛЫГИНА, Н.А. *Население Днестровско-Карпатских земель и Рим в I – начале III вв. н. э.* Автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. ист. наук. Москва: S. p., 1987. 21 p.
418. ЧАПЛЫГИНА, Н.А. *Население Днестровско-Карпатских земель и Рим в I – начале III в. н.э.* Отв. ред. Ю.К. КОЛОСОВСКАЯ. Кишинев: Штиинца, 1990. 185 p. ISBN 5-376-00579-8.
419. ЧЕБАН, И. Очищать молдавский язык от чужих влияний. *Советская Молдавия*. 1945, 1 июля (nr. 127).
420. ЧЕБОТАРЕНКО, Г.Ф. Балкано-дунайская археологическая культура в зарубежной историографии. În: *Славяно-молдавские связи и ранние этапы этнической истории молдаван: сборник статей*. Отв. ред. В.С. ЗЕЛЕНЧУК. Кишинев: Штиинца, 1983, pp. 58-79.
421. ЧЕБОТАРЕНКО, Г.Ф. IX сессия научного совета по проблеме «Происхождение молдавского народа и славяно-молдавские связи». *Известия АН МССР. Сер. обществ. наук*. 1982, nr. 3, pp. 73-74. ISSN 0321-1681.
422. ЧЕБОТАРЕНКО, Г.Ф. К вопросу об этнической принадлежности балкано-дунайской культуры в Южной части Пруто-Днестровского междуречья. În: *Этническая история восточных романцев. Древность и средние века*. Отв. ред. В.Д. КОРОЛЮК. Москва: Наука, 1979, pp. 86-105.
423. ЧЕРНОВ, А.Д. Власть и историческая наука. *Отечественные архивы*. 1992, nr. 3, pp. 62-88; nr. 4, pp. 43-64; nr. 5, pp. 31-65. ISSN 0869-4427.
424. ЧЕРНЯВСКИЙ, Г.И, СТАНЧЕВ М.Г., ТОРТИКА (ЛОБАНОВА), М. *Жизненный путь Христиана Раковского, 1873-1941. Европеизм и большевизм: неоконченная дуэль*.

- Москва: Центрполиграф, 2014. 556 р. ISBN 978-5-227-05277-3. Disponibil: <https://fictionbook.ru/static/trials/08/58/30/08583089.a6.pdf> [accesat 2023-11-28].
425. ЧИКИШЕВА, О.В. «Оттепель» как историко-культурный феномен и предмет современного научного осмысления: региональный аспект. *Вестник Вятского государственного университета*. 2013, nr. 1, pp. 138-142. ISSN 2541-7606.
426. ШЕВЧЕНКО, Р. *История Молдавского государства и его языка. Краткий очерк*. Ч. 2. Disponibil: <https://statulmoldovenesc.blogspot.com/2011/01/ii.html> [accesat 2023-10-19].
427. ШЕМЯКОВ, Д.Е. К вопросу о формировании общности экономической жизни в Молдавии как одном из признаков нации (конец XIX – нач. XX вв.). În: *Материалы научной конференции профессорско-преподавательского состава Кишиневского государственного университета по итогам научно-исследовательской работы за 1970 год*: секция общественных и гуманитарных наук. Кишинев: КГУ, 1970, pp. 3-5.
428. ШИШМАРЕВ, В.Ф. Романские языки Юго-Восточной Европы и национальный язык Молдавской ССР. *Вопросы языкознания*. 1952, nr. 1, pp. 80-106.
429. ШНИРЕЛЬМАН, В.А. Злоключения одной науки: этногенетические исследования и сталинская национальная политика. *Этнографическое обозрение*. 1993, nr. 3, pp. 52-68. ISSN 0869-5415.
430. ЭБЕРГАРД, Фишер Иоганн. О происхождении молдавцев, о их языке, знатнейших приключениях, вере, нравах и поведении. În: *Собрание сочинений, выбранных из месяцословов на разные годы*. Санкт-Петербург: Иждивением Императорской Академии Наук, 1789, ч. 3, pp. 52-90.
431. *Этническая история восточных романцев. Древность и средние века*. Отв. ред. В.Д. КОРОЛЮК. Москва: Наука, 1979. 226 р.
432. ЯРКОВА, К.П. *Научный совет «История исторической науки» Отделения истории Академии наук СССР (1958-1985 гг.): возникновение, деятельность, итоги*. Автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. ист. наук: 07.00.09 – Историография, источниковедение и методы исторического исследования. Нижний Новгород: S. n., 2009. 29 р.

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

10 martie 2025

Natalia MOROI

CURRICULUM VITAE

I. Date generale:

Nume: Moroi

Prenume: Natalia

Data nașterii: 04.10.1979

Domiciliu: str. Nicolae Milescu Spătarul, nr. 7, Chișinău

Cetățenia: Republica Moldova

E-mail: nice.venger80@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8971-4349>

II. Educație:

Studii superioare, de licență sau echivalente

Nr.	Perioada	Instituția, localizarea, facultatea	Specialitatea obținută. Diplomă/certificat
1.	2000-2004	UPS „Ion Creangă” din Chișinău, Pedagogie	Licențiat în pedagogie

Studii superioare de masterat și de doctorat

Nr.	Perioada	Instituția, localizarea, facultatea	Specialitatea, titlul obținut. Diplomă/certificat
1.	2014-2016	Universitatea Academiei de Științe a Moldovei	Specialitatea: securitatea națională, master în științe politice
2.	2019-2021	Universitatea de Stat a Moldovei	Managementul patrimoniului cultural
3.	2017-prezent	Universitatea de Stat a Moldovei	Studii doctorale, specialitatea: Istoria românilor (pe perioade)

Cursuri de perfecționare/specializare relevante

Nr.	Perioada	Instituția, localizarea	Denumirea cursului Diplomă/certificat
1.	2021	Academia de Administrare Publică	Gestionarea eficientă a stresului

III. Experiența de muncă:

Perioada	Organizația, localizarea. Postul deținut	Atribuțiile și responsabilitățile de bază
03.02.2020- prezent	Agenția Națională Arhivelor Direcția Generală FAG, șef de direcție	Realizarea procesului de valorificare privind asigurarea drepturilor legale și patrimoniale ale cetățenilor; Elaborarea certificatelor de arhivă, copii și extrase de documente de arhivă; Valorificarea fondurilor arhivistice în vederea soluționării cererilor cu caracter tematic; Stabilirea metodelor de perfecționare a bazelor de date, reieșind din implementarea noilor tehnologii informaționale etc.
26.01.2010- 19.03.2012	Direcția Generală Asistență Socială a Consiliului Municipal Chișinău	Specialist principal în cadrul DAS Ciocana
26.12.2007- 30.06.2008	Casa Națională Asigurări Sociale a RM	Specialist principal în secția calcul drepturi plătite de la bugetul asigurărilor sociale de stat
05.05.2006- 16.10.2006	Direcția Generală Asistență Socială a Consiliului Municipal Chișinău	Specialist principal în cadrul DAS Ciocana, în problemele persoanelor în vârstă și cu dezabilități

IV. Nivelul cunoașterii limbilor:

Denumirea limbii	Calificativ de cunoaștere (conform Cadrului European Comun de Referință pentru cunoașterea unei Limbi)					
	A1	A2	B1	B2	C1	C2
Română						
Rusă						
Engleză						

V. Principalele publicații științifice:

ARTICOLE	Politizarea cercetărilor istorice în domeniul etno-național în a doua jumătate a anilor 70 ai sec. XX-lea din RSS Moldovenească; Revista de Știință, Cultură și Artă „Akademos”, nr. 3 (70), an. 2023, pag. 138-146. Semnificația „dezghețului hrușciovist” pentru istoria științei etnologice din RSSM; Revista Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Umanistice), Nr. 4 (174), an. 2023, pag. 66-80. Cercetările etno-naționale din RSSM - sub ochiul vigilent al partidului comunist, organelor puterii sovietice și KGB-ului.
-----------------	--

	Latinitate, Romanitate, Românită, an. 2023, Conferința Științifică internațională, ed. VII-a, pag. 654-676. Rezultatele primului recensământ postbelic din 1959 în calitate de sursă de documentare asupra realităților demografice din RSS Moldovenească; Conferința, Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători; an. 2019, pag. 80-86. Structura socio-profesională a populației Basarabiei interbelice între tradiție și modernizare; Conferința Științifică Internațională, ed. II, Patrimoniul cultural de ieri-implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine, an. 2020, pag. 423-431. Problema identitară și lingvistică în istoria științei din RSS Moldovenească (1980-1990); Conferința, Student, profesor și cercetător în anii 80-90: drumul spre regăsire și libertate, anul 2023, pag. 148-168.
--	--

V. Competențe digitale:

Programe/Aplicații	Nivel de utilizare		
	începător	intermediar	avansat
MS Word			
PowerPoint			
Excel			
Internet			
Altele (specificați):			